

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

GAGAUZLARIN MENŞEÎ MESELESİ

MUHAMMET EMİN ÖZÇELİK

TARİH ANABİLİM DALI
ORTAÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

MAYIS 2018

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
1926

GAGAUZLARIN MENŞEÎ MESELESİ

Muhammet Emin ÖZÇELİK

YÜKSEK LİSANS

TARİH ANABİLİM DALI

ORTAÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

GAZİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

MAYIS 2018

Muhammet Emin ÖZÇELİK tarafından hazırlanan "GAGAUZLARIN MENŞEÎ MESELESİ" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ ile Gazi Üniversitesi Tarih Anabilim Dalı Ortaçağ Tarihi Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. Güray KIRPIK
Tarih Eğitimi Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum. ....

Başkan: Prof. Dr. Refik TURAN
Tarih Eğitimi Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum. ....

Üye: Prof. Dr. Saadettin Yağmur GÖMEÇ
Tarih Anabilim Dalı, Ankara Üniversitesi
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum. ....

Tez Savunma Tarihi: 31/05/2018

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

....
Prof. Dr. Saliha AĞAÇ
Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Muhammet Emin ÖZÇELİK
31.05.2018

GAGAUZLARIN MENŞEÎ MESELESİ
(Yüksek Lisans)

Muhammet Emin ÖZÇELİK

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MAYIS 2018

ÖZET

Bugün, başta Gagauziya (Gagauz Yeri Özerk Bölgesi-Moldova) olmak üzere Moldova, Bulgaristan, Romanya, Ukrayna, Yunanistan, Türkiye, Kazakistan, Özbekistan hatta Brezilya'da yaşayan, Gagauz olarak bilinen bir Türk milleti bulunmaktadır. Gagauzlar, Hristiyanlığın Ortodoks mezhebine mensup olup, anadil olarak Anadolu Türkçesine çok yakın bir Türkçe konuşmaktadırlar. Vaktiyle onların, Osmanlı Devleti tarafından asimile edilerek Türkçe konuşmaya zorlanan Bulgar ya da Rum oldukları iddia edilmişse de bugün Gagauzların Türk oldukları kesinlik kazanmıştır. Ancak Gagauz isminin nereden geldiği ve Gagauzların hangi Türk boyuna mensup oldukları bugün hala tartışma konusudur. Gagauzların, IX-XI. yüzyıllarda Karadeniz'in kuzeyinden gelen Peçenek, Uz (Oğuz), Kuman (Kıpçak) Türk boylarının ahfadı ya da 1261 yılında, Moğolların baskısıyla tahtını terk ederek, Bizans'a sığınan Anadolu Selçuklu Sultanı II. İzzeddin Keykâvus'u takiben Dobruca'ya yerleştirilen Türkmenlerin ahfadı olduğu iddia edilmektedir. Gagauz isminin nereden geldiği konusundaysa pek çok farklı iddia ve yorumlarda bulunulmuştur. Genel kanı Gagauz isminin "Gaga" ve "Uz" eklerinden oluşmuş olduğudur ki kelimenin birinci kısmı olan "Gaga/Gag" değişik şekil ve telaffuzlarla birçok farklı anlamlara gelmekte, kelimenin ikinci kısmı olan "Uz" ise Oğuzları ifade etmekte ve Gagauz ismi Oğuzlarda bir boy ya da topluluğun adı veya unvanını ifade etmektedir. Bu bakımdan Gagauz isminin Gök Oğuz'dan geldiği görüşü ön plana çıkmaktadır. Ancak son yapılan araştırmalar neticesinde Gagauz isminin Anadolu Selçuklu Sultanı II. İzzeddin Keykâvus'tan geldiği görüşü ağırlık kazanmaktadır.

Bilim Kodu	:	112409
Anahtar Kelimeler	:	Gagauz, Peçenek, Uz (Oğuz), Kuman (Kıpçak), İzzeddin Keykâvus, Saru Saltuk, Dobruca
Sayfa Adedi	:	138
Tez Danışmanı	:	Prof. Dr. Güray KIRPIK

A MATTER OF GAGAUZ ORIGIN
(M. Sc. Thesis)

Muhammet Emin ÖZÇELİK

GAZİ UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
MAY 2018

ABSTRACT

Today, there is a Turkish nation known as Gagauz, who lives especially in Gagauzia (Gagauzia Autonomous Region-Moldova) including Bulgaria, Romania, Ukraine, Greece, Turkey, Kazakhstan, Uzbekistan even Brazil. Gagauz are the members of the Orthodox sect of Christianity and speak Turkish very close to Anatolian Turkic as their mother tongue. It was once claimed that they were Bulgarians or Greeks who were forced to speak Turkish by being assimilated by the Ottoman State, but today it is certain that the Gagauz are Turks. However, where the Gagauz name derives from and which Turkic tribe they belong to is still a matter of debate. It is claimed that Gagauz are descandants of Turkic tribes, Patzinaks, Uz (Oghuz), Cuman (Kypchak) coming from North of the Black Sea in IX-XI. centuries or the descandants of Turkmens settled Dobruja following the abdication of Anatolian Seljuk Sultan, İzzeddin Keykuvas II. who took refuge to Byzantine because of Mongol’s Pressure in 1261. Many different claims and comments have been made about where Gagauz name derives from. The general opinion is that the Gagauz name consists of the suffixes “Gaga” and “Uz”. The first part of the “Gaga / Gag” comes in many different meanings with different shapes and pronunciations, while the second part of the word “Uz” refers to the Oghuzs and Gagauz refers an Oghuz tribe or the name or title of the community. In this respect, it is thought that Gagauz derives from Gök Oğuz, but as a result of the recent researches it is the common view that the name Gagauz comes from Anatolian Seljuk Sultan, İzzeddin Keykuvas II.

Science Code	:	112409
Key Words	:	Gagauz, Patzinaks, Uz (Oghuz), Cuman (Kypchak), İzzeddin Keykâvus, Saru Saltuk, Dobruja
Page Number	:	138
Supervisor	:	Prof. Dr. Güray KIRPIK

TEŞEKKÜR

Bu çalışmamda ve de hayatımın pek çok noktasında bana yol gösteren, ışık tutan, maddi ve manevi desteklerini eksik etmeyen kıymetli hocam ve tez danışmanım Prof. Dr. Güray KIRPIK'a teşekkür ederim.

Bu çalışmamda özellikle Gagauzlara ilişkin eserlerinden ve çalışmalarından faydalandığım, yüz yüze fikir ve görüşlerini alma fırsatı bulduğum, değerli hocam Dr. Ahmet Hasan CEBECİ'ye teşekkür ederim.

Tarihi sevdiren ve Tarihçi olma yolunda ilk örnek aldığım kıymetli hocam, Safranbolu Lisesi Tarih Öğretmeni Vahit ERÇİN'e teşekkür ederim.

Her zaman destek ve yardımlarını gördüğüm, yol göstericiliğini esirgemeyen kıymetli hocam Doç. Dr. Muhammet Ahmet TOKDEMİR'e teşekkür ederim.

Yine bu çalışmamda "Greorges Pachymérès. (1984). *Relations Historiques (I. Livres I-III)*. (ed. Albert Failler). (Fransızca tercüme: V. Laurent). Paris: Boulevard Raspail." eserinin ilgili bölümlerini Fransızcadan çeviren Fransızca Öğretmeni kuzenim Aynur SAYKUN'a, "Nikephoros Gregoras. (1973). *Hıstorıa Rhomaıke (Erster Teıl (Kapital I-VII))*. (Übersetzt und Erläutert Von Jan Louıs Van Dıeten). Stuttgart: Anton Hiersemann." ve "Von Hammer-Purgstall. (1840). *Geschıchte der Golden Horde in Kıpctschak, das ist: der Mongolen in Russland*. Pesth: C. A. Hartleben's Verlag." eserlerinin ilgili bölümlerini Almancadan çeviren Almanca Öğretmeni kuzenim Ramazan SAYKUN'a ve tezimin düzeltme ve kontrollerini yapan Türkçe Öğretmeni sevgili kardeşim Furkan ÖZÇELİK'e teşekkür ederim.

Son olarak bu uzun ve zahmetli süreçte maddi manevi desteklerini eksik etmeyen sevgili ANNE ve BABAMA sonsuz teşekkür eder ve saygılarımı sunarım.

"Gagauz Tarihi" çalışmalarında bir katkı olması dileği ve niyeti ile…

Muhammet Emin ÖZÇELİK

İÇİNDEKİLER

Sayfa

Sayfa

Sayfa

IV. BÖLÜM
DOBRUCA'DAN GAGAUZİYA'YA (GAGAUZ YERİ) GAGAUZLAR

Sayfa

ÇİZELGELERİN LİSTESİ

Çizelge **Sayfa**

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil **Sayfa**

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
bk.	Bakınız
BN	Berlin Nüshası
C.	Cilt
çev.	Çeviren
H.	Hicri
haz.	Hazırlayan
M.	Miladi
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
r	Rücken (arka)
R.	Rûmî
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDV	Türk Diyanet Vakfı
TSN	Topkapı Sarayı Nüshası
v	Vorder (ön)
vd.	Ve diğerleri

GİRİŞ

Bugün çoğunluğunu Müslümanların oluşturduğu Türk Dünyasında Gagauzlar gibi başka inançların mensubu Türklerin varlığı da bilinmektedir. Bunlara Museviliği benimseyen Karaylar ve Kırımçaklar, Budistliği benimseyen Tuvalar ve Sarı Uygurlar, Hristiyanlığı benimseyen Gagauz, Çuvaş, Kreşen Tatarları, Hakas, Saha, Dolgan, Tofa-Karagas ve diğer Türk toplulukları örnek olarak gösterilebilir.[1] Bunlardan Gagauzlar başta dilleri olmak üzere birçok yönü ile Anadolu Türklerine benzemesi dolayısıyla ön plana çıkmaktadır. Bilindiği üzere Gagauzlar Ortodoks Hristiyan Türk topluluğudur. Anadolu Türkçesine çok yakın bir Türkçe ile konuşmaktadırlar. Bugün, başta Gagauziya (Gagauz Yeri Özerk Bölgesi-Moldova) olmak üzere Moldova, Bulgaristan, Romanya, Ukrayna, Yunanistan, Türkiye, Kazakistan, Özbekistan ve hatta Brezilya'da dahi yaşamaktadırlar. Meşhur eserinde A. Manov Gagauzları şu şekilde tanımlamaktadır:

> Emine Burnu'ndan Tuna Irmağı ağzına dek Karadeniz'in batı kıyısında, özellikle Varna, Balçık, Kavarna kentleri ile bunların bağlantılarında; Basarabya'nın Komrat, İsmail, Çadır-lunga, Bender, Akkermen taraflarında; Bulgaristan'ın Varna, Provadı, Şumnu, Hezargrad (Razgrad), Tutrakan ve Silistre'den Dobruca'ya doğru olan çizgisinden kuzey-doğu çizgisine paralel olan yerlerinde, Tuna yatağı ile Edirne yörelerinde küçük gruplar halinde serpilmiş olarak yaşamakta bulunan bir ulus vardır ki bunlar vaktiyle bu yerlerde yoğun bir biçimde yaşamış olan ve Gagauzlar adını taşıyanların kalıntılarıdır. Bunların anadili Türkçedir. Din bakımından Doğu Ortodoks Kilisesine bağlıdırlar. Çeşitli dönemlerde Ruslarla Yunanlıların olduğu gibi, Bulgarlarla Rumenlerin de bunları özümlemek (asimile etmek) çabalarına karşın, Gagauzlar bugüne değin milliyetlerine bağlı kalmışlar, dilleri olan Türkçeyi konuşarak dedelerinden kendilerine kalan ahlak ve törelerinden ayrılmamışlardır.[2]

Gagauzlar uzunca bir müddet ihmal edilerek kendi kaderlerine terk edilmişlerdir. Bu yüzden Gagauz isminin menşeî, Gagauzların kökeni ve tarihi; türkologlar, tarihçiler ve araştırmacılar arasında hep tartışma konusu olmuştur. Hatta Gagauz adında bir milletin varlığı bile tartışılmıştır. İstanbul'da, 1876 yılında, Courrier d'Orient gazetesinin sahibi ve başyazarı Jean Pietri, Moldova taraflarına yaptığı bir gezi esnasında Gagauzları keşfettiğini söyleyip gazetesinde onlara ilişkin resim ve yazılar neşretmiştir. Bunun üzerine Hayal

[1] Anzerlioğlu, Y. (2004). "Geçmişten Günümüze Türk Dünyasında Hristiyan Türkler". ***Karadeniz Araştırmaları***, (2), 73. (73-91)

[2] Manov, A. (2001). ***Gagauzlar (Hristiyan Türkler)***. (Bulgarcadan çev. M. T. Acaroğlu). Ankara: TTK Basımevi, 3.

gazetesinde, sahibi Teodor Kasap tarafından yazıldığı tahmin edilen, eleştiri mahiyetindeki şu yazı yayımlanmıştır:

> Gagauz ne demektir? Biliniz bakayım. Bir liranıza mukabil bin lira ile bahse girişebilirim ki bilmek şöyle dursun bu ismi işitmemişsinizdir bile. Ne idüğünü sual eylerseniz bile sual ettiğiniz adam bilmez ki ne olduğunu size haber versin. Ben de bilmezdim Courrier d'Orient sahibi dirâyetli Jean Pietri dostumuzdan öğrendim, o keşf etmiş. Ve zannolunduğuna göre hayâl-hane-i fikrinin bir köşesinde bulmuş. Çünkü ben lügat kitaplarının kâffesini alt üst ettim Gagavuz lafzında ne bir ism-i âm bulabildim, ne de bir ism-i hâs. Gagavuz hayvan değil, maden değil, nebât değil, yıldız değil, başka bir mahsul değil, ilim yahut sanat değil. Gagavuz veyahut Gagavuzlar (Fransızcada gördüğümden Türkçesini iyi bilemiyorum) bizim millete benzer bir millet imiş. Jean Pietri dostumuz öyle diyor. Bu millet ne Türk, ne Rum, ne de Bulgar imiş. Adetâ Gagavuz imiş. Bulgarlar, Türkler, Rumlar bu milletten nefret eder imiş. Nereden gelip nereye gittiğini bilemiyormuş, ancak bunların bu üç milletten mürekkep olduğunu simalarından anlıyor imiş….
>
> Bunların kendilerine mahsus âdât u ahlâkı olmadığından her biri mensup olduğu milletin ahlâkına tâbiyet ederek yaşar imiş. Meşrepleri Bulgarların ki kadar temiz değil imiş. Asıl Bulgarlar yalnız kendi beyinlerinde izdivâc ederler imiş. Halbuki Gagavuzlar kendilerine bir kız bulsun da isterse çingene olsun onu da alırlarmış….
>
> İstanbul'da gazetecilik edebilmek için bir adamda pek büyük kuvve-i hâliye olmak lâzım imiş. Çok şükür bu kuvvet Jean Pietri dostumuzda mâ-ziyadeten vardır.
>
> Fakat ben bir şeyden korkuyorum. Acaba şu Gagavuzlardan maksat başka bir şey midir? Yoksa bir memleket ahalisine mi taştır? Herhalde ben karışmam mesuliyeti Jean Pietri'ye aittir.[3]

Gagauzların hangi millete mensup oldukları uzunca bir müddet tartışılarak onların Bulgar, Rum, Romen, Moldovan, Sırp ve Türk oldukları düşünülmüştür. Günümüzde ise Gagauzların özellikle Bulgar ve Yunanlar tarafından, zorla Türkleştirilmiş Bulgar ya da Yunan oldukları iddia edilmişse de tarihi hakikatlerin ve ilmi çalışmaların neticesinde, Gagauzların Türk oldukları kesinlik kazanmıştır. Ama Gagauzların hangi Türk boyuna mensup oldukları ya da Gagauz isminin nereden geldiği ise hâlâ tartışma konusudur.

Gagauzların adı konusu açılmışken öncelikle bu çalışmada onlar için neden "Gagauz" kelimesinin ve telaffuzunun tercih edildiğini belirtmek faydalı olacaktır. Gagauzlar için tarih kitaplarında "Sorguç" ("Surguç", "Sorkuç", "Surkuç" ve "Surguz" şeklinde telaffuzları vardır ve mümkündür.) ve "Dada" isimleri de kullanılmaktadır. T. Menzel, Gagauzların yerleşim

---

[3] Karakartal, O. (1997). "Osmanlı Basınında Gagavuz Türklerine Dair Bir Yazı (Teodor Kasap – "Gagavuz" 1876)". ***Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi***, 1997/1(542), 166-167.

bölgelerini bildirirken Balkan Yarımadası dâhilinde bulunanların kendilerine daha ziyade "Surkuç", "Sorkuç" dediklerini ve Gagauz isminin buralarda da kullanıldığını bildirir.[4] Moşkov, 1903 yılında Edirne'de Surguçlar ile kısa da olsa görüşme imkânı bulmuştur. Surguçların dil, din, giyim kuşam, örf ve adet, iş ve yaşayış bakımından Gagauzlar ile aynı olduğunu, Surguçlara Gagauz da dendiğini ve Surguçların bu iki kullanımın da doğru olduğunu söylediklerini bildirir.[5] K. İreçek de Bulgaristan'ın doğu kısmında münferit olarak yaşayan, anadili Türkçe olan, Hristiyan Ortodokslardan bahseder. Bunlar belirgin bir şekilde Rum, Romen ve Slavlardan farklı olup, Dobruca ve Basarabya'da "Gagauz", Edirne ve civarında "Surguç" olarak adlandırıldığını belirtir.[6] A. Cebeci ise XVI. asırdan sonra bazı yerlerde kullanılan "Dada" ve "Sorguç" gibi adların "Gagauz" birleştirici adı ile anılmaya başladığını belirtir.[7] Biz de bu görüşlere katılmaktayız zira Surguçlar ile Gagauzlar arasında dil, din, yaşayış vb. açısından hiçbir fark yoktur. Surguçların olduğu yerde Gagauz ismi de kullanılır ve Surguçlar bile bu iki kullanımı da doğru bulur. Anlaşıldığı üzere bu isimler Gagauzları ifade eden mahalli isimler olup zamanla kullanımı azalmış ve "Gagauz" ismi hepsini kapsamıştır.

Gagauzlar için Surguç ve Dada gibi farklı kelimeler kullanıldığı gibi, Gagauz kelimesinin telaffuzu için de farklı kullanımlar mevcuttur. Bu telaffuzlar genel olarak "Gagauz", "Gagavuz", "Gökoğuz" ya da "Gagoğuz" şeklindedir. Bu telaffuz ve yazım farklılıkları Gagauzların isim ve kökenini açıklamaya çalışanların ve onların görüşünü benimseyenlerin tutumu ile açıklanabilir. Mesela Gagauzların Anadolu Selçuklu soyundan, isminin de Keykâvus'tan geldiğini düşünen F. Sümer "Gagavuz" telaffuzunu kullanır.[8] Gök-Oğuz görüşünü benimseyen G. Karanfil, Gagauz ismi ile birlikte "Gökoğuz" telaffuzunu da verir.[9] Hak-Oğuz görüşünü savunan D. Tanasoğlu ise Gagauz kelimesinin ısrarla "Gagoğuz" şeklinde yazılmasını ister.[10] Bu farklı telaffuz ve yazım şekillerini içeren örnekleri arttırmak

---

[4] Menzel, T. (1945). "Gagauzlar". ***MEB İslam Ansiklopedisi***. (C. IV). İstanbul: MEB Basımevi, 706.

[5] Moşkov, V. A. (2006). ***Balkan Yarımadasında Türk Kavimleri***. (çev. E. İvanova). Elazığ: Manas Yayıncılık, 40.

[6] Moşkov, 2006, 42.

[7] Cebeci, A. H. (2008). ***XVI. Yüzyıl Osmanlı Tahrir Defterlerine Göre Gagauzlar***. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 3.

[8] Sümer, F. (1991). "Gagavuzların Aslı - I", ***Türk Dünyası Tarih Dergisi***, (52), 9-12.; Sümer, F. (1991). "Gagavuzların Aslı - II", ***Türk Dünyası Tarih Dergisi***, (53), 3-5.

[9] Karanfil, G. (1995). "Gagauz (Gökoğuz) Çocuklarına Türk Adı Koyunuz!". ***Türk Dünyası Tarih Dergisi***, (108), 55-56.

[10] Tanasoğlu, D. (2002). "Gagauzlar". H. C. Güzel, K. Çiçek ve S. Koca (Editörler). ***Türkler.*** C. XX, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, s. 245-249.; Cebeci, 2008, 7.

mümkündür. Bu bakımdan Gagauzlar, ülkemizde akademisyen ve araştırmacılar tarafından "Gagauz", "Gagavuz", "Gökoğuz" ya da "Gagoğuz" gibi isimler ile anılmaktadır. Gagauz isminin farklı telaffuz ve yazım şekilleri kullanımı devletimiz açısından da geçerlidir. Nitekim Türkiye Cumhuriyeti Devleti resmi belgelerinde Gagauz adı "Gagauz", "Gagavuz", "Gökoğuz" ve "Gagoğuz" şeklinde geçmektedir.[11] Hatta aynı resmi belge içerisinde bile farklı isimlerle anılmaktadır. Buna örnek olarak T.C. Devlet Bakanlığının yazılı soru önergesi için TBMM Başkanlığına sunduğu 31.12.2009 tarihli yazılı cevabı gösterilebilir. Zira bu metinde Gagauz adı "Gagauz", "Gagavuz" ve "Gökoğuz" şeklinde geçmiştir.[12] Gagauzlar ise kendileri için Gagauz, ülkeleri içinse Gagauziya tabirlerini kullanmaktadırlar. Ayrıca Gagauz literatüründe de bu isim Gagauz şeklinde kullanılmaktadır. Bu bakımdan bu karmaşayı önlemek ve bu çalışmada tutarlılığı sağlamak için, Gagauzların da tercih ettiği, yaygın kullanım olan Gagauz yazım ve telaffuzu tercih edilmiştir.

Gagauzlara ilişkin olarak ortaya sürülen görüşleri iki gurup altında toplamak mümkündür. Bunlardan birincisi Gagauz adı, ikincisi ise Gagauzların menşeî hakkında ileri sürülen görüşlerdir. Gagauzlar üzerine araştırma yapanlar, genel olarak, Gagauz adının ilk defa 1817 tarihli Rus nüfus sayımındaki bir "Katagrafya"da geçtiğinden söz ederler.[13] Bu tarihe kadar Gagauz diye bir şeyin ortada olmadığını ve 1817'ye kadar herhangi bir tarihi kaynakta Gagauz isminin geçmediği bile iddia olunmuştur.[14] Birçok kaynakta rastlamış olduğumuz bu bilgiye biz katılmamaktayız. Zira Gagauzlar XIV. yüzyıldan XIX. yüzyıla kadar yaklaşık beş asır Osmanlı Devleti hâkimiyeti altında yaşamışlardır. Osmanlı Devleti'nin hâkimiyeti altında yüzyıllarca yaşamış olan Gagauzlara kayıtsız kaldığını ya da Osmanlı resmi kayıtlarında Gagauzlara yer vermediğini düşünmek kabul edilebilir değildir. Gagauz adı ilk defa XVI. yüzyıla ait Osmanlı tahrir defterlerinde geçmektedir. Gagauzların yaşamış oldukları yerleri içeren XVI. yüzyıla ait Osmanlı tahrir defterlerinde kapsamlı bir araştırma yapan A. Cebeci, birçok yerde "Gagauz", "Gagavuz", "Gagan", "Gagos", "Gago" ve "Gaga"

---

[11] Bk. Gagauz: 17.08.1939 Tarihli Resmi Gazete; Gagavuz: 07.09.2007 Tarihli Resmi Gazete; Gökoğuz: 09.09.2008 Tarihli Resmi Gazete; Gagoğuz: 13.12.1998 Tarihli Resmi Gazete.

[12] Bk. 21.12.2009 tarih ve B.02.0.KKG.0.12.106-174-B/5021 sayılı yazısı. http://www2.tbmm.gov.tr/d23/7/7-11257c.pdf (11.06.2016'da alınmıştır)

[13] Iusıumbelı, İ. (2008). ***Gagauz Yeri'nde Kadın***. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 7.

[14] Kılıç, A. (1998). "Türkiye ve Gagoğuzlar". ***Avrasya Etüdleri***, (13), 46.

şekilleri ile "Gagauz" ad, soyadı veya baba adı taşıyan kişileri tespit etmiştir.[15] Bu da Gagauz adının bu tarihten önce kullanıldığını göstermektedir.

Gagauzların etnik kökeni ile Gagauz adı genel olarak paralellik arz etse de Gagauzların kökeni ile Gagauz adının nereden geldiği bazen büyük farklılıklar göstermektedir. G. Balasçev, P. Wittek, F. Sümer, O. Turan, K. Karpat, H. İnalcık vd. Gagauz adının Keykavus'tan geldiğini ve onların köken olarak Anadolu Selçuklu Türklerinin torunları olduğunu öne sürerken; A. Cebeci, G. Balasçev ve P. Wittek'in Gagauzların menşeînin sadece Anadolu Selçuklu Türkleri olduğu görüşüne katılmamakla birlikte, Gagauz adının Keykâvus'tan gelebileceği görüşünü desteklemektedir.[16] Bir benzer durum da H. Güngör'de görülmektedir. Güngör, Gagauz isminin "Gök-Oğuz"dan gelmiş olduğunu savunurken, Gagauzların menşeî bakımından Peçenek, Oğuz ve Kıpçaklar ile Anadolu Selçuklu Türklerinden meydana gelmiş ve onların sentezi bir Türk topluluğu olduğunu savunur.[17]

Gagauzların kökenine ilişkin yapılan çalışmalar neticesinde kökene ilişkin birçok varsayımda bulunulmuştur. Bu varsayımlar kimi zaman akademik bir çalışmanın ürünü iken kimi zaman da siyasi bir amaca hizmet eden söylenti ve propagandaların ya da yanlış bir bilginin aynen aktarılmasından ibarettir. XX. yüzyılda Bulgar Tarihçi G. Dimitrov, Gagauzlar üzerine yapılan araştırmaları derleyip, onların kökenine ilişkin 19 görüşün olduğunu belirtir. M. Guboglo ise Gagauzların kökenine ilişkin 21 görüşün olduğunu söyler.[18] Gagauzların kökenine ilişkin görüşler genel olarak üç çeşittir. Bunlar; Gagauzların Türkleşmiş Bulgar oldukları, Türkleşmiş Yunan oldukları veya zorla ya da kendi istekleri ile Hristiyan olan Türk oldukları şeklindedir. Gagauzların Türk olduğu görüşü beraberinde başka bir soruyu daha getirmiştir ki o da Gagauzların hangi Türk soyuna mensup olduğudur. Bu soruya Gagauz kelimesinin tahlili, dil, fonetik özellikleri ve Gagauzlar ile Türk tarihi göz önünde bulundurularak cevap aranmaya çalışılmıştır. Bu çalışmalar neticesinde Gagauzların Peçenek, Kuman (Kıpçak), Uz (Oğuz), Kara-kalpaklılar, Selçuklular ve Oğuzların ilk ataları

---

[15] Cebeci, 2008, 9-10.

[16] Cebeci, 2008, 3.

[17] Güngör, H., Argunşah, M. (1998). ***Gagauzlar: Gagauz Türklerinin Etnik Yapısı, Nüfusu, Dili, Dini, Folkloru Hakkında Bir Araştırma***. İstanbul: Ötüken, 21, 25.

[18] Karanastas-Radova, O. K. (2004). ***Tuna Ötesi Göçmenleri ve Gagavuzlar – 19. Yüzyıl Sonları 20. Yüzyıl Başları***. (çev. M. Musaoğlu)**.** Ankara: Devran Matbaacılık, 7.

olduğu iddia olunan Sümerli Guzlar'ın soyundan geldiği ya da Peçenek, Kuman, Oğuz ve Selçuklu sentezi olduğu yönünde birçok nazariye gündeme gelmiştir.

Son yapılan araştırma ve çalışmaların neticesinde Gagauzların, IX-XI. yüzyıllarda Karadeniz'in kuzeyinden gelerek Bizans sınırlarına yerleşip burada Hristiyan olan Peçenek, Uz (Oğuz), Kuman (Kıpçak) Türkleri ve 1261 yılında Moğolların baskısı ile tahtını terk ederek Bizans'a sığınan, Anadolu Selçuklu Sultanı II. İzzeddin Keykâvus'un girişimleri ile aralarında Saru Saltuk'un da bulunduğu Dobruca'ya yerleştirilen Türkmenlerin ahfadı olduğu ve Gagauz isminin de Keykâvus'tan geldiği görüşü ağırlık kazanmaktadır.

Ülkemizde Gagauz'lara ilişkin yapılan çalışmalar oldukça azdır. Mevcut çalışmalar ise Gagauz dili ve folklorüne ilişkin çalışmalar olup Gagauzların tarihine çok az yer verilmektedir. Ayrıca mevcut çalışmaların birçoğu var olan çalışmaların tekrarı niteliğindedir. Gagauzların milli kahramanı ve Gagauz Ortodoks Kilisesi Başpapazı Mihail Çakır'ın 1934 yılında Kişinev'de, Gagauzların isteği üzerine onların anlayabileceği bir dilde, Gagauzca olarak hazırladığı "Beserabiealâ Gagauzlarân İstorieasâ" adlı eseri Gagauzlar üzerine yapılmış önemli bir çalışmadır. Bu eser Gagauzca yazılmış olup çeviriye ihtiyaç olmaksızın Türkiye'deki herkesin kolaylıkla okuyabileceği bir eserdir. Bu eserin bir özeti, Gagauzların köklü bir dergisi olan, Sabaa Yıldızı'nın ikinci sayısında "Basarabiyalı Gagauzların İstoriyası" adıyla 1996 yılında yayımlanmıştır.[19] Yine bu eser Türkiye'de H. Güngör tarafından Türkçeye çevrilerek "Basarabyalı Gagauzların Tarihi" adıyla bir kitap ve Türk Dünyası Araştırmaları dergisinde de bir makale olarak yayınlanmıştır.[20] Gagauz asıllı Bulgar tarihçi Atanas Manov tarafından Varna'da 1938 yılında Bulgarca olarak "Potekloto na Gagauzite i Tehnite Obiçai i Nravi" adıyla basılan kitap; Gagauzlar'ın kökenine, tarihine, gelenek ve göreneklerine dair yazılmış en kapsamlı ve önemli kaynak olma özelliği göstermektedir. Bu kitap Bükreş Büyükelçimiz (1931-1944) Hamdullah Suphi Tanrıöver tarafından temin edilip, Balkanlar ve Türklük üzerine araştırmalar yapan Yaşar Nabi Nayır'a ulaştırılmış, Nayır tarafından da Türkçeye çevirmesi için M. Türker Acaroğlu'na verilmiştir. İlk olarak Varlık dergisinde "Gagauzlar /Hristiyan Türkler" adıyla tefrikalar halinde (Temmuz

---

[19] Çakir, M. (1996) "Basarabiyalı Gagauzların İstoriyası". ***Sabaa Yıldızı***, (2), 5-19.

[20] Ciachir M. (1998). ***Basarabyalı Gagauzların Tarihi (Beserabiealâ Gagauzlarân İstorieasâ)***. (haz. H. Güngör). Niğde: Tolunay Yayıncılık.; Ciachir, M. (1982). "Basarabyalı Gagauzların Tarihi". (haz. H. Güngör). ***Dünyası Araştırmaları***, (20), 208-423.

1939-Nisan 1940, sayı 144-162) yayımlanmış ve daha sonra da kitap haline getirilmiştir.[21] Ancak 244 sayfalık bu kapsamlı eserde bile Gagauzların tarihi ve kökenine 44 sayfa ayrılmıştır. Yine Acaroğlu tarafından Belleten'de bu kitabın özeti mahiyetinde bir yayın daha bulunmaktadır.[22] Bunların dışında bir Bulgar Göçmeni olan Ahmet Hasan Cebeci'nin Gagauzlara ilişkin yapmış olduğu çalışmalar özgün ve önemli çalışmalardır. Özellikle Cebeci'nin Osmanlı tahrir defterlerinde Gagauzlara ilişkin yapmış olduğu çalışmalar büyük önem arz etmektedir. "XVI. Yüzyıl Osmanlı Tahrir Defterlerine Göre Gagauzlar" adlı doktora tezi bu çalışmalarının en önemlisi olup; Gagauzların kökeni ve tarihine ilişkin bilgilerin yanı sıra Osmanlı Devleti'nde Gagauzların yaşadıkları yerler, Gagauz isim ve soyadlarının tespiti ve tahlili konularında önemli bilgiler içermektedir.[23]

Bu çalışmada yukarıda bahsetmiş olduğumuz eserlerin yanı sıra özellikle birinci ve ikinci bölümde dönemin ana kaynaklarından yararlanılmaya çalışılmıştır. Elzem olan ana kaynakların temini sağlanarak bizim vakıf olmadığımız dillerde yayınlanmış olan ya da çevirisi olup aktarımlarında fark olduğu düşünülen kaynakların ilgili bölümleri alanında uzman olan kişilere çevirtilmiştir. Yine Yazıcızâde Ali Selçuk-nâme'sinin Topkapı Sarayı Nüshası ve Berlin Nüshasında ilgili yerlerde tespit edilen eksiklik ve nüsha farklılıklarında olduğu gibi, ana kaynaklar arasında tespit edilebilen nüsha farklılıkları da ortaya konulmuştur. Ana kaynakların yanı sıra özgün bilgiler ihtiva eden araştırma ve inceleme eserlerine de başvurulmuştur. Bu imkân ve ölçüler dâhilinde oluşturulan bu çalışma dört ana bölümden meydana gelmektedir.

Birinci bölümde IX-XI. yüzyıllarda Karadeniz'in kuzeyinden "kuzey yolu" adı verilen yolu takiben Bizans sınırlarına yerleşen Peçenek, Uz (Oğuz), Kuman (Kıpçak) Türk Boyları ele alınmıştır. Bu boylar hakkında bilgi verilerek; göçleri, Bizans ile olan münasebetleri ve Bizans sınırlarına yerleşmeleri ve yerleştirilmeleri işlenmiştir.

İkinci bölümde Moğolların baskısı ile 1261 yılında tahtını terk ederek Bizans'a sığınan Anadolu Selçuklu Sultan'ı II. İzzeddin Keykâvus'u takiben aralarında Saru Saltuk'un da bulunduğu Türkmenlerin Dobruca'ya yerleştirilmesi hadisesi ele alınmıştır. Keykâvus'un

---

[21] Manov, A. (2001). ***Gagauzlar (Hristiyan Türkler)***. (Bulgarcadan çev. M. T. Acaroğlu). Ankara: TTK Basımevi.
[22] Acaroğlu M. T. (1999). "Gagauzların Kökeni". ***Belleten***, 63(237), 453-487.
[23] Cebeci, A. H. (2008). ***XVI. Yüzyıl Osmanlı Tahrir Defterlerine Göre Gagauzlar***. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

saltanat yılları, İstanbul ve Kırım yılları, İstanbul'daki darbe girişimi ile Dobruca, Saru Saltuk, Türkmenlerin Dobruca'ya yerleştirilmesi, Keykâvus'un çocukları ve Türkmenlerin akıbeti konuları işlenmiştir.

Üçüncü bölümde Gagauzların ve Gagauz isminin menşeî meselesi ele alınmıştır. Gagauzların kökenine ve Gagauz ismine ilişkin görüşler sıralanarak Gagauzların hangi milletten oldukları, Gagauz isminin nereden geldiği konuları işlenmiştir.

Dördüncü bölümde ise Dobruca Oğuz Devleti'nden Gagauziya'ya kadar geçen süreç ele alınmıştır. Dobruca Oğuz Devleti, Osmanlı hâkimiyetinde Gagauzlar, Gagauzların XVIII-XX. yüzyıla kadar olan göçleri, Gagauziya, Gagauz nüfus ve yerleşim yerleri konuları işlenmiştir.

Sonuç bölümünde de yapılan araştırma ve incelemelerin detaylı analizinden sonra konuya ilişkin varılan sonuçlar sıralanarak çalışma tamamlanmıştır.

Bu çalışma ile Gagauzların ve Gagauz isminin menşeîne ilişkin görüşler ortaya atılarak, ilmi yöntemlerle tetkik edilip, tarihi deliller sunularak Gagauzların kökeni ve Gagauz isminin nereden geldiği sorularına cevap aranmıştır.

I. BÖLÜM

IX. VE XI. YÜZYILLARDA KARADENİZ'İN KUZEYİNDEN YAPILAN TÜRK GÖÇLERİ

Türklerin ilk yurdunun Orta Asya olduğu ve dünyanın öteki yerlerine buradan yayıldıkları öteden beri bilinmektedir. Bu anayurt Altay ve Sayan Dağları ve bu dağların Kuzey Batı bölgesidir. Bu coğrafya Türklerin batıya doğru ilerlemesi ve yayılmasında adeta rehberlik etmiştir. Batıya doğru ilerleyen Türkler, Altay ve Tanrı Dağları arasında coğrafyacıların Cungarya; Türklerin ise Yarış Ovası adını verdikleri düzlüklerle karşılaşmıştır. Coğrafi olarak batıya ilerleyişinde engel olmadığı için de geçit vazifesi gören bu düzlükleri aşarak bugünkü Kazak Bozkırlarını tamamen kaplamışlar ve buraları yurt bellemişlerdir.[24] Türklerin batıya doğru ilerleyişinde İpek Yolu'nun da rehberliğinden söz etmek mümkündür.

Türklerin anayurtlarından Avrupa içlerine doğru yapmış oldukları göç hareketleri milattan öncesine kadar uzanmaktadır. Milattan sonraki göç hareketlerinin ilkini Hunlar teşkil eder. Hunlar Karadeniz'in kuzeyinden Avrupa içlerine kadar ilerleyerek, başta Kavimler Göçü olmak üzere, Romayı yıkılışa götüren ve bugünkü Avrupa topluluklarının etnik temellerini oluşturan bir dizi mühim hadiselere zemin hazırlamıştır. Hunların açtığı bu yolu VI. yüzyılda Avarlar, VII. yüzyılda Bulgarlar ve IX. yüzyılda da Macarlar izleyerek milattan sonraki ilk Türk göç dalgasını oluşturmuşlardır. Son Türk göç dalgası ise IX. yüzyılda Peçenekler ile başlamıştır. IX. ve XI. yüzyılları arasında Peçenek, Oğuz ve Kıpçaklar ile devam etmiştir. Bunların takip ettiği yola "Kuzey Yolu" adı verilmiştir. Bununla birlikte Türkler önünde set teşkil eden Sâsânî İmparatorluğu'nun yıkılması ile İran üzerinden tüm Ortadoğu'ya açılan yola da "Orta Yol" adı verilmiştir.[25] Bu yol Oğuz Yabgu Devleti'nden ayrılarak, 930-935 yılında Cend'e gelip Müslüman olan Selçuk Bey'in adıyla kurulan Selçuklu Devleti tarafından takip edilmiştir. Bu vesile ile Anadolu'nun kapıları Türklere açılmış ve bir Türk yurdu haline gelmiştir.

Gagauzların menşeîne ya da Gagauz isminin nereden geldiğine yönelik iddialar arasında en çok, IX. ve XI. yüzyıllarda Karadeniz'in kuzeyinden gelerek Balkanlara yerleşip

---

[24] Koca, S. (2002). "Türklerin Göçleri ve Yayılmaları". H. C. Güzel, K. Çiçek ve S. Koca. (Editörler). ***Türkler***. (Cilt I). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 651.

[25] Köymen M. A. (2004). ***Selçuklu Devri Türk Tarihi***. (Dördüncü Baskı). Ankara: TTK Basımevi, 2-3.; Koca, 2002, 658.

Hristiyan olan Peçenek, Oğuz, Kıpçak Türkleri üzerinde durulmuş, Gagauzların bunların ahfadı olduğu ve Gagauz isminin bunlardan geldiği iddia edilmiştir. Bu bakımından bu bölümde Peçenek, Oğuz, Kıpçak boyları ve bu boyların IX. ve XI. yüzyılda Karadeniz'in kuzeyinden Balkanlara göçmesi, Bizans ile olan münasebetleri ve buradaki yerleşimleri ele alınmaktadır.

1.1. Peçenekler

Kaşgarlı Mahmud, yirmi iki olarak verdiği Oğuz boyları içerisinde on dokuzuncusu olarak "Beçenek"leri gösterir. Peçenekleri bir Oğuz boyu olarak gösterdiği gibi Rum ülkesi yakınlarında yaşayan bir Türk kavmi olarak da Beçeneklerden söz eder.[26] Oğuz boyu olan Peçenekler Reşideddin ve Yazıcızâde Ali' de "Beçene", Ebülgazi'de ise "Becene" şeklinde geçmektedir.[27] Peçeneklerin Oğuzların bir boyu mu yoksa ayrı bir Türk boyu mu olduğu tartışma konusu olmuştur. Kostantin Porfirogenet'e göre Oğuzların baskısı ile batıya giden Peçeneklerden bir kısmı Oğuzların yanında kalmıştır. İ. Kafesoğlu, Kaşgarlı Mahmud'un Oğuz boyu olarak saydığı Peçeneklerin, Oğuzlar arasında kalan bu Peçenekler olması gerektiğini söyler.[28] Oğuz ve İran destanlarını birlikte tetkik eden Z. V. Togan şu sonuca varmıştır: Muhtemelen İran destanlarında Horezim ahalisi olarak geçen Peşenk, Peçenek'tir. Oğuz, Peçenek ve Alanlar Horezmliler ile birlikte MÖ. VII. yüzyılda Sakalar hâkimiyetinde yaşamışlardır. X. yüzyılın ilk yarısında Peçeneklerin bir kısmı Yayık havzasında, büyük bir kısmı da Balkanlarda yaşıyordu. Bunların ancak bir kısmı "Beçne" ismi ile Oğuz camiasına girmiştir.[29] A. Taşağıl ise Peçeneklerin, büyük ihtimalle Batı Göktürklerden İşbara Kagan'ın 634 yılından sonra yaptığı boy teşkilatlanmasının akabinde ortaya çıktığını söyler.[30]

---

[26] Kaşgarlı Mahmud. (2005). ***Divanü Lügati't-Türk***. (Çeviri, Uyarlama, Düzenleme: S. Erdi, S. T. Yurteser). İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 354, 179.

[27] Togan, Z. V. (1982). ***Oğuz Destanı (Reşideddin Oğuznâmesi, Tercüme ve Tahlili)***. (İkinci Baskı). İstanbul: Enderun Yayınları, 99.; Yazıcızâde Ali. (2014). ***Selçuk-nâme***. (haz. A. Bakır). Ankara: TTK, 3a. (Topkapı Sarayı Nüshasına göre tıpkıbasım olarak hazırlanmış bu eser ileride yer alan Berlin nüshası ila karışmaması için bundan sonra Yazıcızâde Ali (TSN) olarak ifade edilecektir.); Ebülgazi Bahadır Han. (?). ***Türklerin Soy Kütüğü (Şecere-i Terakime)***. (haz. M. Ergin). Tercüman 1001 Eser, 45.

[28] Kafesoğlu, İ. (1998). ***Türk Milli Kültürü***. İstanbul: Ötüken Neşriyat AŞ., 488.

[29] Togan, 1982, 151, 98.

[30] Taşağıl, A. (2013). ***Çin Kaynaklarına Göre Eski Türk Boyları (M.Ö. III – M.S. X. Asır)***. (İkinci Baskı). Ankara: TTK, 97-98.

Peçenekler IX. yüzyılda bir dizi göç hadisesinden sonra İtil (Volga) ve Yayık (Ural) nehirleri arasında yaşamaya mecbur edilmiştir.[31] İtil Nehri'nin batı kısmında bulunan Hazarlar ile komşu olmuşlardır. Oğuzlarda Peçeneklerin doğusunda bulunmaktaydı. A. N. Kurat'ın tabiri ile "koyu göçebe" olan bu Türk kavmi, komşusu olan yerleşik Hazarlara zarar vermeye başlamıştır. Özellikle ticaret kervanlarına baskın yapmış olmaları muhakkaktır. Bu saldırılardan en çok Harezm ve İtil şehri arasındaki ticaret kervanları zarar görmüştür. Peçeneklerin bu saldırılarından muzdarip olan Hazarlar, Peçeneklerin saldırılarına engel olmak ve onları etkisiz kılmak için Oğuzlar ile işbirliğine gitmiştir. Oğuzların yardımı ile Hazarların hâkimiyet altına almayı düşündükleri Peçenekler, bu baskıya boyun eğmeyerek İtil ırmağını aşıp Hazarlar üzerinden batıya doğru hareket etmişlerdir. Bu göçün tam olarak nasıl ve ne zaman gerçekleştiği bilinmemektedir. Merhaleler halinde birkaç yoldan, 860 ile 880 yılları arasında gerçekleştiği tahmin edilmektedir.[32] Bir kısım Peçenekler bu göçe iştirak etmeyerek yerlerinde kalmışlardır. X. yüzyılın başında bu Peçenekleri ziyaret eden İbn Fadlan onların çok fakir olduklarını söyler.[33] Bizans müverrihi Konstantin Porfirogenet, Peçeneklerin sekiz kabileden oluştuğunu söyler. Bu kabilelerin ismi şunlardır: Yavdı Erdim, Küerçi Çur, Kabukşın Yula, Sarı Kül Bey, Kara Bay, Boru Tolmaç, Yazı Kapan, Boru Çoban'dır. Bu kabilelerden Yavdı Erdim, Küerçi Çur ve Kabukşın Yula diğerlerine nazaran ön planda bulundukları ve daha cesur oldukları için bu üçüne Kangar da denmiştir.[34] A. N. Kurat bu isimleri Ertim (Erdem?), Çur, Yula, Kulbay (Külbey?), Karabay, Talmat, Hopon (Kopon? Kapan? Kaban?) ve Çoban şeklinde okumuştur.[35] Kostantin'in sayısını sekiz olarak verdiği bu Peçenek kabileleri İtil Nehri'nin batısına geçen ve onun tarafından tespit edilebilinenlerdir. Zonaras, XI. yüzyılda Peçenek kabilelerinin sayısının on üç olduğundan söz eder.[36]

Peçeneklerin İtil'in doğusunda ikamet ettikleri süre zarfında haklarında detaylı bilgi yoktur. Yukarıda söz edildiği gibi Hazar ve Oğuzların baskısına dayanamayan Peçenekler IX. yüzyılın sonlarına doğru İtil Nehri'ni aşarak batıya doğru göçe başlamışlardı. Bu göçün nasıl

---

[31] Orkun, H. N. (1993). ***Peçenekler***. İstanbul: Remzi Kitaphanesi, 10.
[32] Kurat, A. N. (1972). ***IV-XVII. Yüzyıllarda Karadeniz'in Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri***. Ankara: TTK Basımevi, 45.
[33] İbn Fadlan. (2013). ***İbn Fadlan Seyahatnamesi***. (haz. R. Şeşen). İstanbul: Yeditepe, 18.
[34] Orkun1993, 11.; Kurat, 1972, 55.
[35] Kurat, A. N. (1937). ***Peçenek Tarihi***. İstanbul: Devlet Basımevi, 52-53.
[36] İoannes Zonaras. (2008). ***Tarihlerin Özeti (Kitap XVII - XVIII)***. (çev. B. Umar). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 92.

ve nereden yapıldığına dair kaynaklarda yeterli bir bilgi yoktur. Hazar ülkesi üzerinden gerçekleşen bu göçe Hazarların bir mukavemeti olamamıştır. Zira Hazarlar göç öncesi de Peçeneklerin faaliyetlerini önlemede yetersiz kalmışlardı. Bu yüzden Oğuzların yardımını alarak onları, ülkesinden uzak tutmaya ve itaat altına almaya çalışmış anacak bu hareketleri beklenmedik sonuçlar doğurmuştu. Peçenekler bu baskıdan kurtulmak için ittifakın zayıf halkası olarak gördükleri Hazarların üzerine yürümüşlerdir. Peçeneklerin esas kitlesini temsil eden büyük kısmı, tüm yüküyle beraber, İtil Nehri'ni aşarak Hazar ülkesine girmiş. Burada Hazarların hâkimiyeti altında Kuban ve Don nehirleri arsında yaşayan Macarlar ile karşılaşmışlardır.

Macarlar Hazar Hakanı tarafından görevlendirilen Arpad adındaki bir başbuğ tarafından idare ediliyorlardı. Arpad'ın Macarların başına getirilmesi ile Macar devletinin temellerinin atıldığı söylenir. Ancak Arpad yönetimindeki bu Macarlar doğudan gelen Peçenekler karşısında tutunamamışlardır. Macarlar 890'lı yıllarda Kiev Rusya'sının güneyinden geçerek Tisa, Tuna ve Balatın Gölü çevresine gelerek buraları yurt tutmuşlardır. Buradan Panonya, Kuzey İtalya ve Frank Devleti'nin içlerine kadar Batı Avrupa'ya akınlar yapmışlardır. Macarların bu ilerleyişi Orta Avrupa ve Slav tarihi açısından önemli neticeler doğurmuştur.[37] Ayrıca Macarların bu göç hareketi Peçenekler için Orta Avrupa içlerine kadar ilerleyecekleri bir koridorun açılmasına da neden olmuştur. Çok kısa sürede Peçenekler, Don Nehri'nden Tuna Nehri'ne kadar olan yerleri baştanbaşa ele geçirmek sureti ile Karadeniz'in kuzeyinde etkin bir güç haline gelip, birçok devlet ile de komşu olmuştur. Bunların başında Karadeniz'in kuzeyinde bulun Kiev Rusya'sı gelmektedir.

Rus kaynaklarında Peçenekler "Peçenegi" şeklinde geçmektedir.[38] Rus yıllıklarında Peçenekler ve onların akınlarından sıkça söz edilmektedir. Peçenekler ve Ruslar 900 yıllarından 1036 yılına kadar, yaklaşık 130 yıl, yan yana yaşamışlardır. Rus yıllıklarında Peçeneklerden ilk olarak 915 yılında söz edilmektedir. Bu tarihten sonra Ruslar üzerine Peçenek akınları başlamıştır. Yaklaşık olarak 121 yıl içerisinde 11 büyük Peçenek akınından söz edilmektedir.[39] Bunun dışında Peçeneklerin Rus topraklarına yağma ve talan amaçlı irili ufaklı daha birçok akınlar düzenledikleri mutlaktır.

---

[37] Uydu Yücel, M. (2007). ***İlk Rus Yıllıklarına Göre Türkler***. Ankara: TTK, 35.
[38] Uydu Yücel, 2007, 98.
[39] Kurat, 1972, 48.

Peçeneklerin Bizans ile münasebetleri Bulgar ve Bizans mücadelesine dâhil olmaları ile başlar. 894 yılında Bulgar Çarı Simon, Bizans topraklarına girerek Bizans ordularını mağlup etmişti. Bizans, topraklarına giren Bulgarları siyasi bir manevra ile durdurmak için o sırada Dinyeper ve Tuna nehirleri arasında bulunan Macarları yardıma çağırdı. Bulgarlar kuzeyde Macar, güneyde Bizans saldırıları neticesinde yenilerek anlaşma yapmak zorunda kaldı (896). Bu anlaşmanın akabinde Bulgar Çarı Simon Bizans siyasetini takip ederek Macarları cezalandırmak için Peçenekleri yardıma çağırdı. Simon Bizans üzerine yürüyerek kesin bir zafer kazanırken Peçenekler de Macarları batıya sürerek onları bugünkü yurtları olan Tuna Vadisi'ne yerleşmeye mecbur etti.[40]

Bulgarların Bizans topraklarında ilerleyişi Bizans'ı zor durumda bırakmıştı. Bu ilerleyiş ve yıkım karşısında Bizans bu seferde Peçenekleri kurtarıcı olarak görmüş, onlara elçi göndererek Bulgarlara karşı desteklerini talep etmiştir. Peçenekler bu talebi kabul ederek, arkadan gelebilecek bir tehlikeyi önlemek gayesi ile 915 yılında Rus topraklarına girip, Rus Knezi İgor ile bir anlaşma yapmışlardır. Daha sonrada Bizans'a yardım etmek için Tuna Nehri'ne gelmişlerdir. Ancak Peçenekler buraya geldiklerinde Bizans ordusu içinde anlaşmazlığın olduğunu ve komutanların birbirine düştüklerini görünce Bizans'a itimat edemeyerek geri dönmüşlerdir. Bulgar Çarı Simon ise akınlarını Trakya içlerine kadar sürdürüp Edirne'yi dahi kuşatmıştır.[41]

Peçenekler zamanla Bizans için tehlike arz etmeye başlamışlardır. Nitekim Macarlar, Peçenekler ile anlaşarak 934 yılında Trakya'yı istila etmişler ve İstanbul önlerine kadar ilerlemişlerdi. 943 yılında bunlar tekrar Trakya'da görülmüşlerdi. Ortak İmparator Romanos Lekapenos bunlar ile beş yıllık bir anlaşma yapmıştı. Romanos'un ölümünden sora tek başına İmparator olan Kostantin Porfirogenet bu anlaşmayı bütün saltanatı boyunca devam ettirmiştir.[42]

944 yılına gelindiğinde Rus Knezi İgor Peçenekleri de kiralayarak oluşturduğu ordu ile Bizans üzerine gitmiş, bu orduyu Tuna ağzında gören Bizans, Ruslar ile anlaşma yapmak

---

[40] Ostrogorsky, G. (2015). ***Bizans Devleti Tarihi***. (çev. F. Işıltan). (8. Baskı). Ankara: TTK, 238-239.
[41] Uydu Yücel, 2007, 99-100.
[42] Vasilev, A. A. (1943). ***Bizans İmparatorluğu Tarihi***. (Cilt I). (çev. A. M. Mansel). Ankara: Maarif Matbaası, 403.

zorunda kalmıştır.[43] Bütün bu gelişmeler doğrultusunda Konstantin Porfirogenet, İmparatorluğu döneminde Peçenekler ile iyi geçinmenin Bizans için faydalı olacağını tespit etmiştir. Bu doğrultuda Bizans'ın X. yüzyıl dış siyaseti bu kavimle iyi ilişkiler kurmak üzere oluşturulmuştur. Bizans sarayından defalarca Peçenek ülkesine elçiler ve tüccarlar yanlarında değerli hediyelerle giderek iyi ilişkiler kurmanın yolları aranmış, iki ülke arasındaki ticaret canlandırılmıştır.[44] Buna rağmen Peçeneklerin ufak tefek akınlarından söz etmek mümkündür. Peçeneklerin Bizans topraklarına doğrudan akın yapmalarına iki engel vardı. Bunlardan ilki Bizans ve Peçenekler arasında yer alan Bulgarlardı. Bulgarlar Bizans'a sorun teşkil ettiği gibi aynı zamanda da Peçeneklerin güneye inmesini engelleyerek Bizans'a bir nevi hizmet etmiş oluyordu. Bir diğer engel ise Tuna Nehri'dir. Aşılması güç olan Tuna kuzeyden gelen kavimlerin güneye inmesini kesemese de onlar için büyük bir engel teşkil ediyordu. İlk engel olan Bulgarlar zamanla Bizans, Rus ve Peçenek saldırıları neticesinde zayıf düşmesiyle Peçenekler Bizans topraklarına girmeye başladılar.

İonnes Tzimiskes zamanında Ruslar Bulgarları yenerek onların beyleri olan Borises ve Romanos'u itaat altına almışlar ve Bizans sınırına dayanmışlardı. Kırım yöneticisi Kalokyros ise Rusları destekleyerek onları cesaretlendiriyor ve kendisinin Bizans imparatoru olması için Rusları Bizans'a saldırmaya teşvik edip, birçok vaatte bulunuyordu. Bu yüzden Ruslar İonnes'in kendinden önceki İmparator Nikephoros'un onlara verdiği vaatleri tutacağını bildirmesine itimat etmeyerek Bizans üzerine yürüdü. Bütün Trakya'yı talana girişen bu orduda Bulgar, Peçenek ve Macaristan'dan gelen Türkler de bulunmaktaydı. İonnes kayınbiraderi olan Bardas Skloras'ı başkomutan olarak görevlendirip düşmanlarının üzerine gönderdi. Skloras uyguladığı stratejiler ile Peçenekleri tuzağa çekti, bir dizi mücadelenin ardından Peçenekleri kaçmaya mecbur etti. Peçeneklerin birçoğu öldürüldü ve tutsak alındı. Daha sonra İonnes'in bizzat kendisinin de iştirak ettiği batı seferi sonrası Peçenekler ile anlaşma yaptığı, onların Tuna'yı geçmemesi ve Bulgar ülkesini talan etmemesini istediği de görülmektedir.[45]

Bulgarların varlığı kuzeyden gelebilecek bir saldırı karşısında tampon oluşturması bakımından Bizans için önem teşkil etmekteydi. Ancak zayıflayan Bulgarların "Bulgar Kıran"

---

[43] Ostrogorsky, 2015, 258.; Uydu Yücel, 2007, 100-101.
[44] Kurat, 1972, 62-63.
[45] İoannes Zonaras, 2008, 15-16, 23.

lakaplı İmparator II. Basileus tarafından ortadan kaldırılması ile işler farklı bir boyut kazandı. Zira İmparator II. Basileus, I. Bulgar Devleti'ne son verip, onların topraklarını ele geçirerek doğrudan Peçenekler ile komşu olmuştur. Ülkenin kuzeyinde Bulgarlar gibi güçlü bir devletin bulunmayışı, ülke topraklarını Peçeneklerin akınlarına müsait bir yer haline getirmiştir. Nitekim 1036'da Peçeneklerin asıl kitlesi aşağı Tuna boyuna girince Bizans sınırını Tuna Nehri'nden başka koruyacak bir şey kalmamıştı. Yine bu sırada Uzların tazyiki Peçeneklerin Balkanlara girmesini zaruret haline getiriyordu.[46]

IX. Kostantin Monomakhos zamanında bir gurup Peçenek, İmparatorun iznini alarak Bizans'a sığınmış ve Tuna Nehri civarına yerleştirilmişti. Bu hadise iki Peçenek beyinin arasındaki anlaşmazlık neticesinde vuku bulmuştu. Peçeneklerin başında Turak bulunuyordu. Peçeneklerin içinde Turak'ın hâkimiyetine gölge düşürebilecek Kegen adında, savaşlarda büyük yararlılık göstermiş, bir bey bulunmaktaydı. Turak, Kegen'in bu yükselişinden rahatsız olup, onu bertaraf etmenin yollarını arıyordu. Bundan haberdar olan Kegen on üç boydan ikisini arkasına alıp, Tuna Nehri'ni geçerek Bizans İmparatorluğu'na sığındı. Bizans İmparatoru IX. Konstantin Monomakhos, Kegen'in bu ilticasını kabul edip, onu vaftiz ederek Patrikios unvanını verdi. Kegen de yanında gelenleri vaftiz olması için ikna etti. Bunlar, Bizans-Peçenek sınırı olan Tuna Nehri civarına yerleştirildi. (Buranın Silistre olduğu tahmin edilmektedir.[47]) Kegen çok defa Tuna'yı aşarak Peçenek ülkesine saldırılarda bulundu. Turak ise durumu İmparator'a bildirip kendisine isyan etmiş olan Kegen'i isteyerek bu saldırılara son verilmesini, aksi takdirde Bizans ülkesine top yekûn saldıracağını söyledi. Bizans İmparatoru bu isteği geri çevirince Peçenekler Tuna'yı aşarak Bizans ülkesine yağma ve talanlarda bulundular. Bizans kuvvetleri ve Kegen Peçenekleri hazırlıksız yakalayarak tutsak ettiler. Bu tutsakların, II. Basileus tarafından ilk Bulgar Devleti'ne son verilince uzunca bir müddet boş kalan Bulgar arazisine yerleştirilmesi uygun görüldü. Savaşta tutsak edilen Turak maiyeti ile birlikte İstanbul'a getirildi. Bunlar burada vaftiz edilip, çeşitli unvanlar verilerek Bizans hizmetinde kullanılmak istendi. İmparator Anadolu'daki topraklarını geri almak ve Türkleri Anadolu'dan atmak için başlarında Peçenek kumandanlarının bulunduğu, bu Peçeneklerden oluşan, 15.000 kişilik teçhizatlı orduyu Üsküdar'a geçirdi. Ancak bunlar daha ileri gitmeyi kabul etmeyip, geri dönerek atları ile Boğazı geçtiler. Daha sonra

---

[46] Kurat, 1972, 63.

[47] Gömeç, S. (2013). "Türk Tarihinde Peçenekler". ***Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi***, 53(1), 258. (251-266)

İstanbul'da kendileri gibi tutsak edilmiş ama savaşa gönderilmemiş soydaşları ile birleşerek Tuna Ovası'na yerleştiler. Buradan Trakya içlerine akınlar yapmaya başladılar ve tüm Trakya ve Makedonya'yı yağma ve talandan geçirdiler. İmparatorun bunlar üzerine gönderdiği ordular her defasında hezimete uğradı. Uzunca süren yağma, talan ve mücadelelerden sora Peçenekler ile 30 yıllık bir anlaşma sağlanabildi.[48] Anlaşmalara rağmen Peçeneklerin akınları zaman zaman sürdü. Bu akınları önlemek için İsaasikos Komnenos zamanında Macar ve Peçenekler üzerine sefere çıkıldığı görülmektedir. Macarların talebi üzerine onlar ile anlaşma yapıldı. Peçenekler ise kabileler halinde yaşadıklarından aralarında görüş ayrılığı vardı. Bu yüzden bir bölümü İmparatora itaat ederken Selte ve yanındakiler İmparatora karşı savaşa giriştiler. Selte bu savaşta yenilip, ordusunun birçoğunu kaybederek kaçtı.[49]

1060 yılından itibaren Karadeniz'in kuzeyindeki Peçeneklere ait bozkırlar Kumanlar tarafından tamamen ele geçirildi. Peçeneklere ait bütün mera ve barınakları ellerinden alındı. Dolayısı ile bu durum onların Bizans arazisine olan taarruzlarını arttırdı. Yine aynı dönemde Kumanlardan kaçan Uzların da Bizans topraklarına girdiği görülmektedir. Peçeneklerin sık sık Bizans arazisine girerek sorun çıkarması Bizans İmparatorlarının onlar üzerine sefere çıkmasını mecbur kılıyordu. Roman Diogenes imparatorluğu zamanında Peçeneklerin durmak bilmeyen saldırılarını önlemek için sefere çıkmış ve 1067 yılında bunları engellemişti.[50]

Aleksios Komnenos zamanında Peçeneklerin saldırıları daha da arttı. Peçenekler Bulgaristan'a yerleşerek bütün Trakya ve Makedonya'yı yağma ve talan ettiler. Bizans topraklarını kendi toprakları gibi ekip biçmeye başladılar. Aleksios Komnenos 1087'de Peçenekleri ülkesinden atmak üzere bizzat kendisinin başında bulunduğu batı seferini başlattı. Silistre'ye kadar ulaşan İmparator tüm mücadelelerine rağmen Peçenekleri bertaraf etmeyi başaramadı. Peçeneklerin saldırıları 1091 yılına kadar devam etti. 1091 yılına gelindiğinde işler farklı bir boyut kazanmıştı. Peçenekler Çatalca önüne kadar gelmiş, bir zamanlar Bizans sarayında bulunan ve denizlerdeki hâkimiyeti ile tanının, Çaka Bey ile de ittifak yapmışlardı. Selçukluların da desteğini alan bu ittifak artık doğrudan

---

[48] İoannes Zonaras, 2008, 92-94.

[49] İoannes Zonaras, 2008, 113.; Mikhail Psellos. (2014). ***Mikhail Psellos'un Khronographia'sı***. (İkinci Baskı). (çev. I. Demirkent) Ankara: TTK, 232.

[50] Gömeç, 2013, 259.

İmparatorluğun merkezini hedef alıyordu. Aleksios kurtuluşu bir başka Türk soyu olan Kumanlarda görerek onlar ille ittifak yapmış ve Kumanları Peçeneklerin üzerine salmıştır. Sayıları 40.000 olan Kumanlar, 29 Nisan 1091'de Meriç ağzında Lebounion denilen yerde Peçenekleri bozguna uğratarak kıyıma tabi tutmuşlardır.[51] Mateos, bu savaşlar sırasında aralarında kadın ve çocukların da bulunduğu birçok Peçenek'in tutsak edildiğini söyler.[52] Bu tutsakların bir kısmı Bizans hizmetinde yararlanılmak üzere, ailesi ile birlikte, Moglena şehrine yerleştirilmiş. Bunlardan seçkin bir birlik oluşturulmuş ve bunlara Moglena'lı Peçenekler denilmişti. Zonaras, bu Peçeneklerin XII. yüzyılın başında dahi burada oturduklarını belirtir.[53]

1091 Lebounion hezimetten sonra Peçeneklerin akınları 30 yıl boyunca durmuştur, ta ki II. İonnes Komnenos zamanında son darbe indirilene kadar. Peçeneklere Bizans tarafından en can alıcı darbe II. İonnes Komnenos zamanında vurulmuştur. Komnenos'un imparatorluğunun beşinci yılında (1123) Peçenekler, Tuna'yı geçerek Trakya içlerine kadar akınlarda bulundular. İonnes, Aleksios Komnenos'un Peçeneklerin Trakya'yı işgal edip, Makedonya'yı yağmalamaları üzerine bunlara karşı girişmiş olduğu savaşta bulunduğundan tecrübeliydi. Bu yüzden Peçenekler ile anlaşma yapmak ya da onlardan bir gurubu savaştan vazgeçirmek için elçiler ve değerli hediyeler göndererek onları oyaladı. İonnes, Peçenekleri hazırlıksız yakalamak ümidi ile ordusunun başında harekete geçti. Çok kanlı geçen savaş neticesinde Peçenekler yenildi ve çok sayıda esir alındı. Devletin batısındaki birkaç köy bunlar ile iskân edildi ki, kalıntıları XIII. yüzyılın başlarında dahi mevcuttu. Bazıları ücretli asker olarak orduya alındı. Çoğunluğu ise köle olarak ordu tarafından satıldı. İonnes bu başarısını Peçenek bayramı ilan etti. Ve bu bayram uzun yıllar boyunca kutlandı. Niketas, bu zafer bayramının XIII. yüzyılın başlarında dahi kutlandığı bildirmektedir.[54] Bizans tarihinde bu zaferden sonra Peçeneklerin ülke gündemini meşgul eden bir sorun olmaktan çıktığı görülmektedir.

---

[51] Anna Komnena. (1996). ***Alexiad (Malazgirt'in Sonrası)***. (çev. B. Umar). İstanbul: İnkılap Kitapevi, 214-257.; Baılly, A. ***Bizans Tarihi II***. (çev. H. Şaman). Tercüman 1001 Temel Eser, 315-316.

[52] Urfalı Mateos. (2000). ***Urfalı Mateos Vekayi-nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)***. (Üçüncü Baskı). (Türkçeye çev. H. D. Andreasyan, notlar: E. Dulaurer ve H. Yınanç). Ankara: TTK Basımevi, 174-175.

[53] İoannes Zonaras, 2008, 168.

[54] Niketas Khoniates. (1995). ***Historia (İoannes ve Manuel Komnenos Devirleri)***. (çev. F. Işıltan). Ankara: TTK Basımevi, 10-11. ; İoannes Kınnamos. (2001). ***Historia (1118-1176)***. (Yayına haz. I Demirkent). Ankara: TTK Basımevi, s. 8.

1.2. Oğuzlar (Uzlar)

İşbu bir yaşında Oğlan orda revan
Gelip dile dedi biliniz ayan
Adımdır Oğuz, namlı padişah
Biliniz iyice bütün hüner ehli![55]

Türklerin en ihtişamlı zümresi Oğuzlardır. Selçuklu ve Osmanlı İmparatorluğu gibi Türklerin en ihtişamlı devletlerinin kurucu zümresini teşkil ederler. Oğuzlar Türk boyları içerisinde en çok tanınanı ve hakkında en çok bilgi sahibi olunanıdır. Oğuz kelimesinin anlamı hakkında birçok görüş ortaya atılmıştır. Bunlardan bazıları şöyledir: Oğuz kelimesinin ilk süt anlamına gelen "ağuz" kelimesinden geldiği düşünülmüş. J. Marquart, Oğuz kelimesinin "ok" (yayla atılan savaş aleti) ve "uz" (Türkçede kişi anlamında) kelimelerinin birleşimi ile oluşarak "oklu adamlar" anlamına geldiğini savunur. D. Sinor Oğuz kelimesini "öküz" ile L. Bazin ise "tosun" ile ilişkilendirir. J. Hamilton, Oğuz'un akraba, aile manasına gelen "oğuş"tan geldiğine inanır. J. Nemeth ise Oğuz'un "ok+z" den geldiğine inanır. "Ok" oymak manasına gelmekte, "z" de çoğul ekidir. Bu kelimede "oymaklar" manasına gelmektedir. F. Sümer de Nemeth'le aynı görüştedir.[56]

Oğuz Kağan destanlarının çeşitli varyantlarına göre Oğuz Kağan ya da Oğuz Kağan'ın vezirliğini yapan İrkil Hoca'nın Oğuz ülkesini, Oğuz Kağanın oğlu ve torunları arasında taksim ederek Oğuz boylarını oluşturduğuna inanılır. Kaşgarlı Mahmud, Oğuzların bir Türk kavmi, Türkmen olduğunu, her birinin hayvanlarına vurdukları ayırt edici birer damgaya sahip yirmi iki koldan oluştuğunu ve bu kolların birbirlerinin hayvanlarını bu damgalar ile tanıdıklarını söyler. Kınıkları da Oğuzların şefleri olarak göstermektedir.[57]

Oğuz-nâme yazıcılığı ile Oğuzlar ve Oğuz boyları hakkında detaylı bilgiler günümüze kadar ulaşmıştır. Bu geleneğin temsilcilerinden Reşideddin, Kaşgarlı Mahmud, Ebu'l-Gazi Bahadır Han ve Yazıcızâde Ali'den derlenen Oğuz boylarının listesi şu şekildedir (Bk. Çizelge 1. Oğuz Boylarının damgaları için bk. EK-1.).[58]

---

[55] Ebülgazi Bahadır Han, ?, 26.
[56] Sümer, F. (1999). ***Oğuzlar (Türkmenler): Tarihleri-Boy Teşkilatı-Destanları***. (5. Baskı). İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 19-20.
[57] Kaşgarlı Mahmud, 2005, 353.
[58] Ebülgazi Bahadır Han, ?, 44-45.; Ebu'l-Gazi Bahadır Han. (2009). ***Türk'ün Soy Ağacı (Şecere-i Türk)***. (Çağatay şivesinden çev. R. Nur, Günümüz Türkçesine sadeleştiren Y. Yiğit). İstanbul: İlgi Kültür Sanat, 33.; Togan, 1982, 151, 99.; Yazıcızâde Ali (TSN), 3a.; Kaşgarlı Mahmud, 2005, 353-354.

Çizelge 1.1. Oğuz boylarının listesi

<table>
<tr><th colspan="6">OĞUZ BOYLARI</th></tr>
<tr><th colspan="2"></th><th>EBU’L GAZİ BAHADIR HAN</th><th>REŞİDEDDİN</th><th>YAZICIZÂDE ALİ</th><th>KAŞGARLI MAHMUD</th></tr>
<tr><td rowspan="3">SAĞ KOL / BOZ OKLAR</td><td>GÜN HAN</td><td>KALİ / KAYI
BAYAT
ALKA EVLİ
KARA EVLİ</td><td>KAYI
BAYAT
ALKA EVLİ
KARA EVLİ</td><td>KAYI
BAYAT
ALKA EVLİ
KARA EVLİ</td><td rowspan="6">KINIK
KAYIG
BAYUNDUR
İVE / YİVE
SALGUR
AFŞAR
BEGTİLİ
BÜGDÜZ
BAYAT
YAZGIR
EYMÜR
KARA BÖLÜK
ALKA BÖLÜK
İGDİR
ÜREGİR/YÜREGİR
TUTIRGA
ULA YUNDLUG
TÜGER
BEÇENEK
ÇUVULDAR
ÇEPNİ
ÇARUKLUG/ÇARUK</td></tr>
<tr><td>AY HAN</td><td>YAZIR
YASIR / BAYIR
DODURGA
DOKA /DÜKER</td><td>YAZIR
YASER
DODURGA
DÖĞER</td><td>YAZIR
DÖĞER
DODURGA
YAPARLU</td></tr>
<tr><td>YILDIZ HAN</td><td>AVŞAR
KIZIK / KIRNIK
BİGDİLİ / BEGDİLİ
KARKIN</td><td>AVŞAR
KIZIK
BEĞDİLİ
KARKIN</td><td>AVŞAR
KIZIK
BEĞDİLİ
KARKIN</td></tr>
<tr><td rowspan="3">SOL KOL / ÜÇ OKLAR</td><td>GÖK HAN</td><td>BAYINDIR
BECENE
ÇAVULDUR
ÇEPNİ</td><td>BAYINDIR
BEÇENE
ÇAVULDUR
ÇEPNİ</td><td>BAYINDIR
BEÇENE
ÇAVUNDUR
ÇEPNİ</td></tr>
<tr><td>DAĞ HAN</td><td>SABIR / SALUR
İMİR
ALAYUNTLU
ÜREGİR / ÖĞER</td><td>SALUR
EYMİR
ALAYUNTLU
ÜREGİR</td><td>SALUR
EYMÜR
ALAYUNDLU
ÜREGİR</td></tr>
<tr><td>DENİZ HAN</td><td>İGDİR
BÜGDÜZ
AVA
KINIK</td><td>İĞDİR
BÜGDÜZ
AVA
KINIK</td><td>İĞDİR
BÜGDÜZ
YIVA
KINIK</td></tr>
</table>

Oğuzlar sırası ile Göktürk ve Uygur devletlerinin hâkimiyeti altında bulunmuşlardır. II. Göktürk Devleti zamanında Oğuzlar birçok mücadeleden sonra hâkimiyet altına alınabilmiştir. Göktürk Kağanlarını en çok uğraştıran boyların başında Oğuzlar gelmektedir. Bu yüzden de Orhun Abideleri'nde Oğuzların adı sıkça geçmektedir. Buna rağmen Oğuzların ayrı bir statüsü de vardı. Zira Göktürler devrinde hâkimiyet altına alınan birçok Türk kavminin başına bizzat kendilerinden veya hanedandan herhangi bir kimse geçirilirken, Oğuzlar doğrudan doğruya Türk budun gibi, hanlar tarafından idare edilmekteydiler.[59] Oğuzların Göktürk ve Uygur hâkimiyeti altındayken sık sık isyan ettikleri de bilinmektedir.

X. yüzyılda Oğuzlar Sir Derya'dan Hazar denizinin kıyısına kadar olan yerlerde yaşamaktaydılar. Bir kısmı ise buraya Peçenekleri iterek yerleşmişlerdi. X. yüzyılda Bulgar Hanlığına giden İbn Fadlan Oğuzları da ziyaret etmiştir. Burada bulunan Oğuzların yaşayış, örf, adet gibi sosyal ve içtimai hayatına dair önemli bilgiler vermiştir. Fadlan'ın ziyareti esnasında Oğuzlar henüz Müslüman değildiler. Göçebe bir yaşam sürmekte ve kıl çadırlarda yaşamaktaydılar. Fadlan, günümüzde Oğuz Yabgu Devleti diye maruf olan Oğuz Devleti'nden de söz etmektedir. Oğuz Türklerinin hükümdarına Yabgu denir. Oğuzların başına geçen her kişi bu unvanı almakta idi. Yabgu'nun vekiline Kuzârkin (Külerkin) denilir. Ayrıca Oğuzların her reisinin yardımcısına da bu Kûzarkin (Külerkin) unvanı verilmekteydi. Yınal ise Yabgunun veliahtına denirdi. Bu unvan daha sonra Oğuzların bütün reisleri için kullanılmaya başlamıştır. Fadlan'ın Oğuz hükümdar ve reislerinden ilk karşılaştığı kişi Küçük Yınal'dır. Küçük Yınal Müslüman olmuş anacak Oğuzların "Müslüman olursan bize reislik yapamazsın." demesi üzerine İslamiyet'i terk etmiştir.[60]

X. yüzyılda Oğuzların komşuları batı ve kuzey taraflarında Hazarlar, Kıpçaklar ve Kimekler; doğu ve güney tarafında ise bu yüzyılda Müslüman olmuş olan Karahanlılar, Samanoğulları ve Gazneliler'dir. Oğuzların Hazarlar ile işbirliği yaparak İtil Nehri'nin doğusunda bulunan Peçenekleri buradan sürdüklerinden bahsetmiştik. Buna rağmen Oğuzlar ile Hazarlar arasında çatışmaların da olduğu aşikârdır. Mesûdî, Murûc el-Zeheb'de Yayık Nehri'nin kışın buz tuttuğunu ve Oğuzların buradan geçerek Hazar ülkesine girdiklerinden söz eder. Burada görevli askerler Oğuzları durdurmakta yetersiz olduğu için

---

[59] Sümer, F. (2002). "Oğuzlar". H. C. Güzel, K. Çiçek ve S. Koca. (Editörler). ***Türkler***. (Cilt II). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 291.
[60] İbn Fadlan, 2013, 10, 14, 16.

Hazar hükümdarı kendisi gelerek Oğuzların Yayık Nehri'ni geçmesine mani olmaya çalışmıştır. Yazın ise Oğuzların bu nehirden geçmeleri imkânsızdı.[61] İbn Fadlan'da Oğuzların arasında bulunduğu zaman Oğuzların Hazarlar elinde tutsaklarının bulunduğunu belirtilmiştir.[62] Oğuzların diğer komşuları ile münasebetleri de mücadelelere sahne olmaktadır. Kaşgarlı Mahmud Oğuzların Çiğil boyu ile sürekli savaş halinde olduklarını belirtir.[63] Oğuzlar doğu komşuları olan Karluklar ile de sürekli savaş halindedirler. Öyle ki bu savaşlardan birinde Oğuz Yabgusu dahi öldürülmüştür. Uzun süren bu mücadeleler neticesinde Oğuz Yabgu Devleti zayıflamış ve kuzeyde güçlenen Kıpçakların, Oğuzların yaşadıkları yerleri zapt etmesi ile de yıkıldığı tahmin edilmektedir. Oğuzların bir kısmı ki Selçuk Bey bunların başını çekmektedir, güneye giderek Müslüman olmuşlardır. Bir kısmı da Kıpçakların baskısından dolayı Peçeneklerin açtığı yolu takip ederek, onların arkasından, Karadeniz'in kuzeyinden Bizans içlerine kadar gittikleri görülmektedir.[64] Burada açığa kavuşturulması gereken bir husus vardır ki, o da Karadeniz'in kuzeyinden batıya doğru göçen Oğuzların hangisi olduğudur. Zira Karadeniz'in kuzeyinden Balkanlara kadar giden Oğuzlarda, 24 Oğuz boyuna ait emareler bulunamamıştır. Bu da, bu göçü gerçekleştiren Oğuzların Hazar gölünün kuzeyinde, Üstyurt adı verilen bölgede yaşayan ve 24'lü boy teşkilatlanmasına mensup olmadıkları tahmin edilen Batı Oğuzlarının gerçekleştirdiği fikrini doğurmuştur. Karadeniz'in kuzeyinden gelen bu Oğuzların Gagauzları oluşturan topluluklardan biri olması düşüncesi ile Gagauz yer ve kişi adlarının tespitine yönelik çalışmalarda 24 Oğuz boyunun adına pek rastlanmamıştır. Sadece bunlardan Kayı adına tesadüf edilmektedir. Kayı adı, Silistre Sancağında 6 yerde "Kaya", 18 yerde de "Kayo" olarak; Edirne Sancağında "Kaya" veya "Kaye" şeklinde 5 yerde, Gümülcine-Zihne'de "Kaya", "Kayaboz" olarak 4 yerde; Vize, Çirmen ve Biga sancaklarında da birçok yerde "Kaya, Kaye, Kayo" şekillerinde geçmektedir. Gagauzların ne şahıs adlarında, ne lâkap ve soyadlarında, ne de yer adlarında Kayı'nın dışında Kınık, Avşar, Dodurga, Alkaevli, Karaevli gibi 24'lü boy teşkilatlanmasına mensup boy adlarına rastlanamamıştır.[65] Ancak Rus kaynaklarında Oğuz boyları ile özdeşleştirilen isimlere rastlanmaktadır. S. A. Agacanov, İgor

---

[61] Şeşen, R. (2001). ***İslam Coğrafyacılarına Göre Türkler ve Türk Ülkeleri***. (İkinci Baskı). Ankara: TTK Basımevi, 49.
[62] İbn Fadlan, 2013, 18.
[63] Kaşgarlı Mahmud, 2005, 236.
[64] Sümer, 2002, 310.
[65] Cebeci, 2008, 21-22.

Svyatoslavoviç'in 1185'teki Kıpçaklara karşı yaptığı savaşa Torkların da (Oğuzların) katıldığını söylerken, S. P. Tolstov'un Kayılar ile özdeştirdiği Kouilerin de bu sefere katılmış olduğundan bahseder. İpatyev ve Nikonov vakayinamelerinde bu sefere Koilerin yanı sıra Kayepiç, Bout ve Berendi boylarının da katıldığından söz edilir. Ortaçağ Rus kaynaklarının Berendilerin doğrudan doğruya Tork-Oğuzların bir boyu olduğunu belirttiklerini ilave eder.[66] A. H. Cebeci, bu boylardan Kayepiç'in Kayı, Bout'un Bayat boyu olduğunu Agacanov ve Tolstov'un kabul ettiğini, Berendi'nin ise (Bayındırî'den) Bayındır boyu olabileceğini söyler. Ve bu durumda da Tork-Uz adı verilen Doğu Avrupa Oğuzlarının bu üç boydan bir kısım oymakların, bir sebeple diğerlerinden ayrılması ile oluştuğu düşünülebilir.[67]

XII. yüzyılda yaşayan Şeref el-Zaman el-Mervezî, Tabâyi el-Hayavan adlı eserinin dokuzuncu bölümünde Türklerden söz etmektedir. Oğuzlardan bahsederken onların İslam ülkeleri ile komşu olunca Müslüman olduklarını ve Türkmen adını aldıklarını kaydeder. Müslüman olanlar çoğalınca kâfir olanlar ile savaşmışlar ve kâfirlere galip gelip onları kovmuşlar. Kâfir olan Oğuzlar da Harezm'den Peçeneklerin ülkesine çekilmişler.[68] Böylelikle Mervezî Oğuz boylarında bir kısmının neden diğerlerinden ayrıldığına açıklık getirmektedir. Diğerlerinden ayrılarak Peçenekleri takip etmek sureti ile Karadeniz'in Kuzeyinden Tuna ve Bizans içlerine kadar giden bu Oğuzlara Rus kaynaklarında Tork, Torkî ve Bizans kaynaklarında da Uz denilmektedir.[69]

Rus yıllıklarında Aziz Knez Vlademir'in 985 yılında İtil Bulgarlarına karşı bir sefere çıktığı ve bu sefere Torkların da katıldıkları kaydedilmiş ise de Uzların Ruslar ile temas kurmak üzere kütleler halinde Rusya'nın güneyine gelişleri ancak 1036 yılındaki Peçenek yenilgisinden sonra olduğu muhakkaktır. Rus yıllıklarında Uzlara ait ilk kayıt 1055 yılına aittir.[70] Yayık ve İtil Nehri arasında yurt tutmuş olan Oğuzlar, Kıpçakların hücumuna uğrayarak İtil'i geçip Karadeniz'in kuzeyine göç etmek zorunda kalmışlardır. Fakat hemen arkalarından 1054 veya 1055 senesinde Kıpçaklar da gelmişlerdir. Uzlar daha 1055 yılında Özü (Dinyeper) Nehri'ne ulaşmış bulunuyordu. Onların bu kadar hızlı hareket etmesinde hiç

---

[66] Agacanov, S. A. (2013). ***Oğuzlar***. (Altıncı Baskı). (çev. E. N. Necef ve A. Annaberdiyev). İstanbul: Selenge Yayınları, 237.
[67] Cebeci, A. (2009). "Gagauzların Atası Uzlar ve Göç Yolları", ***Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi***, 29(Özel Sayı), 201.
[68] İbn Fadlan, 2013, 69.
[69] Uydu Yücel, 2007, 46.
[70] Uydu Yücel, 2007, 46.; Kurat, 1972, 65-66.

şüphesiz arkadan gelen Kıpçakların tazyiki ve 1060 yılında Rus Knezlerinin hep birlikte Uzlar üzerine saldırması söz konusudur. Bu baskı ile Uzlar 1065 yılında Tuna Nehri'ni aşarak Bizans topraklarına girdiler.[71] Bu olay Kostantin Dukas zamanında vuku bulmuştur. Oğuzlar Tuna'yı aşarak Bizans topraklarına yanlarında eşleri ve çocukları ile beraber girdiler. Buradaki kentlerin yöneticileri olan Nikephoros Botaneiates ve Basileios Apokapes bunlara karşı koymaya çalıştı. Girişilen mücadelede başarısız olunduğu gibi bu iki soylu yönetici de Uzlar tarafında esir alındı. Bu başarıdan sonra Tuna Nehri'ni aşarak arkadan gelecek olan Uzlar için engel kalmamış oldu. Uzların bu topluluğu içinde erkek olup da yaşları yönünden silah kullanabileceklerin sayısı 60.000'i geçmekteydi. Uzlar Makadonya ve Yunanistan içlerine kadar akınlar düzenleyerek yağma ve talanda bulunmuşlardı. İmparator ise ordunun yükünü üstlenmekten kaçınarak Uzların yenilmez olduğunu öne sürüp onlarla anlaşmaya varmak için elçiler ve değerli hediyeler göndermekle yetindi. İmparatorun bu tutumu toplumun her kesiminde huzursuzluğa, söylentilere ve kıpırdanmalara neden oldu. Bunun üzerine İmparator Uzlara karşı koymak üzere, söylenene göre yanında 150'yi geçemeyecek kadar az sayıdaki askerle birlikte ordu devşirmek için Çatalca Ovası yakınlarında ordugâh kurmuştu. Bu sırada Uzlar arasında büyük bir veba salgını baş göstermiş, çoğu ölmüş ve bitkin düşmüştü. Bunu fırsat bilen Peçenek ve Bulgarlar da geri kalanların üzerine saldırarak onları yok etmişti. Uzların reisi ise yanında az sayıda adamı ile bin bir güçlük çekerek Tuna'yı aşabilmiş ve kuzeye gitmiştir.[72] Bu savaşta esir alınanlar Bizans hizmetinde yararlanılmak üzere çoğu Vardar Makedonya'sına, bir kısmı Trakya'ya ve bir kısmı da Dobruca'ya yerleştirilmiştir.[73] Kuzeye gidenler ise Rus Knezleri tarafından sınırların muhafazası için sınır bölgelerine yerleştirilmişlerdir. Rusya'nın güneyinde bunlara delalet eden Torçin, Torkskoye ve Torkçitsı gibi yerleşim yerleri adları mevcuttur. Ayrıca bu Uzlar Rus Knezlerinin ordularında Tork Kıtası olarak da yer almışlardır. Geri kalanları ise Kıpçakların hâkimiyetine girerek eski güçlerini bir daha kavuşamamak üzere kaybetmişlerdir.[74]

Bizans topraklarında, onların hizmetinde kalan Uzlar çeşitli savaşlarda yer almışlardır. Bunlardan en meşhuru ise 1071 Malazgirt Meydan Muharebesi'dir. Zira Romen Diogenes'in Peçeneklerden devşirdiği 15.000 kişilik askeri birlik ile Vardar yöresindeki Oğuzlardan yine

[71] SÜMER, 1999, 89.; Kurat, 1972, 66.
[72] İoannes Zonaras, 2008, 118-119.
[73] Gömeç, 2013, 259.; Cebeci, 2009, 203.; Kurat, 1972, 66-67.
[74] Kurat, 1972, 67.

aynı miktardaki askerler savaş esnasında taraf değiştirerek Selçuklu Türklerinin safına geçmişler ve savaşın gidişatını değiştirmişlerdir.[75]

1.3. Kıpçaklar (Kumanlar)

Kıpçak kelimesi Divânu Lügâti't-Türk'te "Kıfçak" şeklinde geçmektedir. Kaşgarlı Mahmut, Kıpçak'ın bir Türk kavmi olduğunu ve Kaşgar yakınlarında bir yerleşim yerinin de adı olduğundan söz etmektedir.[76]

Oğuz-nâmelerde Kıpçakların ortaya çıkışı şu şekilde anlatılır:[77] Oğuz Kağan İt-Barakların ülkesine sefere çıkmıştır. Bu sefer esnasında ölen askerlerinden birinin karsı hamile idi. Doğumu yaklaşınca boş bir ağaç kavuğunun içine girerek doğum yapmıştır. Çocuğu Oğuz Kağan'ın yanına götürerek durumu ona anlatırlar. Oğuz Kağan da bu çocuğu kendi himayesine alarak Kıpçak ismini verir. Buna göre Kıpçak kelimesi kabuk kelimesinden çıkmıştır. Türkçede içi boş ve oyulmuş ağaç demektir. Diğer Türklere göre bütün Kıpçak kavimleri Oğuz Kağanın Kıpçak adını verdiği bu çocuktan gelmektedirler. Hâkimiyet altına alınan İt-Barak'ların daha sonra isyan etmesi üzerine Oğuz Kağan Kıpçakları onların üstüne göndermiştir. Kıpçaklar Atil ve Yaman Su nehirleri arasına yerleşmişler ve Oğuz Kağan buraları onlara yurt vermiştir. Burada geçen Atil'in İtil Nehri olduğu, Yaman Su'nun da Volga nehirleri olduğu tahmin edilmektedir.[78] Ebu'l Gazi Bahadır Han Kıpçakların yerleştikleri yeri Tin (Don) ve İtil Nehri olarak gösterir.[79] Bir başka rivayete göre de Oğuz Kağan Yayık Nehri kıyısına gelmiş ve bu nehri nasıl geçeceğini düşünürken Ulug Orda Bey etraftaki ağaçlardan yaptığı sal ile nehri geçmiştir. Oğuz Kağan da ona Kıpçak adını vermiştir. Kıpçaklar da bu beyin soyundan gelmişlerdir.[80]

Hudud el-Âlem'de Kıpçaklar, Kimekler'dan ayrılmış olarak gösterilir.[81] Kaşgarlı Mahmut ise Kimekleri (Yimekleri) Kıpçakların kolu olan bir Türk kavmi olarak saymış ama Kıpçaklar kendilerini ayrı bir boy olarak göstermişlerdir.[82] Kıpçaklar X. yüzyılda İrtiş-Talas

---

[75] Sümer, 1999, 89.; Cebeci, 2009, 204.
[76] Kaşgarlı Mahmud, 2005, 422.
[77] Togan, 1982, 26, 49.; Ebu'l-Gazi Bahadır Han, 2009, 27.; Yazıcızâde Ali. (TSN), 8a.
[78] Togan, 1982, 96.
[79] Ebu'l-Gazi Bahadır Han, 2009, 27.
[80] Arat, R. R. (1977). "Kıpçak". ***MEB İslam Ansiklopedisi***. (Cilt VI). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 714.
[81] Şeşen, 2001, 68.
[82] Kaşgarlı Mahmud, 2005, 683.

sahasında bulunurken Kitayların baskısı neticesinde batıya doğru hareket etmişlerdir. Kıpçakların bu hareketleri İtil'e kadar ulaşmış ve burada İtil Bulgarları ile karışmaya başlamışlar, bir zümre Orta İtil'e giderek buranın Kıpçaklaşmasına neden olmuş, diğer bir zümrede Aşağı İtil boylarına giderek Hazarların etnik bir unsur olarak ortadan kalkmasında başlıca amil olmuşlardır.[83] Kıpçaklar önce Peçenekler ardından Oğuzların gittiği yolu takip ederek bu gün Deşt-i Kıpçak olarak bilinen sahaya yayıldılar ve hem Karadeniz'in kuzeyinden hem de Anadolu üzerinden olmak üzere Bizans sınırlarına kadar ulaştılar. Bunlardan farklı olmak üzere Mısır'da da Kıpçaklara rastlamak mümkündür. Kıpçak Türklerinde zaruret zamanında evlatlarını satma adetleri vardır. Bu yüzden özellikle XIII ve XIV. yüzyıllarda Mısıra kadar yayıldılar. Mısır'da Kıpçak soyundan gelenler arasında en tanınmış olanı bir memlukken sultan olan Baybars'tır. Baybars Borçalı kabilesine mensup bulunmaktaydı ve Baybars zamanında Borçalı kabilesi bir Kıpçak kabilesi sayılıyordu.[84] Kıpçaklar hiçbir zaman Selçuklu İmparatorluğu'nun kuruluşu zamanındaki Oğuzlar veya Cengiz Han İmparatorluğu'nun kuruluşu zamanındaki Moğollar gibi güçlü bir soyun altında bulunmuyordu. Ayrı ayrı Kıpçak hanları vardı, ancak hiçbir zaman bütün Kıpçakların ortak bir hanı yoktu.[85] Buna rağmen ortak bir gaye ile hareket ederek geniş coğrafyalara yayılmayı başardılar.

Kıpçaklara Ruslar Polovest, Bizans ve Latin kaynakları Kuman adını vermişlerdir. Kıpçaklara verilen bu isimlerin ortak anlamı ise "sarı, sarımsı, açık sarı" anlamlarına gelmektedir.[86] Kumanlar hemen Uzların arkasından 1055 yılında İtil Nehri'ni geçerek Ruslar ile ilk temaslarını gerçekleştirmiştir. 1055 yılında Kuman başbuğu Boluş, Rus topraklarına girmiş Pereyaslavl Knezi ile bir anlaşma yaparak geri dönmüştü. Kumanlar soydaşları olan Uz ve Peçenekleri takip ediyordu. Kısa sürede bunların hâkim olduğu yerleri ele geçirdiler. 1060 yılında Kumanlar Uzları takip ederek Tuna'ya kadar gittiler ve 1064'de Uzları Tuna'nın güneyine inmeye mecbur ettiler. 1078'de Bizans'a isyan eden Peçenekler ile birlikte Edirne'yi muhasara etmişler.[87] Anna Komnena, Düzmece Diogenes'in hadisesinde

---

[83] Kurat, 1972, 72.

[84] Togan, Z. V. (1981). ***Umumi Türk Tarihi'ne Giriş (En Eski Devirlerden 16. Asra Kadar)***. (Cilt I). (Üçüncü Baskı). İstanbul: Enderun Kitapevi, 116, 179.; Georges Pachymeres. (2009). ***Bizanslı Gözüyle Türkler***. (çev. İ. B. Barslas). İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayıncılık, 40.

[85] Barthold, W. (2006). ***Türk – Moğol Ulusları Tarihi***. (Rusçadan çev. H. Eren). Ankara: TTK, 19.

[86] Uydu Yücel, 2007, 56.

[87] Uydu Yücel, 2007, 59.

Kumanların Edirne'ye kadar geldiklerini ve Diogenes'i desteklediklerini, yapılan muharebelerde 7.000 Kumanın öldürüldüğünü ve 3.000 Kumanın da esir alınarak götürüldüğünü kaydeder.[88]

Bizans sınırında Kumanlar, 1070-1080'li yıllarda Tuna civarında görülmeye başladılar. Bizans topraklarına girmelerinde Peçeneklerin tesirinden de söz etmek mümkündür. Peçenekler Silistre yakınlarında Bizans ile vuku bulan savaşta Kumanların yardımını talep etmişlerdir. Bunun üzerine Kumanlar 1087 yılında Tuna'yı aşmışlar. Ancak Peçenekler galip geldikten sonra yetişebilmişlerdir.[89] Bundan sonrada Kumanlar ile Peçeneklerin arası açılmıştır. Bizans da Peçenekler karşısında Kumanları bir kurtarıcı olarak görmüştür. Nitekim yukarıda bahsettiğimiz üzere Bizans, Çaka Bey ve Peçeneklerin, deniz ve karadan, İstanbul kuşatmasından Kumanların sayesinde Peçeneklerin bozguna uğratılması ile kurtulmuştu.[90] Ancak Kumanların hareketleri münferit ve önlenemezdi. Kumanlar bazen Bizans safında bazen de düşmanlarının yanında yer alıyordu, hatta iki tarafta da Kumanların bulunduğu görülebiliyordu. Bunun en güzel örneği Manuel Komnenos döneminde görülür. 1148 yılında Kumanlar Tuna Nehri'ni aşarak Bizans topraklarına girmişler. Etrafa yağma ve talanda bulunarak Tuna yakınlarındaki önemli bir şehri bile ele geçirmişlerdi. İmparator Manuel Komnenos Kumanlar ile mücadele etmek için buraya geldiğinde Kumanlar ganimetleri ile birlikte Tuna Nehri'ni aşarak çoktan geri dönmüştü. Kumanları cezalandırmak ve ülkesinden uzak tutmak gayesi ile Manuel, Tuna Nehri'ni aşarak kuzeye doğru ilerlemiş. Uzun süren takibin ardından Kumanlar yakalanarak savaşa tutuşulmuşdu. Bu savaşta İmparator da yer alarak büyük yararlılık gösterdi, Kumanların birçoğu öldürüldü, yüzden fazlası esir alındı. Kumanların Bizans'tan yağma ettiği ganimetler geri alındı. Esir edilenlerin arasında Kumlar içinde önemli yeri olan Lazaros dahi bulunmaktaydı.[91] Manuel Komnenos'un Macar seferinde ise Kumanlar her iki tarafta da yer alıyorlardı. Manuel'in Macar Kralı III. Stephanos'a karşı oluşturduğu ittifakta Bizans ordusu içinde, ücretli askerler olarak, Kumanlar da bulunmaktaydı. Bizans ordusunda ücretli Kumanların bulunduğu gibi Macar saflarında da Kuman ve Ruslardan oluşan bir ordu bulunmaktaydı. Ayrıca bu seferde Kumanların bir komploya alet edildikleri de görülmektedir. İmparator'a karşı kötü niyetler

[88] Anna Komnena, 1996, 287-300.
[89] Kurat, 1972, 73.; Anna Komnena, 1996, 224.
[90] Anna Komnena, 1996, 249-258.
[91] İoannes Kınnamos, 2001, 73-75.

barındıran ordu komutanı Aleksios Aksukhos bu Kumanlara ücretler vererek onları İmparatora saldırmaları konusunda ikna etmişti. Ancak komplonun gün yüzüne çıkması ile Aleksios cezalandırılmış, Kumanlara ise vaatlerde bulunarak orduda kalmaları temin edilmiştir.[92] Manuel'in 1176'da II. Kılıç Arslan üzerine yaptığı seferde de ordusunda Tuna İskitleri diye bilinen Kuman ücretli birlikleri mevcuttu.[93]

Kumanların başına buyruk Bizans maceraları Moğolların onlara ait toprakları işgal etmesine kadar sürmüştür. Moğolların baskı ve taarruzlarından kurtulan Kumanlar 1237'de tulumlardan oluşan sallar ile Tuna Nehri'ni aşarak Bizans topraklarına girdiler. Bulgarların karşı koymalarına rağmen Kumanlar kadınları ve çocukları ile Balkan dağlarını aştılar ve Meriç Nehri'ne kadar yayıldılar. Tüm Makedonya ve Trakya'yı elegeçirerek, yağma ve talan ettiler. Kumanlar ele geçirebildikleri şehirleri aldılar, buradakilerin birçoğunu öldürdüler veya tutsak ettiler. Kurtulabilenler varını yoğunu yitirmiş şekilde Edirne, Dimetoka, Vize, Gelibolu gibi büyük ve korunaklı şehirlere kaçtılar.[94] Bu Kumanlar İoannes Vatatzes tarafından kontrol altına alınarak, bir kısmını Trakya ve Makedonya'daki sınır bölgelerine, bir kısmını da Menderes vadisine ve Frigya'ya yerleştirmiştir.[95]

1256 yılında Teodor Laskaris'in Anadolu'da bulunmasını fırsat bilen Bulgar hükümdarı, Kumanları Makedonya üzerine karışıklık çıkarmak için saldı. Sayılarının 4.000 civarı olduğu söylenen Kumanlar, Edirne hisarının yanından geçerek Ergene Çayı yöresindeki bölgeyi ve Dimetoka'yı yağma ve talan ettiler. Dimetoka'da bir Bizans birliğini dahi yenerek üst düzey birçok ordu yöneticisini esir alıp, Bulgarlara sattılar. Laskaris Kumanların hareketlerinden haberdar olunca Kumanlar ile savaşmak için hızlı bir şekilde Babaeski'ye geldi. Bu haberi alan Kumanlar ise ondan önce buralardan çekilmişlerdi.[96]

XIII. yüzyıldan sonra Bizans topraklarında Kumanların tehdit oluşturmaktan çıktığı görülmektedir. Bütün Kıpçak Bozkırı Moğol istilasına uğrayıp Altın Ordu Devleti kurulduktan sonra, Deşt-i Kıpçak tabiri uzun bir müddet kullanılmış ancak Kumanların artık hiçbir rolü kalmamıştır.[97]

---

[92] İoannes Kınnamos, 2001, 171, 175, 192-193.
[93] Niketas Khoniates, 1995, 123.
[94] Georgios Akropolites. (2008). ***Vekayinâme***. (çev. B. Umar). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 61.
[95] Ostrogorsky, 2015, 409.
[96] Georgios Akropolites, 2008, 121-122.
[97] Uydu Yücel, 2007, 65.

1.4. Bizans Sınırlarındaki Peçenek, Uz ve Kumanların Akıbeti

Bizans Karadeniz'in kuzeyinden gelen Peçenek, Uz ve Kumanlara İstep kavimleri demektedir.[98] Birçok Bizans kaynağında rastlandığı üzere yer yer Peçenek, Uz ve Kumanlar İskitler olarak da adlandırılmıştır. Özel olarak Oğuzlara Uz, Kıpçaklara ise Kuman denildiği yukarıda belirtilmişti. Bu kavimlerin Don Nehri'nden Tuna Nehri'ne kadar uzanan bir sahaya yayılmasında etrafındaki devletlerin tutumu etkin rol oynamıştır. Zira bu devletler birbiri ile olan mücadelelerinde, askeri ve savaşçı vasıfları ön planda olan, Türkleri bir güç ve denge unsuru olarak görmüşlerdir. Bizans, Bulgar, Macar ve Rus idarecileri Peçenek, Uz ve Kumanları kendi yanına çekmek, düşmanları olan bir diğerinin üzerine saldırtmak için defalarca girişimlerde bulunarak onları memnun etmeye çalışmışlardır. Karadeniz'in kuzeyinden gelen Türklerin ilk kez Bizans siyasetine dâhil oluşu, Bizans topraklarına girişi de yine Rus, Bulgar, Macar ve Bizans'ın politikaları sonucu olmuştur. Bu vesile ile Bizans ve Bizans topraklarını yakından tanıma fırsatı bulan Peçenek, Uz ve Kumanlar her fırsatta buralara akınlarda bulunmaya başlamıştır. İstep kavimlerinin öncüsü Peçeneklerdir. Peçenekler X. yüzyılın başından XI. yüzyılın sonuna kadar Bizans siyasetinde etkin rol oynadılar. XI. yüzyılın ikinci yarısında Uzlar göründü ama onlar Peçenekler kadar etkili değildiler. Arkasından gelen Kumanların saldırıları ile zayıf düşmüşlerdi ki, buna Peçeneklerin yıkıcı saldırısı da eklenince kısa sürede gözden kayboldular. Kumanlar ise bu ikisinin ardından XI. yüzyılın ikinci yarısından, XIII. yüzyılın ilk yarısına kadar Bizans siyasetinde yer alan İstep kavimlerinin son halkasını teşkil ettiler.

Neredeyse tüm Doğu Avrupa'da özgürce at koşturabilecek kadar büyük bir güce malik olmalarına rağmen ne Peçenekler, ne Uzlar, ne de Kumanlar hiçbir zaman burada kalıcı olacakları bir devlet kuramamışlardır. Onlar bir amaç doğrultusunda bir araya gelen boylardan oluşmaktaydı ki, bu da onlara hem avantaj hem de dezavantaj sağlıyordu. Bu yüzden bu kadar kısa sürede geniş bir coğrafyaya yayılmışlar ve yine aynı süratle tarih sahnesinden çekilmişlerdir. Eğer bir devlet teşkilatlanması altında toplanabilselerdi bugün dahi adlarını ve varlıklarını sürdürebilirlerdi. Nitekim bunun örneğini Macarlarda görüyoruz. Peçenekler tarafından defalarca bozguna uğratılmasına, yerlerinden sürülmesine rağmen

---

[98] Ostrogorsky, 2015, 307

Macarlar Arpad idaresinde siyasi bir teşekkül oluşturarak günümüze kadar, Peçenek, Uz ve Kumanların aksine, bir millet ve devlet olarak kalmayı başarmışlardır.

Bizans uzunca bir müddet kendisi için tehdit oluşturan, iç ve dış siyasetin ana problemlerinden biri olan Peçenek, Uz ve Kumanlar için kendince yöntemler geliştirmiştir. Peçenekler Bizans sınırlarında yeni yeni görülmeye başladıklarında Konstantin Porfirogenet bu kavimle iyi geçinmenin Bizans için müspet sonuçlar doğuracağını tespit etmiş ve Bizans'ın X. yüzyıl siyaseti Peçenekler ile dostane münasebetler kurmak üzere şekillenmiştir.[99] Peçenek, Uz ve Kumanlar bir siyaset dâhilinde Bizans için düşmanlarına karşı bir kurtarıcı olarak kullanılmışlardır. Tabi bunlar ile ilişkilerinin her daim dostane sürdüğü söylenemez. Zira bu kavimler ile mücadeleler daha ağırlıktadır. Bizans'ın genel siyaseti bunları kontrol altında tutarak Bizans hizmetinde hem ordu hem de sınır güvenliğinde yararlanma şeklinde olmuştur. Nasıl ki Selçuklu ve Osmanlı Devleti uç bölgelere Türkmenleri yerleştirerek hem sınırların güvenliğini sağlıyor hem de sınırların genişletilmesini temin ediyorsa, Bizans ta aynı gaye ile Peçenek, Uz ve Kumanları güvenlik açısından gerekli gördüğü yerlere yerleştirdi.

Peçenek, Uz ve Kumanlar kimi zaman ücretli askerler olarak, kimi zaman da devşirilerek Bizans ordusunda birçok savaşta yer aldılar. Ayrıca bunlar ülkenin batısı başta olmak üzere birçok yere yerleştirildiler ve bu esnada da zorla Hristiyan oldular. Yukarıda II. Basileus'un I. Bulgar devletine son vermesi ile ülkenin batı sınırında birçok yerin boş kaldığı ve buralara Peçeneklerin yerleştirildiği görülmüştü. IX. Kostantin Monomakhos zamanında kendisine sığınan Kegen'i Tuna Nehri civarına Silistre dolaylarına yerleştirmişti. Daha sonra Kegen ve Bizans kuvvetlerinin mağlup ettiği Turak önderliğindeki Peçeneklerin bir kısmı Sofya-Niş yöresine, bir kısmı Doğu Trakya'ya, bir kısmı da Turak ile birlikte Deliorman'a Yüztepeler denilen Silistre-Şumnu arasındaki mevkiye yerleştirilmiştir. 1064'te Uzların yarıya yakını ölmüştü ve kalanları Bizans tarafından Vardar Makedonya'sında, bir kısmı Trakya'da ve geri kalan kısmı da Dobruca'da iskân edilmiştir.[100] Nitekim daha IX. yüzyılda Bizans İmparatoru Theophilos (829-842) zamanında Selanik ile Vodina arasında bir Türk kavminin iskân edildiğini ve bunlara Vardarlılar yahut Türkler denildiği bilinmektedir. Daha sonra Hristiyan olarak hususi piskoposları bulunmak suretiyle Ohri kilisesine tabi

[99] Kurat, 1972, 62-63.
[100] Cebeci, 2009, 204-205.

olmuşlardır. IX. yüzyıl ile en az XVI. yüzyıllarda yaşadıkları tahmin edilmektedir. Zira XVI. yüzyılda Merkezi Doryan'da bulunan Pavliyan Pisikoposluğuna dâhil olan halk zümreleri arasında isimleri geçmektedir.[101] V. A. Moşkov, Makedonya Gagauzları adı altında Vasil Kunçov'un, Sokıp ve Voden arasında oturan, "Vardariyot" adlı başka bir Hristiyan Türk gurubundan bahsettiğini ancak bunlardan günümüze hiçbir şeyin ulaşmadığını bildirir.[102] İşte Vardariyot adlı bu Türkler yukarıda bahsedilen Vardarlı Türkler'in ta kendisidir.

1091 yılında Lebounion'da Peçenekler kanlı bir savaş ile yenildiklerinde Zonaras bunlardan kalanların Moglena şehrine yerleştirildiklerini bildirirken, A. H. Cebeci Bizans safında yer alan ücretli Kuman askerlerinin de Peçenekler ile birlikte Rodop yaylalarına yerleştirildiğini bildirir.[103] Niketas, İonnes'in 1123 yılında Peçenekleri büyük bir bozguna uğratarak, ülkenin batısındaki birkaç köyü bunlar ile doldurduğundan söz etmişti.[104] Bunlardan sonra gelen Kumanlar da Bizans topraklarında iskân edilmiştir. 1224 yılında Kalka savaşında Moğollar tarafından mağlup edilen birleşik Rus ve Kuman ordularının içinde bulunan Kuman ve Uzlar Tuna Nehri'ni geçerek Bizans topraklarına yerleştiler. A. H. Cebeci Kalka savaşından sonra Tuna Nehri'ni aşan Uzların Dobruca'da Balkan Dağları'nın Karadeniz'de sona erdiği yer olan Emine burnundan Tuna Deltası'na kadar uzanan Karadeniz sahillerinde yerleştiğini belirtir.[105] Bunlardan bir kısmı Dobruca'da Deliorman bölgesinde yaşayan soydaşlarının yanına katıldılar. Bir kısmı ise Mangalya, Kavarna, Balçık, Varna kasabasına ve daha içlerde Silistre ve köylerine yerleştiler. M. Ülküsal son saydığı yerlere yerleşenlerin Hristiyanlığı kabul ettikten sonra Gagauz adı ile kaldıklarını belirtir.[106] Yine 1237 de Tuna Nehri'ni aşarak Bizans topraklarına giren Kumanlar Bizans topraklarında iskân edilmişti. Bunlar, İoannes Vatatzes tarafından kontrol altına alınarak bir kısmı Trakya ve Makedonya'daki sınır bölgelerine, bir kısmı da Menderes vadisine ve Frigya'ya yerleştirmiştir.[107]

---

[101] Cansızof, İ. (R. 1328). "Balkan Şibh-i Ceziresinde Türkler". ***Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası***. (Cüz 17, 1 Kanun-i Evvel 1328), 1078-1079.
[102] Moşkov, 2006, 38.
[103] İoannes Zonaras, 2008, 168.; Cebeci, 2009, 204.
[104] Niketas Khoniates, 1995, 10.
[105] Cebeci, A. (1985). "Gagauzların Tarihi-Dili ve Folkloru Hakkında". ***Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi***, 1(1), 212.
[106] Ülküsal, M. (1987). ***Dobruca ve Türkler***. (İkinci Baskı). Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 30.; Cebeci, 2009, 206.
[107] Ostrogorsky, 2015, 409.

Bizans topraklarında bulunan Peçenek, Uz ve Kumanlar burayı kendilerine yurt olarak görmüşler, burada yağma ve talanın dışında tarım ile de meşgul olarak yerleşmeye çalışmışlar, kendi toprakları gibi hareket emişlerdir.[108] Peçenek, Uz ve Kumanlar bu toprakların sürekli istila ve akınlar neticesinde yeniden şekillenmesi ile diğer unsurlarda dâhil olmak üzere birbiri ile karışmışlardır. Peçenekler Türk, Bulgar, Macar gibi toplulukların arasına yerleşerek yaşamlarını sürdürürken büyük bir kısmı maalesef Türklüğünü yitirmiştir. Macaristan'a yerleşenler Macarlaşmış, Bosna'ya yerleşenler Boşnak veya Sırp olmuş, Sofya-Niş yöresine yerleşerek Slavlaşanlar ise Şop adını almışlar. Türkiye Trakya'sı ile Deliorman bölgesine yerleşenler, Müslüman olarak "yerli" ve "zengin" anlamlarında Gacal adını almışlar. Rodoplara yerleştirilen Peçenek-Kuman karışımı Türkler de Müslüman olarak Pomak adını almışlardır.[109] Dobruca'da bulunan Hristiyan Peçenek, Uz ve Kumanlar ile Anadolu'dan gelen Türkmenler birbiri ile kaynaşarak muhtemelen XV-XVI. yüzyıldan sonra Gagauz birleştirici adını aldıkları düşünülmektedir.

Peçenek, Uz, Kuman Türk kavimlerinin bu coğrafya ile olan münasebetlerini tarihi kayıtlar gösterdiği gibi arkeolojik buluntular da buradaki Türk varlığına işaret eder. Arkeolojik kazılar ile Türk göçebe kavimlerinin (Peçenek, Uz, Kuman) Dobruca kıyılarında yerleşik bir hayata geçtikleri ve yerli halkın maddi kültürünü benimsedikleri kanıtlanmıştır.[110]

Peçenek, Uz ve Kumanlar'ın bir kısmı Rusların hizmetinde kalmıştır. Bizans ile aynı amaç ve doğrultuda Ruslar, sınırlarının güvenliği için Peçenek, Uz ve Kumanlardan yararlanma arayışına gitmişlerdir. Yukarıda belirtildiği gibi Rus Knezleri'nin ordusunda Türklerden oluşan "Tork" alayları bulunmaktaydı. Rusların "Çernıye Klobuki" dedikleri Kara-Kalpaklar sınır bölgelerine yerleştirilerek ülke sınırlarının korunması için vazifelendirilmişlerdir. Kara-Kalpaklar başta Peçenekler olmak üzere Uz, Berendi ve diğer küçük zümrelerden teşekkül etmiş bir Türk kavmi hüviyeti gösterir. Bunların hepsi Kuman baskısı sonucu Rus Knezlikleri'ne sığınan unsurlardır. Bu yüzden de Kara-Kalpak ve

[108] Anna Komnena, 1999, 210,214.
[109] Cebeci, 2009, 205.
[110] Gradeşliev, İ. (1997). "Gagavuzlar". (çev. N. Eyüboğlu). ***Belgelerle Türk Tarihi Dergisi***, (1), 52.

Kumanlar arasında amansız bir rekabet gözükmektedir. Ruslar ile münasebetleri neticesinde Kara-Kalpaklar yerleşik hayata geçmişler ve tedricen Ruslar ile karışmışlardır.[111]

[111] Uydu Yücel, 2007, 52.

II. BÖLÜM

II. İZZEDDİN KEYKÂVUS, SARU SALTUK VE TÜRKMENLERİN DOBRUCA'YA YERLEŞMESİ MESELESİ

2.1. II. İzzeddin Keykâvus (1235- 1278)

2.1.1. İzzeddin Keykâvus'un Saltanat Yılları

3 Temmuz 1243 Kösedağ Savaşı'nı takip eden süreç ile beraber artık Anadolu Selçuklu Devleti'nin ve Sultanları'nın eski ihtişamlarından bahsetmek pek mümkün değildir. Zira devlet idaresi dışarıdan Moğollar, içeriden de devlet yönetimini ve sultanı ele geçiren emirlerin eliyle sürdürülmekteydi. Anadolu Selçuklu Devleti Moğollara vergi vermekte ve onların yarlığıyla harekete geçmekte, Moğol Han'ının huzuruna çıkan emirler Selçuklu sarayında yüksek makam ve mevkiler elde etmekte ve yine aynı şekilde Selçuklu hanedan mensupları Moğollar tarafından sultan olarak atanmakta veya azledilmekteydi. Emirler devlet idaresini ele geçirmek için, ihtiras içerisinde, birbirleri ile mücadele ederek muhaliflerini öldürüyor ve ülkede bir sultan olmasına rağmen kendi hükümlerini geçerli kılmaya çalışıyorlardı.

II. Gıyâseddin Keyhüsrev öldüğünde (1246) çocuk yaşta üç oğlu bulunmaktaydı. Bunlar: Annesi bir Rum papazının kızı olan Berdûliye Hatun'dan olma 11 yaşındaki İzzeddin Keykâvus, Annesi Türkmen olan 9 yaşındaki Rükeneddin Kılıç Arslan ve Gürcü Hatun adı ile maruf Gürcü Prensesi Thamara'dan olma 7 yaşındaki Alâaddin Keykubad'dır. II. Gıyâseddin Keyhüsrev ölmeden önce devlet erkânından büyük yeminler ve sözler alarak çok sevdiği eşi Gürcü Hatun'dan olan oğlu Alâaddin Keykubad'ı veliaht tayin etmişti.[112] Alâaddin Keykubad annesinin prenses olması nedeniyle abilerine karşı üstün bir konumdaydı.

2.1.1.1. İzzeddin Keykâvus'un ilk saltanat devri (1246-1249)

II. Keyhüsrev'in 1246'da ölümü üzerine Sahib Şemseddin Muhammed İsfahânî, Büyük Emir Celaleddin Karatay, Emir Şemseddin Hasoğuz, Emir-i Câmedar Emir Esededdin Ruzbeh

[112] Cahen, C. (2012). ***Osmanlılardan Önce Anadolu***. (çev. E. Üyepazarcı). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 238-239.

ve Pervane Fahrettin Ebu Bekir Attar ile istişare yaparak, merhum Sultanın isteğine rağmen, kardeşlerinden yaşça büyük olan İzzeddin Keykâvus'u sultan seçip ona biat ettiler. Konya Akşehiri'nin Altuntaş köyünde bir kürsü kurulup Sahip Şemseddin M. İsfahânî ve Şemseddin Hasoğuz Sultanı kollarından tutarak tahta oturtturdular. Tahtın sağına ve soluna birer meliklik kürsüsü koyarak sağ tarafına Rükneddin Kılıç Arslan'ı ve sol tarafına da Alâaddin Keykubad'ı oturtturdular. Daha sonra Konya'ya geçerek cülus töreni düzenlediler ve Emirler arasında devlet makamlarının taksimini yaptılar.

Keykâvus'un ilk saltanat devresinde vezirlik mevkiini elinde bulunduran Sahib Şemseddin M. İsfahânî'nin hâkimiyeti söz konusudur. Keykâvus, henüz çocuk yaştadır ve ülkeyi onun adına Vezir Sahib Şemseddin yönetmektedir. Selçuklu kaynaklarına bakıldığında bu dönemde Sultandan ziyade Sahip Şemseddin'in faaliyetlerinin anlatıldığını ve övüldüğünü görürüz. Sahip Şemseddin kendine rakip olabilecek güçlü emirleri birbirine kırdırmak sureti ile tek tek ortadan kaldırmıştır. Önce Pervane Fahreddin Ebu Bekir Attar ve Emir-i Dâd Nusret eliyle Şemseddin Hasoğuz ve Esededdin Ruzbeh'i öldürtmüş ardından Şerefeddin Mahmud Erzincanî'ye Saltanat Divanında makam vererek birlikte Pervane Fahreddin Ebu Bekir Attar ve Emir-i Dâd Nusret'i ortadan kaldırmıştır. Hasımlarını uzaklaştırıp muhaliflerinin kökünü kazıdıktan sonra devlet idaresindeki tüm gücü kendinde toplayan Sahip Şemseddin, daha da ileri giderek hizmet ettiği kişinin yatağına girme cüret ve ayıbını gösterip Sultanın annesi ile evlenmiştir. Bu davranışından sonra aralarının açıldığı Şerefeddin Mahmud Erzincanî'yi de bir dizi mücadeleler neticesinde öldürtmüştür.

Sahip Şemseddin'in tüm gücü kendi elinde topladığı bu yıllarda Türkî Ahmed adında bir kişi Sultan Alâaddin'in oğlu olduğu iddiası ile uç bölgelerde isyan çıkararak halkı etrafına toplamaya başlamıştır. Sahip Şemseddin ordusunu bu isyanı defetmek üzere gönderdiğinde korumasız kalmıştır. Bu sırada Göyük Han'ın cülusu için Sultanın yerine Karakum'a giden Rükneddin Kılıç Arslan elinde Keykâvus'un ve Sahib Şemseddin'in azledildiğini ve kendisinin sultan tayin edildiğini gösteren bir yarlıkla geri dönmüştür. Bunu fırsat bilen Selçuklu emirleri korumasız kalan Sahib Şemseddin'i öldürmüşlerdir. IV. Rükneddin Kılıç Arslan Sivas'ta istiklalini ilan ederek Cemaleddin Hotenî'yi kardeşi İzzeddin Keykavus'a saltanatın kendine verildiğine ve yanında 2.000 Moğol süvarisinin bulunduğuna dair yarlığı vermesi için gönderdi. Emir Celaleddin Kartay'ın girişimleri ile Cemaleddin Hotenî'ye yüksek mevkiler vererek onu üç kardeşin aynı anda sultan olması ve Moğol askerlerinin

gönderilmesi hususunda razı ettiler. Rükneddin'in emirleri Moğolların gönderilmesini kabul ederken Rükneddin'in tek başına saltanatı için Konya üzerine yürümekten de geri durmadılar. Ruzbeh düzlüğü adı verilen Sultan Kervansaray'ında iki kardeşin orduları çarpıştı. Rukneddin'in ordusu yenilerek dağıldı. Veziri Cemaleddin Hotenî ile kaçan Rükneddin yakalandı ve veziri öldürüldü. Emir Celaleddin Karatay her üç kardeşi aynı anda tahta oturmak, adlarına para basmak ve hutbe okutmak suretiyle sultan ilan ettirdi.[113] Kendisi de bu üç kardeşin üzerine Atabey oldu. Böylelikle Keykâvus'un Sahib Şemseddin M. İsfahânî'nin gölgesinde geçen ve hiçbir etkinliğinin olmadığı ilk saltanat devresi sona ermiş oldu.

2.1.1.2. İzzeddin Keykâvus'un kardeşleri Rükneddin Kılıç Arslan ve Alâaddin Keykubad ile ortak saltanat devri (1249-1254)

İzzeddin Keykâvus daha yeni Sahib Şemseddin'den kurtulmuşken bu sefer de Celaleddin Karatay'ın gölgesinde kaldı. Bu da yetmezmiş gibi saltanatı da kardeşleri ile birlikte paylaşmak zorunda bırakıldı. Celaleddin Karatay üç sultanın Atabeyi olarak devleti idare ediyordu. Üç kardeşin aynı anda sultan olmasına, adlarına para basılmasına ve hutbe okutulmasına rağmen bu döneme ait kitabelerde çoğu defa Büyük Sultan unvanı ile Keykâvus'un adı yer alırdı.[114]

Moğol elçileri sürekli gelip giderek Sultan Keykavus'u Mengü Han'ın huzuruna çağırıyor ve vezir Sahib Kadı İzzeddin çeşitli bahaneler ile onları geri çeviriyordu. Ancak bu bahaneler Mengü'nün huzurunda kabul görmüyordu. Sonunda Keykâvus istemeye istemeye Sahib Kadı İzzeddin, Atabey Emir Celaleddin Karatay, Beylerbeyi Şemseddin Yavtaş, Emir-i Ahûr Fahreddin Arslandoğmuş, Pervane Nizamettin Hurşid ve iki kardeşinin oluşturduğu alay ile Karakum'a gitmek üzere Kayseri'ye vardı. Keykâvus beraberindeki emirleri ve kardeşlerini burada bırakarak Sivas'a vardığında Emir Celaleddin Karatay'ın öldüğü haberini alarak geri döndü. Emirler istişare yaparak Sultanın özrünü bildirmek ve hediyeleri vermek için Alâaddin Keykubad'ı Mengü Han'a göndermeye karar verdiler. Alâaddin Keykubad bu yolculuk esnasında öldürüldü. İbni Bibi ve Yazıcızâde öldürenin bir

---

113 İbn Bibi (El-Hüseyin B. Muhammed B. Ali el-Ca'feri er-Rugadi). (2014). ***El evamirü'l-ala'iye fi'l-umuri'l-ala'iye (Selçuk name) II Tercüme***. (çev. M. Öztürk). Ankara: TTK, 517-554; Yazıcızâde Ali (TSN), 338a-351b.

114 Turan, O. (1977). "Keykâvus II". ***MEB İslam Ansiklopedisi.*** (C. VI). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 642.

türlü bulunamadığını belirtir.[115] Aksarayî göre: Keykâvus ve Rükneddin, Alâaddin'i tek başına Mengü Han'ın huzuruna göndermekte pişman olmuşlardır. Eğer Alâaddin hedefine ulaşır ve yarlık hükümleri ile dönerse, saltanatı gelişir, bağımsızlık kazanır ve ülke kendi yönetimlerinden çıkar diye endişelenerek onun ardından adam göndermişlerdir. Alâaddin'in lalası Müslih'e makamının yükselmesine neden olacak çeşitli mal, mülk ve ikta vadederek Alâaddin'i zehirletmişlerdir.[116] Ahmed bin Mahmud'a göre de Alâaddin'i Rükneddin "Kardeşim benim üzerime yükselir." diyerek, zehirleyip öldürmüştür. Kardeşini zehirlediği için de daha sonra Abaka Han emri ile Rükneddin öldürülmüştür.[117]

İzzeddin Keykâvus ve Rükneddin Kılıç Arslan Konya'ya döndüler. Burada Keykâvus kendini eğlenceye verdi ve düşük kişiler onun yanında itibar görmeye başladı. Sultanın yanında bulunan Hristiyan dayıları saltanat işlerine ve ülke yönetimine karışmaya başladılar. Keykâvus'u üçlü saltanat olmasına rağmen tek başına sultan olarak gördüler, onunla birlikte tahta olan kardeşi Kılıç Arslan ile sık sık tartışıp onu aşağılamaya ve hatta tehdit bile etmeye başladılar. Bu durumdan çok rahatsız olan Kılıç Arslan kendini destekleyen devlet adamları sayesinde Konya'dan kaçarak Kayseri'ye hareket etti. Kılıç Arslan Kayseri'de birçok destekçi bularak kardeşine karşı isyan etti. Keykâvus, kardeşine Sivas, Malatya, Amid, Harput, Kırşehir, Kayseri ve buralara bağlı yerleri verdiyse de razı edemedi. Kayseri yakınlarındaki Ahmedhisarı'da iki kardeş ikinci defa karşı karşıya geldiler. Bu karşılaşmada Kılıç Arslan yenildi ve kaçarken yakalandı. Keykâvus onu iyi karşılayarak önce Amasya ardından da Uluborlu Kalesi'ne hapsetti.[118] Alâaddin Keykubad'ın öldürülmesi, Rükneddin Kılıç Arslan'ın yenilerek esir edilmesi ile birlikte üç kardeşin ortak saltanatı sona ermiş, İzzeddin Keykâvus tek başına sultan olmuştur (1254).

2.1.1.3. İzzeddin Keykâvus'un müstakil ikinci saltanat devri (1254-1257)

Kısa süren bu dönemde Keykâvus Maraş düzlüğü ve ormanlarında yaşayan, Rum, Ermen ve Şam ülkelerinin muhtelif yerlerinde yol kesen ve kervanları soymaya başlayan Ağaçeriler ile uğraşırken, Mogan'da bulanan Baycu Noyan çok sayıda asker ve adamla

---

[115] İbn Bibi, 2014, 582-583.; Yazıcızâde Ali (TSN), 370b.
[116] Kerîmüddin Mahmud-i Aksarayî. (2000). ***Müsâmeretü'l-Ahbâr***. (çev. M. Öztürk). Ankara: TTK Basımevi, 30. (Bundan sonra bu eser Aksarayî olarak gösterilecektir.)
[117] Ahmed bin Mahmud. (1977). ***Selçuk-nâme II***. (haz. E. Merçil). İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser, 155-156.
[118] İbn Bibi, 2014, 566-571.; Yazıcızâde Ali (TSN), 359a-363a.

Erzincan'a girdi. Zira Mengü Han, Hülagüyü İran'a göndermiş ve Baycu Noyan'da Hülagü'nün burada kışlayacağı için Mogan'ı terk etmek zorunda kalmıştır. Keykâvus devlet erkânı ile istişare ederek durumun düzeltilmesi için Pervane Nizameddin Hurşîd'i Baycu Noyan'a gönderdi. Nizameddin Hurşîd Baycu Noyan'ın savaşma niyetinde olmadığı ve Sultanın haklarını gözeteceği yönündeki haberini getirmesine rağmen Keykâvus, Mengü Han'ın nezdinde Baycu Noyan'ın itibardan düştüğü düşüncesi ve savaş yanlısı kişilerin ısrarı ile toplamış olduğu orduya da güvenerek, Moğolları Anadolu'dan atabileceği fikrine kapıldı. Beylerbeyi Melikü'l-ümera Şemseddin Yavtaş ve Emir-i Ahûr Fahreddin Arslandoğmuş komutasında Sultanın ordusu ile Moğol ordusu Sultan Kervansarayında karşılaştı. 14 Ekim 1256 tarihinde vuku bulan bu savaşta Keykâvus'un ordusu yenildi.[119] Keykâvus'un ordusunda İznik'ten kaçarak yanına sığınmış bulunan Mihail Paleolog'un komuta ettiği Hristiyan bir birlikte bulunmaktadır ki, Keykavus bu birlikle Baycu Noyan'a Rumlar ile ittifak yaptığı görüntüsünü vermeye çalışmıştır.[120] Bu yenilgiye sebep olarak Keykâvus'un tutum ve davranışları gösterilir. Keykâvus savaşa karşı çıkanları savaştan sonra cezalandıracağını beyan ederek ordunun moralini düşürmüştür. Aynı zamanda Konya'da Fahrettin Arslandoğmuş'un hanesine tecavüzü Fahreddin'in savaşta taraf değiştirmesine neden olmuştur.[121]

Konya'da bulunan Keykâvus ordusunun yenildiği haberini alınca bazı yakınlarını da yanına alarak Konya'dan hareketle Antalya'nın yolunu tuttu. Fahreddin Arslan Doğmuş gibi savaştan kurtulan kişiler sağlamlığı nedeni ile Uluborlu Kalesi'ne sığındılar. Akabinde Keykâvus'un kendilerini terk etmesinden dolayı Rükneddin Kılıç Arslan'ı hapisten çıkarıp Konya'ya getirdiler ve sultan ilan ettiler.[122] Pervane Nizameddin Hurşid ile Emir-i Hâcib Muineddin Süleyman, Rükneddin Kılıç Arslan'ı Baycu Noyan'ın huzuruna getirerek barışı tahsis ettikten sonra tahta çıkarmışlardır.[123] Keykâvus ise Antalya'dan Lâdik'e geçmişti. Burada Baycu Noyan'ın emri ile Yisutay onu Baycu'nun yanına götürmeye gelmiş ancak

---

[119] İbn Bibi, 2014, 573-576.; Yazıcızâde Ali (TSN), 363b-366b.

[120] Georgios Akropolites, 2008, 131-133.; Georges Pachymeres. (2009). ***Bizanslı Gözüyle Türkler***. (çev. İ. B. Barlas). İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayıncılık, 31.; Ayönü, Y. (2007). ***Selçuklu – Bizans Münasebetleri (1116 - 1308)***. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 180-183.

[121] Turan, O. (1958). ***Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar (Metin, Tercüme ve Araştırmalar)***. Ankara: TTK Basımevi, 67-68.

[122] İbn Bibi, 2014, 577.; Yazıcızâde Ali, (TSN), 366b-367a.

[123] Aksarayî, 2000, 33.

Keykâvus onu kandırarak İznik'e (İznik Rum İmparatorluğu) kaçmıştır.[124] Keykâvus tek başına sultan olduğu bu dönemde Moğollara karşı bir başarı gösterememiş, tahtını terk ederek İznik Rum İmparatorluğuna kaçmış, ülkesini Moğollar'a ve kardeşine bırakmıştır (1256/1257[125]).

2.1.1.4. İzzeddin Keykâvus'un son saltanat devri -Rükneddin Kılıç Arslan ile ortak- (1257-1261)

Hulagü Han'ın Bağdat seferi için Baycu Noyan'ın Anadolu'dan ayrılmasını fırsat bilen Keykâvus, tekrar tahta oturmak gayesiyle İznik'ten geri döndü. II. Theodor Laskaris'in desteği ile yanında 3 bin Frenk süvarisi bulunmaktaydı.[126] Bu desteğe karşı Keykâvus Denizli'yi Laskaris'e vermiş ancak Rumlar burayı uzun süre ellerinde tutamamışlardır.[127] Bu sırada Konya'da tahta oturan Kılıç Arslan, Hülagü Han'ın huzuruna çıkmak için şehri terk etmişti. Böyle bir ortamda Keykâvus hiçbir direnişle karşılaşmadan yeniden tahta oturdu ve ilk iş olarak da Konya'daki Rükneddin Kılıç Arslan taraftarlarını bertaraf etti (1257).

Rükneddin Kılıç Arslan, Hülagü Han'dan saltanatına dair bir yarlık alıp geri dönerken Keykâvus'un kendisiyle çarpışmak için hazırlandığını görünce Erzincan'a yerleşmek zorunda kalmıştır. Rükneddin Kılıç Arslan'ın emirlerinden olan Muineddin Pervanenin topladığı birliklerle Keykâvus'a karşı girişilen mücadele de kaybedilmiş ve Rükneddin Kılıç Arslan zor kurtulmuştur. Bunun üzerine Muiddin Pervane, Hülagü Handan Alıncak Noyan ile Kadagan komutasında 10 bin süvari almış, bu birlikler ile Niksar'ı alarak burada Rükneddin Kılıç Arslan'ı tahta çıkarmışlardır. Tokat ise kuşatılmış ama alınamamıştır.[128]

---

[124] II. Keykâvus'un Baycu Noyan'dan kaçarak sığındığı bu yer, İbn Bibi'de "Laskaris'in Ülkesi" (çeviren parantez içerisinde burayı Bizans olarak vermiştir.); Yazıcızâde Ali'de "Fasilyus leşkeri iline"; Aksarayî'de "İstanbul diyarına gitti ve Rum imparatorluğuna sığındı" şeklinde geçmektedir. Bu yer tercümelerde eklenen ifadeler ile Bizans ya da İstanbul değil, İznik Rum İmparatorluğudur. İbn Bibi'deki bu ifade: 1204 yılında İstanbul'un Latinler tarafından işgali sonrası kurulan İznik Rum İmparatorluğunun kurucusu I. Teodor Laskaris'e ya da Keykâvus'un buraya sığındığında tahta bulunan II. Teodor Laskaris'e (1254-1258) izafeten kullanılmıştır. Yazıcızâde Ali'de geçen Fasilyus ise Vasilyus kelimesinin Türkler tarafından telaffuzudur. Bk. İbn Bibi, 2014, 579.; Yazıcızâde Ali (TSN), 368a.; Aksarayî, 2000, 32.

[125] Ahmed Cevdet. (1985). ***Kısas-ı Enbiya ve Tevârih-i Hülefa***. (C. III. K. II). (haz. M. İz). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 85.

[126] Aksarayî, 2000, 39.

[127] Georgios Akropolites, 2008, 138-139.

[128] İbn Bibi, 2014, 580-581.; Yazıcızâde Ali (TSN), 369a-370a.

Anadolu'da bu hadiseler cereyan ederken vaktiyle merhum Sultan II. Alâadin Keykubad ile Mengü Han'ın huzuruna giden Tuğracı Sahib Şemseddin Mahmud, Rükneddin Kılıç Arslan'a Anadolu'nun saltanatının verildiğini bildiren bir yarlık ile dönüş yolunda Hülagü'nün yanına uğradı. Hülagü bu yarlığı alarak Keykâvus'un yanına gelmesini istedi. Tuğracı Sahib, Alıncak Noyan, Sultan Rükneddin Kılıç Arslan ve Keykâvus Aksaray Mahrusesi'nde elçilerin peş peşe gidip gelmesi ile bir anlaşmaya vardılar. Bu anlaşmaya göre Kızıl ırmağın batısı Keykâvus'a, doğusu da Kılıç Arslan'a verildi. Her iki sultan da Hülagü'nün huzuruna çıktılar. Hülagü bu taksimi onayladı ve onları Suriye seferine dâhil ederek bu seferden sonra ülkelerine dönmelerine müsaade etti.[129] Bu görüşme Keykâvus için oldukça zor geçmişti. Zira Hülagü Han, Keykâvus'a Baycu Noyan'a ittatsizlik edip onunla savaştığı için kırgındı. Buna rağmen çeşitli hediyeler ve akıl oyunları ile Hülagü'ye kendisini affettirmeyi başarmıştır.[130]

Keykâvus ve Rükneddin Kılıç Arslan'ın bu ortak saltanatı pek uzun sürmedi. Keykâvus uzun mücadelelerin verdiği yorgunluğu atmak için Hristiyan dayıları ile birlikte Antalya'ya gitti. Burada kendini eğlenceye vererek devlet işlerini ihmal etti. Rükneddin Kılıç Arslan tarafında ise Muineddin Pervane Sultanı gölgede bırakacak derecede devlet yönetiminde etkin bir rol oynuyordu. Öyle ki tüm Selçuklu ülkesine hâkim olabilmek için Keykâvus'u iktidardan uzaklaştırmayı bile planlamıştı. Bu sırada Taceddin Mu'tez önderliğindeki Moğol elçileri Suriye seferinde alınan borç para ve vergileri tahsil etmek için Sultan Kılıç Arslan'ın bölgesine uğramadan Keykâvus'un yanına gelmişlerdi. Keykâvus Kondistabl Rumî'nin tesiri ile elçileri kardeşinden tahsil yapıldıktan sonra hissesine düşen borçları ödeyeceğini söyleyerek göndermişti. Buradan hareketle Rükneddin Kılıç Arslan'ın huzuruna gelen elçilik heyeti Muineddin Pervane tarafından layığı ile ağırlanarak hoşnut edilmiş ve taahhüt edilen yükümlülükler yerine getirilmişti. Böylece elçilik heyetinin saygınlığını kazanan Muineddin Pervane, Keykâvus'u iktidarından etmek gayesiyle, onlara Keykavus'un Antalya'da Uç Türkmenlerinden destek alıp, Moğollara karşı isyan hazırlığında olduğu telkinlerinde bulunup, Moğollar ile Keykâvus'un arasını açmaya muvaffak olmuştur. Sultan Keykâvus ise Moğolların tehdit dolu yarlığı eline ulaşınca durumdan haberdar olmuş ve derhal durumu düzeltmek ve vergileri toplamak ve de bu durumdan sorumlu tuttuğu Muineddin Pervane'yi

---

[129] İbn Bibi, 2014, 583-585.; Yazıcızâde Ali (TSN), 371a-372a.

[130] Reşîdüddin Fazlullah. (2013). ***Câmiu't-Tevârih (İlhanlılar Kısmı)***. (Birinci Baskı). (Farsça'dan çev. İ. Aka, M. Ersan ve A. Hesamipour Khelejani). Ankara: TTK, 51.

cezalandırmak için Konya'ya hareket etmişti. Keykâvus Konya'ya vardığında artık işleri yoluna koymak pek mümkün görünmüyordu. Zira Alıncak Noyan komutasındaki Moğol ordusu Sultan Keykâvus'u cezalandırmak üzere hareke geçmiş, yolda kendisine katılan Sultan Rükneddin Kılıç Arslan ve Muinedin Pervane ile birlikte Aksaray'a gelmişlerdi. Ruzbeh düzlüğünde bekleyen Keykâvus, veziri Fahreddin Ali'yi durumu düzeltmesi için Alıncak Noyan'a elçi olarak göndermiş. Fahreddin Ali ise daha önceden Muineddin Pervane ile tüm ülkenin vezirliğinin kendisine verilmesi hususunda anlaşmaya varıp oraya gidince taraf değiştirerek Sultan Rükneddin Kılıç Arslan'ın safında yer almıştır.

Keykâvus beklenmedik bir şekilde Fahredddin Ali'nin taraf değiştirmesi üzerine Antalya'ya geri döndü ve kendisine bağlı birliklerin akıbetini beklemeye başladı. Bu birliklerin başında bulunan Ali Bahadır ani bir baskınla düşmanı yenmeyi planlarken işlerin yolunda gitmemesi üzerine yenilerek uç bölgelerine kaçmıştır.[131] Sultan Keykâvus Antalya'dayken bir dizi girişimlerde bulunup Altın Ordu Hanı Berke Han ve Memluk Sultanı Sultan Baypars'tan Moğollara karşı bir takım güvenceler aldıysa da ani gelişen olaylar neticesinde bu girişimler akamete uğradı.[132] Son dayanağı olan Ali Bahadır'ın yenilgisi üzerine de Keykâvus toplayabildiği kadar değerli eşya ve hazine ile birlikte Pisidie Metropoli'nin (Piskopos) himayesi altında;[133] ailesi, annesi, oğulları Gıyâseddin Mesud ve Rukneddin Keyümers,[134] Taştî Husameddin, Hacı Baba ve havastan bir gurupla daha önceden hazırlanmış olan kadırgalara binip İstanbul'a gittiler (1261[135]). Ali Bahadır ve Emir-i Ahûr Muzaffereddin Uğurlu ise son bir gayret ile Konya'yı kuşatmaya çalışmışlar ancak

---

[131] Aksarayî, 2000, 49-52.; İbn Bibi, 2014, 587-589.; Yazıcızâde Ali (TSN), 373b-374b.; Güngör, H. (1986). "Seyyid Lokman ve Oğuz-nâmesi". ***Türk Dünyası Araştırmaları***, (44), 97-98. (Bundan sonra bu eser Seyyid Lokman olarak gösterilecektir.)

[132] Tiesenhausen W. (1941). ***Altınordu Devletine Ait Tarihi Metinler***. (çev. İ. H. İzmirli). İstanbul: Maarif Matbaası, 123.; Turan, 1977, 644.

[133] Georges Pachymeres, 2009, 35.

[134] Ahmed Cevdet, 1985, 112.

[135] Ana kaynaklarımızdan olan Aksarayî, İbn Bibi, Yazıcızâde Ali, Seyyyid Lokman, Pachymeres ve Gregoras bu konuda tarih vermezken; Anonim Selçuk-nâme Keykâvus'un İstanbul'a kaçarak Sultan Kılıçarslan'ın Konya tahtına oturması 14 Ramazan 659 (12 Ağustos 1261), Ebûl-Farac Yunanlıların 1572 (1261) yılı hululü üzerine Tatarların Suriye'ye girdiği bu yılının yaz mevsimi sonunda (1261 Ağustos sonu), İbni Şeddad 660 (1261/1262) ve Baybars Mansûrî de 659 yılının sonlarında yaşanan vukuat arasında sayarak (Ekim-Kasım 1261) olarak verirler. Birbirini tamamlayan ve doğrulayan bu ifadelerden Keykâvus'un İstanbul'a gidişi miladi 1261 yılın son yarısıdır. Bk. Anonim (2014). ***Anonim Selçuk-nâme***. (tercüme ve notlar: H. İ. Gök ve F. Coşguner). Ankara: Atıf Yayınları, 46.; Gregory Abû'l-Farac (Bar Hebraeus). (1987). ***Abû'l-Farac Tarihi***. (Cilt II). (İkinci Baskı). (Süryanca'dan İngilizce'ye çev. E. A. Wallis Budge, Türkçeye çev. Ö. R. Doğrul). Ankara: TTK Basımevi, 582.; İbni Şeddâd. (2000). ***Baypars Tarihi – II***. (çev. Ş. Yaltkaya). Ankara: TTK Basımevi, 32.; Baybars Mansûrî için ayrıca bk. Kaymaz, N. (1970). ***Pervâne Mu'înü'd-dîn Süleyman***. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 90.

Muineddin Pervaneye yenilerek uç bölgelere çekilmişler ve burada da Türkmenler yüzünden rahat edemeyip, adamlarından az bir gurupla İstanbul'a Sultanın yanına gitmişlerdir.[136] Anadolu'da kalan ve Keykâvus'un taraftarı kişiler ise öldürülmüştür.[137] Kendisine karşı koyacak hiçbir rakibin kalmaması ve Moğolların da isteği üzerine de Rükneddin Kılıç Arslan tek başına sultan olarak Konya'da tahta oturdu. Böylelikle Sultan Keyâvus'un, tek başına, üç kardeş müşterek, iki kardeş ayrı ayrı olmak üzere fasılalarla sürdürdüğü 15 yıllık Anadolu Selçuklu Sultanlığı iktidarı sona ermiş oldu.

2.1.2. İzzeddin Keykâvus'un İstanbul Yılları

Antalya'da bulunan Keykâvus burada birliklerinden gelecek iyi haberleri beklerken bunun aksine birliklerinin yenilerek dağıldığını öğrendi. Artık Antalya'da emniyetli sayılamazdı. Daha önceden tecrübe ettiği gibi yeniden güçlerini toparlayacağı ve Moğolların baskısının azalacağı zamana kadar emniyet içinde bekleyeceği bir yer arayışı içine girdi. Antalya'dan hareketle, Bizans ya da Mısır bu bekleyiş için uygun yerlerdi. Zira buraların hükümdarları da Keykâvus'u ülkelerine davet ediyorlardı. Mısır Memluk Sultanı Baybars bir davette bulunarak, her türlü yardım ve desteği vermeyi taahhüt etmişti.[138] Bizans İmparatoru VIII. Mihail Paleolog ise bir zamanlar kendinden önceki Bizans İmparatoru Teodor Laskaris'ten kaçarak yanına sığındığı Keykâvus'a yardım etmeyi bir borç biliyor ve ona uygun zaman geldiğinde ülkesine dönüp halkı üzerindeki hâkimiyetini yeniden tesis edebilmesi için her türlü destek ve garantiyi taahhüt ediyordu.[139]

Keykâvus tercihini Memluklülere nazaran daha yakın ilişkiler kurdukları Bizans'tan yana yaptı. Selçuklular Bizans ile olan düşmanlıklarının yanı sıra dostane ilişkiler de kurmuş ve siyasi evliliklerde bulunmuşlardır. II. Kılıç Arslan ve I. Gıyâseddin Keyhüsrev gibi Selçuklu Sultanlarının taht mücadeleleri sırasında daha önce de Bizans'a sığındıkları bilinmektedir. I. Gıyâseddin Keyhüsrev uzun bir arayıştan sonra Bizans'sa sığınmış ve İmparatorun kızı ile evlenmişti. Keykâvus'un da tahtı ilk terk ettiğinde İznik Rum İmparatorluğuna sığındığı

---

[136] Aksarayî, 2000, 52.; İbn Bibi, 2014, 589.; Seyyid Lokman, 1986, 99.; Georges Pachymeres, 2009, 35.; Nikephoros Gregoras. (1973). ***Hıstorıa Rhomaıke (Erster Teıl (Kapital I-VII))***. (Übersetzt und Erläutert Von Jan Louıs Van Dıeten). Stuttgart: Anton Hiersemann, 103. (İlgili yerler Almanca Öğretmeni R. Saykun tarafından şifahen çevrilmiştir.)
[137] İbn Bibi, 2014, 593.; Yazıcızâde Ali (TSN), 375a.
[138] Bal, M. S. (2008) "Anadolu'dan Balkanlara Yapılan İlk Müslüman Türk Göçü". ***Tük Dünyası Araştırmaları***, (175), 141.
[139] Nikephoros Gregoras, 1973, 103, 104, 111.; Georges Pachymeres, 2009, 36.

aktarılmıştı. Keykâvus'un burada tanıştığı ve daha sonra İmparator Teodor Laskaris ile arası açılarak Konya'ya sığınan ve Sultanın büyük ikram ve yardımını gören Mihail Paleolog ise şimdi Bizans İmparatoru olmuştu. Bu bakımdan Bizans, Keykâvus'a yabancı değildi ve onun mizacına, Hristiyan dayılarına ve tahtını yeniden elde etme umutlarına stratejik olarak en uygun yerdi. Keykâvus'un bu tercihinde kaynaklarda geçen kan ve din bağının etkili oluğunu da söylemek mümkündür. Zira Türk kaynakları Keykâvus'un annesi ile Mihail Paleolog'un kardeş olduğundan söz etmekte,[140] Bizans kaynakları ise İzzeddin Keykâvus'un Hristiyan bir anne ve babadan olduğundan, kutsandığından, İstanbul'a gelinceye kadar dinini sakladığından ve İstanbul'da ise tasvirlere taptığından, Hristiyanlığın bütün gelenek ve ritüellerini halka açık bir şekilde uygulandığından bahseder.[141] Bazı Anadolu Selçuklu Sultanlarının Hristiyan eşlerinin olduğu ve bunlara kendi dinlerini yaşmalarına müsaade edildiği öteden beri bilinmektedir. II. Kılıç Arslan'ın eşlerinden birisi Hristiyandı ve onun serbestçe ibadetini yapabilmesi için sarayda bir kilise bulunmaktaydı. Sultan II. Gıyâseddin Keyhüsrev'in annesi de Hristiyandı ve çocukluğunda Gıyâseddin Hüsrev'i de beraberinde kiliseye götürüp, onun yanında ibadetini yapmışlığı vardır. Gıyâseddin Hüsrev'in oğlu II. İzeddin Keykâvus'un annnesi de Hristiyandı. Öyle ki Sultanlar Hristiyan Patriklerle kucaklaşacak kadar yakın dosluklar kurmuşlardır.[142] Bu bakımdan Bizans kaynaklarında Keykâvus'un Hristiyan bir anne ve babadan, Hristiyan olarak, dünyaya geldiğinin düşünülmesi, Keykâvus'un İstanbul'da bir Hristiyan gibi yaşaması ya da yaşıyormuş gibi görünmesi pek tabidir.

Keykâvus, İstanbul'da sultanlara yaraşır şekilde ağırlanarak ikramlarda bulunulmuş, İmparatorun yanına oturtulmuş, korunması için bir birlik tahsis edilmiş ve hükümranlık alameti sayılan kırmızı çizme giymesine dahi müsaade edilmiştir. Mahiyetindekiler özellikle kadınları ve çocukları ise korunmaları için İznik'e yollanmıştı. Sultan ise İmparator sefere çıkınca onunla birlikte gidiyordu. Bu uygulamanın asıl sebebi ise Keykâvus'un kontrol altına tutulmak istenmesiydi. Zira Keykâvus İmparatorun yokluğunda İstanbul'da tüm mahiyeti ile birlikte bulunursa yönetimi ele geçirebilirdi.[143]

---

[140] Yazıcızâde Ali (TSN), 375b.; Seyyid Lokman, 1986, 100.; Ahmed Cevdet, 1985, 112.
[141] Nikephoros Gregoras, 1973, 110.
[142] Turan, R. (2006). "Tarih İçinde Gagauz Selçuklu İrtibatı". ***Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi***, (39), 48.
[143] Georges Pachymeres, 2009, 36.

Keykâvus'un İstanbul'da iki önemli girişimi olmuştur. Bunlardan birincisi Bizans sarayında bir darbe girişimidir. Diğeri ise ileride ayrı bir başlık altında anlatılacağı üzere Türkmenlerin Bizans hâkimiyet sahasındaki Dobruca'ya yerleştirilmeleri hadisesidir.

Mihail, Keykâvus'un arkasından İstanbul'a gelen Ali Bahadır'ı yeniden Keykâvus'un hizmetine vermiş. Ayrıca onlardan yararlanmasını da bilmiştir. Ali Bahadır İmparator'un adına Rumeli'de onun düşmanları ile savaşarak onları kahretmiş ve Mihail'in gözüne girerek onun övgüsüne ve hediyelerine mahzar olmuştur.[144] Mihail tahtını yeniden alması için Keykâvus'a yardım edeceğine dair vaatlerde bulunmuştu. Ancak Keykâvus'a verdiği sözle Moğolları karşısına almayı göze alamadığı gibi kuzeyde kendisi için tehdit oluşturan Müslüman Moğollara karşı Hülagü'nün yardımını almak için kızı Maria'yı, Hülagü'ye vermek suretiyle bir anlaşma yapmak istemiştir. Ancak Maria yoldayken Hülagü'nün ölmesi üzerine oğlu Abaka ile evlendirilmiştir.[145]

İstanbul'da topraklarına geri döneceği günü bekleyen Keykâvus umutlarını yitirmeye başlamıştı. Zira Mihail ona verdiği sözü bir türlü gerçekleştirmediği gibi Keykâvus'un düşmanı olan Abaka ile de evlilik bağıyla sağlamlaştırılmış bir anlaşmaya dahi imza atmıştı. Bu şartlar altında Keykâvus İmparator'un değişmesi ile emellerine ulaşabileceği fikrine kapıldı. Karadeniz'in kuzeyinde bulunan ve ünlü biri olan akrabasından yardım istedi. Bu akrabası İstanbul'a gelecek ve İmparatora saldırmasında ona destek olacaktı ki Keykâvus'un bu teklifini kabul etti. Eğer yanında Tatarlar ve Laskaris hanesinden İrene ile evli olan Bulgar Kralı Konstantin Tikh gelirse işleri daha kolay olacaktı. Bunun için Keykâvus düşüncelerini gizlice eniştesine[146] anlatmış ve ondan mektupla teminatlar almıştır. Söz konusu bu enişte

---

[144] İbn Bibi, 2014, 589.; Yazıcızâde (TSN), 375a

[145] Georges Pachymeres, 2009, 40.

[146] Pachymeres'in Türkçe tercümesinde akraba olarak geçen bu kişi çevirmenin notu ile Sarı Saltuk olarak belirtilmiş ve devamında Fransızca tercümesinde "oncle" olarak geçen akrabalık bağı ise "amca" olarak çevrilmiştir. (bk. Georges Pachymeres, 2009, 44. Karşılaştırınız: Greorges Pachymérès. (1984). ***Relations Historiques (I. Livres I-III)***. (ed. Albert Failler). (Fransızca tercüme: V. Laurent) Paris: Boulevard Raspail. 302. (İlgili yerler Fransızca Öğretmeni A. Saykun tarafından şifahen çevrilmiştir.)) Fransızcadaki "oncle" kelimesi İngilizcedeki "uncle" gibi Türkçedeki "amca, dayı ve enişte" kelimelerinin üçünü birden karşılamaktadır. Bilindiği üzere Keykâvus'un yaşayan bir amcası yoktu. Dayıları ise bu tanıma uymamaktaydı. Kir Haye ve Kir Kedid adında iki Hristiyan dayısı bulunmaktaydı. Bunlardan Kir Haye, Rükneddin Kılıçarslan Burdur kalesinde tutulurken onun başında bulunuyordu. Rükneddin Kılıçarslan, Sultan olduktan sonra onu esaret zamanında kendisine kötü davrandığı gerekçesi ile öldürtmüştü. (bk. Aksarayî, 2000, 31, 62.) Kir Kedid ise Şarapsalar olarak İstanbul'da Keykâvus'un yanında bulunuyordu. Ve Keykâvus'un Bizans tahtını ele geçirme yönündeki düşüncelerini İmparatora haber vermişti. (bk. İbn Bibi, 2014, 589-590.; Yazıcızâde Ali (TSN), 375b.; Seyyid Lokman, 1986, 99.) Geriye bir tek eniştesi kalıyordu ki, Karadeniz'in Kuzeyinde bulunan Altın Ordu Hanı Berke Han, Keykâvus'un halasının eşi olmak suretiyle

de Bulgarların desteğini almak üzere, Bulgar Kralını bu yönde cesaretlendiren Kralın eşi, İrene'nin yanına gitmiştir. Bu sırada Mihail de batı bölgelerine sefere çıkmıştır. Bu seferde Pachymeres, Keykâvus'un Mihail'in yanında olmadığını, mektupla izin alarak yanına gelmek istediğini ve Mihail'in şüphelenerek ona izin verdiğini söyler.[147]

Mihail'in birlikleri sefer sonrası evlerine dağılmışken Nogay'ın Tatarları ile Konstantin Tikh'in birliklerinin saldırı haberi geldi. İmparatorun yanında kalan az sayıdaki birliklerde bu haber üzerine dağıldı. Mihail hazinesini ve Keykâvus'u ailesinden olan birkaç yakın dostu ile birlikte bırakıp, kendi kurtuluşlarını aramasını istemiştir. Kendisi de Genos'a ıssız yollardan gidip, sahildeki bir gemiye binerek kurtulmuştur. İmparatorun hazinesini ve Keykâvus'u yanında bulunduranlar ise düşmanın elinden kaçıp Enez Kalesi'ne sığınmışlardır. Enez Kalesi Konstantin Tikh ve Tatarlar tarafından uzun süre kuşatılmış, kaledekilerden Keykâvus'u maiyeti ve malları ile birlikte teslim etmeleri istenmiştir. Kaledekiler bu istek üzerine Keykâvus'un başını kesip kaleden atmayı bile düşünmüşlerdir. Uzun süren kuşatma ve müzakerelerden sonra Keykâvus ve maiyeti teslim edilmiş, ganimetini alanlar kaledekilere dokunmadan geri dönmüştür. Bu olaylardan sonra Mihail, Keykâvus'un annesini, karısını, kız kardeşini tıpkı oğullarına ve mahiyetindekilere yaptığı gibi hapse attırdı. Keykâvus'a ait olan mallara el koydu. Sultana hizmet eden, çoğunluğunun askerlerden oluştuğu, büyük bir gurup ise vaftiz edilerek Roma ordusuna dâhil edilmiştir.[148]

Bizans kaynaklarında dış bağlantıları ile uygulama aşamasındayken önlendiği aktarılan darbe teşebbüsü yerli kaynaklarda ufak farklar olmakla birlikte şöyle anlatılır:[149] Bir gün Keykâvus, Ali Bahadır ve Kir Kedid işret ediyorlardı. İşret esnasında onun hizmetinde bulunanlar Sultanın ülkesinden ayrı düştüğünden ve Bizans'ta çok güçlendiğinden bahsederek, eğer bir fırsatı bulunup Mihail ortadan kaldırılırsa Bizans'ın imparatorluğu Sultana geçer, sonra da Anadolu için fırsat bulunur diye söz etmişlerdir. Mihail'in ortadan kaldırılması içinde bir gezinti ya da av merasimi uygun görülmekteydi. Ancak Keykâvus'un Rum asıllı dayısı ve Şarapsaları olan Kir Kedid kendi milletine meyli nedeniyle konuşulanları

---

enіştesi oluyordu. Bu da Pacheymeres'in tanımına tam uymaktadır. (bk. Aksarayî, 2000, 57.; Ahmed Cevdet, 1985, 112.; Togan, 1981, 266.)

[147] Georges Pachymeres, 2009, 43-45.

[148] Georges Pachymeres, 2009, 45-50.; Nikephoros Gregoras, 1973, 113-114.

[149] İbn Bibi, 2014, 589-590.; Aksarayî, 2000, 56-57.; Yazıcızâde Ali (TSN), 375b-376a.; Seyyid Lokman, 1986, 99-100.

Mihail'e duyurmuştur. Bunun üzerine Mihail harekete geçerek Sultanı, Gıyâseddin Mesud ve Rükneddin Keyümers adındaki iki oğlu ile birlikte Enez Kalesi'ne hapsetmiş. Keykâvus'un annesi olan kardeşi Berdûliye Hatun'la birlikte Kekâvus'un iki küçük oğlunu da İstanbul'da kendi evinde tutmuştur. Sultanın adamları ise yakalanarak cezalandırılmıştı. Bunlardan Ali Bahadır öldürülürken Ayasofya Kilisesi'ne sığınan Emir-i Ahûr Uğurlu'nun gözüne mil çektirilmiştir. Sultanın ve Ali Bahadır'ın adamlarından Hristiyan olanlar kurtulmuş, olmayanlar ise ömür boyu hapse mahkûm edilmiştir.

Keykâvus hapis tutulduğu Enez Kalesi'nden Berke Han tarafından kurtarılmıştır. İbn Bibi ve Yazıcızâde Ali'ye göre Rükneddin Kılıç Arslan, Berke Han'dan kardeşini kurtarmasını istemiş, Berke Han da o yıl buz tutmuş olan Tuna Nehri'nden askerlerini geçirerek Keykâvus'u bulunduğu kaleden kurtarmıştır.[150] Aksarayî'ye göre de Berke Han'ın eşi olan Keykâvus'un halası, onu kurtarması için Berke Han'ı ikna etmiştir. Berke Han, Kutlug Melik komutasında gemilerle gönderdiği tam teçhizatlı birkaç bin süvari ile Keykâvus'u kurtarmıştır.[151] Keykavus ve oğulları tutulduğu yerden kurtarılarak Berke Han'ın yanına gittiler. Keykâvus kurtarıldıktan sonra Dobruca'daki Saru Saltuk ve Türkmenler'in Kırım'a götürüldüğü ve Saru Saltuk'un da Rumeli'ne H. 622'de (1263/1264) ulaştığı bilindiğine,[152] Pachymeres ve Selçuklu kaynaklarındaki ifadelerden Keykâvus'un da fazla hapis yatmadığı, aynı yıl içinde tutuklandığı ve kurtarıldığı anlaşıldığına göre Keykâvus'un Enez Kalesi'nden kurtarılıp Kırım'a gitme tarihi olarak H. 622 (1263/1264) gösterilebilir. O. Turan, Selçuklu kaynaklarında anlatılan bu hadisenin aslının olmadığını ve Sultanın maruz kaldığı bu muamelenin ise Pachymeres'in ifade ettiği gibi İmparatorun Hülagü'den korktuğu için kaynaklandığını düşünür.[153]

2.1.3. İzzeddin Keykâvus'un Kırım Yılları

Bizans ve İslam kaynakları tetkik edildiğinde Keykâvus'un Enez'de fazla kalmadığı ve eniştesi Berke Han'ın girişimiyle kurtarıldığı görülmektedir. Keykâvus yanında iki büyük oğlu Gıyâseddin Mesud ve Rükneddin Keyümers ile birlikte Berke Han'ın yanına varmıştır. Berke

---

[150] İbn Bibi, 2014, 590.; Yazıcızâde Ali (TSN), 376a.
[151] Aksarayî, 2000, 57.
[152] Yazıcızâde Ali (BN), 368v.; Seyyid Lokman, 1986, 100, 93.
[153] Turan, 1977, 644.

Han ona ıktâ olarak Kırım'daki Suğdak ve Sulhat'ı vermiştir.[154] Keykâvus ile birlikte Dobruca'ya yerleşen Saru Saltuk ve Türkler de onu takiben Kırıma gelmişlerdir.[155] Keykâvus burada Berke Han'ın kızı Urbay Hatun ile evlenerek Altın Ordu hanedan azası arasında yer almıştır.[156]

Bizans İmparatoru Mihail'in, zamanında Keykâvus ve Türkmenleri kendi düşmanlarına karşı kullanmayı planladığı gibi bu sefer de Berke Han Keykâvus'un emrine ordular vererek onu düşmanı olan Bizans'a karşı kullanmıştır. İbni Şeddâd, Keykâvus'un Bizans topraklarına girdiği sırada Sultan Baybars'ın İmparator Mihail'e elçi olarak gönderdiği Faris ed-din Akkuş el-Mesudî'nin tesadüfen orada bulunduğunu ve Sultan ile İmparator'un dost olduğunu belirterek Keykâvus'u savaştan alıkoyduğunu söyler.[157] Faris ed-din Akkuş el- Mesudî'nin bu girişimi fevri bir karar neticesinde alınmış olacaktır ki, Mısra döndüğünde Sultan Baybars'ın gazabına uğrayıp, cezalandırılmış ve hapse atılmıştır.[158] Berke Han, tahtını yeniden elde etmesi için büyük bir ordu hazırlayıp Keykâvus'u ülkesine göndermeyi düşünmüş[159] ve Baybars'a mektup göndererek de Keykâvus'un desteklenmesini istemiştir.[160] Berke Han Keykâvus'u ülkesine gönderemeden 1266'da vefat etmiştir.

Berke Han'dan sonra yerine geçen Mengü Timur'un Keykâvus'a verilmiş olan ıktâların bir kısmını veya tamamını aldığı tahmin edilmektedir.[161] Bu da Keykâvus'un neden Anadolu'ya gidemediğini açıklar. Keykâvus Berke Han'ın ölümünden sonra Kırım'da zor zamanlar geçirmiştir. Keykâvus'un bir zamanlar kendi vezirliğini de yapmış olan Vezir Sahib Fahrettin Ali'ye göndermiş olduğu mektup Keykâvus'un içinde bulunduğu durumu göstermesi açısından önem teşkil eder. Mektupta Keykâvus içinde bulunduğu durumu,

---

[154] İbn Bibi, 2014, 590.; Aksarayî, 2000, 57.; Yazıcızâde Ali, 1423, 376a. (krş. Yazıcızâde Ali. ***Oğuz-nâme***. (Berlin Nüshası). Staatsbibliothek zu Berlin Preußischer Kulturbesitz. PPN: PPN74633155X, 368v. (Bundan sonra bu eser Yazıcızâde Ali (BN) olarak gösterilecektir.)); Seyyid Lokman, 1986, 100.; Mehmed Neşrî. (1949). ***Kitâb-ı Cihân-nümâ (Neşrî Tarihi)***. (C. I). (haz. F. R. Unat ve M. A. Köymen). Ankara: TTK Basımevi, 39-41.

[155] Bu kısım: Yazıcızâde Ali'nin Topkapı Sarayı nüshasında "…Göçirüb ol Türk halas bulub Berke Han katına varduğın işitdi" şeklinde eksik olarak geçerken; Berlin nüshasında "… Göçirüb ol Türk evleri ve Sarı Saltuk bile alub Deşte iletdi ve Sulgat ve Suğdakı ona timâr ve halkına yer yurt virdi. Fasilyus çün Sultânın halâs bulub Berke Han katına varduğın işitdi" şeklinde tam ve doğru olarak geçmektedir. Bk. Yazıcızâde Ali (TSN), 376a; Yazıcızâde Ali (BN), 368v.; Seyyid Lokman, 1986, 100.

[156] Tiesenhausen, 1941, 175.; Togan, 1981, 269.

[157] İbni Şeddâd, 2000, 33.

[158] Tiesenhausen, 1941, 259.

[159] Aksarayî, 2000, 57.

[160] Bal, 2008, 157.

[161] Bal, 2008, 159.

düştüğü sıkıntıyı, maiyetindekilerinin gelirlerinin azlığı, ihtiyaçlarının çokluğu, kendisini teselli etmek, şikâyetlerini dinlemek ve yüceltmek için dünyanın çeşitli milletlerinden çok sayıda insanın yanına geldiğinden bahseder ve devlet günlerinin karardığından, mutluluk ayının battığından şikâyet eder. Sultan'ının bu haline acıyan Fahreddin Ali, cevaben yazmış olduğu mektup ile birlikte birkaç elbise, altın bir maşrapa, beş yüz altın ve başkaca kıymetli şeylerden oluşan hediyeyi Keykâvus'a göndermiştir.[162]

Keykâvus'un İstanbul'da çok uzun kalmadığı, Kırım da ise uzun bir müddet zorluk içinde yaşadığı bilinmektedir. Yazıcızâde ve Nubbetü't-tevârih ve'l-ahbâr'da Keykâvus'un 18 yıl Kırım'da yaşadığı bildirilmiştir. Baypars tarihinde Keykâvus'un ölümü 672 (1273/1274) yılı hadiseleri arasında gösterilmiş. Deguignes, F. Sümer 677 (1278/1279) ve Turan da 1278 olarak kabul etmişlerdir. Gıyâseddin Mesud II'nin babasının ölümünden hemen sonra 678 (1279/1280) Sinop'a çıktığı göz önünde bulundurulunca Keykâvus'un bu tarihlerde öldüğü kabul edilebilir.[163]

Keykâvus kısa ama macaralar ile dolu 43 yıllık ömrünü vatan özlemiyle, ülkesinden uzakta tamamlamıştır. Onun aklından çıkarmadığı tekrar Selçuklu tahtına oturma hayallerini ise ölümünden sora oğlu Gıyâseddin Mesud son Selçuklu Sultanı olarak gerçekleştirmiştir. Kırım'da Keykâvus'la ilişkilendirilen yapılara da rastlamak mümkündür. XIV. yüzyıl başlarına ait bir Ceneviz vesikası, Kırım'ın Kefe şehrinde Keykâvus'a ait bir sarayın varlığını ortaya koyar.[164] Ayrıca Sulhat'ta Keykâvus zamanından kalma bir cami de vardır.[165]

2.1.4. İzzeddin Keykâvus'un Çocuklarının Akıbeti

Yazıcızâde Ali Keykâvus'un oğullarını Gıyasedin Mesud, Rükneddin Keyümers ve Bizans İmparator'u tarafından Karaferye'nin Subaşılığı görevi verilen bir oğlu ve de diğeri İmparator'un yanında tutulan olmak üzere dört kişi olarak verir.[166] İbni Şeddâd, vefat ettiğinde Keykâvus'un üç erkek evladı olduğunu, bunlardan birinin El-Melik el-Mesud

---

[162] İbn Bibi, 2014, 600-601.; İbni Şeddâd, 2000, 23.
[163] Mehmed bin Mehmed (Rumî). (H. 1276). ***Nuhbetbetü'l-tevârih ve'l-ahbâr***. İstanbul: Takvim-hâne-i Âmire, 23.; Deguignes (1924). ***Hunların, Türklerin, Moğolların ve daha sair Tatarların Tarih-i Umûmisi***. (C. IV). (çev. H. Cahid). İstanbul: Tanin Matbaası, 136.; İbni Şeddâd, 2000, 28, 32.; Anonim Selçuk-nâme, 2014, 51.; Sümer, F. (2002). "Keykâvus II". ***TDV İslam Ansiklopedisi.*** (C. XXV). 356.; Turan, 1977, 645.
[164] Bal, 2008, 157.
[165] Togan, 1981, 269.
[166] Yazıcızâde Ali (TSN), 376b, 415a.

olduğunu, ikisinin ise Mihail Paleolog'un yanında bulunduklarını ve İslam dininden haberdar olmayıp, Bizans mekteplerinde okuduğunu söyler.[167] Aksarayî, Keykâvus'un oğulları olarak Mesud, Ferâmürz ve Rükneddin Kılıç Arslan'dan söz eder.[168] Baybars Mansuri, Mesud'un iki kardeşi (metinde oğlu olarak geçmiş) ile birlikte Anadolu'ya geçtiğinden, bunlardan birinin adının Ferâmürz, birinin adının da Melik olduğundan söz eder.[169] Müneccimbaşı, Sultan Alâaddin'in babası olan Ferâmürz'ün İstanbul'da babası Keykâvus ile hapis tutulurken öldüğünü ve oğlu Alâaddin'in ise bir müddet İmparator tarafında esir tutulup 1295/1296 tarihinde İlhan'i hükümdarına gönderildiğini ve daha sonra amcası Mesud'un yerine Selçuklu tahtına geçirildiğini yazar.[170] Anonim Selçuk-nâme ise Cimri hadisesinden ayrı olmak üzere, Gıyâseddin Mesud'dan önce İzzeddin Keykâvus'un Melik Siyavuş adında bir oğlunun Sinop'a çıktığından ve Sultan Gıyâseddin'in de adam gönderip onu yakalayarak Burgulu Kalesi'ne hapsettiğinden söz eder.[171] Osman Turan bu verileri esas alarak Keykâvus'un Mesud, Keyûmers, Ferâmürz, Siyâvuş, Kılıç Arslan olmak üzere beş oğlu bulunduğunu bir de bunlara İstanbul'da kalarak Hristiyan olan oğlu Melik Konstantin'in eklenmesi gerektiğini bildirerek bu sayıyı altı olarak verir.[172] Yazıcızâde Ali'de geçen Rükneddin Keyümers, Aksarayî'de geçen Rükneddin Kılıç Arslan ve Anonim Selçuk-nâme'de geçen Melik Siyavuş aslında aynı kişiler olması icap eder. Zira Keykâvus Kırım'da öldüğünde Gıyâseddin Mesud onun yerine geçmişti. Bu esnada yanında bulunan kardeşi Rükneddin Keyümers ortadan kaybolmuştu. Daha sonra Rükneddin Keyümers'in Kastomonu'ya gittiği ve burada alıkonulduğu öğrenilmiştir. Gyaseddin Mesud Sinop'a geldiği zaman Rükneddin Keyümers serbest bırakılarak Mesud'un yanına gönderilmiştir. Bu olay Selçuklu kaynaklarında, isimler yukarıda gösterildiği gibi farklı olmakla beraber, aynı şekilde geçer.[173] İşte bu yüzden olmalıdır ki Z. V. Togan, kaynaklarda adı farklı şekilde geçen bu meliğin adını Melik Rükneddin Kılıç Arslan Keyümers şeklinde verir.[174] Bu bilgileri gözden geçirildiğinde şöyle bir sonuç ortaya çıkmaktadır: Keykâvus'un Gıyâseddin Mesud, Rükneddin Kılıç Arslan

---

[167] İbni Şeddâd, 2000, 33.
[168] Aksarayî, 2000, 137, 189.
[169] Turan, 1958, 10.; Tiesenhausen'in Baybars Mansuri'den aldığı anlaşılan bilgilerle Keykâvus'un oğullarını Mesud'un oğlu olarak gösterir ve adlarını Melik ve Kramürât (Ferâmürz olması iktiza eder) olarak verir. Bk. Tiesenhausen, 1941, 175.
[170] Turgal, H. F. (1935). ***Anadolu Selçukîleri (Müneccimbaşıya Göre)***. İstanbul: Türkiye Matbaası, 89-90.
[171] Anonim Selçuk-nâme, 2014, 51.
[172] Turan, 1958, 11.
[173] Yazıcızâde Ali (TSN). 414a.; İbn Bibi, 2014, 673.; Aksarayî, 2000, 137.; Anonim Selçuk-nâme, 2014, 51.
[174] Togan, 1981, 325-326.

Keyümers, Sultan III. Alâaddin Keykubad'ın, hakkında pek bilgi sahibi olmadığımız, babası Ferâmürz, birazdan değineceğimiz üzere İstanbul'da İmparator'un yanında kalarak Hristiyan olan, Karaferye Subaşısı olduğunu tahmin etiğimiz, Melik Konstantin ve Saru Saltuk'un müridi olduğu söylenen Barak olmak üzere toplam beş oğlu vardır. Kaynaklarda Keykâvus'un oğlu olduğu iddiasıyla Karamanoğullarının desteğini alarak Konya'da tahta çıkan ve adına para bastırıp, hutbe okutulan ve sonra da vahşi şekilde öldürülen Siyavuş'u da dâhil edersek bu sayı altıya çıkar. Bunların yanı sıra Keykâvus'un İstanbul'da kalan ve Hristiyan olduğu dışında başkaca bir bilginin olmadığı, bir de kızı bulunmaktadır.[175]

2.1.4.1. Sultan II. Gıyâseddin Mesud

Altın Ordu Han'ı Mengü Timur, Keykâvus ölünce dul kalan Urbay Hatun ile Gıyâseddin Mesud'u evlendirmeye kalkar. Bundan ar eden Gıyâseddin Mesud 678 (1279/1280) yılında gemilerle Kırım'dan ayrılarak hükümdarlık davası gütmek üzere Sinop'tan Anadolu'ya girer.[176] Sinop'ta kendisinden önce Anadolu'ya gelmiş ve Kastamonu'da tutulan kardeşi Rükneddin Kılıç Arslan Keyümers de ona katıldı. Sultan Mesud Kastamonu komutanı Emir Muzaffereddin Yavlak Arslan'ı yanına alarak Abaka Han'ın huzuruna çıktı. Abaka Han ona Amid, Harput, Malatya ve Sivas mahrusesini ve tabi kalelerini verdi.[177] Böylelikle ülke Rükneddin Kılıç Arslan'ın öldürülmesinden sonra tahta çıkarılan oğlu Sultan III. Gıyâseddin Keyhüsrev ile Gıyâseddin Mesud arasında bölüştürülmüş oldu. III. Gıyâseddin Keyhüsrev'in öldürülmesi ile de Gıyâseddin Mesud tek başına sultan oldu. Moğolların desteği ile ona tabi olmayan Anadolu Beylikleri itaat altına alındı. Bu sırada Keyümers uca giderek kardeşi Mesud'a karşı isyan etti. Kastamonu Türklerinin kendisine itaat etmesiyle burayı ele geçirdi. Kastamonu komutanı olan Muzaffereddin Yavlak Aslan'ı öldürdü. Sultan Mesud, Moğollardan aldığı destek ile uzun süren ve bir ara esir dahi düştüğü mücadeleler neticesinde Keyümers'i yenerek onu kaçmaya mecbur etti.[178]

Gıyâseddin Mesud, Gazan Han tarafından asi Baltu'yu desteklediği gerekçesi ile bir müddet saltanattan uzaklaştırılarak Hemedan'da alı konuldu. O yokken saltana kardeşi

---

[175] Georges Pachymeres, 2009, 50.; Deguignes, 1924, 138.
[176] Anonim Selçuk-nâme, 2014, 51.
[177] İbn Bibi, 2014, 673-674.
[178] Aksaryî, 2000, 137-143.

Ferâmürz'ün oğlu Alâaddin geçti (1298[179]). 1302 yılında ise yarlıg hükmü ile yine saltanat Gıyâseddin Mesud'a verildi. İkinci kez tahta oturan Gıyâseddin Mesud uzun süren bir hastalığa yakalanarak öldü.[180]

2.1.4.2. Melik Ferâmürz

Kaynaklarımızda Keykâvus'un diğer bir oğlu olan Ferâmürz hakkında pek bir bilgi yoktur. Müneccimbaşı, onun babası ile Bizans'ta esir tutulduğundan ve burada öldüğünden bahseder.[181] Ferâmürz'ün Alaaddin Keykûbad adında bir oğlu olduğu bilinmektedir. Alaaddin Keykûbad III, amcası Gyaseddin Mesud II Hemedan'da alıkonulunca onun yerine 1298-1302 yıllarında sultan olmuştur.[182]

2.1.4.3. Melik Rükneddin Kılıç Arslan Keyümers

Rükneddin Kılıç Arslan Keyümers babası ve abisi Gıyâseddin Mesud ile birlikte Kırım'da bulunmuş, babasının ölümü ile birlikte ortadan kaybolmuştur. Daha sonra onun abisinden önce Anadolu'ya gittiği anlaşılmıştır. Amasya'da bulunan Keyümers, Kastamonu'ya getirilerek burada sultanlara yaraşır şekilde kalede alıkonmuştur. Gıyâseddin Mesud Sinop'a gelince Keyümers serbest bırakılarak onun hizmetine gönderilmiştir.[183] Keyümers'in bir müddet Gıyâseddin Mesud'un hizmetinde kaldığı anlaşılır. Daha sonra Sultan olma hevesi ile uç bölgelere giderek Gıyâseddin Mesud'a karşı harekete geçtiği görülür. Yukarıda anlattığımız üzere Keyümers, Kastamonu'yu hâkimiyeti altına almış, Gıyâseddin Mesud ve Moğol birlikleri ile giriştiği mücadelede Kastamonu emirlerinden olan Muzaffereddin Yavlak Arslan'ı öldürmüş, hatta Gıyâseddin Mesud'u bile bir aralık esir etmişti, takviye Moğol kuvvetlerinin yardımı ile Gıyâseddin kurtarılarak Keyümers kaçmaya mecbur edilmişti.[184] Keyümers[185] daha sora yardım almak için eşiyle birlikte Bizans

[179] Anonim Selçuk-nâme, 2014, 69.; Gelibolulu Mustafa 'Ali Efendi. (1997). ***Kitâbü't-Târih-i Künhü'l-Ahbâr (Kayseri Raşid Efendi Kütüphanesi'ndeki 901 ve 920 no.lu nüshalara göre)***. (1. Cilt, 1. Kısım). (haz. A. Uğur, M. Çuhadar, A. Gül ve İ. H. Çuhadar). Kayseri: Kayseri Erciyes Üniversitesi Yayınları, 35.
[180] Aksaryî, 2000, 166, 189, 238, 243-244.
[181] Turgal, H. F. (1935). ***Anadolu Selçukîleri (Müneccimbaşıya Göre)***. İstanbul: Türkiye Matbaası, 89.
[182] Aksarayî, 2000, 189, 238.; Anonim Selçuk-nâme, 2014, 69.
[183] Yazıcızâde Ali, (TSN), 414a-414b.
[184] Aksaryî, 2000, 137-143.
[185] Pachymeres ve Gregoras'da bu kişi Melik Mansur olarak ifade edilmiş. Ayönü bunun Gyaseddin Mesud olduğunu, Togan ise Rükneddin Kılıç Arslan Keyümers olduğunu söyler. Gyaseddin Mesud'un hastalanarak öldüğünü, Keyümes'in ise öldürüldüğünü göz önünde bulundurunca Melik Mansur adlı bu kişinin bizce de

İmparatoru'nun yanına gitmiş, İmparator şehirde olmadığı için eşini şehirde bırakarak İmparator'un adamlarıyla birlikte Nif'e (Kemalpaşa) İmparator'un yanına hareket etmişler. Keyümers yolda kararını değiştirerek yeniden taht mücadelesi vermek üzere kaçmıştır. İmparator daha sonra Keyümers'in eşini göndermiş ama kızını yıllarca rehin olarak alıkoymuştur. Keyümers yeniden giriştiği bu mücadelede Muzaffereddin Yavlak Arslan oğlu Emir Ali[186] tarafından öldürülmüştür.[187]

2.1.4.4. Melik Konstantin

Keykâvus'un Bizans'ta bulunan oğullarına gelecek olursak, Bizans kaynakları Keykâvus'un bir oğlunun İstanbul'da kaldığını doğrularlar ancak Yazıcızâde Ali bu sayıyı iki olarak verir. İbni Şeddât da Keykâvus'un iki oğlunun İmparator'un yanında İslam dininden habersiz, Bizans mekteplerinde kaldıklarını söyler.[188] Yazıcızâde Ali, Keykâvus'un Mihail'in yanında kalan oğulları hakkında detaylı bilgiler vermektedir. Buna göre: Mihail, Keykâvus ve iki büyük oğlunu Enez kalesine hapsederken, kendi kız kardeşi olan Sultanın annesi Berdûliye Hatun ile birlikte Keykâvus'un iki küçük oğlunu İstanbul'da kendi evinde tutmuştur. Berdûliye hatun burada bulunduğu sırada İzzettin Keykâvus'un yolda öldüğü yönündeki asılsız haberi duyunca, kale burcundan atlayarak ölmüştür. Buna isnaden de burada bulunan kapıya "Anakapısı" denmiştir. Mihail bu iki oğlandan büyüğünü Karaferye'ye göndermiş, küçüğünü ise yanında tutmuştur. Gıyâseddin Mesud, Sultan olunca Muzaffereddin Yavlak Arslan ve Kethüda Beylerbeyi Sülâmış'ı Rum'a göndermiş, onlar da etrafa elçiler göndermişler, Mihail Paleolog'a dahi elçiler göndererek Sultan'ın kardeşleri ve Rum ilindeki Türk taifesi hakkında bilgi istemişlerdir. Mihail cevaben bir kardeşinin yanında olduğunu, diğerinin Karaferye'de bulunduğunu ve buranın Subaşılığının ona verildiğini, Dobruca ilindeki Türklerin bir kısmının onun katına vardıklarını, bir kısmının da yerlerinde oturduklarını söylemiştir.

Rükneddin Kılıç Arslan Keyümers olması iktiza eder. Bk. Georges Pachymeres, 2009, 72-74, 106.; Nikephoros Gregoras, 1973, 133.; Togan, 1981, 325,326.; Ayönü, 2007, 197.

[186] Bu kişi Pachymeres'te Muzaffereddin Yavlak Arslan oğlu Emir Ali olarak gösterilirken, Togan Muzaffereddin Yavlak Arslan oğlu Emir Mahmut olduğunu söyler. Bk. Georges Pachymeres, 2009, 72-74.; Togan, 1981, 325-326

[187] Georges Pachymeres, 2009, 72-74, 106.

[188] İbni Şeddâd, 2000, 33.

Dobruca ilinde kalanlar Saru Saltuk ile bulunmuşlardır. Karaferye'deki kardeşinin yanında bulunan Müslümanlar, kâfir içinde durmaktan melül oldular. Birer ikişer Anadolu'ya göçtüler. Karaferye'deki Melik-zâde ve oğlu ikisi de Müslüman değildiler, Müslüman oldular. İmparator, Selanik'e vardığı zaman onun oğlunun oğullarını vaftiz ederek Hisitiyan yaptı. Sultan II. Murad'ın dedeleri Karaferye'yi fethettikleri vakit burayı onun oğlu olan Liskos adlı kâfirden aldılar. Bunlar burada bahadır, korkulu kimseler olan birkaç kardeştiler. Sultan bunları buradan alıp, Zihne'ye yerleştirerek buranın Subaşılığını büyük kardeş olan Liskos'a verdi. Liskos ve kardeşleri Yıldırım Bâyezid'ın Malatya ve Erzincan seferlerine katıldılar. Liskos bu sefer esnasında çok meşakkat çektiği için, dönüp geri geldikleri vakit Subaşılığı görevini bıraktı ve kendi kardeşleri için Müsellemlik hükmünü iltimas kıldı. Yıldırım Bâyezid onların Selçuklu aslından olduğunu bildiği için iltimaslarını kabul edip hüküm verdi. Lizkos ise Zihne'de keşiş olarak öldü. Kardeşleri ve kardeşlerinin oğulları şimdi Zihne'de haraç ve onda vermezler. Yakın zamanda hükümlerin dahi yenilettiler. Kiminin adı Dimitri Sultan, kiminin Miho Sultan'dırlar.[189]

Yazıcızâde Ali'nin Karaferye'ye yollandığından bahsettiği Keykâvus'un bu oğlunun varlığını daha başka kaynaklarda doğrulamaktadır. Müneccimbaşı, Keykevus'un diğer oğullarının da Makedonya'da Seres yanında kendilerine ıktâ verilen Zihne'de yaşadıklarını ve Yıldırım Bâyezid'in buraları fethettiği zaman dahi burada olduklarını bildirir.[190] Pachymeres, Melik İshak[191] ve Melik Konstantin'den bahsetmektedir. Melik Konstantin, Keykâvus'un Bizans'ta kalan oğlu olup, vaftiz edilmiş ve Bizans adetlerini kabul etmiştir. Melik İshak ise Katalanların arasında bulunan Türkopoller içinde önemli bir mevkie sahipti. Melik İshak, düşmanlarına karşı Mihail Paleolog'a yardım etmek için, Mihail'in yanında bulunan Keykâvus'un oğlu Melik Konstantin'in sultan yapılmasını ve yanında bulunan Keyümers'in kızını da kendisine eş olarak vermesini istemiştir. Mihail Keyümers'in kızını Melik İshak'a vermiş, Melik Konstantin'in ise tahta çıkmasına sıcak bakmayarak onu Pegai'ye (Biga)[192] yollamış ve oranın idaresi ona geçmiştir. Katalanlar Melik İshak'ın kendilerine ihanet ederek İmparator Mihail'le anlaştıklarını öğrenmişler ve onu kardeşi ile

---

[189] Yazıcızâde Ali (TSN), 375b, 376a, 415a, 415b, 416a.
[190] Togan, 1981, 461.
[191] Togan, Türkopollerin esasen çoğunun Müslüman olduğunu ve Melik İshak'ın da Aydın vilayetinde yaşayan Uç Beylerinden ayrılarak 10.000 kadar askeriyle Bizans'ın hizmetine girdiğinden söz eder. Bk. Togan, 1981, 331, 336.
[192] Umar, B. (1993). ***Türkiye'deki Tarihsel Adlar***. İstanbul: İnkilap Kitapevi, 165.

birlikte öldürmüşlerdir.[193] Nikephoros Gregoras ise sadece bir Melik'ten söz etmektedir. Gregoras'ın bahsettiği Melik, Halil'le birlikte Türkopollerin reisliğini yapmaktadır. Halkı ile birlikte vaftiz olmuş ve daha sonraları sadakatini bozarak dinin gerekliliklerini hiçe saymıştır. Halil'le birlikte Melik Katalanlardan ayrılarak Teselya'ya yerleşmişler. 1309-1310 yılını burada geçirip yağma ve talan ettikten sora geri dönmüşlerdir. Daha sonra Melik Sırp Kralı'nın daveti üzerine 1000 atlı ve 500 sivil ile Sırp Krallığına gitmiş, Kral'ın emri ile atlarını ve silahlarını ona teslim etmişler, savaş anında yeniden silahlandırılmak üzere o ve halkı medeni bir hayat sürmeye başlamışlardır.[194]

Pachymeres ve Gregoras bazı anlatımlarında neredeyse bire bir örtüşmelerine rağmen, nedense Gregoras, Mihail'in yanında tutulan Keykâvus'un oğlu Melik Kostantin'e hiç değinmemiştir. Acaba Gregoras, Pachymeres'in öldürüldüğünü bildirdiği Melik İshak ile akıbetini bildirmediği Melik Konstantin'in hikâyelerini birbirine karıştırıp, Melik Konstantin'in akıbeti hakkında bize bilgi mi vermektedir? Eğer böyle düşünülürse Melik Konstantin muhtemelen Melik İshak'ın ölümünden sonra, belki yanında yeğeni olan Melik İshak'ın eşiyle birlikte, Sırp Krallığına gitmiş ve belki de Yazıcızâde'nin de sözünü ettiği, 1372'de dahi Sırp Krallığına ait olduğunu bildiğimiz,[195] Karaferye, Serez veya Zihne'ye yerleşmişlerdir. Keykâvus'un bir oğlunun, ki biz bunun Melik Konstantin olduğunu düşünüyoruz, Karaferye'de olduğuna dair başka kanıtlarda vardır. Elizabeth Zachariadou'nun tespit ettiği beş adet Vetopedi Manastırı kaydı Keykâvus'un torunlarının Karaferye'de bulunduğunu kanıtlamaktadır. Ayrıca bu kayıtlarda Yazıcızâde Ali'de Keykâvus'un adı geçmeyen diğer torunlarına ve onların aile üyelerine de rastlanır. Bu kayıtlarda geçen kişiler şunlardır: Athanasios Soultanos, Aleksios Soultanos Palaiologos, Rahibe Soultanina Ksene, Demetrios Soultanos Palaiologos, Theodora Soultanina Monomakhina ve önadı tespit edilemeyen Soultanos Palaiologos'dur. Bu aile üyeleri "Soultanos" adı altında ortak bir soyadı özelliği göstererek dedelerinin yüksek unvanını artık aile ismi olarak korumaktaydılar. Ayrıca Yazıcızâde'nin Keykâvus'un Karaferye'deki oğluna Subaşılığı görevinin tevcih edildiğine dair bilgi, Karaferye'de Keykâvus'un Hristiyanlaştırılmış soyundan gelen Aleksios Soultanos Palaiologos'un Bizans'ta az çok

---

[193] Georges Pachymeres, 2009, 102, 106-108.
[194] Nikephoros Gregoras, 1973, 192-193, 195.
[195] Uzunçarşılı, İ. H. (1994). ***Büyük Osmanlı Tarihi***. (C. I). (Yedinci Baskı). Ankara: TTK, 171.

“Subaşı” tabirine denk gelen “Pronoiaros” olarak bahsedilmesi ile de örtüşmektedir.[196] V. Gordlevski de 15. yüzyılda, Makedonya'da, Selçukluların soyundan geldiğine inanan bir Hıristiyan ailenin yaşadığını ve bunların Bizans İmparatoru VIII. Mihail'in yanında geçici sığınak bulan Sultan II. İzzeddin Keykavus’un torunları olduğunu söyler.[197] Ünlü Bulgar Bilim adamlarından Y. İvanov ise Makedonya’da Osmanlı Türklerinden önce gelerek buraya yerleşmiş, Türkçe konuşan ama Hristiyanlığı kabul etmiş olan Zihne’li birkaç bin Gagauz’dan bahseder. Zihne kazasında bulunan 36.090 aileden 3.360 ailenin Gagauz olduğunu da ilave eder ve onları Bulgar, Türk ve Rumlardan ayrı tutar.[198]

2.1.4.5. Melik Barak

Yazıcızâde İstanbul’da İmparator’un yanında kalan Keykâvus’un oğullarından birinin adının Barak olduğunu söyler. Onun hikâyesi şöyledir: Sultan Mesud’un İmparator katındaki kardeşi birkaç Türk ile kaçırmaya teşebbüs etmiş, bunun üzerine İmparator onu hapsetmiştir. Kâfirlerin halifesi olan Patrik, İmparator’dan bu çocuğu almış, vaftiz ederek keşiş suretine sokmuştur. Bir müddet Ayasofya’da Patrikhane hizmetinde bulunan bu çocuğu Saru Saltuk, Patrik’ten istemiştir. Saru Saltuk’un velâyeti Patrik’e malum olduğu için, onu Saru Saltuk’un yanına gönderdi. Saru Saltuk yanında Müslüman olan bu şehzade Saru Saltuk’tan Barak adını alarak onun talebelerinden biri olmuştur. Saru Saltuk onu Sultaniye’ye göndermiş ve ziyareti dahi burada bulunmaktadır.[199] Melik Barak, Barak Baba adıyla maruftur.

Barak Baba bir rivayete göre Tokat’lı, bir rivayete göre de yukarıda Yazıcızâde Ali’nin anlattığı[200] gibi Keykâvus’un Bizans’ta tutulan oğludur. Bu kişi Saru Saltuk ile tanışıp, Müslüman olarak onun müridi olmuştur. Barak Baba İlhanlılar sarayına gelerek önce Gazan Han’ın, sonra da Olcaytu’nun mahiyetinde yer aldı. Bu meczup derviş, ister Han-orda’sında olsun isterse eller arsında olsun hep yırtık elbiseler giyerdi. Şamanlar gibi boynuzlar takardı. Elinde davul olmak üzere kendi müritleri ile birlikte kendi Türkçe şathiyatını okuyup

---

[196] Zachariadou, E. (2007). “II. İzzeddin Keykavus’un Veroia’daki Hristiyan Torunları”. (çev.: Ş. Kılıç). ***OTAM***, (27), 245-257. (245-257)
[197] Gordlevski, V. (1988). ***Anadolu Selçuklu Devleti***. (Birinci Baskı). (çev. A. Yaran). Ankara: Onur Yayınları, 333.
[198] Gradeşliev, İ. (1997). “Gagauzlar (II)”. (Çev. N. Eyüpoğlu). ***Belgelerle Türk Tarihi Dergisi Dün/Bugün/Yarın***, (2), 52. (49-53)
[199] Yazıcızâde Ali (TSN), 415a, 415b.
[200] Yazıcızâde Ali (TSN), 415a, 415b.

yürürdü. Olcaytu onu siyasi işlerde de kullanmıştır. Olcaytu'nun elçisi sıfatı ile Suriye ve Gilan'da bulunmuş, 1307'de Gilan'da iken ora halkı tarafından öldürülmüştür. Müritleri tarafından cesedi Sultaniye'ye getirilince Olcaytu onun adına buraya tekke ve türbe yaptırmıştır.[201]

2.2. Saru Saltuk ve Türkmenlerin Dobruca'ya Yerleştirilmesi

2.2.1. Saru Saltuk

Saru Saltuk'un kimliği hep tartışma konusu olmuştur. Zira kimileri onu tarihte yaşamış dini vasıfları olan kahraman bir gazi olarak kabul ederken, kimileri de hayal ürünü efsanevi bir kahraman olarak addeder.

Saru Saltuk adıyla maruf Saltuk Gazi'nin hayatı, gazaları, bulunduğu yerler ve efsaneleri hakkındaki bilgiler, Cem Sultan'ın emri ile hizmetinde bulunan Ebu'l-Hayr-ı Rumî'nin 1473-1480 yıllarında yazmış olduğu Saltık-nâme adlı eserde detayları ile anlatılmaktadır.[202] Saltık-nâme'de Saltuk Gazi'nin adı birçok farklı şekilde geçer. Hızır, Server, Şerif Saltık, Seyyid, Sarı Saltık, Server Saltık ve Saltık Gazi bunlardan bir kaçıdır.[203] Saltık-nâme'de geçen Saltık Gazi, destanî bir kahraman olduğu gibi aynı zamanda, İslam'ın özellikle de Balkan ve Kıpçak sahasında yayılması için uğraşmış ve gazalarda bulunmuş olan, tarihi gerçek bir şahsiyettir. Adı ve doğum yeri hakkında çeşitli rivayetler vardır. Evliya Çelebi'ye göre: Onun adı Muhammed Buharî, Muhammed Buharî Saltık ve Muhammed Buharî Sarı Saltık şeklindedir. Saru Saltuk, Peygamber efendimizin soyundan olup, Ahmed Yesevi tarafından İslam'ı yayması için batıya gönderilmiştir. Hacı Bektaş-ı Velî'ye yardım etmesi ve Makedonya, Dobruca ve yedi krallık yerde nam ve nişan sahibi olması istenmiştir.[204] Muhammed Buharî ilk önce Anadolu'ya Hacı Bektaş-ı Velî'nin yanına gelmiştir. Hacı Bektaş-ı Velî onu Kâfiristân'a göndermiş ve Dobruca, Eflâk, Boğdan, Leh ve Moskov'da çok gazâlar edip "Saltık" namı ile ünlenmiştir. Bunun içindir ki Rumeli'de 700

---

[201] Togan, 1981, s. 270.
[202] Demir, N. ve Erdem, D. (2007). ***Saltık-nâme***. (C. I-III). Ankara: Destan Yayınları, 2007.
[203] Demir, N. ve Erdem, D. 2007, 28.
[204] Evliya Çelebi. (2008). ***Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: İstanbul***. (C. I, Kitap II). (Beşinci Baskı). (haz. S. A. Kahraman, Y. Dağlı). İstanbul: YKY, 656-657

civarında Bektaşi tekkesi bulunur.[205] Yaygın kanaate göre de Saltık Gazi Sinop'ta doğmuş olup Çepni boyuna mensup olduğu tahmin edilmektedir.[206] Saltık-nâmede Saltık Gazi'nin atasının mezarının ve evinin Sinop'ta bulunduğundan ve onu ziyaretinden söz edilmektedir. Saltık-nâme'ye göre Saltık Gazi'nin geçek adı Hızır'dır. Hızır, Alyon ile girişmiş olduğu mücadelede Alyon'u yenmesi üzerine Alyon iman ederek Müslüman olur ve Hızır, ona İlyas-ı Rumî adını verir. İlyas-ı Rumî'de buna mukabil Hızır'a Farsçada "katı, kutlu" anlamlarına geldiği söylenen "Saltık" adını vermiştir.[207] Saltık-nâme'deki rivayetlerden anlaşıldığına göre Saltuk Gazi sarı sakallı ve sarışındı. Bundan dolayı genellikle Saru Saltuk adı ile anılmaktadır.

Saru Saltuk Sünnî, Alevî ve Bektaşî çevrelerce farklı yönleriyle benimsenerek farklı meziyetler yüklenmiştir. Hepsinin ortak noktası İslam'ı yaymaya çalışan bir gazi olduğu yönündedir. Arap kaynaklarında ise onun menkıbeleri İslam akidesine aykırı görülmüştür. İbn Battûta Bizans seyahati esnasında Baba Saltuk adıyla bilinen bir kasabaya gitmiştir. Burada Baba Saltuk hakkındaki menkıbeleri dinlemiş ve onun hakkında anlatılanların İslam'ın temel prensipleri ile uyuşmadığını söylemiştir.[208] Saru Saltuk Anadolu erenleri gibi hem küffara karşı savaşarak hem de Türk halkı arasında bulunarak İslam'ın geniş kitleler arasında yayılması ve taraftar bulmasını amaç edinmiştir.

Saru Saltuk II. İzzeddin Keykâvus'un İstanbul yıllarında Anadolu'dan getirilerek Dobruca'ya yerleştirilen Türkler arasında da bulunmuş ve Keykâvus ile birlikte Kırım'a da gitmiştir. Onun ölümünden sonra da İslam'ı yaymak için Dobruca'ya geri dönmüştür.[209] Yazıcızâde Ali, Seyyid Lokman ve Müneccimbaşı'nın aktarmış olduğu bu bilgileri Saltık-nâme'deki hikâyelerde de doğrular niteliktedir. Nitekim Saltık-nâmede Saru Saltuk'ın Rumili'nden Deşt-i Kıpçak sahasına kadar defalarca akınlar düzenlediği ve Dobruca, Kiligrad, Kefe, Kırım ve sair yerlerde bulunduğundan söz edilmektedir. Yine bir başka kaynakta Kemal Paşazâde, Saru Saltuk'un Dobruca'da bulunduğundan ve faaliyetlerinden söz eder. Buna göre Saru Saltuk, kendisine katılan Türkmenler ile birlikte Dobruca'dan Bulgar ve Eflak

---

[205] Evliya Çelebi. (2008). ***Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: Bursa-Bolu-Trabzon-Erzurum-Azerbaycan-Kafkasya-Kırım-Girit***. (C. II, Kitap I). (İkinci Baskı). (haz. S. A. Kahraman, Y. Dağlı). İstanbul: YKY, 45-46.

[206] Demir, N. (2015). ***Sarı Saltık* Gazi**. Edirne: Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 38-39.

[207] Demir, N. ve Erdem, D. 2007,. 562, 37, 49

[208] İbn Battûta (Ebû Abdullah Muhammed İbn Battûta Tancî). (2004). ***İbn Battûta Seyahatnâmesi***. (çev. A. S. Aykut). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 331.

[209] Yazıcızâde Ali (TSN), 376b, 414a.; Seyyid Lokman, 1986, 100.; Turgal, H. F. (1935). ***Anadolu Selçukîleri (Müneccimbaşıya Göre)***. İstanbul: Türkiye Matbaası, 75.

diyarına seferler düzenlerken; Berke Han da Tuna Yalısı, Akkirman ve Kili havalisine akınlar düzenliyordu. Öyle ki Tuna Nehri'nin beri yakasında Oğuzlar, öteki yakasında da Tatarlar küffara göz açtırmayıp akın ederlerdi.[210] Saru Saltuk'un buraların fethi ve İslam ile müşerref kılınması için çalıştığı ve buralarda da öldüğü tahmin edilmektedir. Balkanlar'da onun adına birçok türbe, mezar, tekke, ziyaret yerleri ve onun adının verildiği yerleşim yerleri bulunmaktadır.

Evliya Çelebi'ye göre Saru Saltuk öldükten sonra cesedinin bulunmaması, mezarının olduğu yerlerin Müslümanlar tarafından ziyaret edilmesi bu vesile ile de bu yerlerin İslam dini ile tanışması için birinde na'şının bulunduğu yedi tabutun hazırlanmasını ve yedi krallığa götürülmesini istemiştir. Buna göre: İlk başta Moskof Kral'ı gelmiş içinde Saru Saltuk'ın bulunduğunu düşündüğü bir tabut almış ve Moskof diyarına defnetmiştir. İkinciye Leh Kral'ı gelip bir tabutu alarak Danıska İskelesi şehrine defnetmiştir. Üçüncüye Çek Kralı gelerek bir tabutu alıp Pizoniçe şehrine defnetmiştir. Dördüncüye İşfet Kralı gelip bir tabut alarak İsfec'te Yivance şehrine defnetmiştir. Beşinciye İdrivne Kralı gelip bir tabut alarak Edirne yakınında Baturye adlı şehrin manastırında defnetmiştir ki Evliya Çelebi buranın bugünkü Babaeski olduğunu söyler. Altıncıya Boğdan Kralı Yirvan kendisi gelip bir tabutalarak Bozav Kalesi yakınında bir sık ağaçlık ve ormanlık yerde eski bir kilise yanına defnetmiştir ki, Evliya Çelebi Akkirman fethinden sonra o kilise yerinde Bayezid-i Veli'nin bir cami, bir imaret, medrese, han, hamam ve Saru Saltuk'ın mezarı üzerine de bir türbe inşa ettiğini ve buraya Babadağ dediklerini belirtir. Yedinciye ise Dobruca krallığından İslam ile şereflendirdiği Ali Muhtar gelip bir tabut alarak Keliğra kayalarında Ejderha mağarasına defnetmiştir ki Evliya çelebi bu yere Keliğra Sultan dediklerini ve Latin dilinde Keliğra'nın yedi başlı ejder anlamına geldiğinden söz eder.[211] Ayrıca Saltuk'un defnedildiği bu yerlerin her birine onun adına türbe ve ziyaretgâhlar yapılmıştır. N. Demir çeşitli yerlerde Saru Saltuk'a ait 41 mezar, makam ve türbenin yanı sıra 13 tekke ve zaviyeden söz eder.[212]

---

[210] Kemal Paşa-zâde. (1997). ***Tevârih-i Âl-i Osman (X. Defter)***. (haz. Ş. Severcan). Ankara: TTK Basımevi, 281-282.

[211] Evliya Çelebi. (2008). ***Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: Bursa-Bolu-Trabzon-Erzurum-Azerbaycan-Kafkasya-Kırım-Girit***. (C. II, Kitap I). (İkinci Baskı). (haz. S. A. Kahraman, Y. Dağlı). İstanbul: YKY, 161-162.

[212] Demir, 2015, 137-232.

Saru Saltuk'un ölüm tarihi kaynaklarda farklılık arz etmektedir. Kemaleddin Muhammed es-Serrâc, Tüffâhu'l-ervâh ve Miftâhü'l-irbâh adlı eserinde Saltuk'un doğum tarihini 1227, ölüm tarihini de H. 697 (M. 1297/1298) olarak verir.[213] Arap tarihçisi El-Birzâlî bu tarihi H. 692 (m. 1293) olarak gösterir.[214] Yusuf el-Nabhânî ise Saltuk'un en çok İsakça'da yaşadığını ve H. 696 (M. 1296/1297) yılında ölerek buraya üç günlük mesafedeki (Babadağ'daki) mezarında gömüldüğünü söyler.[215] Bu bilgilerden Saru Saltuk'un 1300 yılından önce öldüğü anlaşılmaktadır.

2.2.2. Türkmenlerin Dobruca'ya Yerleştirilmesi Meselesi

Yazıcızâde Ali ve Seyyid Lokman, Keykâvus'un İstanbul yıllarına ait mühim bir hadiseden bahsederler. Buna göre: Keykâvus ve Ali Bahadır İmparator Mihail'den "Biz Türk taifesiyüz, daim şehirde durımazuz, daşrada bize yir ve yurt olsa, Anadolu'dan bize taalluk Türk evlerin getürüb anda yaylasâuz ve kışlasâuz." diyerek bir yer göstermesini istemiştir. Bu istek üzerine Mihail Bizans, Bulgaristan ve Altın Ordu sınırında yer alan ve her üç devletinde hak iddia ettiği Dobruca'yı onlara yurt olarak vermiştir. Keykâvus da bu haberi el altından Anadolu'da kendisine taalluk edenlere duyurmuş, aralarında Saru Saltuk'un da bulunduğu birçok Türk evi kışlak bahanesi ile İznik'e inmiş, İznik'ten İzmit-Üsküdar yoluyla Dobruca'ya varmışlardır. Seyyid Lokman, Saru Saltuk'un Rumeli'ne ulaşma tarihi olarak hicri 662 (1263/1264) yılını gösterir.[216]

Türkmenlerin Dobruca'ya yerleştirilmesi, Saru Saltuk'un bu göçe iştirak etmesi ve Keykâvus'un Dobruca'da bulunması tartışma konusu olmuştur. Zira Keykâvus'un girişimi ile ona taalluk eden Türkmenlerin Dobruca'ya yerleştirilmesi hadisesinden sadece Yazıcızâde Ali ve Seyyid Lokman bahseder. Seyyid Lokman'ın eserinde Yazıcızâde'den faydalandığını ve hatta Seyyid Lokman Oğuz-nâmesi'nin Yazıcızâde Selçuk-nâme'sinin bir özeti olarak kabul edildiği[217] düşünülünce bu göç hadisesi kaynağının Yazıcızâde olduğu anlaşılır. Ama bu dönemde yaşan ve Anadolu Selçuklu sarayında görev yapan İbn Bibi ve Aksarayi, Anadolu

---

[213] Demir, 2015, 37-38.; Kiel, M. (2009). "Sarı Saltuk". ***TDV İslam Ansiklopedisi.*** (C. XXXVI). 148.
[214] Ocak, A. Y. (2011). ***Sarı Saltık Popüler İslam'ın Balkanlardaki Destani Öncüsü (XIII. Yüzyıl)***. (2. Baskı). Ankara: TTK Basımevi, 58.
[215] Togan, 1981, 269-270.
[216] Yazıcızâde Ali (TSN), 375a-375b.; Seyyid Lokman, 1986, 93, 99.
[217] Hep Oğuz-nâme-i tetebbuğ idüb, Yazdı icmâl ile Seyyid Lokman" bk. Seyyid Lokman, 1986, 93.; Sadık, A. (1987). "İbn Bîbî". ***MEB İslam Ansiklopedisi.*** (C. V, Kısım II). İstanbul. Milli Eğitim Basımevi, 717.

Selçukluları için temel kaynak olan, eserlerinde Keykâvus'un İstanbul yıllarından ve Kırım'a gitmesinden bahsetmesine rağmen Dobruca'ya göçen Türkmenlerden söz etmez. Bu husustan dolayı tarihçiler arasında ihtilaf oluşmuştur. J. Von Hammer, J. Deny, F. Babinger, V. D. Smirnov, F. Taeschner, P. Wittek, G. D. Balasçev, A. Decei gibi batılı; F. Köprülü, A. Gölpınarlı ve H. İnalcık gibi yerli tarihçiler bu göçü ve Saru Saltuk'u tarihsel bir vaka olarak görürken; P. Mutafçiev, H. W. Duda ise tamamen hayal ürünü olarak değerlendirmiştir. C. Cahen ise İbn Bibi'yi kaynak göstererek böyle bir göçün olmamış olabileceği ihtimalinin daha fazla olduğunu söyler.[218]

Aralarında Saru Saltuk'unda bulunduğu Türkmenlerin Dobruca'ya göçüne dair bilgiler sadece Osmanlı zamanında yazılmış olan Yazıcızâde ve Seyyid Lokman'da yer almış olsaydı bu bilgilerin doğruluğundan şüphe edilebilirdi. Ama bu göç hadisesini destekleyen daha farklı kaynaklarda bulunmaktadır. İbn Bibi ve Aksarayî ile çağdaş Bizans tarihçilerinden Georgios Pachymeres ve Nikephoros Gregoras da Kyekâvus'un mahiyeti ile birlikte İstanbul'a gelişi, buradaki hayatı, tutuklanması ve Kırım'a kaçmasından bahsederek, Selçuklu ve Osmanlı kaynaklarında bahsedilen olayın bu kısmını doğrularlar.[219] Bu iki kaynak, Yazıcızâde Ali'de Saru Saltuk'un ölümünden sonra Dobruca'daki Türkmenlerin bir kısmını Karasi İli'ne geçirdiği söylenen Ece Halil'i Türkopollerin reisi olarak gösterip, Türkopollerin Ece Halil'le Karasi İline geçmesini anlatarak Yazıcızâde'yi ve dolayısıyla da Dobruca'ya göçü doğrulamaktadırlar. Hatta Gregoras, bizzat Keykâvus'un Mihail'den yer istediğini bildirir. Keykâvus, İmparator VIII. Mihail Paleolog'tan kendisine tabi olanlar ile birlikte kalıcı olarak yaşayabileceği bir mülk vermesini istemiştir. Mihail ise emrinde güçlü beyler bulunan eski bir hükümdarın kendisi için tehlike oluşturabileceği gerekçesiyle sanki onu ümitlerine nail olacakmış gibi bekletmiştir.[220] Ama Gregoras, Mihail'in cevabının ne olduğu, Türkmenleri Bizans topraklarına yerleştirip yerleştirmediği konusunda ise bilgi vermez.

XIV. yüzyılda yaşamış olan Arap seyyah İbn Battûta'nın Bizans seyahati sırasında, Bizans sınırında ifadelerinden Dobruca olduğu tahmin edilen yerde, Türklerin yaşadıkları

---

[218] Ocak, 2011, 26.
[219] Geoerges Pacheymeres, 2009, 34-37, 39, 43-50.; Nikephoros Gregoras, 1973, 103-104, 110, 113-114, 133.
[220] Geoerges Pacheymeres, 2009, 107-109.; Nikephoros Gregoras, 103-104, 195-196.

toprakların sonu olarak bilinen Baba Saltuk adındaki bir kasabadan söz etmesi Saru Saltuk'un ve Türkmenlerin Dobruca'da bulunduklarının başka bir delilidir.[221]

Yazıcızâde Ali ve Seyyid Lokman gibi, Osmanlı tarihçileri olan ve XV ve XVI. Yüzyıllarda yaşamış bulunan Ruhî, Kemal Paşazâde ve Ebu'l-Hayr-ı Rumî'ye ait eserlerde de Dobruca'daki Türkmenlerin varlığını doğrulayan bilgiler bulunmaktadır. Ruhî, Tevârih-i Âl-i Osman adlı tarihinde Osman Gazi'nin Han ilan edilirken Türk taifelerinin gelip, etrafında toplandığını ve bu sırada da Rumeli'nde Dobruca'da duran Müslümanların dahi kâfirden kaçıp Karesi iline geçtiklerinden söz eder.[222] Kemal Paşazâde, Tevârih-i Âl-i Osman adlı eserinde Anadolu'nun Moğollar tarafından istila edilmesinden sonra Rum ve Şam'a fitne dolduğundan, gaza faaliyetlerinin sekteye uğradığından bahsederek cihadın sevap ve ganimetine talip olanların Sinop ve Samsun'dan Rumeli canibine geçerek Dobruca'da bulunan Saru Saltuk'a müctemi olduklarından söz eder.[223] Ebu'l-Hayr-ı Rumî ise Saltık-nâme adlı eserinde baştan sona, Saru Saltuk'u ve faaliyetlerini anlatırken, Saru Saltuk'un ve Türkmenlerin Dobruca'da ve Kırım'da bulunmasına dair birçok bilgi verir. Saru Saltuk'un Edirne'de, Dobruca'da, Kefe'de ve sair yerlerde sıkça dolaştığı ve burada gaza, cihad ve irşat ile meşgul olduğunu aktarır. Saltık-nâme'nin birinci ciltteki "Sarı Saltık'ın Rumeli'ye Geçmesi", "Sarı Saltık'ın İstanbul ve Balkanlara Seferi"; ikinci ciltteki "Şerif'in Rum İli'ne Geçmesi", "Firengistan'ın Fethi ve Sedd Hikâyesi"; üçüncü ciltteki "Ayas Bey'in Eflak Meliki ile Cenk Etmesi", "Umur Bey'in Rumeli'ye Geçmesi ile Osman Gazi ve Evladının Rumeli'ye Geçmesi" bölümleri, Türkmenlerin Balkanlar'a ve Doğu Avrupa'ya göçlerini anlatmakta ve Saru Saltuk ile Türkmenlerin Dobruca'ya göçtüklerini desteklemektedir.[224]

Yazıcızâde'de yukarıda bahsedildiği üzere Dobruca'daki Türkmenlerin bir kısmının Keykâvus'un Karaferye Subaşılığına verilen, Melik Konstantin olduğunu düşündüğümüz, oğlunun yanına gitmeleri hadisesinin; Elizabeth Zachariadou'nun Karafeye'de Keykâvus'un torunları olarak tespit ettiği "Soultanos" ailesi, V. Gordlevski'nin XV. yüzyılda

---

[221] İbn Battûta, 2004, 331.

[222] Ruhî. (H. 950, M. 1543). ***Tevarih-i Âl-i Osman***. (Berlin Nüshası). Staatsbibliothek zu Berlin Preußischer Kulturbesitz. PPN: PPN822168405, 18r. Ayrıca bk.: Cengiz, H. E, Yücel Y. (1992). *"Ruhî Tarihi"*. ***Belgeler***, 14(18), 378. Bu son çalışma Oxford nüshası esas alınarak hazırlanmış ve sonuna da Oxford nüshasının tıpkıbasımı ilave edilmiştir. Ayrıca çalışmada yer yer Berlin nüshasından da faydalanılmış olup, Berlin nüshasının kendisinde tam olan yerler, fotokopiye bağlı olarak birçok yerde okunamamış ve boş bırakılarak çalışmayı zayıflatmıştır. Berlin nüshasının orijinalinde ise giriş kısmı eksiktir.

[223] Kemal Paşa-zâde, 1996, 280-281.

[224] Bk. Demir, N. ve Erdem, D. (2007). ***Saltık-nâme***. (C. I-III). Ankara: Destan Yayınları, 2007.

Makedonya'da Keykâvus'un soyundan geldiğine inanılan Hristiyan bir aileden söz etmesi ve Y. İvanov'un Makedonya'da Osmanlı'dan önce gelerek yerleşmiş olan Hristiyan Zihne'li birkaç bin Gagauz'dan bahsetmesi ile doğrulandığı gibi Yazıcızâde'nin Türkmenlerin Dobrucaya yerleştirilmesi hadisesi de doğrulanmış olur.[225]

Bu bilgiler ışığı altında Yazıcızâde'nin aktarmış olduğu Keykâvus'u takiben gelen Türkmenlerin ve Saru Saltuk'un Dobruca'ya yerleştirilmesi ve devamında söz ettiği hadiselerin doğruluğu kanıtlanmış olur.

Yazıcızâde'nin eserinde İbn Bîbî'den faydalanmasına rağmen İbn Bîbî'de olmayan bu bilgileri nereden bulduğu ise merak konusudur. Yazıcızâde bu bilgileri iki şekilde temin etmiş olabilir: 1- Kendi zamanında Dobruca ve Dobruca'dan Ece Halil ile birlikte göçerek Karasi'de yaşayan ve kökenleri ile ilgili yaklaşık bir buçuk asırlık tarihi olayları hafızalarında hikâyeler ile yaşatan Dobruca Türkmenlerinin torunlarından öğrenmiş olabilir.[226] 2- Yıldırım Bâyezid döneminde Osmanlı hizmetine giren, müsellemlik hükmünü alan ve II. Murad zamanında bu hükmü yeniletmek için onun huzuruna gelen II. Keykâvus'un torunlarından almış olabilir.[227] P. Wittek II. Keykâvus'un torunları olan Miho ve Dimitri Sultan'ın muafiyet menşurlarını II. Murat Devrinde inşa divanı sahibi olan Yazıcızâde'den bizzat almış olabileceklerini ve İbn Bîbî'nin tercümanı olan Yazıcızâde'nin Selçukluların torunlarıyla sohbet etme fırsatını kaçırmayarak, kuvvetle muhtemel, bir araya geldiklerini belirtir.[228]

2.2.3. Keykâvus'un Türkmenlerin Başına Geçmesi Meselesi

Türkmenlerin Dobruca'ya göçmesi ve Saru Saltuk'un bu göçe iştirak etmesi gibi bir diğer tartışma konusuda Dobruca'ya yerleştirilen Türkmenler ile birlikte Keykâvus'unda Dobruca'ya gittiği ve hatta "Dobruca Oğuz Devleti"ni kurduğudur.

G. Balesçev, Seyyid Lokman Oğuznâmesi'ne dayanarak Gagauzların Keykâvus'un torunları oldukları ve Dobruca'da 130 yıl hüküm süren bağımsız bir devlet kurduklarından

---

[225] Yazıcızâde Ali (TSN), 415a.; Zachariadou, 2007, 245-257.; Gordlevski, 1988, 333.; Gradeşliev İvan (1997). "Gagauzlar (II)". (Çev. N. Eyüpoğlu). ***Belgelerle Türk Tarihi Dergisi***, (2), 52.
[226] Ocak, 2011, 27.
[227] Yazıcızâde Ali (TSN), 416a.
[228] Bal, 2008, 139.

söz eder. Dobruca'nın adının da Keykâvus'un torunlarından biri olduğunu iddia ettiği Dobrotitsa'dan geldiğini ilave eder.[229]

A. Manov ve W. Zajaczkowski, Bizans'ın kuzey Bulgaristan'a yerleşmiş bulunan Uzları kontrol altına almak, kuzeyden gelecek saldırıları önlemek için İmparatorluğun kuzey-batı sınırında bağımsız ve güçlü bir bölge kurmak gerektiği inancında olduğunu ve bu yüzden İmparator Mihail'in kendisine sığınmış olan Keykavûs'a Dobruca'yı tımar olarak verildiğini ve hatta Keykâvus'un burada başkenti Karvuna olan bağımsız bir Oğuz devleti kurduğundan söz eder. Manov, Keykâvus'un işleri yoluna koyduktan sonra yönetimi dayısı Saru Saltuk'a bırakarak İstanbul'a döndüğünü de ilave eder.[230] M. Ülküsal ve M. T. Acaroğlu'da aynı ifadeleri aktarmaktadır.[231] Ama Keykâvus'un İstanbul'a kaçması, buradaki maceraları, Türkmenlerin ve Saru Saltuk'un Dobruca'ya yerleştirilmesi hadiselerine ilişkin başka yerde olmayan bilgileri aktaran kaynaklarımız Yazıcızâde Ali, Seyyid Lokman, Georges Pachymeres ve Nikephoros Gregoras, ne Keykâvus'un Dobrucaya gitmesinden ne de burada bir devlet kurmasından bahsetmediği gibi Keykâvus ile Saru Saltuk arasında da herhangi bir akrabalık bağından söz etmez.

Kaynaklar bu hadiseden söz etmemesine rağmen M. Suat Bal, Georges Pachymeres'te Keykâvus'un bu Türkmenler ile Dobruca'ya gittiğini gösteren bilgilerin olduğunu iddia eder.

> Çağdaş Bizans tarihçisi olan Pachymeres'in verdiği bilgiler Türkmenlerin Dobruca'ya göçtüğünü ve II. Keykâvus'un da onların yanına gittiğini kesin olarak gösterir: *"Mihael Paleologs, II. İzzeddin'i bir şehre göndermişti. Bu ıssız yerde kimse yoktu, etraf çöl gibi bomboştu. Bu sakin yerde II. İzzeddin özgürce yaşıyordu."* Bu ifadeler ile anlatılan yerin, Dobruca'daki uçsuz bucaksız ovalar olduğu anlaşılıyor. Dobruca, o bölgede *"çöl gibi"* tabirinin kullanılabileceği yerlerden biridir. Yazar, bu tabiri o yerin kuraklığına değil; düzlüğüne, genişliğine ve ıssızlığına benzetme yapmak için kullanmıştır ki diğer cümleler de bu yerin ıssızlığından bahseder. *"Bu sakin yerde özgürce yaşıyordu."* ifadesi de II. Keykâvus'un İmparator'dan ve İstanbul'dan uzak bir yerde olduğunu gösteren en önemli ipucudur. İbn Battuta bu bölgeyi şu şekilde anlatır: *"Adı Baba Saltık olan bir kente geldik… Bu kent ile Grek İmparatorluğu arasında, hiç kimsenin bulunmadığı bomboş çöllerde on sekiz gün yolculuk etmek gerekir."* M. Kiel, İbn Battuta'dan aldığı bu bilgilerin Doğu Bulgaristan'dan (Dobruca) başka bir yer

[229] İsmail C. (2001). "Dobruca Oğuz Devleti". ***IV. Uluslararası Gagauz Kültürü Sempozyumu 17-18 Kasım 1999***, (Yay. haz. İ. Bozkurt, F. Arnaut). KKTC Gazimağusa: Doğu Akdeniz Üniversitesi Kıbrıs Araştırmaları Merkezi, 157.

[230] Zajaczkowski, W. (1991). "Dobrudja". ***The Encyclopaedıa of Islam (New Edition) Volume II.*** (Fourth İmpression). Leiden: E.J. Brill, 971.; Manov, 2001, 20-21.

[231] Ülküsal, M. (1987). ***Dobruca ve Türkler***. (İkinci Baskı). Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 32.; Acaroğlu, M. T. (1999). "Gagauzların Kökeni". ***Belleten***, 63(237), 466-468.

> olamayacağını yazar. M. Kiel, bizim Pachymeres'de tespit ettiğimiz bilgiyi, İbn Battuta da tespit etmiştir. Bazı kaynaklar, Sultan II. Keykâvus'un Dobruca'ya hiç gitmediğini iddia etseler de Pachymeres'in ifadeleri II. Keykâvus'un Dobruca'da yaşadığını açıkça ortaya koyar. [232]

Biz de İbn Battûta'nın tanımladığı[233] ve M. Keil'ın tespit ettiği[234] gibi bu şehrin Dobruca olabileceği kanaatindeyiz. Ancak yukarıda Bal tarafından uzunca bir izahata girişilerek, Pachymeres'e atfedilen satırlarla burada geçen Keykâvus'un özürce yaşadığı yerin Dobruca olduğuna kesinlikle katılmamaktayız. Zira Bal'ın Pachymeres'in Fransızca tercümesinden alıntıladığı bu satırlarda hata ve eksiklikler vardır. Aslı şu şekildedir:

> İmparator istediklerini gerçekleştirmek için bu amaca uygun olarak uzak ülkelerdeki hükümdarlara elçiler gönderdi. Bu hükümdarlardan biri Tatar şefi Hulagü, diğeri ise Memluk Sultanıydı. Yanında ise Perslerden (Türklerden) İzzeddin bulunmaktaydı ki bu adam şehirde tembelce yaşıyor, günlerini ziyafet yaparak ve yollarda içerek geçiriyordu. O dönemde şehir hala boştu, caddeler çöl gibiydi, yollarda özgürce dolaşan İzzeddin soyluların eşliğinde Dionysos'u kutlamış ve sarhoş olmuştu. [235]

Bal'ın söylediğinin aksine Mihail, Keykâvus'u hiçbir yere göndermemiş yanında tutmuştur. Pachymeres'in tanımından Bal'ın Dobruca olarak yanlış tespit ettiği yer ise İstanbul'dur. Pachymeres, İstanbul'un o günlerdeki durumunu belirtmek için böyle bir tanımda bulunmuştur. Zira Keykâvus'un Rumlara ait bir kutlama olan Dionysos'u, Dobruca'da hem de soylular ile birlikte içerek kutlaması beklenemez. Ayrıca Pachymeres'te ilerleyen sayfalarda Batı Bölgelerinde seferde olan Mihail'in yanına Keykâvus'un gitmesini anlatırken "Bu doğuda yaşayan İzzeddin için batıyı görme fırsatıydı." Tabirini kullanması da Keykâvus'un Dobruca'da olmadığının göstergesidir.[236] Bu bakımdan Bal'ın Pachymeres'e dayandırarak kesin kanıt olarak sunduğu ve Keykâvus'un Dobruca'da bulunduğu iddiası geçersizdir. Ne yerli ne de Bizans kaynaklarında Keykâvus'un Dobruca'da bulunduğuna, burada bir devlet kurduğuna veya bu devletin başına Saru Saltuk'u geçirdiğine dair bir bilgi yoktur.

---

[232] Bal, M. S. (2008)"Anadolu'dan Balkanlara Yapılan İlk Müslüman Türk Göçü". **Tük Dünyası Araştırmaları**, (175), 149-150.
[233] İbn Battûta, 2004, 331.
[234] Keil, M. (2009). "Sarı Saltuk". ***TDV İslam Ansiklopedisi.*** (C. XXXVI). 148.
[235] Georges Pachymérès, 1984, s. 234.; krş. Georges Pachymeres, 2009, 39.
[236] Georges Pachymeres, 2009, 44.; krş. Georges Pachymérès, 1984, 302.

2.2.4. Anadolu'dan Dobruca'ya Yerleşen Türkmenlerin Akıbeti

Keykâvus İstanbul'da bulunduğu sırada İmparator Mihail'den Anadolu'da kendine taalluk edenler için bir yer ve yurt vermesini istemiş, Mihail de onlara Dobruca'yı vermiş, Anadolu'da Keykâvus'a taalluk edenlere el altından haber verilip aralarında Saru Saltuk'un da bulunduğu birçok Türk evi kışlak bahanesi ile İznik'e inmiş, İznik'ten İzmit-Üsküdar yoluyla hicri 662 (1263/1264)'de Dobruca'ya varmışlardır.[237] Mihail, Türkmenleri Dobruca'ya yerleştirmek sureti ile Bizans'ın öteden beri gelen siyasetini güderek, Türkmenlerin Bizans ile düşmanları olan Bulgar ve Tatarlar arasında koruyucu ve engelleyici bir vazife oluşturmasını amaç edinmiştir. Keykâvus ise kendine bağlı olan taraftarlarını korumak belki de ileride uygulamayı düşündüğü planlarında taraftar bulmak amacı ile Anadolu'da kendine taalluk eden Türkmenleri Bizans topraklarına yerleştirmek istemiştir. Keykâvus Bizans'a gittiğinde Ali Bahadır, ağırlığını Türkmenlerin teşkil ettiği çeşitli zümrelerden oluşan bir ordu ile Konya'yı kuşatıp başarısız olunca, Anadolu'nun çeşitli yerlerinde isyanlar başlatarak Sultanın yanına dönmüştü. Anadolu'da kalan Keykâvus taraftarları ise kıyımlara maruz kalmış, Keykâvus yanlısı Türkmen (Çoğunluğunu Karamanlılar oluşturur.) ve Ahilerin malları, medreseleri, tekke, zaviye ve iş yerleri müsadere edilmişti.[238] Kısacası Anadolu'da kalan ve Keykâvus'un taraftarı kişiler öldürülüyordu.[239] Anadolu'da Moğolların baskısından yılan, Moğollar tarafından iktidarda bulunarak onların politikalarının uygulayıcısı olan Muineddin Pervane ve Sultan Rükneddin IV. Kılıç Arslan'ın yönetiminden memnun olmayan halk kitleleri kurtuluşu İstanbul'a kaçan devrik Sultan II. İzzettin Keykâvus'u takip ederek göçmekte bulmuştur. Bu göçe bizzat iştirak ettiği bilinen Saru Saltuk ise toplumdaki saygınlığı, kanaat önderliği ve dini kişiliğinden ötürü bu göçte önemli roller oynamaktaydı.

Saltık-nâme'de Saru Saltuk'un Türkmenleri, özelliklede Konya yöresinde bulunanları, Rumeli'nin fethi için Edirne'ye yönlendirmesi şu şekilde anlatılır:

> …(Saltık Gazi), oradan kalkıp Sultan Alaeddin'in yanına gitmek üzere Konya'ya yöneldi. Beyler ve halk, erkekten ve dişiden her kim varsa Seyyid'i karşılamaya geldiler: "Sultan Baba geldi", diye karşıladılar. Mübarek elini öptüler. Sultan da geldi. Atlarından indiler, görüştüler. Geri atlarına bindiler, şehre geldiler. Server'i misafir ettiler. Sultan

[237] Yazıcızâde Ali (TSN), 375a-375b.; Seyyid Lokman, 1986, 93, 99.
[238] Bal, 2008, 146.
[239] İbn Bibi, 2014, 593.; Yazıcızâde Ali (TSN), 375a.

> ile Seyyid, Ulu Cami'ye gelip halka vaaz ve nasihatler ettiler: "Din için gayreti elden bırakmayın. Dinin doğru saydığı şeylerin aksini yapmayın. Zulümden sakının.", dediler. Halk bağrışıp ağlaştı: "... Sizler gaza niyetine çıkıp ev ve yurt ile Edirne'ye gidiniz. Zira buradaki ibadetten, oradaki yatıp uyumak hayırlıdır. Kaldı ki orada ibadet de edersiniz, sevaplar kazanırsınız.", deyip halkı hep o tarafa yönlendirdi. O söz üzerine Konya diyarından bin ev göçtü. Gaza niyetine Rumeli'ne ve Edirne'ye gittiler. Edirne Kalesi'ne girip oturdular. Etrafta gazalar ederlerdi. [240]

Bu saikler altında hareket eden Türkmenler ve Saru Saltuk Rumeli'ne geçerek Keykâvus'un girişimi ve Mihail'in izniyle Dobruca'ya H.662 (1263/1264)'de yerleşmişlerdir. Hayli zaman Dobruca'da iki-üç pare Müslüman şehri ve otuz-kırk bölük Türk obası olmuş. Sultanın tabiileri ve hizmetlileri de artarak sayıları 10-12 bin ere ulaşmıştır.[241] Ahmed Cevdet, Dobruca'ya yerleşen Türkmenlerin sayısını 10.000 kişi olarak verirken, Hammer 10-12 bin çadır /aileden ve Z. V. Togan, belki de çoğunun Çepni boyuna mensup olabileceğini belirttiği, 12.000 hane kadar Türkmen ailesinden söz eder.[242]

Dobruca'ya göçe Saru Saltuk'un iştirak etmesi ve belki de liderlik etmesi, Saru Saltuk'un Çepnilere mensup bir aşiret reisi olduğu, bu yüzden büyük bir kitleyi harekete geçirdiği ve muhtemelen de bu kişilerin çoğunun da Çepni boyuna mensup olabileceği fikrini ortaya çıkarmıştır. Bilindiği gibi Saru Saltuk Çepnilerin çokça yaşadığı Sinop'ta, muhtemelen de Çepni boyuna mensup bir ailenin çocuğu olarak doğmuştur.[243] Çepnilerin büyük kısmı 1240 yılındaki Baba İshak isyanına katıldıkları için cezalandırılarak uç bölgelere gitmek zorunda bırakılmıştır.[244] F. Sümer, 1277'de Sinop'ta kalabalık bir Çepni topluluğunun yaşamakta olduğunu bildirir.[245] Bu da Dobruca'ya Saru Saltuk ile giden Türkmenlerin büyük çoğunun Çepniler olabileceği görüşünün ortaya çıkmasına neden olmuştur. Ancak ne Saltık-nâme'de ne de Selçuknâme'de Saru Saltuk'un aşiret reisi olduğu yönünde bir bilgi yoktur. Bu eserlerde Saru Saltuk'un büyük halk kitlelerine hitap eden dini liderliğinden söz edilir. Yine bu eserlerde bu göçe bir boy ya da aşiretin iştirak ettiği yönünde bir bilgi olmadığı gibi

---

[240] Demir, N. (2011). "Saltık-Nâme ve Selçuk-Nâme Işığında Gagauz Türkleri". **ZFWT: Zeitschrift für die Welt der Türken Journal of World of Turks**, 3(2), 14-15.
[241] Yazıcızâde Ali (TSN), 374b, 375a, 375b.; Seyyid Lokman, 1986, 97, 99.
[242] Ahmed Cevdet, 1985, 113.; Hammer-Purgstall Von. (1840). ***Geschıchte der Golden Horde in Kıpctschak, das ist: der Mongolen in Russland***. Pesth: C. A. Hartleben's Verlag, 177. (İlgili yerler Almanca Öğretmeni R. Saykun tarafından şifahen çevrilmiştir.); Togan, 1981, 268.
[243] Demir, 2015, 38-39.
[244] Ocak, 2011, 58.
[245] Sümer, F. (1993). "Çepniler". ***TDV İslam Ansiklopedisi.*** (C. VIII). 269.

Anadolu'da Keykâvus'a taalluk eden ve Konya'da Saru Saltuk'un çağrısına kulak veren çeşitli zümrelerin iştirak ettiği anlaşılmaktadır.

Dobruca'da bulunan Türkmenlerin sayısının ise birçok yerde 12.000 çadır, hane, aile olarak verilmesi yanlış bir ifadedir. Bu yanlış ifadenin kaynağı Hammer'dir. Hammer, Geschıchte der Golden Horde in Kıpctschak, das ist: der Mongolen in Russland adlı eserinde Seyyid Lokman'ın Oğuz-nâmesi'den yararlanarak Dobruca'daki Türkmenlerin sayısını 12.000 edvâr (çadır / hane / aile) olarak vermiştir.[246] Öncelikle bu sayı Dobruca'da bulunan Türkmenlerin sayısı olmayıp, Sultanın "etbâ' u haşemi"nde (hizmetinde) bulunanların sayısıdır. Hammer'in "edvâr" olarak okuduğu yerin "er varuz" olduğu ise Yazıcızâde ve ondan yararlanan Seyyid Lokman'da açıkça görülmektedir.[247] Hammer bu yanlış bilgiyi "Büyük Osmanlı Tarihi" adlı eserinde "Türklerin Avrupaya Birinci Geçişleri" bahsinde de aynen aktarmıştır.[248] Bugün Dobruca'ya göçen Türkmenlerin sayısını 10-12.000 çadır olarak verenlerde bu yanlış bilgiyi muhtemelen Hammer'in "Büyük Osmanlı Tarihi" adlı eserinden ya da ondan faydalanan başka bir kaynaktan almıştır.

Dobruca'da bulunan bu Türkmenler Mihail'in amaçladığı gibi onun düşmanlarına karşı koymuşlardır. Kemal Paşazâde Dobruca'ya göçen Türkmenlerin yakın uzak demeden Bulgar ve Eflak İline akınlar ettiğini, öyle ki, Tuna Nehri'nin beri yakasından Oğuz, öte yakasından Tatarların küffara göz açtırmadığından söz eder.[249] Ancak yukarıda detaylı bir şekilde anlatıldığı üzere kısa bir süre sonra Keykâvus'un Enez Kalesi'ne hapsedilmesi, Berke Han tarafından kurtarılıp Kırım'ın kendisine tımar olarak verilmesiyle birlikte Saru Saltuk ve Türkmenler de Kırım'a gitmişlerdir.[250] Bu Türkmenler burada uzun müddet kalmışlardır. Keykâvus'un vefatının ardından onun yerine geçen oğlu Gıyâseddin Mesud, Altın Ordu Hanlarının Anadolu'ya geçme konusunda sürekli kendilerini oyaladığını düşünerek gemiler ile Anadolu'ya geçmek istemiştir. Ve emeline malik olarak Sinop'a varmıştır. Gıyâseddin Mesud'un arkada bıraktıkları ise Yazıcızâde Ali'nin "…koyunlu ve davarlularını merhum Saru

---

[246] Hammer-Purgstall Von, 1840, 177 ve bu sayfada bulunan dipnot 5.

[247] Seyyid Lokman'ın yararlandığı Yazıcı-zâde'denin Berlin ve Topkapı Sarayı nüshalarında burası "Sultânun etbâ' u haşemi şimdi çoğaldı on-on iki bin er varuz." şeklindedir. H. Güngör'de Seyyid Lokman Oğuz-nâmesi'den burayı "Sultânun etbâ' u haşemi şimdi çoğaldı on oniki bin er vardur." şeklinde aktarmıştır. Bk. Yazıcızâde Ali (TSN), 375b.; Yazıcızâde Ali (BN), 367v.; Seyyid Lokman, 1986, 99.

[248] Hammer (Baron Joseph Von Hammer Purgstall). (1998). ***Büyük Osmanlı Tarihi***. (çev. M. Ata. Yayına Hazırlayanlar: M. Çevik ve E. Kılıç). İstanbul: Üçdal Neşriyat, 121.

[249] Yazıcızâde Ali (TSN), 375b.; Kemal Paşa-zâde, 1996, 281-282.

[250] Yazıcızâde Ali (BN), 368r-368v.

Saltuk Berke Han hükmüyle göçürüp, kurudan geri yurtlarına Dobruca iline götürdü."[251] ifadesi ile geri dönerek Dobruca'ya yerleştikleri anlaşılmaktadır. Yalnız burada adı geçen hanın, Berke Han değil Mengü Timur olması iktiza eder. Zira Berke Han 1266'da ölmüş ve yerine Mengü Timur geçmiştir. Keykâvus'un da 1278 yılında öldüğü ve Gıyâseddin Mesud'un 1280 yılında Sinop sahillerine ulaştığı göz önünde bulundurulunca, Kırım'da kalan Türkmenler 1281 yılında Saru Saltuk ile beraber yeniden Dobruca'ya dönmüşlerdir.[252] Dobruca'da bulunan Türkmenlerin bir kısmı Gıyâseddin Mesud'un Karaferye Subaşılığı görevinde bulunan kardeşinin yanına giderek, Karaferye'de bulunmuşlardır. Bu Türkmenler Karaferye'de Yazıcızâde Ali'nin tabiri ile "Kâfir içinde durmaktan melül olmuşlardır." Bu yüzden birer ikişer Anadolu'ya göçmüşlerdir. Yıldırım Bâyezid Karaferye'yi alınca burada bulunan Liskos ve kardeşlerini Zihne'ye göçürüp buranın Subaşılığını onlara vermiştir.[253] Her ne kadar Yazıcızâde, Karaferye'de Keykâvus'un Subaşı olan oğlu ile birlikte bir kısım Türkmenlerin de burada bulunup sonra Anadoluya geçtiğini söylese de, kuvvetle muhtemel, bu Türkmenlerden bir kısmı burada kalarak Hiristiyan olmuştur. Zira Zachariadou, Karafeye'de Keykâvus'un torunları olarak tespit ettiği "Soultanos" ailesiden ve V. Gordlevski de XV. yüzyılda Makedonya'da Keykâvus'un soyundan geldiğine inanılan Hristiyan bir aileden bahsederek Keykâvus'un Karaferye'ye yerleşen torunlarını doğrularken, Y. İvanov da Türkmenlerin de Zihne'de bulunduğunu ve Hristiyan olduğunu doğrulamaktadır.[254] Y. İvanov, Makedonya'da Osmanlı Türklerinden önce gelerek buraya yerleşmiş, Türkçe konuşan ama Hristiyanlığı kabul etmiş olan Zihneli birkaç bin Gagauz'dan söz eder. Zihne kazasında bulunan 36.090 aileden 3.360 ailenin Gagauz olduğunu ve bunların Bulgar, Türk ve Rumlardan ayrı tutar.[255] Y. İvanov'un bahsettiği bu Zihne Gagauzları'nın Keykâvus'un torunları ile birlikte Karaferye'de bulunan ve ardından Zihne'ye giden Türkmenlerin torunları olması icap eder.

Dobruca ilinde bulunanlar ise Saru Saltuk ile beraber kalmışlardır. Dobruca'da kalan Türkmenlerin bir kısmı buradaki şartların kendi aleyhlerine değişmesi üzerine geri

[251] Yazıcızâde Ali (TSN), 414a.
[252] Turgal, H. F. (1935). ***Anadolu Selçukîleri (Müneccimbaşıya Göre)***. İstanbul: Türkiye Matbaası, 75.
[253] Yazıcızâde Ali (TSN), 415a-415b.
[254] Zachariadou, 2007, 245-257.; Gordlevski, 1988, 333.; Gradeşliev, İ. (1997). "Gagauzlar II". (çev. N. Eyüpoğlu). ***Belgelerle Türk Tarihi Dergisi***, (2), 52.
[255] Gradeşliev, İ. (1997). "Gagauzlar II". (çev. N. Eyüpoğlu). ***Belgelerle Türk Tarihi Dergisi***, (2), 52.

Anadolu'ya dönmüş, Dobruca'da kalanlar ise Saru Saltuk'un ölümünden sonra dinlerini değiştirmek zorunda kalmışlardır. Yazıcızâde bu olayı şöyle anlatır:

> Rum ilinde Dobruca ilinde duran Müslümanlar dahi gâvurdan üşenip göçüp Karasi iline geçtiler.… Ol tarihte Rum ilinde, Dobruca vilayetinde duran Müslümanlar Halil Ece ile göçüp gemi ile Karasi iline geçtiler. Zira Anadolu'da fetret olup ahbar-ı münkati olduydu. Rum ilinde Ulgar (Bulgar) Beyleri huruç idüb Fasilyos üzerine müstevli olup, Rum ilinin ekserin almışlardı. Ol sebepten anlardan üşenüb, göçüb Anadolu'ya geçdiler. Rum ilinde kalanların sonu Saru Saltuk fevt olduğundan sonra mürted ve ahiryan oldular. [256]

Yazıcızâde Ali'de Türkmenler ile Karasi'ye geçtiğinden söz edilen Ece Halil, Saltuk-nâme'ye göre Saru Saltuk'un gördüğü bir rüya üzerine onun tarafından halefi olarak seçilmiştir.[257] Saru Saltuk'un ölümü ile de Türkmenlerin başına geçmiştir. Bizans kaynaklarında ise II. Andronikos tarafından Trakya'da Katalanların önlenmesi için gönderilen Bizans hizmetindeki Türkopollerin reisidir.[258] Bilindiği üzere Keykâvus, İstanbul'da mahiyeti ile birlikte bulunuyordu. Hatta Ali Bahadır Rumeli'de Mihail'in düşmanları ile savaşarak yararlılık bile göstermişti. Yazıcızâde, Sultanın etbâ' u haşeminde bulunanlarının sayısını 10-12 bin er olarak ifade etmektedir. Darbe girişiminden sonra Emir'i Ahûr Uğurlu Bey kör edilmiş, Ali Bahadır öldürülmüş ve Sultan'ın hizmetinde bulunanlardan Hristiyan olanlar kurtulup, inancından dönmeyenler ise ömür boyu hapse mahkûm edilmişti.[259] Gregoras da darbe girişiminden sonra Sultan'ın tüm hazinesine el konulduğunu ve Sultan'a hizmet eden, çoğunluğunu askerlerin oluşturduğu büyük bir gurubun da vaftiz edilerek Bizans ordusuna dâhil edildiğini bildirir. Keykâvus'la beraber olan 1.000 Türkopol'ün onunla gitmeyerek, vaftiz olup Bizans ordusunun hizmetine girdiğini ve Türkopollerin daha sonra çocuklarının olmasıyla da sayılarının arttığını ifade etmektedir.[260] Bu sayı Yazıcızâdenin bildirdiği 10-12 bin kişiye göre çok azdır. Y. Ayönü Tükopollerin (Türk oğulları) Karadeniz'in kuzeyinden gelen Peçenek, Oğuz ve Kuman Türklerinden değil, doğrudan Selçuklu Türklerinin soyundan geldiğini söyler. İlk Türkopoller I. Aleksios Komnenos tarafından oluşturulmuş ve bu birlikler 1097 yılında Selçuklu başkenti olan İznik'in kuşatılmasında haçlı ve Bizans birlikleri arasında yer almıştır. Bizans kaynaklarında

---

[256] Yazıcızâde Ali (TSN), 415a-415b, 424b, 444a-444b
[257] Demir, N. ve Erdem, D. 2007, 397.
[258] Nikephoros Gregoras, 1973, 192-193.
[259] Yazıcızade Ali (TSN), 375b-376a.
[260] Nikephoros Gregoras, 1973, 114, 182, 190.

"Türkopoulos" tabiri ilk defa 1082 yılında I. Aleksios Komnenos'a ait bir belgede geçmektedir. II. Andronikos, 1305 yılında Gelibolu'ya geçen Türkler ile birleşen Katalanların Trakya'daki yağma ve talanlarını önlemek için harekete geçti. Ancak Tekirdağ mevkiindeki İncek'te Bizans orduları büyük bir hezimete uğradı. Bu savaştan sonra da Bizans ordusunda görev yapan Türkopoller, Katalan saflarına geçerek, daha önce taraf değiştirmiş soydaşları, Ece Halil'in yanında yer aldılar.[261] Yazıcızâde'nin ifade ettiği gibi Ece Halil Karasi'ye geçmesini Gregoras da doğrulamaktadır. Gregoras, Ece Halil'in bir dizi mücadele ve bozgunların ardından az sayıdaki birlikleri ile (Muhtemelen yanında Hristiyan Türkler de vardı.) Anadolu'ya geçtiğini bildirir.[262]

Hem Bizans kaynakları hem de yerli kaynaklardaki ifadelerden Dobruca'ya göçen Türkmenlerin bir kısmının geri döndüğü, bir kısmının da Hristiyan olarak Bizans hizmetinde ve Dobruca'da kaldığı anlaşılmaktadır. Dobruca'da kalan Türkmenler ise buradaki soydaşları ile kaynaşarak Gagauzları oluşturan etnik unsurların bir parçası ve belki de Gagauz isminin sahibi / belirleyicisi olmuşlardır.

[261] Ayönü, Y. (2006). "Osmanlılardan Önce Rumeli'nde Türkler (1305-1313)". ***Tarih İncelemeleri Dergisi***, 21(2), 21-22.
[262] Nikephoros Gregoras, 1973, 195-196.

III. BÖLÜM

GAGAUZ ADI VE GAGAUZLARIN MENŞEÎ HAKKINDAKİ GÖRÜŞLER

3.1. Gagauz Adı Hakkındaki Görüşler

3.1.1. Keykâvus Görüşü

Gagauz kelimesinin Gagauzlar ile tarihi bağları bulunan Anadolu Selçuklu sultanı II. İzzeddin Keykâvus'tan geldiği yönündeki görüşdür. G. Balasçev,[263] P. Wittek,[264] W. Zajaczkowski,[265] H. İnalcık,[266] O. Turan,[267] F. Sümer,[268] R. Turan,[269] K. Karpat[270] ve M. S. Bal[271] bu görüşü benimsemiştir. A. H. Cebeci ise G. Balasçev ve P. Wittek'in Gagauzların menşeînin sadece Anadolu Selçuklu Türkleri olduğu görüşüne katılmamakla birlikte, Gagauz adının Keykâvus'tan gelebileceği görüşünü desteklemektedir. Cebeci Keykavus görüşünü benimsemesini ise şöyle açıklar:

> Yukarıda sözü geçen Türkoloji Kongresinden sonraki arşiv araştırmalarımda XVI. yüzyıl Osmanlı tahrir defterlerinde bol miktarda "Gagavuz-Gagauz", "Gagoz", "Gago", "Gagan" gibi isimlere özellikle Dobruca Oğuz Devleti'nin hâkim olduğu Dobruca, kısmen Deliorman ve Bulgaristan'ın Karadeniz kıyısındaki kazalarda rastlayınca, bu görüşü benimsedim. XVI. yüzyıldan sonra, bazı bölgelerdeki "Dada", "Sorguç-Sarguz" gibi adların yerini de zamanla Gagauz birleştirici adı almış olacak ki, XIX. yüzyılda Balkanların her tarafındaki Uz (Oğuz) kalıntıları bu ortak adı benimsemişler. Böylece XIX. yüzyıl başlarında Rusya'ya göçürülen Uz kalıntıları Gagauz adında birleşmiştir. [272]

---

[263] Cebeci, 2008, 2.

[264] Wittek, P. (1952). "Yazijioghlu 'Ali on the Christian Turks of the Dobruja". ***Bulletin of the School of Oriental and African Studies***, 14(3), 668.

[265] Zajaczkowski, 1991, 971.

[266] İnalcık, H. (1993). "Balkanlar ve Türklük". ***Balkanlar***. (haz. Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı (OBİV)). İstanbul: Eren Yayıncılık, 10.; İnalcık, H. (1991). "Dobrudja". ***The Encyclopaedıa of Islam (New Edition) Volume II.*** (Fourth İmpression). Leiden: E.J. Brill, 610.

[267] Turan, O. (1969). ***Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi: Türk Dünya Nizamının Milli İslamî ve İnsanî Esasları***. (C.II). İstanbul: İstanbul Matbaası, 192.

[268] Sümer, F. (1991). "Gagavuzların Aslı-II". ***Türk Dünyası Tarih Dergisi***, (53), 4-5.

[269] Turan, R. (2006). "Tarih İçinde Gagauz Selçuklu İrtibatı". ***Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi***, (39), 43-49.

[270] Karpat, K. (1996). "Gagauzlar". ***TDV İslam Ansiklopedisi.*** (C. XIII). 289.; Karpat, K. (1994). "Dobruca". ***TDV İslam Ansiklopedisi.*** (C. IX). 483.; Karpat, K. (1976). "Gagauzların Tarihi Menşei Üzerine ve Folklorundan Parçalar". ***I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri***. (Cilt I, Genel Konular), Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 172-173.

[271] Bal, M. S. (2005). "Türkiye Selçuklu Devleti Tarihinde Bir Dönüm Noktası; II. İzzeddin Keykâvus Dönemi". ***Tarih Araştırmaları Dergisi,*** 24(38), 250.

[272] Cebeci, 2008, 3.

Bu görüşü delilleriyle birlikte ortaya atan ilk kişi ise Bulgar tarihçi G. Balasçev'dir.[273] Balasçev 1917'de yayınladığı, Türkçe adı "Oğuzların Dobruca Devleti" olan makalesinde, Gagauzların Anadolu Selçuklu Sultanı II. İzzeddin Keykâvus ile Dobruca'ya göçen Selçuklu Oğuzlarının torunları olduklarını ve Gagauz adının bu sultana atfen Keykâvus'tan geldiğini savunmuştur. Seyyid Lokman Oğuznamesi'nden yararlanan Balasçev, Anadolu Türklerinin "k" sesini "g" olarak telaffuz ettiklerini, bu bakımdan Anadolu'dan Dobruca'ya gelen Türkmenlerin Keykâvus'u "Gaygavuz" şeklinde telâffuz etmiş olacaklarını ve hatta XIV-XV. yüzyıllarda Dobruca yer adlarında da "k" seslerinin "g" ile yazıldığına dair belirtilerin olduğunu söyleyerek bu görüşünü açıklar.[274] Balasçev'in bu görüşüne katılmayan A. Manov, Gagauzlar Anadolu Türkleri gibi "k" sesini "g" olarak telaffuz etmezler. Aksine belirgin bir şekilde "k" olarak telaffuz ederler. Bundan dolayı da Keykâvus yerine "Gaygauz" demezler. Bunun yanında Keykâvus ile buraya göçen halka ilk önce Gagauz denilmeliydi. Oysa bu halka Hristiyan olduktan sonra bile Gagauz denilmemiş, Selçuklu ya da Osmanlı Türkleri denildiğini söyleyerek itiraz etmektedir.[275] Cebeci, Balasçev'in Gagauzların "k" sesi yerine "g" sesini kullandıklarına yönelik bir iddiasının olmadığını, Anadolu'dan gelerek Dobruca'ya yerleşen ve burada zorla Hristiyanlaştırılan Türklerin böyle konuştuklarını, Keykavus'u da onların "Gaygavuz / Gagavuz" olarak telaffuz etmiş olabileceği yönünde bir varsayımı ileri sürdüğünü ve kendisinin de bunu doğru bulduğunu belirtir. Ayrıca Cebeci, Manov'un Gagauzlar adlı kitabından da örnek verir. Bu kitapta yer alan Kavarna Türküsü'ndeki "Gelara üstünde diz askerini" dizesinde geçen Gelağra kalesinin Manov tarafınan "Kavarna'nın kuzeyinde Karadenizde Kaliakra Burnu'dur." şeklinde açıklandığını belirtir. Gelağra Kalesi'nin adı Bizans Dönemi'nde de Kaliakra iken Gagauzların bu kaleyi "k" li değil de "g" li söylemesi ve Evliya Çelebi'nin Seyahatname'sinde de "Geligra" şeklinde geçmesinin Konya'dan Saru Saltuk ile birlikte gelen Türkmenlerin tesiri ile olduğuna dair Balasçev ve Wittek gibi tarihçileri haklı çıkaran deliller sunmaktadır. [276]

---

[273] İlk olarak Basalçev'in ortaya sürdüğü söylenen bu görüş Gagauz adının Keykâvus'tan geldiğidir. Burada Gagauz adı ile Gagauzların etnik kökeni karıştırılmamalıdır. Zira Balasçev'in 1917'de Gagauz adının Keykavus'tan geldiğini belirtmesinden önceki tarihlerde de Gagauzların Anadolu Selçuklu Türklerinin soyundan gelmiş oldukları bilinmektedir. Bk. Cansızof, İ (R. 1 Kanun-i Evvel 1328 / M. 14 Aralık 1912.). "Balkan Şibh-i Ceziresinde Türkler". ***Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası***, (C. XVII), 1095.

[274] Cebezi, 2008, 2.

[275] Manov, 2001, 36.

[276] Cebeci, 2008, 3-4.

Refik Turan Gagauzlar için öne sürülen Gaga-Uz, Hak-Oğuz ve Gök-Oğuz gibi tezlerin hiçbirinin önünde hükmü kesinleştirici, belgeli somut tarihi hadise olmadığı için bu görüşleri kabul etmez. Turan, Selçuklu Sultanı İzeddin Keykâvus ve Türkmenlerin Dobruca'ya göçmesinin tarihi bir vakıa olması, Gagauz dili ile Anadolu Türkçesinin birbirine son derece benzemesi, Orta ve Batı Anadolu ağızlarında "k" sesinin "g" sesine dönüştüğü gerekçeleri ile Gagauz isminin Keykâvus'tan geldiğini düşünmektedir. XIII. yüzyıl Anadolu'sunda "Keykâvus"un "Gaygavus"dan "Ga-gaus"a geçişini ise bir arpa boyluk mesafe olarak nitelendirir ve Keykavus'tan Gagaus'a fonetik dönüşümün şu şekil bir seyir takip etmiş olabileceğini söyler: [277]

1. K E Y K A V U S
2. K A Y K A V U S
3. G A Y G A V U S
4. G A - G A V U S

Cebeci, XVI. yüzyıla ait Osmanlı defterlerinde yapmış olduğu araştırmalarda Gagauz adının farklı telaffuzları ile birlikte geçtiği bilgilere ulaşmaktadır. Sadece Silistre sancağı defterinde (Dobruca, Deliorman, Varna, Burgaz ve Yanbolu'yu içine alan bölgede) 21 yerde özel ad olarak, 22 yerde de baba adı veya soyadı olarak "Gagauz" ismine; 22 yerde kişi adı, 30 yerde de soyadı olarak "Gago" adına rastlamıştır. Aynı yerde Kuzey Dobruca bölgesindeki bugünkü adı Babadağ olan, Saru Saltuk'la ilişkilendirilen Baba kasabasında Sultan II. Bayezid tarafından yaptırılan külliyenin kayıtlarında da çalışanlar arasında "Gagauz" isimli kişilere rastlamıştır. Ayrıca XVI. yüzyıla ait Osmanlı nüfus sayım ve yazımlarında Silistre ve Akkerman sancakları köy ve mahallelerinde "Gagan" ad ve soyadına rastlamıştır. Son yapmış olduğu araştırmalarında da Silistre, Edirne ve Gümülcine Sancaklarının XVI. yüzyıl tahrir defterlerinde "Gagavuz", "Gagoz", "Gago", "Gaga", "Uz", "Ogus", "Uzgur" ve "Uzguz" ad ve soyadlarına sıkça rastladığını belirtir.[278] Cebeci, bu bilgiler ışığında Gagauz isminin "Keykâvus" isminden gelebileceğine hükmetmiştir.

A. B. Ercilasun, Gagauz kelimesinin Keykâvus'tan geldiği düşünülürse dil bilimi olarak nasıl açıklanacağını şu şekilde göstermektedir:

> 1- Kontaminasyon yoluyla. Buna göre "Keykâvus" ve "Uz" kelimeleri birbirine karşılıklı olarak tesir etmişlerdir; böylece "Gagauz" sözü ortaya çıkmıştır.

[277] Turan, R., 2006, 46-47.
[278] Cebeci, 2008, 9-10.

2- “Keykâvus’un Uzları” anlamındaki “Keykâvus Uzi” isim tamlamasında arka arkaya gelen ve birbirine benzeyen “-uz-” ses guruplarından biri düşmüş (hece düşmesi = haploloji) ve “Gagauz” sözü meydana gelmiştir. Dil bilimi açısından imkânsız görünmemekle beraber bu açıklamaların izaha muhtaç yanı, Keykâvus’taki y’nin kaybolması ve ön damak (ince) k’lerinin arka damak (kalın) g’sına dönmüş olması keyfiyetidir.[279]

Karabük, Kastamonu ve Konya gibi Anadolu’nun birçok yerinde müşahede edilen kalem, karpuz, kanepe, kabız, kabza, kuzine vb. kelimelerin (örneklerini arttırmak mümkündür) galem, garpuz, ganepe, gabız, gabza ve güzine şeklinde “g”li telaffuz edilmesi Anadolu’da “k” sesinin “g” olarak telaffuz edildiğini ve edilebileceğini gösterir. Ayrıca Keykâvus’daki “k” seslerinin “g” sesine dönüşemeyeceği ileri sürülse de: Kak (kurutulmuş meyve), Kakçı (Kocabalkan’nın Osmanpazarı yöresinde kurutulmuş meyve işleri ile uğraşan Türklere verilen isim[280]), Kakavan (düşüncesiz, bilgisiz, aptal[281]), Kakaç (ağaçkakan), Kaka/Kakko/Kako (büyük kardeş, ağabey), Kakkı (çocuk dilinde yumurta) vb. kelimelerin; Gag, Gakçı, Gagavan, Gagaç, Gaggı vb.[282] şeklinde hem kelimenin başında hem de içinde bulunan “k” seslerinin “g” sesine dönüştüğü ve dönüşebileceğini ve dolayısıyla Keykâvus’un “Gaygavuz” şeklinde telaffuzunun da pek tabii mümkün olabileceğini gösterir. Farsça bir kelime olan Keykâvus, anadili Türkçeden başka bir dil bilmeyen Türkmenler için çok rastlanan bir isim olmayıp, halk arasında yazılı olmayan sözlü aktarımlarla da farklı şekillerde telaffuzu mümkün olabilir ve Keykâvus kelimesi pek tabi “Gaygâvus”, “Gaygâvuz”, “Gagauz” gibi telaffuz edilebilir.

Gagauz isminin Keykâvus’tan geldiği kabul edilirse bu ismin manası için Keykâvus ismine bakmak gerekmektedir. Bilindiği üzere Selçuklular yıllarca beraber yaşamış oldukları Farisîlerden etkilenmiştir. Bu etki kendini Türk kültüründe, dilinde, tarihinde dini terminoloji ve dini uygulamalarda göstermektedir. Bunun bir tezahürü olarak da bazı Anadolu Selçuklu Sultanları isim olarak, Keykâvus, Keykubad, Keyhüsrev gibi, eski İran hanedanlıklarından olan efsanevi Keyaniyan hükümdarlarının adlarını seçmişlerdir.

---

[279] Ercilasun, A. B. (1989). “Gagauzlardan Yeni Haberler”. ***Türk Kültürü***, (316), 477.
[280] Cebeci, 2008, 6.
[281] Kırzıoğlu, Kars ili ve çevredeki ahalinin, öteden beri, Ardahan-Çıldır-Ahılkelek ve Ahıska bölgesindeki göçebe ve yaylacı olmayan yerli halk için “Gagavan” veya İstanbul ağzı ile “Kakavan” (saf, bön, aptal manalarında) tabirlerini kullandıklarını söyler. Bk. Kırzıoğlu, M. F. (1953). ***Kars Tarihi***. (C. I). İstanbul: Işıl Matbaası, 82-83.
[282] İlgili kelimeler için karşılaştırınız: TDK. (1993). ***Derleme Sözlüğü IX***. (İkinci baskı). (haz. E. Vardarlı). Ankara: TDK.; TDK. (1993). ***Derleme Sözlüğü VIII***. (İkinci baskı). (haz. A. Dikmen, M. Tolluoğlu, P. Kutlar). Ankara: TDK.

Keykâvus (کیکاوس) Farsça bir kelime olup "key" (کی) ve "kâvus" (کاوس) kelimelerinden oluşmaktadır. Nişancı Mehmet Paşa'ya göre "key" (کی) padişah demek olup Keyaniyan padişahları isimlerine lafzen ilave olunur. Keykûbad, Keyhüsrev gibi.[283] "Key" (کی): Şehinşah, büyük padişah, büyük hükümdar, saf, masum, zarif, asil, mükemmel, adil gibi anlamları ihtiva eder. "Kâvus" (کاوس): İlahi yardım ile güçlendirilmiş (bizdeki Kutlamış / Kutalmış gibi), boyun eğdirici, fatih, temiz, latif, asil, ışık, kıvılcım, görkem ve atak anlamlarını ihtiva etmektedir.[284]

3.1.2. Kıpçak-Oğuz ya da Kuru-Esmer Oğuz Görüşü

Gagauz kelimesinin Kıpçak-Oğuz ya da Kuru-Esmer Oğuz anlamına geldiğini savunan bu görüş A. B. Ercilasun tarafından ortaya atılmıştır. Buna göre: Gagauz kelimesi "Gaga" ve "Uz" kelimelerinden oluşur. "Gaga" kelimesi Anadolu ağızlarında erkek kardeş, kuru yemiş; Balkanlarda ise kuru, esmer kimse anlamlarına gelir. Ercilasun, "Gaga" ve "Kıpçak" kelimelerini şöyle ilişkilendirir: Oğuz Kağan Destanı'nın çeşitli varyantlarında Oğuz Kağan, İdil Irmağı'nı ağaçlardan sal yaparak geçen beye ya da içi oyulmuş ağaçta dünyaya gelen çocuğa Kıpçak adını vermiştir. Kıpçak kelimesi kabuk kelimesinden çıkmıştır. Tük dilinde içi çürümüş ve oyulmuş ağaca derler. Kutatgu Bilig'de "kıvı" ve "kıvçak" kelimeleri boş anlamına gelir. Dîvânü Lûgati't-Türk'de "kak" kelimesi kurutulmuş meyve, nesne ve kuru göl anlamlarına gelir. ("Kak" kelimesi Kıpçak Türkçesinde de "kurutulmuş" ve "pastırma" anlamlarına gelir.[285] Ayrıca hemen hemen bütün Anadolu'da "kurutulmuş meyve" anlamında kullanılmaktadır.[286] Cebeci de "kak" kelimesinin Balkanlarda kurutulmuş meyve anlamında kullanıldığını ve bu iş ile uğraşan Kocabalkan'ın Osmanpazarı yöresindeki Türklere "Kakçı", "Gagçı" dendiğini bildirir.[287]) İşte bu "kak" kelimesinin pek çok türevi bulunmaktadır ve hepsi de boş ve kuru anlamlarıyla ilişkilidir. Ayrıca kavak, kovuk, kaval, kabak, gagaç (Şavşat'ta içi boş olan kamış gibi bitkilerin gövdesi) vb. kelimeleri boşlukla

---

[283] Nişancı Mehmet Paşa. (1983). ***Hadisât: Nişancı Mehmet Paşa Tarihi ve Osmanlı Tarihi Zeyli***. (sadeleştiren: E. Yaşarbaş). İstanbul: Kamer Neşriyat ve Dağıtım, 299.

[284] ŞUKUN, Z. (1984). ***Farsça-Türkçe Lügat: Gencinei Güftar Ferhengi Ziya –III***. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1497, 1620-1621; Steingass, F. (1963). ***Persian-English Dictionary***. (Fifth İmpression). London: Routledge & Kegan Paul Limited, 1010,1067.

[285] Toparoğlu, R. (1993). ***Kıpçak Türkçesi Sözlüğü***. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, 100.

[286] TDK. (1993). ***Derleme Sözlüğü VIII***. (İkinci baskı). (haz. A. Dikmen, M. Tolluoğlu, P. Kutlar). Ankara: TDK, 2598-2599.

[287] Cebeci, 2008, 6.

ilişkilendirilebilen kelimelerdir. Anlam ve fonetik hadiseler bakımından "gaga" kelimesi de bu örnekler ile aynı kelime ailesindendir. Bu bakımdan adını "boş ağaç" anlamından alan Kıpçak Türklerinin bir başka adının da yine boş ve kuru anlamıyla ilgili olarak "gaga" olması gerekir. Bu anlam ve dil özelliklerinin yanı sıra Karslıların, Ardahan ve Posof'ta oturan Kıpçak asıllı Meshet Türklerine "Gagavan" demeleri "Gaga", "Gagavan" ve "Kıpçak" kelimeleri arasındaki ilişkinin başka göstergesidir. Bu verilerden hareketle Ercilasun, Gagavan ve Gaga kelimelerinin Kıpçak Türklerine verilen bir isim olduğunu tahmin eder. Gagauz kelimesinin de Kıpçak-Oğuz demek olduğunu ve bu kelimenin Kıpçak ülkesinden gelen Oğuzlar anlamında düşünülebileceği gibi Kıpçaklar ile Oğuzların karışımından dolayı "Gaga+uz" şeklinde düşünülebileceğini de belirtir. Eğer "gaga" kelimesi Kıpçak ile birleştirilemezse de Gagauz'a kuru, esmer Oğuz anlamının verilebileceğini ilave eder.[288]

Kars tarihi ile detaylı çalışmalar yapan M. F. Kırzıoğlu ise Ercilasun'un Kıpçaklar ile ilişkilendirdiği Gagavan kelimesini Saka Türkleri ile ilişkilendirir. Buna göre: Asur'un çivi yazılı kaynaklarında, M.Ö. 665'li yıllarda Kafkaslardan aşıp gelen, Sakaların başında "Gagu / Gogu / Gog" adı verilen bir hükümdar bulunmaktaydı. Daha sonra bu hükümdarın adıyla anılan Sakaların "Gog Boyu" Kür'ün yukarı bölgelerine yerleştiğinden Strabon'da buralar "Gogaréne" (Gogaren yani Gog Yurdu) olarak gösterilmiştir. Gerek Strabon'daki "Gogaren", gerek eski Ermeni metinlerinde geçen "Gugay-ar-k" (Gug-lu-lar, Gug Ahalisi) kelimeleri "adam, ahali" anlamındaki "ar" ekiyle "Gog" kelimesinden ibarettir. Kırzıoğlu, bunlardan yola çıkarak Poskov'un Cilvana nahiyesi bölgesine halk tarafından "Goka-cur", Arpaçayı'nın sol kıyısında ve Gümrü kuzeyinde "Gagur Dağı", Osmanlı eyalet tahrir defterlerinde "Gâgûr", bugünkü haritalarda "Cacur", Ahılkelek bölgesinde ki "Goguya" ve "Goga-şen" (Gog-âbâd, Gog-yurdu manasında) köyleri adının bu "Gog-Sakaları"ndan kalmış olabileceğini belirtir. Aynı şekilde Kars ili ve çevredeki ahalinin, öteden beri, Ardahan-Çıldır-Ahılkelek ve Ahıska bölgesindeki göçebe ve yaylacı olmayan yerli halk için kullandıkları "Gagavan" veya İstanbul ağzı ile "Kakavan" (saf, bön, aptal manalarında) tabirinin de bu Kür boyundaki Sakalardan geldiğini söyler.[289] Yine bu bölgenin tarihinde, isimlerinin Aşağı

---

[288] Ercilasun, 1989, 477-479.
[289] Kırzıoğlu, 1953, 82-83.

Borçalıdaki Gaklar'dan geldiği söylenen tarihi Gag Ovası ve Gag Kalesi,[290] Sultan Alp Arslan'ın tabiiyetine girdiği bilinen Vanand (Kars bölgesi) Kralı Gagik Abbas[291] gibi isimler de müşahede olunmaktadır. Kırzıoğlu'nun yukarıda saymış olduğu yer adlarını Gog-Sakaları ile ilişkilendirdiği göz önünde bulundurulunca, 1933 yılında Dâhiliye Vekâleti tarafından hazırlanan Köylerimiz adlı eserde rastlanan Van vilayeti Ahlat kazası Gagan ve Gagus köyleri ile Diyarbakır vilayeti Kulp kazası Gagvas köyü[292] isimlerinin Gog-sakaları, Aşağı Borçalıdaki Gaklar ya da Gagik Abbas'tan geldiği düşünülebilir.

Borçalılar, Kıpçakların bir boyu olup, Diyarbakır taraflarında Borcoğlu boyu bulunduğu kaynaklarda görüldüğü gibi, bu kabilenin mühim bir kısmı Orta Kür Irmağı sağında eski Gogaren Ülkesinin doğu tarafında, Borçalı olarak adlandırılan sancakta Borçalı adıyla bulunmuşturlar. Bunlar Selçukluların Anadolu'ya geldiklerinde, çok eski zamanlardan beri, burada bulunuyorlardı.[293] Yukarıda Kırzıoğlu'nun sözünü ettiği Aşağı Borçalı'daki Gaglar ve M. M. Ahmetov'un Ahıska Türkleri üzerinde yapılan dil araştırmalarının, Ahıska Türklerinin daha çok Kuzey Türklerinden Gagauz ve Kıpçak kökenli oldukları izlenimi edinmesi,[294] Ercilasun'un Gagauz adıyla Kıpçakları ilişkilendirdiği bu görüşün ciddiyetini ortaya koymaktadır.

3.1.3. Gök-Oğuz Görüşü

Gagauz kelimesinin Gök / Kök ve Oğuz sözcüklerinin birleşimi ile oluştuğu öne sürülen bir görüştür. Oğuz kelimesinin "Uğuz" ya da Bizans kaynaklarında geçen "Uz" gibi varyantları vardır. Bu bakımdan Gök-Oğuz görüşü "Gök-Uğuz" ve "Gök-Uz" olarak da karşımıza çıkmaktadır. Bu görüş C. Baykurt,[295] Y. N. Nayır,[296] S. Y. Gömeç,[297] G. Karanfil,[298]

---

[290] Kırzıoğlu, M. F. (1992). ***Yukarı-Kür ve Çoruk Boyları'nda Kıpçaklar: İlk-Kıpçaklar (M.Ö VIII. - M.S. VI. yy.) ve son-Kıpçaklar (1118,1195) ile Ortodoks - Kıpçak Atabekler Hükûmeti (1267-1578) (Ahıska/Çıldır Eyâleti tarihi'nden)***. Ankara: TTK Basımevi, 119.

[291] Köymen, M. A. (2001). ***Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi (Alp Arslan ve Zamanı)***. (C. 3). (Dördüncü Baskı). Ankara: TTK Basımevi, 19-20.

[292] Dâhiliye Vekâleti Umum Müdürlüğü. (1933). ***Köylerimiz***. İstanbul: Matbaacılık ve Neşriyat Türk Anonim Şirketi, 1933, 265.

[293] Togan, 1981, 172.

[294] Yalçın. S. (1990). "M. M. Ahmedov'la Röportaj". ***Milli Kültür***, (77), 34.

[295] Baykurt, C. (2007). ***Hristiyan Türkler: Osmanlı Ülkesinde Hristiyan Türkler***. İstanbul: Karma Kitaplar, 21.

[296] Nayır, Y. N. (1999). ***Balkanlar ve Türklük – I***. İstanbul: Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş., 89.

[297] Gömeç, S. Y. (2015). ***Türk Cumhuriyetleri ve Toplulukları Tarihi***. (Beşinci Baskı). Ankara: Akçağ, 456, 455-466.

[298] Karanfil, G. (1995). "Gagauz (Gökoğuz) Çocuklarına Türk Adı Koyunuz!". ***Türk Dünyası Tarih Dergisi***, (108), 55.

H. Güngör, M. Argunşah,[299] G. Yoloğlu,[300] H. N. Orkun, St. Mladenov, Ö. L. Barkan ve M. Kafalı tarafından benimsenmiştir.[301] Ayrıca bir dönem Cebeci tarafından da desteklenmiş,[302] ancak daha sonra Cebeci bu görüşünden vazgeçerek yukarıda açıklanan "Keykavus" görüşünü benimsemiştir.

W. Radlof'un "Gaga-Uz" kelimesinin "Gaga" ve "Oğuz" kelimelerinden türediğine, ayrıca "Gaga" kelimesinin "Gagu" ve "Gogu" şeklindeki telaffuzlarına da işaret ettiğini belirten Y. N. Nayır, "Gogu-Uz" kelimesinin "Gog-Uuz" şeklinde de ayrılabileceğini ifade eder. Bazı Türk lehçelerinde Gök kelimesinin "Gog" olarak telaffuz edildiğini belirterek Gagauz kelimesinin Gök-Oğuz aslından geldiğini iddia eder. "Oğuzbek" / "Uzbek" telaffuzunun zamanla Özbek'e dönüşmesini örnek göstererek de Gök-Oğuz telaffuzunun zamanla Gagauz'a dönüşebileceğini belirtmek suretiyle Gagauz kelimesinin Gök-Oğuz'dan geldiğini açıklar.[303] Nayır'ın "öz" kelimesinin "Oğuz" aslından geldiği ve "Özbek" kelimesinin de "Oğuzbek"den Özbek'e dönüştüğü şeklindeki açıklamaları doğru olmayıp, Gök-Oğuz görüşünü açıklamak için kabul edilemez.

M. Kafalı, Slav dillerinde "ö" sesi olmadığından ve vurgusuz "o" sesinin Rusça'da "a" olarak okunmasından ötürü "Gök-Uz"un "Gak-Uz"dan Gagauz'a dönüşebileceğini belirterek, Gagauz kelimesinin Gök-Uz'dan geldiğini açıklamıştır.[304] Yoloğlu da bu düşünceye katılmaktadır.[305] A. M. Doğru da Gagauz isminin Gök-Oğuz ya da Hak-Oğuz'dan geldiğine ve Rusların yanlış telaffuzu ile Gagauz'a dönüştüğünü belirtmektedir.[306] T. Menzel ise bu görüşü "Gag-auz" şeklinde ifade eder.[307] Buna göre "auz" Oğuzları; "gag" ise "gek, gök" kelimelerine muadil olarak Oğuzlarda bir kabilenin ikinci derecede bir kolunu ifade eder. Bu açıklamalar doğrultusunda Oğuzlarda Gök-Oğuz adında bir Oğuz boyunun mevcudiyeti gerekmektedir. Biz bu Oğuz boyuna Bahaeddin Ögel'in "İslamiyetten Önce Türk Kültür Tarihi" adlı eserinde "Kök-Oğuz" şekliyle karşılaşırız. Bu eserde "Harita-IV Batı

---

[299] Güngör ve Argunşah, 1998, 25.
[300] Yoloğlu, G. (1996). ***Qaqouzlar***. Bakı: Azərbaycan Дӧvlət Nəşriyyatı, 5.
[301] Cebeci, 2008, 1.
[302] Cebeci, A. (1992). "Osmanlı Devletinde Gagauzlar". ***Türk Kültürü***, (354), 583-584.; Cebeci, A. (1985). "Gagauzların Tarihi, Dili ve Folkloru Hakkında". ***Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi***, 1(1), 210.
[303] Nayır, 1999, 86.
[304] Cebeci, 2008. 2.
[305] Yoloğlu, 1996, 5.
[306] Gaydarci, G.A., Koltsa E.K., Pokrovskaya L.A. ve Tukan B.P. (1991). ***Gagauz Türkçesinin Sözlüğü*** (Rusça'dan Aktaranlar: İ. KAYNAK – A. M. Doğru), Ankara: Kültür Bakanlığı, V.
[307] Menzel, 1945, 706.

Türkistan ve Tanrı Dağlarındaki Buluntu Yerleri"nde Amuderya Nehri boyunca sıralanmış buluntu yerlerinden 17 numara ile "Gök-Oğuz" ismini görmekteyiz (bk. Ek-2).[308] Ancak böyle bir Oğuz topluluğunun mevcudiyeti için hiçbir kaynak ve açıklama gösterilmeyen bu bilgi yeterli olmamaktadır. Zira Oğuzlara ilişkin bilgi veren temel kaynaklardan Reşideddin'in Oğuz-nâmesi'nde,[309] Yazıcızâde Ali'nin Selçuknâme'sinde,[310] Ebu'l-Gazi Bahadır Han'ın Şecere-i Türk ve Şecere-i Terakkime'sinde,[311] Faruk Sümer'in ve S. G. Agacanov'un Oğuzlar'ında[312] "Gök-Oğuz" ya da "Kök, Gag Oğuz" şeklinde bir Oğuz grubundan söz edilmemektedir. Bu bakımdan iddia edildiği gibi Oğuzlarda Gök adında bir boya rastlanmamaktadır. Bu olsa olsa Oğuzlarda bir gurubun, fırkanın adı olabilir. Ama eski zamanlardan beri gök kelimesinin kök şekliyle birlikte hep aynı kalması[313] ve bugün dahi Gagauzların gök kelimesini aynı mana ile "gök" şeklinde kullanması,[314] gök kelimesinin "gag, gak" şeklinde ifade edilemeyeceğini gösterir.

D. Tanasoğlu ve L. A. Pokrovskaya gibi bazı Gagauz araştırmacılar "gök" kelimesinin Gagauzcada "gag, gaga" kelimelerine dönüşemeyeceği için bu görüşe itiraz etmektedirler. Tanasoğlu, Gagauz adının "Gök-Oğuz"dan getirilmesinin o kadar da doğru olmadığını, 24 Oğuz boyu arasında Gök-Oğuz adını taşıyan bir boya rastlanmadığını, L. Gumilev'e istinaden Göktürklerin ise Oğuz olmayıp tamamen farklı bir boy olduğunu ve ayrıca "gök" kelimesinin "gag" şekline dönüşemeyeceği gibi sıraladığı bu gerekçeler ile Gök-Oğuz görüşüne itiraz eder.[315] Pokrovskaya da Gagauz Türkçesinde "Gök", "Hak" ve "Ak" kelimelerinin hiçbir zaman "Gaga" kelimesi ile ifade edilemeyeceğini ve bunun fonetik bakımından mümkün olmadığı gibi tarih kitaplarında da "Gök-Oğuz", "Hak-Oğuz" ya da "Ak-Oğuz" adında bir halk

---

308 Ögel, B. (1984). ***İslamiyet'ten Önce Türk Kültür Tarihi: Orta Asya Kaynak ve Buluntularına Göre***. (İkinci Baskı). Ankara. T.T.K. Basımevi, (Harita-IV Batı Türkistan ve Tanrı Dağlarındaki Buluntu Yerleri –sayfa 160 ile 161 arasında)

309 Togan, Z. V. (1982). ***Oğuz Destanı (Reşideddin Oğuznâmesi, Tercüme ve Tahlili)***. (İkinci Baskı). İstanbul: Enderun Yayınları.

310 Yazıcızâde Ali. (2014). **Selçuk-Nâme**. (İndeksli Tıpkıbasım). (haz: A Bakır). Ankara: TTK.

311 Ebu'l-Gazi Bahadır Han. (2009). ***Türk'ün Soy Ağacı (Şecere-i Türk)***. (Çağatay şivesinden çev. R. Nur, Günümüz Türkçesine sadeleştiren Y. Yiğit). İstanbul: İlgi Kültür Sanat.; Ebülgazi Bahadır Han. (?). ***Türklerin Soy Kütüğü (Şecere-i Terakime)***. (haz. M. Ergin). Tercüman 1001 Eser.

312 Sümer, F. (1972). ***Oğuzlar (Türkmenler): Tarihleri-Boy Teşkilatı-Destanları***. (İkinci Baskı). İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.; Agacanov, S. A. (2013). ***Oğuzlar***. (Altıncı Baskı). (çev. E. N. Necef ve A. Annaberdiyev). İstanbul: Selenge Yayınları.

313 Kaşgarlı Mahmud, 2005, 318-319.; Grönbech, K. (1992). ***Kuman Lehçesi Sözlüğü (Codex Cumanicus'un Türkçe Sözlük Dizini)***. (çev. K. Aytaç). Ankara: TTK Basımevi, 117.

314 Gaydarci vd.; 1991, 105.

315 Tanasoğlu, 2002, 246.

soyuna rastlanmadığını belirterek bu görüşlere itiraz eder.[316] Son zamanlara kadar yaygın olarak Gagauzların Gök-Oğuzlardan geldiği görüşü kabul görse de, artık bu görüş etkisini yitirerek Keykâvus görüşü ağrılık kazanmıştır.

3.1.4. Gaga-Uz / Ağa-Uz Görüşü

Bu görüş göre Gagauz kelimesindeki "Gaga" kısmının "Kaka, Kaga" gibi şekilleriyle birlikte çeşitli lehçe ve telaffuzlarda ata ve ağabey anlamlarına geldiği ve Gagauz kelimesinin de Oğuzların Atası ya da Ağabeyi olabileceği öne sürülmüştür. Bu görüşü savunan Z. V. Togan, Gagauzların Hristiyanlığı kabul eden Oğuzların bakiyesi olabileceğini belirtirken Gagauz kelimesi ile birlikte "Kaka-Uz" ve "Aga-Uğuz" kelimelerini kullanmaktadır. Ancak bu kelimeler hakkında bilgi vermez.[317] Cebeci, Togan'ın Gagauz kelimesinde ki "Gaga"nın Eski Türkçede "Kaka"nın "Aga" büyük kardeş anlamına geldiğini ve bu sözün de "Oğuzların Ağabeyi" anlamını taşıdığını aktarır. A. M. Doğru'ya göre: "Gaga" Türkmencede ata anlamına gelen "Kaga" kelimesinden gelir ve "Gaga", "Kaga"nın Batı Oğuz şivesindeki şeklidir. Gagauz da Oğuzların atası anlamına gelir.[318] Doğru, daha sonra 1991 yılında, çevirmenlerinden biri olduğu "Gagauz Türkçesinin Sözlüğü"nün ön sözünde ise Gagauzların isminin "Gagauz" olmadığını, kendi ifadeleriyle "Hak-Oğuz" ya da "Gök-Oğuz" olduğunu ve Rusların yanlış telaffuzu ile Gagauz şeklini aldığını söylemektedir.[319] Ercilasun da "Gaga" kelimesinin Anadolu ağızlarında erkek kardeş anlamı olduğunu, bu yönüyle düşünüldüğünde Gagauz kelimesinin Kardeş / Ağabey Oğuz anlamına gelebileceğini belirtmektedir.[320] Bu gibi görüşlerin varlığına Manov da "Ağa-Uz" yani "Uz Ağabey" şeklinde işaret etmektedir.[321] Ayrıca Çağatay Türkçesinde de "قاقا" (kaka) kelimesi, bu açıklamaları kapsayıcı bir şekilde, baba, dede, büyük kardeş anlamlarına gelmektedir.[322] Bu görüş doğrultusunda Gagauz kelimesini Oğuzların Ağabeyi ya da Oğuzların Atası şeklinde düşünmek, Gagauzların, "Gaga/Kaka Oğuz" şekliyle Oğuzların en eski devirlerinden beri mevcut olduğu anlamına gelmektedir. Ancak buna işaret eden tarihi bir kayıt yoktur.

---

[316] Pokrovskaya, L. A. (1996). "Neradän "gagauz" adı geldi". ***Sabaa Yıldızı***, (1), 60.
[317] Togan, 1981,165.
[318] Cebeci, 2008, 6.
[319] Gaydarci vd.; 1991, V.
[320] Ercilasun, 1989, 477-478.
[321] Manov, 2001, 35.
[322] Şeyh Süleymân Efendi-i Buhârî. (R. 1298). ***Lügât-i Çağatayî ve Türkî-i Osmânî***. İstanbul: Mihrân Matbaası, 220.

3.1.5. Gaga-Uz Görüşü

Gagauz kelimesinin "Gaga" ve "Uz" ek veya sözcüklerinin birleşmesi ile oluştuğu yönünde bir görüştür. Bu görüşü aralarında farklar barındırmakla birlikte V. Radloff, V. A. Moşkov, ve G. Dimitrov savunmaktadır. Bu görüşe göre "Gaga-Uz" kelimesinin, ikinci kısmı olan "Uz" Oğuzları ifade etmektedir. İlk kısmı olan "Gaga" ya ise çeşitli görev ve anlamlar yüklenmiştir. Radlof, "Ga" ya da "Gaga" ekinin, V. A. Moşkov "Gaga" sözcüğünün Oğuzlarda bir kabileye işaret ettiğini bildirir. G. Dimitrov, "Ga" ya da "Gaga" sözcüğünün Sanskritçede kuşak, nesil anlamlarına geldiğini ve "Gaga-Uz" kelimesinin Oğuzların torunu anlamına geldiğini savunur.[323]

3.1.6. Kalauz / Kılavuz ve Gıga-Uz Görüşü

Bu görüş Oğuzların Hristiyan olması ile Gagauz ismini aldığı yönündedir. A. Manov, Hristiyanlık ile bağdaştırdığı bu ismi "Kalauz / Kılavuz" ve "Gıga-Uz" olmak üzere iki şekilde açıklar. Manov, Gagauzların gerek kökeni gerekse Gagauz sözcüğü üzerine yapılan çalışmalarda "Ga" ya da ikiye katlanmış "Gaga" ekinin Oğuzlarda bir kavmin özelliğini belirttiği hususunda birleşildiğini söyler. Ancak Manov'a göre bu ek: Oğuz halklarında bir kabileye işaret eden bir ek olmayıp sadece bir unvandır. Bu unvan Kara-kalpakların Hristiyanlaştırıldıkları zaman verilmiştir. Rus bozkırlarının sınır bekçiliğini yapan Kara-kalpaklara sınır bekçisi anlamında "Kılavuz", "Kalauz" deniliyordu. Daha sonraları bu unvan Hristiyanlığı benimseyen Türk ya da Oğuzlara verilmeye başlanmıştır. Eğer bu bir unvan olmayıp da özel bir Oğuz kabilesi anlamına gelmiş olsaydı, Gagauzlarla aynı soydan, ama Müslüman olan Gacallara da Gagauzlar denmek gerekirdi. Dolayısıyla Gagauz, sadece Türk Oğuz kavminden olan Hristiyanlara verilen bir unvandır ve Ortodoks Hristiyan Oğuz anlamına gelmektedir.[324] Cebeci, Gagauz adının "Kalauz"dan geldiği yönündeki görüşün Manov'un dışında başka tarihçi ve yazar tarafından destek bulmadığını söyler.[325] Ayrıca Manov, "Gıga" ya da "Gaga" kelimelerinin Gagauzca "hak, doğru" anlamına geldiğini, Gagauzca "Allah gıganı versin!" demek, Türkçede "Allah lâyıkını versin!" demek olduğunu ve böylece "Gıga-uz" ya da "Gaga-uz"un "Hakka inanan Uz" anlamına gelip, Hristiyan olan

---

[323] Manov, 2001, 34- 35.
[324] Manov, 2001, 36-37.
[325] Cebeci, 2008, 5.

Uzlar için kullanılan bir tabir olduğunu söyler. Manov'a göre bu tabir Hristiyanlaşan İlk-Bulgarlar ile diğer Türk kavimlerinin de katılmasıyla birleştirici bir ad olan Gagauz yani "Hristiyan Oğuz" adını almıştır.[326] M. Ülküsal ise Hristiyanlığı kabul eden Uzların Mangalya, Kavarna, Balçık, Varna ve Silistre bölgelerinde yaşadıklarını ve Hristiyanlığı kabul ettikten sonra Gagauz ismini aldıklarını kaydeder.[327]

3.1.7. Ganga-Guz Görüşü

Bu görüş L. A. Pokrovskaya tarafından öne sürülmüştür.[328] Buna göre: Gagauz kelimesi "Gaga" ve "Uz" kelimelerinden oluşmaktadır. Kelimenin ikinci kısmı olan Uz/Guz Oğuzları ifade eder. Birinci kısım olan "Gaga"nın "Gök", "Hak" veya "Ak" kelimelerinden geldiği iddia edilmişse de Gagauz Türkçesinde "Gök", "Hak" ve "Ak" kelimeleri hiçbir zaman "Gaga" kelimesi ile ifade edilmez. Bu fonetik bakımından mümkün olmadığı gibi tarih kitaplarında da Gök-Oğuz, Hak-Oğuz ya da Ak-Oğuz adında bir halk soyuna rastlanmaz. Pokrovskaya, "Gaga" kelimesini Hint-İran dilinde nehir, kanal ve akarsu anlamlarına gelen "Kanga" ya da "Ganga" kelimesi ile karşılar. El-İdrisî'nin belirttiği ve birçok nehirler ile beslenen Gorguz / Görgüz Nehri'nden bahseder ki: Bu göl bugün Kazakistan sınırları içerisinde yer alan Balhaş/Balkaş Gölü'dür.[329] Bu gölün etrafında Oğuzların yaşadığı bilinmektedir. Buna göre "Ganga-Guz" ismi akarsu kenarında yaşan Oğuz anlamına gelip Gagauzların X. ve daha önceki asırlarda burada yaşan Oğuzlardan geldiğine işaret etmektedir.

3.1.8. Hak-Oğuz Görüşü

Bu görüşe göre: Gagauz kelimesi "Gag" ve "Oğuz" kelimelerinden oluşur ve "Gag" Oğuzların bir koludur. N. Baskakov "Gag" kelimesinin "Hak" demek olduğunu ve "Gagauz" adının da "asli, doğru Oğuz" şeklinde açıklanabileceğini ifade eder. D. Tanasoğlu ise başka çalışmalarda Hak-Oğuzların kim olduklarını tespit ettiğini iddia eder. Tanasoğlu, Azeri Profesör H. Koroğlu X. yüzyılın sonlarında bir gurup Oğuz beyinin ki bunların başında Selçuk Bey vardır, İslamiyet'i kabul edip diğer Oğuzlardan ayrıldığını, diğer, Yenikent Oğuzlarının

[326] Manov, 2001, 21.
[327] Ülküsal, 1987, 30.
[328] Pokrovskaya, 1996, 60.
[329] Agacanov, 2013, 103.

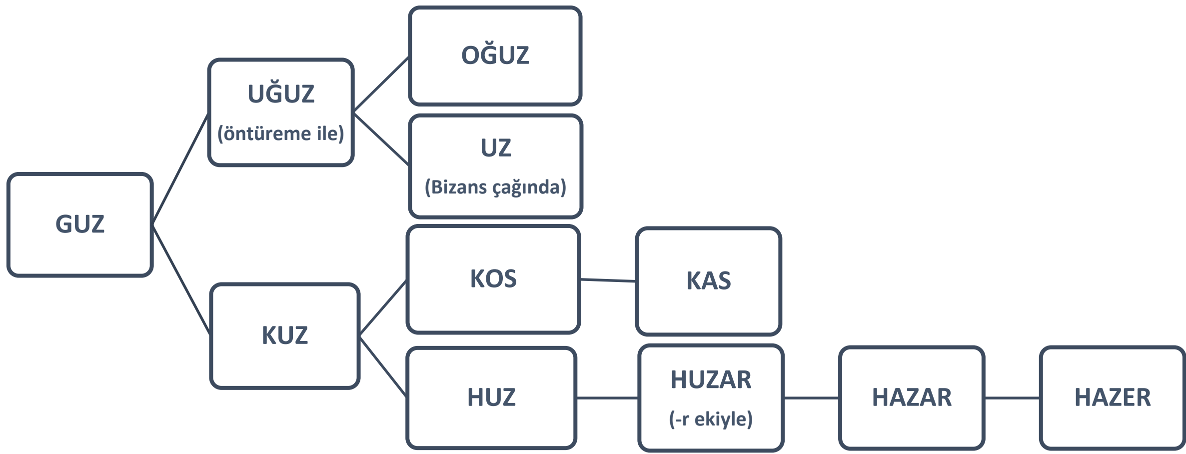
ise eski inançları olan Şamanizm'de kaldığını ve Şamanizm inancında kalan Oğuzların ise bu Hak Oğuzlar olduğu düşüncesine ulaştığını belirtir. Ayrıca tarihçilerin çoğunun da bu dönemde Oğuzların Avrupa'ya göçen kısmının Hak-Oğuzlar olması gerektiğini savunduğunu ilave ederek Gagauzların, Oğuzların bir kolu olan ve hakiki, asıl, asli, doğru anlamlarına gelen Hak-Oğuzlardan geldiğini savunur.[330] Cebeci, bu bakımdan Tanasoğlu'nun Gagauz kelimesinin ısrarla "Gagoğuz" şeklinde yazılmasını istediğini, ancak Gagauzların günümüzde kullandıkları Latin alfabeside "ğ" harfi olmadığı için bu isteğinin kabul görmediğini belirtir.[331] Yukarıda bahsedildiği üzere Tanasoğlu ve L. A. Pokrovskaya Gagauzcada gök kelimesinin "gag" kelimesine dönüşemeyeceği gibi gerekçeler ile Gök-Oğuz Görüşüne itiraz etmişlerdi. Ancak Pokrovskaya, sadece Gök-Oğuz'a değil, Gagauz Türkçesinde "Gök", "Hak" ve "Ak" kelimelerinin hiçbir zaman "Gaga" kelimesi ile ifade edilemeyeceğini ve fonetik bakımından mümkün olmadığı gibi tarih kitaplarında da Gök-Oğuz, Hak-Oğuz ya da Ak-Oğuz adında bir halk soyuna rastlanmadığını söyleyerek bu üç görüşe itiraz eder.[332] Ayrıca eski dininden dönmedikleri için Hak Oğuz denilen Gagauzların Avrupa'da Hristiyan olmaları, sırf eski dininde kaldıkları için Gagauz kelimesinin Hak-Oğuz kelimesinden gelebileceği görüşünü desteklemez.

3.1.9. Kara-Guz Görüşü

Türk tarihinin M.Ö. 3500 yıllarında Sümer tarihi ile birlikte başlatılması gerektiğini düşünen V. Hatipoğlu, Türklerin Mezopotamya'da Sümer Gudea Krallığını, sonra Gut (Kut) Krallığını ve daha sonrada Guz (Kas) Krallığını kurduğunu belirtir. Fars ve Arapların eskiden beri Oğuzlar için "Guz" kelimesini kullanmasına dikkat çekerek, Oğuzların Guz'lardan geldiğini ve bu bakımdan Arap ve Fars kaynaklarında Oğuz kelimesi yerine Guz kelimesinin kullanıldığını düşünür. Bu düşüncelerini de birtakım dil çalışmaları ile de izaha girişir (Şekil 4.1.).

---

[330] Tanasoğlu, 2002, 246.
[331] Cebeci, 2008, 7.
[332] Pokrovskaya, 1996, 60.

Şekil 3.1. Hatipoğlu'na göre Sümer Guz topluluğunun diğer toplumlarla ilişkisini gösterir akış şeması (Hatipoğlu, V. (1979). "Türk Tarihinin Başlangıcı". ***AÜ DTCF Türkoloji Dergisi***, 7(1), 52.)

Vecihe Hatipoğlu "Gagavuz" kelimesini de "Guz" kelimesi ile açıklar. Buna göre: Gagavuz kelimesinin son kısmının daha önceden Oğuz sözcüğünden gelmiş olabileceği açıklanmış, ancak bu parça Oğuz kelimesinden değil de "Guz" kelimesinden gelmiş olabilir: Yagız / Yavuz örneğinde olduğu gibi. Kelimenin ilk kısmı da "Kara/Gara" olabilir. "Gara-Guz" kelimesinde "r" metatezi düşünülebilir. Türklerde soy ve boy adlarında "Kara" kelimesi Kara-han, Kara-gas vb. de görüldüğü gibi sıkça kullanılmaktadır. Böylelikle Gagavuz kelimesi Kara-Guz kelimesinden gelmiş olabilir.[333] Hatipoğlu'nun kara kelimesi için verdiği örneklere bakılacak olursa bu kelime siyah renk anlamında değil; Karahan'da olduğu gibi çetin, sert, zorlu, şiddetli anlamlarında olmalıdır.[334]

Tarihte Kara-guz adını taşıyan Oğuz topluluklarının varlığı da bilinmektedir. 1179 yılında Serahs'ın Harizmşâh Sultan'ı Sultan Şah tarafından fethinden sonra Oğuzlardan 10.000 hane göçerek Kirman'a gelmişlerdir. Burada Kirman Selçuklu hanedanını değiştirerek Dinar'ı hükümdar yapmışlardır. Dinar'ın divanında önemli bir görevde bulunan ve bu Oğuzları sevmediği bilinen Efdal-i Kirmanî "İkdu'l ulâ li'l-mevkif il-â'lâ" adlı eserinde bu Oğuzlara "Kara-Guzz" (Kara-Oğuz) demektedir. Bu Oğuzlara kara sıfatının Horasan'daki siyasi ehemmiyetlerini kaybederek kovulmaları sonucu verildiği anlaşılmaktadır.[335] Yine bir başka yerde, İslam coğrafyacılarından Fahreddin Mübârek-şâh el-Mervezî, Türk kabilelerinden bahsedip onlar arasında en tanınmışlarının adlarını sayarken Kara-guzlardan

---

[333] Hatipoğlu, V. (1979). "Türk Tarihinin Başlangıcı". ***AÜ DTCF Türkoloji Dergisi***, 7(1), 29-52.
[334] Genç, R. (2002). ***Karahanlı Devlet Teşkilatı***. Ankara: TTK. Basımevi, 1.
[335] Sümer, 1972, 123-125.

da söz etmektedir.[336] Bu bilgiler Kara-Guz ya da Kara-Oğuz adında bir Oğuz boyunun varlığından ziyade, bir Oğuz topluluğuna işaret etmektedir. Ancak bu veriler Kara-guzlar ile Gagauzları ilişkilendirmek için yeterli değildir. Buna rağmen "Kara-Guz" görüşü, "Kara" kelimesinin "Gaga"ya dönüştüğü kabul edildiğinde ve "Guz" kelimesi ile Sümerlerin değil de sadece Oğuzların kastedildiği düşünüldüğünde en az Gök Oğuz Görüşü kadar geçerli ve kabul edilebilirdir. Ancak Hatipoğlu'nun Gagauz kelimesnin son kısmını Oğuz kelimesinden değil de "Guz" kelimesinden gelmiş olabileceğini Yagız / Yavuz gibi tamamen birbirinden farklı bir örnekle ifade etmesi ve "Guz" kelimesini Sümerler ile ilişkilendirmesi bu görüşün kabul görmesine ve taraftar bulmasına engel olmuştur.

3.1.10. Diğer Görüşler

Gagauz isminin nereden geldiğine dair diğer adı altında bahsedilen bu görüşler inandırıcılığı düşük birer söylenti ya da propaganda eseri olup akademik camiada taraftar bulmayan zayıf görüşlerdir.

Yunanlar Gagauzların Rum olduğunu izah etmek için "Gaga-vüs" görüşünü öne sürerler. Bu görüşü V. A. Moşkov 1903 yılında Edirne'ye Trakya Gagauzlarını araştırmaya geldiği zaman bir Rum'dan dinlemiştir.[337] Buna göre, "Gaga" Arnavut soylarından birinin adıdır. Arnavutlar, Rumların yakın akrabalarıdır. "Vüs" kelimesi ise Rumcada inek demektir. Bu da onların tarım ve hayvancılık ile uğraştığını göstermektedir. Gagauzların tarihi boyunca geçiminde tarım ve hayvancılık önemli yer tutmuştur. Bu bakımdan "Gaga-vüs" kelimesi hem onların soyuna hem de ziraatla uğraşlarına işaret etmektedir. M. Drinov, Duvernua'nın Bulgarca sözlüğünü yorumlarken, buna benzer bir açıklamaya rastlamış olacak ki, Duvernua'nın Gagauz sözcüğüne ilişkin etimolojik açıklamalarını kabul etmeyerek, Gagauz sözcüğünün bir Arnavut kavminin adı olamayacağını belirtir.[338]

M. Çakır, Rumların Gagauz ismine ilişkin bazı görüşlerini aktarır. Buna göre Osmanlı hâkimiyetinde Anadolu'da yaşayan Rumlar ayaklanmışlar. Padişah da ferman ile onların Rumca konuşmalarını yasaklamış ve sadece Türkçe konuşmalarını emretmiştir. Ferman gereği zaptiyeler Anadolu Rumlarına "Gagauz olsun, Kagauz olasın. Senin dilin uz olsun,

---

[336] Şeşen, 2001, 154.
[337] Moşkov, 2006, 40.
[338] Gradeşliev, İ. (1997). "Gagauzlar (II)". (Çev. N. Eyüpoğlu). ***Belgelerle Türk Tarihi Dergisi***, (2), 50-51.

Padişahlık dili gibi ki, sadece Türkçe, Osmanlıca konuşasınız bütün vilayetlerde" derlermiş. Bu rivayetin Bulgar versiyonu da mevcuttur. Çakırın aktardığı başka bir rivayete göre de Osmanlı zaptiyeleri isyancı Rumlara "Gagauz, gagan uz olsun: Fodullanma, kaldırma gaganı (kafanı, burnunu) isyan etme, isyancı olma. Kim Gagauz olmazsa, Türkçe konuşmazsa dilsiz kalacak" derlermiş. Bu bakımdan Gagauz ismi "Türkçe konuş" ya da "isyan etme" anlamlarına gelirmiş.[339]

Gagauzların menşeine dair zayıf görüşlerden bir diğeri de Kazak Türkolog A. S. Amanjolov tarafından aktarılır. Amanjolov 1959 yılında Kazakistan Gagauzlarının dilini incelemek için Semipalatinsk bölgesinin Kökpekti ve Jarma ilçelerine giderek burada bir buçuk ay kalmıştır. Amanjolov, buradaki Gagauzların, Gagauz isminin Osmanlılar tarafından verildiğine inandıklarını söyler. Buradaki Gagauzlara göre Osmanlı Devleti Bulgarları vururken "gaganı tut uz" (gaganı düz tut) derlermiş; onlar, bu ismin buradan geldiğine ya da Bulgaristan'da yaşayan bu Türklerin burunlarının Anadolu'da yaşayanlara göre daha düz olduğu için Gagauz isminin düz gaga (düz burun) anlamına geldiğine inanmaktaymışlar.[340]

Monov "Gagauz" ismini Yoan Nikolau'nun, Homeros'un İlyada'sında geçen "Agavlar" ile özdeştiren bir görüşünün olduğundan ve Bizanslıların dediği gibi Gagauz sözcüğünün "Kaki-Uzi" yani "Kötü-Uz" sözcüğünden geldiği yönündeki gibi farklı görüşler bulunduğundan da bahsetmektedir.[341] Ancak bu görüşlerin hiçbir tarihi ve ilmi dayanağı yoktur.

3.2. Gagauzların Menşeî Hakkındaki Görüşler

3.2.1. Bulgar Asıllı Oldukları Görüşü

Gagauzların Bulgar asıllı oldukları başta Bulgarlar olmak üzere birçok araştırmacı tarafından iddia edilmiştir. Bu görüşü savunanlar Gagauzların Bulgar ya da Protobulgar soyundan geldiklerine ve Osmanlı hâkimiyeti altında bunların dillerini unutarak Türkçe konuşmaya başladıklarını iddia ederler. Gagauzlar tarih boyunca Bulgar ve Yunanlar ile iç içe yaşamışlardır. Kendi kiliselerini oluşturuncaya kadar dini açıdan bulundukları bölgedeki

[339] Çakir, 1996, 15.
[340] Amanjolov, A. S. (1994). "Kazakistan'daki Gagauzlar veya Hakiki Bulgarlar Hakkında". ***Türk Dünyası Tarih Dergisi***, (92), 45.
[341] Manov, 2001, 35-36.

Bulgar ya da Yunan kiliselerine bağlı olarak kalmışlardır. Bu milletler ile aynı coğrafyada yaşama ve aynı dine mensup olması hariç –aralarındaki etkileşimi yok sayacak olursak- hiçbir ortak yanları yoktur.

Osmanlı millet sistemi ırka dayalı olmayıp din esaslı olduğu için hâkimiyeti altındaki dönemlerde Gagauzları bulundukları yere göre Bulgar ve Yunanlar arasında saymışlardır. Tahrir defterlerinde ise Gebrân hanesinde gösterilmiştir. Rus hâkimiyeti döneminde de Gagauzlar, Bulgar olarak sayılmıştır. Daha sonra Ruslar Gagauzları Bulgarlardan ayrı bir millet olarak ele almaya başlamışlardır. Bulgarlar ise Gagauzları Bulgar olarak tanıtarak onları kendilerine bağlamak ve Slavlaştırmak istemişlerdir. Bulgarların bu faaliyetlerinin bir ürünü olmak üzere Gagauzlardan bir kısmının kendini Bulgar zannettiği de bilinmektedir.

P. Svinin, P. F. Köpen, M. Bijişkyan, St. Kabakçiev, İ. S. İvanov, G. S. Rakovski, B. Neykov, P. A. Kruşevan, L. Miletiç, Y. Titorov, N. S. Derjavin, P. Nikov, G. Zanetov, B. Tsonev, St. Mladenov, V. Marinov, A. Ruzev, İ. İ. Meşçerük, A. S. Amonjolov ve E. Boev dolaylı ve direk olarak ifade etmek suretiyle Gagauzların Bulgar asıllı olduklarını veya olabileceklerini iddia etmişlerdir.[342] Brockhaus ve Efron Ansiklopedik Sözlüğü Gagauzların Türkleşmiş Bulgar olduğunu belirtir.[343] Amanjolov Kazakistan'da yaşayan Gagauzların kendilerinin Bulgar soyundan geldiklerine ve Osmanlı hâkimiyetinde dilleri olan Bulgarcayı unuttuklarını ama dinlerini unutmadıklarına inandıklarını söyler. Slavca konuşan Bulgarlara bu Gagauzların "Tukan" dediklerini ve "Bulgar"ın asıl kendi adları olduğunu savunduklarını belirtir. Ayrıca Amanjolov da Gagauzların Bulgarların torunları olduklarını ve dillerinin XV-XVIII. asırda meydana gelen tarihi değişmeler neticesinde Osmanlı Türkçesi ile etkileşerek Oğuz grubunun bir lehçesi olduğunu savunur.[344]

K. Şkorpil, Bulgarları oluşturan Protobulgarların Slav unsurları içerisinde hiçbir iz bırakmadan yok olamayacağını, Protobulgarların torunlarını Gacal ve Gagauzlar içinde aramak gerektiğini belirterek, Gagauzların Protobulgarların torunu olduğunu düşünür.[345] B. Tsonev, kendilerini Bulgar olarak tanıtan Varna eyaletinde oturan Gagauzların, eski Asparuh Bulgarlarının kalıntısı olduklarına inanmak gerektiğini ifade eder. St. Mladenov da Kumanca

---

[342] Gradeşliev İvan (1997). "Gagavuzlar (I)" (Çev. N. Eyüpoğlu). ***Belgelerle Türk Tarihi Dergisi***, (1), 50.
[343] Çakir, 1996, 7.
[344] Amanjolov, 1994, 45, 48.
[345] Gradeşliev, İ. (1997). "Gagavuzlar (III)". (Çev. N. Eyüpoğlu). ***Belgelerle Türk Tarihi Dergisi***, (3), 68.

ve Protobulgarca arasındaki ilişkiye temas ederek, Gagauzların Asparuh Bulgarlarının torunları oldukları gibi Kuman veya Uzların torunları da olabileceği sonucuna ulaşılabileceğini ifade eder. S. S. Bobçev ise Şkorpil kardeşlerinin öne sürdüğü Gacallar ve Gagauzların Protobulgarların torunları olduğu varsayımını kesinlikle reddeder. Aynı zamanda Deliorman Türklerini Asparuh Bulgarlarının torunları olarak görmenin ve Bulgarların Osmanlı Türkleri hâkimiyetine girinceye kadar dillerini muhafaza edebilmelerinin hiçbir bilimsel temele dayanmadığını iddia ederek de B. Tsonev ve St. Mladenov'un görüşlerini haklı gerekçelerle reddetmiş olur.[346]

Moşkov, Bulgarların Gagauzları "Bulgar Gagauzları" ve "Gerçek / Hasıl / Syaşçenskiye / Primorskiye Gagauzları" olarak ikiye ayırdıklarını belirtir.[347] Benzer bir ayırım da L. Miletiç tarafından yapılmaktadır. Miletiç, Gagauzlar arasında yapmış olduğu araştırmalar neticesinde Gagauzları ikiye ayırmıştır. Bunlardan ilki kendilerini Bulgar sayar, Bulgar kızları ile evlenir, yaşayış ve kültür bakımından Bulgarlardan ayırt edilemez. İkincisi ise "Asıl Gagauzlar" veya "Sahil Gagauzları"dır ki bunlar Türk hâkimiyeti döneminde Bulgarlardan uzaklaşarak onların düşmanları Grekler tarafına geçmiştir. Kendilerini Bulgarlar kabul etmez, Yunanlara yakın sayarlar.[348]

İ. S. İvanov, P. Mutafçiev ve V. Marinov gibi bazı tarihçiler Gagauzların zorla Türkleştirilmiş ama dinlerini himaye etmiş olan Bulgarlar olduğunu iddia ederler. Bulgar tarihçisi İvanov 1894 yılında yayımladığı çalışmasında "Bulgar Gagauzları" ismini kullanmıştır. Bulgaristan'dan Besarabya'ya giden göçmenlerin içinde çok sayıda Türkçe ve Romence konuşanların olduğunu ancak Bulgar Gagauzları olarak isimlendirilenlerin ise ana dillerinin Bulgarca olduğunu söyler. Onları göçe mecbur eden sebeplerin burada da etkili olarak Bulgarcanın yerine Türkçenin geçmesine neden olduğunu belirtir. İvanov bu görüşünü sonraki çalışmalarında da savunarak Gagauz gelenek, görenek ve yaşayış tarzlarının Bulgarlar ile benzerlik göstermesini ve Gagauzların da itiraf ettikleri gibi "Temiz Bulgar" olduklarını, ayrıca dedelerinin ve babalarının Bulgarca konuştuklarını

---

[346] Gradeşliev, İ. (1997). "Gagavuzlar (II)". (Çev. N. Eyüpoğlu). ***Belgelerle Türk Tarihi Dergisi***, (2), 52-53.
[347] Moşkov, 2006, 33.
[348] Aslan, H. (1982). "Gagauzlar (Rus İmparatorluğu Coğrafya Cemiyetinin Haberleri, XL. Cilt)". ***Türk Dünyası Araştırmaları***, (17), 221-222.

hatırladıklarını söyleyerek onların Bulgar soyundan olduklarına delil gösterir.[349] Peter Mutafciyev de İvanov'un bu görüşlerini destekler. Ona göre Osmanlılar baskı ve zulüm ile Bulgarları dillerini değiştirmeye mecbur etmiş ve hatta Deliorman bölgesinde yaşayan Bulgarların hem dillerini hem de dinlerini değiştirmek zorunda bırakmıştır. Gagauzlar'da dilleri değiştirilmiş olan Bulgarlardır.[350]

Marinov, bugünkü Bulgaristan'da yaşayan Türklerin ve Gagauzların aslen Türk olmadıklarını, Osmanlıların Kuzey Bulgaristan'ı aldıktan sonra Bulgarların bir kısmını imha ettiğini, bir kısmını sürdüğünü ve geri kalanlarını da zorla asimile ederek Türkleştirdiğini iddia eder. Gagauzlar'ında silah zoruyla Türkleştirildiklerini ve onların Türkçe konuşan Bulgarlar olduğunu öne sürer ki, bu iddianın asılsız olduğunu birçok yazar araştırmalarında değinmiştir.[351] Belki de bu yazarları ve iddialarını en ağır dilde eleştirenlerden biri de Cebeci'dir. Kendisi de bir Bulgar göçmeni olan, bölgeyi ve siyasi olayları yakinen tanıyan ve de şahit olan Cebeci, Mutaçiev'i faşist yönetimin emriyle ilim yapmakla, İvanov'u bilgisi ve kültürü kıt olmakla, Marinov'u Todor Jivkov'un Türklerin zorla Bulgarlaştırılması kampanyalarına destek veren bir ilim işçisi ve ırkçı olmakla, Gradeşliev'i Bulgar Komünist Partisi "Propaganda" şubesinde yetişmiş ve emirle Gagauzların Bulgarlardan geldiğini ispat ile görevlendirilmiş olmakla itham edip, iddialarının asılsız olduğunu, çalışmalarının ilmi olmadığını ve itibar edilmediğini ifade eder.[352]

3.2.2. Yunan Asıllı Oldukları Görüşü

Yunanlar ve Gagauzların Rum-Ortodoks Kilisesi ve aynı coğrafyayı paylaşmış olması dışında ortak bir yanı olmamasına rağmen Yunanlar, Gagauzların Rum olduğunu iddia eder. Gagauzların Rum oldukları görüşü Yunan araştırmacıları Amantos ve Lissof'un yanı sıra Kanitz ve Romen tarihçi N. İorga tarafından savunulmuştur.[353] St. Georgescu'nun Gagauzların aslına ilişkin sıralamış olduğu hipotezlerden biri de onların Grek soyundan

---

[349] Ciachir, 1998, 4.; Güngör, H. ve Argunşah, M. (2002). ***Gagauz Türkleri: Tarih – Dil – Folklor ve Halk Edebiyatı***, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 6-7.
[350] Cebeci, 2008, 16-17.; Güngör ve Argunşah, 2002, 6-7.
[351] Gradeşliev, İ. (1997). "Gagavuzlar (III)". (Çev. N. Eyüpoğlu). ***Belgelerle Türk Tarihi Dergisi***, (3), 72.; Güngör ve Argunşah. 2002, 7.
[352] Cebeci, 2008, 17.
[353] Argunşah M. (2002). "Gagauzlarn Tarihi". H. C. Güzel, K. Çiçek ve S. Koca (Editörler). ***Türkler.*** (Cilt XX). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 229.

geldiklerine yöneliktir.[354] Bun göre, Gagauzlar, Karamandan gelen Rumlardır ve Yunancayı unutarak Türkçeyi benimsemişlerdir. Bu hipoteze dayanak olarak 1556-1578 yılları arasında İstanbul'da yaşamış olan Stefan Gerlati'nin Gagauzlar, Grek (Rum) soyundan ama kendi Grek dillerini unutarak Türkçeyi kabul etmişlerdir yönündeki beyanı gösterilmektedir.

Yunanlar Gaguzlara "Türkofoni" (Türkçe konuşanlar) derler. Onlara göre Anadolu'da yaşayan Rumlar önce Rumca konuşuyorlarmış daha sonra Türkçe öğrenerek Gagauz olmuşlar ve buradan da göçerek Varna, Dobruca vilayetlerine yerleşmişlerdir.[355] Ayrıca Yunanlar Gagauzların Yunan olduğunu, Gagauz ismini "Gaga-Vüs" şeklinde açıklayarak ispatlamaya çalışırlar. "Gaga" kelimesinin akrabaları olan Arnavutların bir soyunun adı olduğunu ve "Vüs" kelimesinin Yunancada inek demek olduğunu belirtirler. Böylelikle Gagavuz kelimesi hem Gagauzların Yunanlar ile olan akrabalığına hem de onların geçim kaynağı olan ziraat ve hayvancılığa işaret etmektedir.[356]

3.2.3. Türk Asıllı Oldukları Görüşü

Gagauzların menşeîne ilişkin görüşlerde onların Türk olduğu yönündeki kanaat ağır basmaktadır. Araştırmacıların çoğu onların Türk soyundan geldiğine inanmakta ve bunları delil sunarak kanıtlamaya çalışmaktadır. Bugün Gagauzların kendileri de Türk olduklarına, Türk soyundan geldiklerine inanmaktadır. Bu durumda onların hangi Türk kavminden geldikleri büyük önem arz etmektedir. Gagauzların Türk olduklarını ve Türk soyundan geldiklerini savunan araştırmacılar, onların hangi Türk kavminden geldikleri konusunda görüş ayrılığına düşmüşlerdir. Bu araştırmacıların Gagauzların hangi Türk kavmine mensup olduklarına ilişkin görüşleri şu şekildedir:[357]

Çek tarihçi İreçek, Gagauzların Bulgar, Grek ve Romen olmadıklarını ve Türk soyundan geldiklerini ve Bulgaristan'a yerleşerek burada Hristiyan olduklarını ayrıca Selçuklu Türklerinin Dobruca'da çok kısa kalarak Kırım'a gittiklerini bu bakımdan da Gagauzların

---

[354] St. Georgescu'nun Gagauzların Grek olduğuna yönelik hipotezi, Gagauzların soyu hakkında ileri sürülen hipotezlerden biri olduğuna yönelik olup, onun yazılarından Gagauzların Bulgar, Grek ve Romen soyundan olmadıklarının ve Kumanlardan, Uzlardan, Oğuzlardan, Türk soyundan olduklarının açıkça görüldüğü anlaşılmaktadır. Bk. Çakir, 1996, 10-11.
[355] Çakir, 1996, 15.
[356] Moşkov, 2006, 40.
[357] Çakir, 1996, 6-8.

Selçuklu Türklerinden gelemeyeceğini belirtir. Kuman Türkçesi ile Gagauzca arasındaki benzerliğe dikkat çekerek Gagauzların Kuman soyundan geldiğini söyler.

D. Grigoroviç "Novorosiski Telegraf" gazetesinde 1870 yılında yazmış olduğu makalede, Gagauzların Kuman soyundan geldiklerini ve XI-XII. Asırda Bulgaristan'a yerleşerek burada Hristiyanlığı kabul ettiklerini yazar.

Nistor "Basaraya'nın Tarihi" adlı kitabında Gagauzların Kuman, Peçenek Türk soyundan olduklarını, Hristiyanlığı kabul ettiklerini ama dillerini Osmanlı Türkçesinden bile daha temiz tutuklarını belirtir.

Moşkov, Kumanların Tatar soyundan geldiklerini, Uzların, Oğuzların ise halis Türk soyundan olup Rusya'da "Torki, Oguzi, Kara Kalpaki" adları ile anıldığını ve Gagauzların da Oğuzlardan geldiğini düşünür.

Bunların yanı sıra A. Manov, Gagauz ve Gacalların Deliorman ve Dobruca'daki İlk-Bulgarlar'ın kalıntısı olmadığını, bunların Tuna Nehri'ni geçerek Balkan Yarımadası'ndaki çeşitli savaşlarla zayıflayarak Deliorman, Tuna ve Dobruca bölgelerine serpilmiş Peçenekler, Kumanlar, özellikle Uzlar gibi başlıca Türk ya da Oğuz kavimlerinin torunları olduklarını düşünür.[358] P. R. Slaveykoy da Gagauzların Peçenek ve Kumanların varisi olduğunu düşünür.[359]

V. Radloff, Gagauzlar'ın 1064 de Tuna'yı geçerek Balkan topraklarına yerleşen Oğuz (Uz) Türklerinin torunları olduğunu savunur.[360] Bulgar tarihçisi V. Zlatarski, Varna ve komşu yerlerde bulunan Gagauzların "Uzlar, Guzlar, Oğuzların" ataları olduğu düşüncesinin esassız olmadığını söyler.[361] T. Menzel, Gagauzların Oğuz soyundan olan Karakalpakların ahfadı olduğunu söyler. [362] E. Mahmut Gagauzları etnik ve lengüistik menşeleri bakımından Oğuz tipi Türk ırkına mensup olarak gösterir.[363] S. G. Agacanov, Gagauzların Doğu Avrupa'daki

---

[358] Manov, 2001, 13.
[359] Gradeşliev, İ. (1997). "Gagavuzlar (II)". (Çev. N. Eyüpoğlu). ***Belgelerle Türk Tarihi Dergisi***, (2), 50.
[360] Cebeci, 1992, 583.
[361] Gradeşliev, İ. (1997). "Gagavuzlar (III)". (Çev. N. Eyüpoğlu). ***Belgelerle Türk Tarihi Dergisi***, (3), 68.
[362] Menzel, 1945, 706.
[363] Mahmut E.(1991). "Gagauz Türkleri". ***Türk Kültürü***, 29(335), 147.

Oğuzların torunları olduğunu düşünür.[364] D. Tanasoğlu ve L. A. Pokrovskaya da Gagauzların Oğuzlardan geldiği düşüncesindedir.[365]

A. İşirkov ise Gagauzların eski Kumanların kalıntıları olduğunu, Balkanlara yerleştiklerinde Ortodoks Hristiyan olduklarını ve bu vesile ile de Osmanlı Türkleri içerisinde eriyip gitmekten kurtulduklarını ama sonraki dönemlerde, Ortodoks Hristiyan olmalarından dolayı, Bulgar ya da Rum kökenli oldukları yanılgısına yol açtığını söyler.[366]

C. Cahen, P. Wittek'in Keykâvus görüşünü eleştirerek, Tuna boyundaki Türkler için başka kökenler araştırılabileceğini söyler. Bir tez olarak XV. yüzyılda Rus steplerinden gelmiş ve bazılarının Tuna sınırını korumak için Bizans askeri kıtaları ile entegre olmuş olan Oğuzları gösterir. Bizans'ın Uz dediği Oğuzlar henüz İslamiyet'i bilmiyorlardı ve kendilerine din olarak da Hristiyanlığı benimsemişlerdi. Gagauz isminin de Anadolu'da müşahede edilen bir isim olan ve "Gaga/Caca" adlı bir Oğuz gurubu ile ilişkilendirilebileceğini söyler. Cahen bu tezinin tamamen temelsiz olduğunu, fakat Wittek'in tezinden de daha az gerçekçi olmadığını da itiraf eder. Cahen'e göre Gagauz ismi, Yazıcıoğlu da dâhil, ortaçağa ait hiçbir kaynakta yer almaz, Modern Gagauz gurubu Ortaçağ'dan sonra ortaya çıkmış bir karışımdır ve Gagauz'lara ilişkin tartışma henüz kapanmış değildir.[367]

Bruun ve Simirnov ilk defa XIX. asırda Gagauzların güneyden yani Anadolu'dan geldiğini savunmuşlardır. Ancak Panslavizme aykırı olduğu için bu görüşleri rağbet görmemiş ve yeteri kadarda işlenememiştir.[368] Daha sonra G. Balasçev, P. Wittek ve W. Zajaczkowski gibi yazarlar Gagauzların Anadolu Selçuklu Türklerinden geldiği görüşünü işlemeye başlayarak popülerlik kazandırmıştır.

Balasçev, Seyyid Lokmanın Oğuznamesi ve Bizans kaynaklarına dayanarak Gagauzların Selçuklu Sultanı II. İzzeddin Keykâvus'u takiben Bizans İmparatoru VIII. Mihail Paleolog'a sığınan Türkler olduğunu belirtir. Gagauzlar Anadolu Selçuklu Türklerinin torunları olup, Gagauz ismi de Keykâvus'tan gelmektedir. XIV-XV. yüzyılda Konya ve

---

[364] Agacanov, 2013, 238.
[365] Tanasoğlu, 2002, 246.; Pokrovskaya, 1996, 60.
[366] Gradeşliev, İ. (1997). "Gagavuzlar (II)". (Çev. N. Eyüpoğlu). ***Belgelerle Türk Tarihi Dergisi***, (2), 51.
[367] Cahen, C. (2001). "Gagauzların Kökeni ile İlgili Tartışmalı Hususlar". (çev. H. Güngör). ***Türk Kültürü***, 39 (457), 299-301.
[368] Karpat, 1996, 288.

Karaman bölgesinden Balkanlara gelen bu Türklerin de kelime başlarındaki “k” seslerini “g” olarak telaffuz ettiklerini belirtir.[369]

Wittek ise Yazıcıoğlu Ali’nin Selçuknâme’sini esas alarak Gagauzların Anadolu Selçuklu Sultanı II. İzzeddin Keykâvus'u takiben Dobruca’ya yerleşen Keykâvus’un insanları olduğunu ve Balasçev’in “Gagauz” ismini “Kekâvus”tan geldiği açıklamasının doğru olduğunu dile getirir.[370] Zajaczkowski de en kabul edilebilir hipotezin Gagauzların Oğuz ve Selçuklu soyundan gelen Türklerin torunları olduklarını ve Gagauz etnik unvanının da Keykâvus adından kaynaklı göründüğünü söyler.[371]

P. Mutafçiev ise Gagauzların Anadolu Selçuklu II. İzzettin Keykâvus’u takiben Dobruca’ya gelen Türkmenlerin torunları olduğu tezinin gerçek olamayacağını ve bunun da sadece 300 yıl sonra Seyyid Lokman tarafından yazıldığını söyleyerek şu gerekçeler ile itiraz etmektedir:

1- VIII. Mihail Paleolog 1260’lı yıllarda Keykâvus, Saru Saltuk ve kavmini Dobruca’ya yerleştirilemez, zira burası Bizans’ın hâkimiyeti altında değil bir Bulgar eyaletidir.

2- O zamanda Dobruca adı yoktu ve bu nedenle Seyyid Lokman Dobruca adını kullanamaz.

3- Keykâvus’u Kırım Hanı’nın kurtarması mümkün değildi, zira o zamanlar da Kırım Hanlığı yoktu, Kırım topraklarında devlet oluşmamıştı, buralar Kıpçak Hanlarının hâkimiyeti altında bulunuyordu.

4- Saru Saltuk, Kuzey Tatarlarının aşiret reisi olup, kutsallaştırılarak yeni göçtükleri topraklara götürülmüş ve buraların yabancısı olarak efsaneleştirilmiştir.

Mutafçiev, Dobruca’daki sözde Selçuklu varlığından farklı olarak XI-XIII. yüzyıllar arasında bu topraklarda Peçenek, Uz ve Kumanların varlığı yorum gerektirmeyecek kadar açık olduğunu ve Gagauzların Osmanlı hâkimiyeti döneminde çok sayıda yerli Bulgar unsurlarını da içine almış Kuzey Türk (Peçenek, Uz, Kuman) etnik kökenli bir millet olduğunu iddia eder.[372]

---

[369] Manov, 2001, 35-36.; Cebeci, 2008, 2.; Güngör ve Argunşah, 2002, 9.
[370] Wittek, 1952, 668.
[371] Zajaczkowski, 1991, 971.
[372] Gradeşliev, İ. (1997). “Gagavuzlar (III)”. (Çev. N. Eyüpoğlu). ***Belgelerle Türk Tarihi Dergisi***, (3), 71-72.

Mutafçiev'in bu itirazları geçerli değildir. Öncelikle, Türkmenlerin Dobruca'ya yerleştirilmesi hadisesi sadece 300 yıl sonra Seyyid Lokman tarafından yazılmamıştır. Bu göçün kaynağı hadiseden 160 yıl sonra yazılmış olan Yazıcızâde Ali'nin Selçuk-nâme'sidir ve Seyyid Lokman'ın Oğuz-nâme'si bu eserin bir özeti niteliğindedir. Dobruca o dönemde Bizans'ın hâkimiyetinde olmadığı gibi, konumu ve dönemin jeopolitiği üzerine Bulgarların da hâkimiyetinde değildi. Bizans, Bulgar ve Altın Ordu arasında hâkimiyet mücadelelerinin yaşandığı ama kimsenin de tam manasıyla hâkimiyet tesis edemediği bir bölgeydi. Dobruca adı bölgeye, bugün Dobruca Oğuz Devleti adı ile anılan devletin bir beyi olan Dobriç'e istinaden Türkler tarafından verilmiştir. Rusçuk, Silistre ve Dobrucanın diğer yerlerinde Dobruca Oğuz Devletinin bir beyi olan Yanko (1386-1398) adına basılmış bakır paralar bulunmuştur. Bu paralarda Grekçe olarak "Dobrotiç'in oğlu Despot Yanko" ibaresi bulunmaktadır. Yine 1390'da Eflak voyvodassı Mircea cel Batran'ın "Dobrotiç ülkesi despotu ve Silistre hakimi" unvanını kullandığı bilinmektedir.[373] Bu bakımdan XIV. yüzyılda dahi Dobriç ve Dobruca isimleri kullanıldığı için Yazıcızâde ve Seyyid Lokman da eserlerinde Dobruca ismini pek tabi olarak kullanabilirler. Seyyid Lokman'ın eserinde bahsettiği Kırım Hanı ise Lokman'ın ifade ettiği şekliyle Deşt Hân'ı Berke yani Altın Ordu Hanı Berke Han'dan başkası değildir.[374] Saru Saltuk ise, yaygın kanaate göre Sinop'ta doğmuş olup Çepni boyuna mensuptur.[375] Allah için savaşan gazi ve alperen olma özelliğinin yanı sıra büyük kitleleri arkasından sürükleyen liderlik vasfı ve dini kişiliği ile de ön plana çıkmıştır. Türkmenler ile birlikte Dobruca'ya gittiği gibi Anadolu, Rumeli ve Kıpçak ülkesi başta olmak üzere birçok yerde bulunmuş ve hayatı efsanelerle süslenmiş gerçek bir şahsiyettir. Ayrıca Türkmenlerin Dobruca'ya yerleştirilmesi bu çalışmanın "Türkmenlerin Dobruca'ya Yerleştirilmesi Meselesi" başlığı altında detaylıca incelenerek, başka kaynak ve çalışmalar tarafından da doğrulandığı kanıtlanmıştır. Bu bakımdan Mutafçiev'in Keykâvus'u takiben Türkmenlerin Dobruca'ya yerleştirilmesine ve Seyyid Lokman'ın Oğuz-nâme'sine karşı itirazları geçersiz kılınmaktadır.

---

[373] Decei, A. (1997). "Dobruca". ***MEB İslam Ansiklopedisi.*** (C. III). Eskişehir, 634.
[374] Seyyid Lokman, 1986, 100.
[375] Demir, 2015, 38-39.

Ülkemizde ise İ. Cansızof,[376] O. Turan,[377] H. İnalcık,[378] K. Karpat,[379] F. Sümer[380] ve İ. Kafesoğlu[381] Gagauzlar'ın Anadolu Selçuklu Türklerinden geldiği görüşünü savunurlar. Hata Sümer, Wittek'in görüşlerine itiraz ederek Gagavuzların Karadeniz'in kuzeyinden gelen Peçenek, Uz (Oğuz) ve hatta Kumanlardan (Kıpçaklar) geldiğini ileri sürenlere "Dobruca ve komşu yörelerde Peçenek, Oğuz, Kıpçak gibi tekbir yer adı, yadigârı bile yoktur. Bu sebeple bu tür itirazlar asla ciddi karşılanamaz ve onlara ehemmiyet verilemez." der.[382]

Aralarında ufak farklar olmakla birlikte Z. V. Togan, V. Hatipoğlu, A. B. Ercilasun, S. Y. Göemeç, İ. Kaynak ve A. M. Doğru'nun "Gagauz" ismine ilişkin görüşlerinde Gagauzların Oğuzlardan geldiği yönündeki görüşü savunduklarını bilmekteyiz.[383] İ. Ünver Nasrattınoğlu da Gagauzların Oğuz boyuna mensup Türkler olduğu düşüncesindedir.[384] M. Eröz de Gagauzların 1065'de Tuna Nehri'ni geçerek Balkanlara yerleşen Uzların torunları olduklarını söyler.[385]

H. Güngör, Gagauzların Peçenek, Uz ve Kıpçaklar ile Anadolu Selçuklu Türklerinin Balkanlarda oluşturdukları Türk-Hristiyan karışımı olduğunu savunur. Bu karışımın hâkim unsurunun Oğuzlar olduğunu, dillerine bakıldığında Gagauzcanın tamamen Oğuz Türkçesinin bir kolu olduğunu ve kuzeyli unsurların ise önemsenmeyecek kadar az olduklarını söyler.[386]

A. Cebeci ise Osmanlı tahrir defterlerinde yapmış olduğu araştırmanın sonucunda Gagauzların yaşadığı sancaklarda kullandıkları şahıs adları arasında en çok Uz (Oğuz) adları görüldüğünden %70'inin Tuna üzerinden Balkanlara geçip yerleşen Uz (Oğuz)'lardan olduğuna, Kuman (Kıpçak) Türklerinin adlarına %10 oranında, Anadolu'dan gelen Selçuklu Türklerinin en çok %10 oranında yer aldığı izlenimine varmıştır. Cebeci, "Gagauzlar ne

---

[376] Cansızof, R.1328, 1095.
[377] Turan, 1969, 192.
[378] İnalcık, 1993, 10.; İnalcık, 1991, 610.
[379] Karpat, 1996, 288.
[380] Sümer, F. (1991). "Gagavuzların Aslı - I". ***Türk Dünyası Tarih Dergisi***, (52), 9.
[381] Kafesoğlu, İ. (1972). ***Selçuklu Tarihi***. (Birinci Baskı). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 136.
[382] Sümer, F. (1991). "Gagavuzların Aslı - II". ***Türk Dünyası Tarih Dergisi***, (53), 5.
[383] Togan, 1981, 165.; Hatipoğlu, 1979, 29-52.; Ercilasun, 1989, 477-478.; Gömeç, 2015, 455-466.; Gaydarci, vd., 1991, V.
[384] Nasrattınoğlu, İ. Ü. (1993). "Gagauz Türkleri". ***Karınca***, (677), 56.
[385] Eröz, Mehmet. (1983). ***Hristiyanlaşan Türkler***. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 12.
[386] Güngör ve Argunşah, 2002, 9.

tamamen Uzlardır, ne de tamamen Anadolu'dan gelen Selçuklu Türklerinin torunlarıdır. "Uz"- "Selçuklu"-"Kuman" ve "Peçenekler"den oluşan Oğuz ağırlıklı bir karışımdır." diyerek çoğunluk Oğuzlardan olmakla beraber bugünkü Gagauz topluluğunun tarihte Uz (Oğuz), Kuman (Kıpçak), Peçenek ve Anadolu Selçuklu Türkleri'nin Dobruca'da Bizans'ın yönetiminde Hristiyan-Ortodoks dini inancında kaynaşarak ortaya çıkan bir Hristiyan Türk topluluğu olduğu sentezine ulaşmıştır.[387] Cebeci ile aynı görüşte olan Y. Anzerlioğlu ve M. Dördüncü de Gagauzların Peçenek, Uz (Oğuz), Kuman (Kıpçak) ve Anadolu Selçuklu Türklerinin Hristiyanlaşmış bakiyesi olduğunu savunur.[388] R. Turan'da Gagauzların Anadolu'dan gelen Türkmenler olduğunu ve bölgede bulunan Peçenek, Kıpçak kadim Oğuz topluluklarından Türklerin de iltica ettiğini kuvvetle muhtemel görür.[389]

T. Kowalski ise Kuzey-Doğu Bulgaristan'daki Türk kavimlerinden bahsederken, tarihi verilerin bir silsile takip etmeyişinden dolayı, bugün mevcut herhangi bir topluluğun, tarihte bilinen bir topluluğun devamı olduğunu, yalnızca tarihi belgelere dayanarak ispat etmenin, zor ve hatta hemen hemen imkânsız olduğundan dolayı, başka bir kriter aramaktan ve lengüistik verilere başvurmaktan başka bir çarenin kalmayışından söz ederek, lengüistik tahlillere koyulur. Bir taraftan lengüistik vakıalardan çıkan sonuçlar, diğer taraftan da tarihi ve etnolojik verileri bir araya getirerek, Gagauzları Deliorman Türlerinde olduğu şekilde, üst üste üç tabakadan oluşan bir maden filiziymiş gibi telakki eder. En eski tabaka Kuzeyden gelen bir Türk gurubundan, bunların Peçenekler, Oğuzlar, Kıpçaklar ya da bunların karışımı olması iktiza eder, ikinci tabaka Osmanlılar gelmeden daha önce güneyden gelen kuvvetli bir cenuplu guruptan, bunların da 1261'de İstanbul'a kaçan Sultanları İzzeddin Keykâvus'u takip ederek Dobruca'ya yerleştirilen Anadolu Selçuklu Türkleri olması iktiza eder, üçüncü tabaka da Osmanlı devrinin Türk kolonilerinden ve Türkleşmiş unsurlarından oluşmaktadır. Kowalski, Gagauzların Hristiyanlığının şüphesiz Tuna ötesi olan en eski tabakadan geldiğini, Deliorman Türklerinin İslamlığının da cenup menşeli ikinci ve üçüncü tabakadan geldiğini savunur.[390]

---

[387] Cebeci, 2008, 58 ve numaralandırılmamış "Özet" kısmı.

[388] Anzerlioğlu, Y. (2004). "Geçmişten Günümüze Türk Dünyasında Hristiyan Türkler". ***Karadeniz Araştırmaları***, (2), 76.; Dördüncü, M. (1999). "Gagauzların Menşei Hakkında İleri Sürülen Görüşler". ***Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi***, 1(1), 70.

[389] Turan, R. 2006, 46.

[390] Kowalski, T. (1949). "Kuzey-Doğu Bulgaristan Türkleri ve Türk Dili". (çev. Ö. F. Akün). ***İÜEF Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi***, 3(2-3) 487,499-500.

Kowalski'nin lengüistik veriler ile izaha giriştiği bu tezi önemli bilgiler ihtiva etmekte birlikte bir takım açıklamalara da muhtaçtır. Bunlardan birincisi sıralamış olduğu bu katmanların Gagauzlar içerisinde ağırlığı ve hizmeti, ikincisi ise Gagauzların Hristiyanlığının hangi tabakadan geldiğidir. Gagauzlar içerisindeki ağırlığı Oğuzlar oluşturur. Oğuzlar Kuzeyden gelip Bizans coğrafyasına yerleşerek Hristiyanlaşsan Peçenek ve Kıpçaklar ile en eski tabakayı oluşturduğu gibi cenuptan gelen Anadolu Selçuklu Türklerinin oluşturduğu ikinci tabaka da Oğuzlardan müteşekkildi. Birinci tabaka Bizans tarafından kısa sürede Hristiyanlaştırılıp asimile olurken, çoğunluğu teşkil eden cenuptan gelerek Dobruca'ya yerleştirilen ve sayıları iki-üç Müslüman şehri ve 30-40 Türk obası,[391] her ne kadar bir kısmı Ulgar (Bulgar) baskısı sonucu Ece Halil ile birlikte gemilerle Karasi iline geçtilerse de Dlobruca'da kalanların soyu Saru Saltuk öldükten sonra mürted ve ahriyân olarak burada kalmış[392] ve ikinci tabakayı oluşturmuştur. Son katmanı ise Gagauzları oluşturan bir unsur olarak görmekten ziyade, ikinci katmanın birinci katman gibi asimile olmasını engelleyen ve muhafaza eden koruyucu bir unsur olarak kabul etmek daha uygun düşecektir. Zira Osmanlı devrinin Türk kolonileri ve Türkleşmiş unsurlarının ki bunlar Müslümandır, Hristiyan olan Gagauzlar ile karıştığına dair tarihi bir kayda rastlanılmamıştır. Ayrıca Gagauzların Hristiyanlığı sayıca çok az olan birinci tabakadan değil, ekseriyetini teşkil eden ve bir zamanlar Müslüman iken Hristiyanlaştırılan ikinci tabakadan da gelmiş olabilir. Zira Gagauzların dini terminolojide Allah, Cenet, Cendem, Oruç, Haç, Haram, Helal gibi İslami terimleri isim olarak kullanması, Gagauzlarca da kullanılan Yunan alfabeli Türkçe din kitaplarından kaynaklı olduğu düşünülebileceği gibi, Gagauzların İslamiyet'ten Hristiyanlığa geçtiğini ve bu terimleri de yaşattığını gösterebilir.[393]

Bu veriler ışığında Gagauzların Peçenek, Oğuz ve Kıpçak Türkleri ile Anadolu'dan gelen Türkmenlerin ahfadı olduğuna, Türk olduğuna hükmedilmektedir. Gagauzların menşeî meselesinde onların Bulgar ya da Yunan soyundan oldukları görüşleri ise asılsızdır. Gagauzlar asırlardan beri Bulgar ve Yunanlar arasından hâkimiyet mücadelesi için bir araç

---

[391] Yazıcızâde Ali (TSN), 375b.; Yazıcızâde Ali (BN), 367v.; Seyyid lokman, 1986, 99.

[392] Y Yazıcızâde Ali (TSN), 444 a-b.; Yazıcızâde Ali (BN), 439 v.

[393] Güngör H. (1983). "Gagauzların Hristiyanlığı Kabulü ve İnanışlarındaki İslami Unsurlar Meselesi". ***Türk Dünyası Araştırmaları,*** (27), 252-254.; Yuzvyak, I. (2015). "Türklük ve Hristiyanlık; Gagavuz Dinî Terminolojisi Üzerine Dil Araştırması". ***Oğuzlar: Dilleri, Tarihleri ve Kültürleri (5. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri)***, T. Gündüz ve M. Cengiz (Editörler). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, 335, 337.

olarak görülmüştür. Gagauzların bunlar ile aynı din ve coğrafyayı paylaşması dışında hiçbir ortak yönü bulunmamaktadır. Bulgarlar Gagauzların Bulgar olduklarını Osmanlı hâkimiyetinde onların zorla dillerinin değiştirildiğini ama dinleri muhafaza ettiklerini öne sürerler. Yunanlar ise Gagauzlara, Karamanlı Hristiyan Türklere dedikleri gibi "Eleni Türkofoni" (Türkçe konuşan Yunanlar) demekte ve onların Osmanlı devrinde zorla Türkleştirildiklerini iddia ederler. Bulgarların Slavlaşmış Türk oldukları halde Osmanlı hâkimiyetinde yeniden Türkleşmedikleri düşünüldüğünde ya da Gagauzlar ile birlikte asırlarca Osmanlı hâkimiyetinde yaşayan Bulgar ve Yunanların Türkleşmek namına hiçbir iz taşımadıkları halde onlarla birlikte yaşayan Gagauzların bu dönemde, onlardan ayrı olarak, Türkleştiğini iddia etmek pek makul görülmemektedir. Eğer Bulgarların ya da Yunanların iddia ettiği gibi Osmanlı Devleti hâkimiyeti altındaki Gagauzları Türkleştirme gibi bir politika gütmüş olsaydı, Osmanlı tahrir defterlerinde onları Gebran (Gayr-i Müslim) kaydı altında, bulundukları yerlere göre, Bulgar ve Yunanlar ile birlikte yazmazdı. Yine bu defterlerde Türk isimleri bile almış kişilerin dini mensubiyetine göre Gebran kaydı altında Müslüman Türklerden ayrı olarak Gayr-i Müslimler ile birlikte yazıldığı bilinmektedir. Zira Osmanlı millet sistemi ırk, nesep birliğine dayalı değil; din, ümmet birliğine dayalıdır. Osmanlı Devletinin İslami kimliği düşünüldüğünde, Bulgar ve Yunanların iddia ettiği gibi, Gagauzları Türkleştirmeye değil; İslamlaştırmaya çalışması gerekirdi. Gagauzların dinlerini hala muhafaza ettiği görüldüğüne göre Osmanlı Devleti'nin onların ne dinlerine, ne de dillerine müdahale ettiği söylenemez. Gagauz bir akademisyen olan M. Marunevic tarihi belgelere dayanarak yaptığı araştırmalarda Osmanlı Devleti'nin kendilerine yaklaşımlarını, Bulgar ve Yunan iddialarına cevap niteliğindeki, şu sözler ile aktarır:

> XIII. yüzyılda Gagauz'ların bulunduğu mera topraklarına Uz (Oğuz)ların ili derlermiş. Uzî ili veya Uzî eyaleti kendimizin şimdiye kadar olan varlığımıza delil olarak değerlendirilebilir. O bölgelere Bizanslılar "Karbona Terra" diye bir ad vermişler. Osmanlıların gelmesinden itibaren yaşadığımız bölge topraklarına "Uzî Sancak" demişler. Selçuklular ve Osmanlılar yaşadığımız yerlerin Gagauz toprakları, yani Uzların eyaleti olduklarını böylelikle daha iyi bilmektedirler. Onlar bizi Müslümanlaştırmamışlar. Herhalde bir bildikleri vardı. Dinimizde bizi serbest bırakmışlar. Daha önceki olaylarda da görüyoruz ki çok akıllı hareket etmişler. Yoksa bugüne kadar varlığımızı muhafaza edemezdik.[394]

[394] Türkdoğan, O. (1997). "Anadolu'da Ortodoks Türkler". **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, (124), 8. Ancak Marunevic, Özi'ye Uzî demek sureti ile bu ismi Uzlar (Oğuzlar) ile bağdaştırarak hataya düşmüştür. Zira Özi ismi "Özü, Öz"den gelmekte ve Türkçede nehir, pınar, sulak arazi, düzlük yer, verimli arazi, otlak vb. anlamları ihtiva etmektedir. (TDK. (1993). ***Derleme Sözlüğü IX***. (İkinci baskı). (haz. E. Vardarlı). Ankara:

Bazı Gaguzların kendilerini Bulgar ya da Yunan olarak göstermesi Bulgar ve Rumenler tarafından delil olarak sunulmaktadır. Bu durumun birçok nedeni vardır. Mesela Rumenler arasında Gagauz sözünün bazen "bön, aptal" anlamında kullanılmasından dolayı Gagauzların bir kısmı kendilerine Bulgar dediği bilinmektedir.[395] M. Çakır da bazı Gagauzların kendini farklı tanıtmalarını şu şekilde izah eder:

> Gagauzlara sorulduğunda, onlar kendilerinin Bulgar, Rum, Rus ve Romen olmadıkları gibi, Osmanlı Türklerinden de olmadıklarını söylerler. Ama kendilerini bir yere yazdırırken onlar Bulgar ve Rusların arasında Türkleşmiş Bulgar, Rum ve Romenlerin arasında Türkleşmiş Rum (Türkofoni) olduklarını söylerler.
> Gagauzlar en eski zamanlardan beri politika yapmayı öğrenmişlerdir: Rus ve Bulgarlar arasında onların kendilerini daha iyi kabul etmeleri için kendilerini Bulgar olarak gösterirler. Romenler ve Rumlar arasından ise kendilerini Rum gösterirlermiş ki Rum ve Moldovan zabitlerinin (Fanariyotlar) kendilerini daha iyi kabul etsinler diye.[396]

Gagauzların, Gagauz kimliği dışında başka bir millet olarak anılmasında dış etkenlerden de söz etmek mümkündür. Buna örnek olarak Rusların Gagauzları farklı kimlikler altında kaydetmesi gösterilebilir. XVIII-XIX. yüzyıllarda Gagauzların büyük bir kısmı Balkan Yarımadasından Rusya hâkimiyetinde ki Bucak'a göç etmişlerdir. Rus belgelerinde bu göçmenlere "Transtuna (Tuna Ötesi) göçmenleri" veya "Bulgar göçmenleri" denmiştir. Bu belgelerde yapılan incelemeler sonucu Gaguzların Moldavalı, Sırp, Yunan ve Bulgar olarak kaydedildikleri görülmüştür. Buna göre: Soyadları Gagauz kökenli olan Chukurmis köyü sakinleri Bulgar ve Yunan olarak; soyadları Slav ve Gagauz kökenli olan Babili köyü sakinleri Moldovalı olarak; soyadları Moldovalı ve Gagauz kökenli olan Anadolka ve Barta köyleri sakinleri Moldovalı olarak; soyadlarının hepsi Gagauz kökenli olan Bulboca, Etulie, Curchi köyleri sakinleri Moldovalı olarak; çoğunluğunun soyadları (% 93,5) Gagauzlara ait eklerle biten ve Gagauz olan Bojorka köyü sakinleri geldikleri bölgelere göre Moldovalı, Sırp, Arnavut ve Bulgar olarak; soyadları Gagauz izleri taşımasına ve Gagauz kökenli olmasına rağmen Avdarma, Baimakly, Baurchi, Beshgioz, Volcaneshti, Gaidar, Ganiseni Nou, Gana, Djoltai, Dizginja, Enikioi, Kazakliye, Kapakly, Karakurt, Karbul, Kioselia Mica, Kiriet, Kirsova, Kojdamgali Mari, Kkomrat, Kongaz, Kopkui, Kopchak, Kubei, Manjar, Moldavan Baurchi,

---

TDK, 3367-3368.) Özi olarak tabir edilen bu coğrafyanın da nehir ve sulak arazilerle kaplı bulunması bakımından bu adı almış olması iktiza eder.

[395] Menzel, 1945, 707.

[396] Ciachir (Çakır), M. (1982). "Basarabyalı Gagauzların Tarihi". (haz. H. Güngör), ***Türk Dünyası Araştırmaları***, (20), 226-227.

Pelenei Bulgar, Satylyk Hadji, Sindik, Tartaul ot Largi, Tomai, Khadjinikioi, Chebolakchi Tatar, Cheshmekioi, Shaimali vb. köylerin sakinleri Bulgar olarak kaydedildiği belirlenmiştir. [397]

Dobruca yöresinden derlenen şu türkü, [398] Gagauzların soyuna ilişkin haklı bir haykırışın mısralara dökülmüş biçimidir.

Giderim giderim
Yolum tükenmez
Bir köye gelirim
Kimse görünmez
Kapıyı vurdum
Kimse işitmez
Bir adam gördüm
Dilimi bilmez
Ben kimsesiz kaldım
İsmimi bilirler
Kim olduğumu bilmezler
Ben Türk evladı
Vatansız kaldım!
Bana Urum, Bulgar derler
Türklüğümü hep çekerler (kötülerler)
Vatanım da vardır
Soyum, kanım Türk'tür
Ama bilmezler…

[397] Radova, O. (1998). "Bucak'taki Transtuna Göçmenlerinin ve Gagoğuzların Etnik Kimliği (18. Yüzyılın Sonu ve 19. Yüzyılın Başı). ***Avrasya Etütleri***, (13), 58-59.; Detaylı bilgi için bk. Karanastas Radova, O. K. (2004). ***Tuna Ötesi Göçmenleri ve Gagauzlar (19. Yüzyıl Sonları 20. Yüzyıl Başları)***. (Rusçadan çev. M. Musaoğlu). Ankara: Türksav.

[398] Makal, K. T. (1980). "Dobruca Türküleri". ***Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi***, Ekim 1980, 3(9), 41.

IV. BÖLÜM

DOBRUCA'DAN GAGAUZİYA'YA (GAGAUZ YERİ) GAGAUZLAR

4.1. Dobruca: Gagauzların Tarihi Yerleşim Yeri

Gagauzların tarihi yerleşim yeri Dobruca'dır. Bugün Bulgaristan ve Romanya sınırları içerisinde yer alan Dobruca'nın batısında ve kuzeyinde Tuna ve bunun kollarından olan Lom ve Pravadi, doğusunda Karadeniz, güneyinde Deliorman yer almaktadır.[399]

Rusya ve Ukrayna steplerinden İstanbul'a giden en kısa yolun Dobruca üzerinden geçmesi tarih boyunca bu yeri stratejik açıdan önemli kılmıştır. Bu bakımdan birçok kavmin istilasına maruz kaldığı görülmüştür. Bizans içinse Dobruca hem kuzey sınırlarının hem de İstanbul'un güvenliği açısından büyük bir önem arz etmekteydi. Bulgarların, Asparuh'un idaresinde, 678 yılında Tuna'yı geçip Dobruca'nın kuzeyinde İsakça ve Nikulitzel bölgesinden güneye kadar uzanan topraklar üzerinde yaşayan Slavları hâkimiyeti altına alarak 681'de I. Bulgar Devleti'ni kurmasıyla bu topraklar Bizans ile Bulgarlar arasında uzun süren hâkimiyet mücadelelerine sahne olmuştur. 1018 yılında "Bulgar Kıran" lakaplı İmparator II. Basileus I. Bulgar Devleti'ne son vererek tüm Bulgaristan topraklarını hâkimiyeti altına aldığı gibi Dobruca'yı da yeniden Bizans topraklarına dâhil etmiştir. Dobruca ve Bulgaristan'ın kuzey toprakları eyalet haline getirilerek Silistre'den idare edilmiştir.[400] Bizans hâkimiyeti Dobruca'da şeklen de olsa XIII. yüzyılın sonuna kadar devam etmiştir. Zira Bulgarlardan sonra IX-XIII. yüzyıllar arasında Peçenek, Uz ve Kumanların Tuna Nehri'ni aşıp, Bizans topraklarına girerek yağma, talan ve işgallerde bulundukları görülmektedir. Bu akınlardan Dobruca'da nasibini alarak uzun müddet işgallere maruz kalmıştır. Bizans bozguna uğrattığı Peçenek, Uz ve Kuman kitlelerini, sınırlarının güvenliğini sağlayabilmek adına, Hristiyanlaştırarak kontrollü bir şekilde sınırlara, özellikle de kuzey sınırlarına, yerleştirmiştir. 1186 yılında Bizans'a isyan ederek II. Bulgar devletini kuran Asen (Esen) ve Petru (Peter) kardeşlerin[401] eski Bulgar topraklarını yeniden ele geçirmeleri ile

---

[399] Karpat, 1994, 482.

[400] Karpat, 1994, 482-483.

[401] Bu kardeşler Kuman asıllı olup isimleri Esen ve Peter şeklinde telaffuz olunur. Bk. Rásonyi, L. (1993). ***Tarihte Türklük***. (Üçüncü Baskı). Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 153, 419. Ayrıca II. Bulgar devletini kuran Asen sülalesinin sönmesinden sonraki Bulgar hükümdar hanedanları Şişman, Dorman, Eltimir ve Terter sülaleleri

Bizans'ın şeklen de olsa bazı imtiyazları elinde bulundurmak suretiyle Balkanlar ile Tuna arasındaki araziyi kaybettikleri görülmektedir.[402]

XIII. yüzyılın başlarında ise bölge coğrafyası için yeni bir tehdit ortaya çıkmıştır. Bu yeni tehdit Moğollardı. Cengiz Han'ın 1227'de ölümü ile yerine geçen oğullarından Ögeday Han zamanında karar verilen batı seferi, 1237-1241 yılları arasında fasılalarla sürmüş ve Doğu Avrupa'nın önemli bir kısmı istila edilmişti. Bu seferlerin başında Batu Han bulunuyordu. Batu Han ilk olarak İtil Bulgarlarını ortadan kaldırdı. Ardından başta Moskova Knezliği olmak üzere Rus Knezliklerini yenerek onlara ait arazileri talan etti. Moğollar kısa sürede tüm Deşt-i Kıpçak'a yayılarak Kumanları hâkimiyeti altına aldılar. 1240'ta Ukrayna steplerine inilerek bölgenin en büyük knezliği olan Kiyef'i zapt ettiler. Daha sonra Polonya, Macaristan, Avusturya ve Dalmaçya'ya kadar olan bölgeyi yağmaladılar.[403] Moğollar Adriyatik Denizi'ne kadar ulaştılar. Geri dönüşlerinde ise Balkan Yarımadası'ndan geçerek Slav ülkelerini tahrip ettiler ve Bulgaristan'ı haraca bağladılar. 1241 yılında Ögeday'ın ölümü ile Batu Han fili olarak Altın Ordu Hanlığı'nı kurmuş bulunuyordu.

Bizans'ın kuzeyindeki toprakları alarak güçlü bir devlet kuran Bulgarlar şimdi II. Asen'in reşit olmayan oğullarının yönettiği ve Moğollara vergi ödeyen bir ülke olmuştu. Bu durumda Bizans öteden beri kendine ait olan Bulgar işgalindeki arazileri geri almak ümidi ile seferler düzenlemeye başlamıştı.[404] Böyle bir ortamda Dobruca üzerinde her iki devlette hak iddiasında bulunuyor, ama kimse de bu topraklar üzerinde tam bir hâkimiyet tesis edemiyordu. Ve şimdi bu mücadeleye Altın Ordu Hanlığı da dâhil olmuştu. Bizans, Altın Ordu Hanlığı'nın akınları ile karşı karşıyaydı. Tam bu sırada, belki de Bizans için bir çözüm olarak görünen, Saru Saltuk ve Keykâvus Türkmenlerinin Doruca'ya yerleştirilmesi hadisesi cereyan etti. Anadolu Selçuklu Sultanı II. İzzeddin Keykâvus Moğollardan kaçarak 1261 yılında Bizans'a sığınmıştı. Keykâvus Bizans İmparatoru VIII. Mihail Paleolog'tan Anadolu'da kendine taalluk edenler için bir arazi istedi. Mihail hem topraklarını elinde tutmak hem de ülkenin kuzey sınırlarını güvence altına almak gayesi ile Dobruca'yı, aralarında Saru Saltuk'un da bulunduğu, Keykâvus Türkmenlerine yer ve yurt olarak verdi. Hayli zaman

---

hep Kuman asıllıdır. Bk. Rásonyi, 1993, 155.; Rásonyi, L. (1939). "Tuna Havzasında Kumanlar". ***Belleten***, 3(11/12), 422.

[402] Decei, 1997, 631.

[403] Saray, M. (1989). "Altın Orda Hanlığı". ***TDV İslam Ansiklopedisi.*** (C. II). 538-539.

[404] Ostrogosky, 2015, 406.

Dobruca'da iki-üç pare Müslüman şehri ve otuz-kırk bölük Türk obası oldu. Sultanın tabiileri ve hizmetlileri de artarak sayıları 10-12 bin ere ulaşmıştı.[405]

Bu dönemde, Keykâvus'u hapsedildiği Enez Kalesi'nden kurtarırken gördüğümüz, Altın Ordu Hanlığına önemli bir mevkie sahip olan Emir Nogay, Bizans'a yapılan akınların başını çekiyordu. Emir Nogay Berke Han zamanında Hülagü ile yapılan mücadelelerde ün kazanmıştı. Bilindiği gibi Berke Han Altın Ordu Hanlığının ilk Müslüman hanıydı ve Emir Nogay da 1265 yılında resmen Müslüman olmuştu. Berke Han'ın ölümünden sonra Altın Ordu hanlığında, han sıfatı olmasa da, ölünceye kadar bir han gibi hüküm sürmüştür. Macaristan içlerine kadar akınlarda bulunmuş. Bizans İmparatoru VIII. Mihail Paleolog'un gayr-i meşru kızı Eufrosyne ile evlenmiş.[406] Bunun gibi birçok siyasi evlilikler akdetmiş ve Bizans İmparatoru, Sicilya Kralı ve Bulgar Çarının damadı olmak sureti ile bu ülkelerin iç işlerine karışmaktan geri durmamıştır. Bulgar Çarı Kostantin'in çeyiz işlerine karışmak bahanesi ile Varna civarında Mihail'e ait bulunan Anchaibus ve Mesembri kalelerini zapt etmiş.[407] Bulgar Çarı Gregor Terter'i tahtından indirmiş, yerine Smileç'i getirmiş. 1296'da Sırplara karşı da sefer düzenleyerek Stefan Milutin'i itaate mecbur kılmış. 1297'de de Bizans'a kendi isteklerini kabul ettirmiştir.[408]

Nogay'ın bölge coğrafyasında siyasi dengeleri değiştirmesi Bulgarlar ve Bizans'ın bu topraklardaki hâkimiyetine filen sekte vurmuştur. Bu vesile ile aralarında Dobruca'nın da bulunduğu bu topraklar müstakil bir hal almıştı. Dobruca da ise siyasi vaziyet şöyle idi: Bizans çok önceden burayı bir takım imtiyazları elinde bulundurmak sureti ile Bulgarlara terk etmek zorunda kalmış. Bulgar ise Altın Ordu tarafından haraca tabi kılınarak yıkılmaya yüz tutmuştur ki, kısa bir süre sonra da boyarlar, özelliklede hanedan mensubu olanlar, tarafından ülkenin çeşitli yerlerinde bağımsız ya da yarı bağımsız devletler kurulmaya başlanmıştır. Altın Ordu'nun ise Dobruca'ya ulaşması için uzun mesafeler ve aşması gereken engin Tuna Nehri vardı. Bu vaziyet yeni siyasi teşekküllerin ortaya çıkması için çok müsaitti. Nitekim böyle de oldu. Doburca'da, sonradan "Dobruca Oğuz Devleti"olarak adlandırılan bir siyasi teşekkül ortaya çıktı.

---

[405] Yazıcızâde Ali (TSN), 374b, 375a, 375b.; Seyyid Lokman, 1986, 97, 99.
[406] Georges Pachymeres, 2009, 45.
[407] Togan, 1981, 268-269.
[408] Kurat, 1972, 129.

4.2. Dobruca Oğuz Devleti

Dobruca Oğuz Devleti'nin Anadolu Selçuklu Sultan'ı II. İzzettin Keykâvus tarafından kurulduğu ve hatta yerine Saru Saltuk'u bırakarak Bizans'a döndüğü iddia olunsa da, Dobruca'ya Türkmenlerin yerleştirilmesini detayları ile anlatan yegane kaynağımız Yazıcızâde Ali başta olmak üzere, kaynaklarda böyle bir bilgi yoktur. Ayrıca Keykâvus'un Dobruca'da bulunduğuna yönelik de bir bilgi bulunmamaktadır. Bu yüzden Dobruca Oğuz Devleti'nin Keykâvus tarafından kurulduğu iddiası doğru değildir.

Dobruca Oğuz Devletinin kim tarafından kurulduğu bilinmemekle birlikte XIV. yüzyılda devletin başında Bulgar Çarı Asen'in[409] Kuman asıllı bir komutanı ya da Keykâvus'un Hristiyan olan Türkmenlerinden bir Türk olduğu düşünülen Balık (Balak[410]) Bey bulunuyordu.

Balık Bey Bulgarlar, Tatarlar, Venedikler ve Bizans İmparatorluğu ile münasebetlerde bulunarak ticari faliyetlerde bulunmuştur. Bulgar Çarı Şişman ile ittifak yaptığı da bilinmektedir. 1346'da Bizans taht mücadelelerine dahil olarak, yeni İmparator Kanteküzen'e karşı küçük yaştaki İmparator V. İoannis Paleolog ve taht naibi olan annesi İmaparotoriçe Anna'yı desteklemiştir. İmparotoriçe Anna İstanbul dışında tüm şehirlerin Kantaküzen tarafından ele geçirilmiş olduğunu görünce, Karvuna Beyi olan Balık'a elçiler göndererek yardım istemiştir. Balık Bey İmparotriçeye yardım olarak kardeşleri Teodor ve Dobriç'in de bulunduğu 1.000 atlıdan müteşekkil özel bir birlik göndermiştir. Bu birlik deniz kenarındaki kentleri de İmparatoriçe'ye katılmaya ikna etmiştir. İmparatoriçe hizmetleri karşışığında Dobriç'i büyük dük Apokavu'nun kızıyla evlendirerek ordusuna komutan yapmıştır. Balık'ın ölümünden sonra yerine 1357'de Balık'ın kardeşi olan Dobriç geçmiştir.[411] Dobriç'in her ne kadar Keykâvus'un torunlarından biri olduğunu iddia edilse de bu pek mümküm görülmemektedir.[412] Ama bugünkü Dobruca isminin Dobriç'ten geldiği

---

[409] Asen (Esen) bir Kuman adı olup, II. Bulgar devletini kuran Asen sülalesinin sönmesinden sonraki Bulgar hükümdar hanedanları Şişman, Dorman, Eltimir ve Terter sülaleleri hep Kuman asıllıdır. Bk. Rásonyi, 1993, 153, 419, 155.; Rásonyi, L. (1939). "Tuna Havzasında Kumanlar". ***Belleten***, 3(11/12), 422.

[410] Gömeç, 2015, 459.

[411] Manov, 2001, 22-24.; Ülküsal, 1987, 32.; Kazhdan, A. (1991). "Dobrotica". ***ODB (The Oxford Dictionary of Byzantium)***. (C.I). New York: Oxford University Press, 642.

[412] Cambazov, İ. (2001). "Dobruca Oğuz Devleti". ***IV. Uluslararası Gagauz Kültürü Sempozyumu 17-18 Kasım 1999***. (Yay. haz. İ. Bozkurt, F. Arnaut). KKTC Gazimağusa: Doğu Akdeniz Üniversitesi Kıbrıs Araştırmaları Merkezi, 157.

aşikardır. Daha önce "Küçük İskit Yurdu" sonra da "Karvuna Yurdu" adı verilen bu bölge Dobriç'ten sonra Türkler tarafından "Dobruca" olarak adlandırılmış ve halen de bu ad ile anılmaktadır. Dobriç Bizans ile olan akrabalık ilişkilerinden dolayı "Despot" ünvanını almıştır.[413] Zira o kızını 11-15 Kasım 1373 tarihinde V. İoannis Paleolog'un oğlu Mihail ile evlendirmiştir.[414] Hatta bu akrabalık bağına dayanarak Trabzon Rum İmparatoru Andronikos Komnenos'u tahtan indiririp damadı Mihail Paleolog'u Trabzon tahtına çıkarmak istemiştir. Dobriç'in Karadeniz'de bir donanmaya sahip olduğu bilinmektedir. Bu donanmayla Karadeniz'de Cenevizlilere karşı birçok mücadeleye girişmiştir. Dobriç'in kendi hakimiyetindeki yerleri Bulgar kilisesinden ayırarak İstanbul Patrikliğine bağladığı görülmektedir. Dobriç'in ölümü ile 1386'da oğlu Yanko başa geçmiştir. Yanko Cenevizliler ile dostça geçinerek ticaret anlaşmalarında bulunmuştur.[415]

1387 de Osmanlı kuvvetlerinin Ploşnikte yenilmesinden sonra Sultan I. Murad'ın asker toplamak için haracgüzarlarına haber gönderdiği görülmektedir. Neşrî, tüm haraç güzarların Sultana asker göderdiklerini ama Bulgar Çarı Şişman ve Dobricaoğlunun (Yanko) Sultana asi olup asker göndermediklerini kaydeder.[416] Decei de anonim vekayinamlerde Yanko'ya dair bir kaydın olduğunu ve Yanko'nun Sultan I. Murad'ın hâkimiyetini kabul ettiğini bildirir.[417] Buna göre 1387 ya da daha erken bir tarihte Yanko'nun Osmanlı hâkimiyetini kabul ettiği anlaşılmaktadır.

Sultan I. Murad'ın emriyle 1388'de Bulgaristan üzrerine gönderilen Çandarlı Ali Paşa Pravadi, Girpiçe, Kösova, Nükesri, Kriçdaviçe Burgaz, Ziştova, Niğbolu, Veçen, Madara, Şumnu, Tarak, Tırnova, Yürükova gibi Şişman'a ait yerleri almış, Silistre ise Şişman tarafından teslim edileceği söylenmişse de teslim edimemiştir. Şişman bizzat Sultan Murad'ın huzuruna çıkıp özürlerni sunarak af dilemiş ve onun tabiyetini kabul etmiştir.[418] Neşrî, bu sefer sırasında Dobruca'nında teslim alındığını söyler ve de Dobricaoğlu Yanko'ya dair bir hikaye anlatır. Yanko Varna namında muhkem bir kalede duruyordu. İki kafir Ali

---

413 Manov, 2001, 24.

414 Kılıç, Ş. (2013). ***Bizans Kısa Kronikleri (Chronica Byzantina Breviora)***. İstanbul: İthaki Yayınları, 92.; Decei, 1997, 633.; Uzunçarşılı, 1994, 190.

415 Uzunçarşılı, 1994, 190.; Manov, 2001, 24-25.

416 Mehmed Neşrî, 1949, 241, 249.

417 Decei, 1997, 634.

418 Mehmed Neşrî, 1949, 241-257.; Hoca Sadeddin Efendi. (1979). ***Tacü't-Tevarih – I***. (Yalınlaştıran İ. Parmaksızoğlu). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 170-174.

Paşa'ya gelerek Varna'nın önde gelenlerinin anlaşarak Yanko'yu tutup kaleyi teslim etmek istediklerini söylemiş, Ali Paşa kaleyi teslim alması için Timurtaşoğlu Yahşi Bey'i görevlendirdiyse de kale teslim edimemiştir.[419] Uzunçarşılı da Ali Paşa'nın Yanko'dan Varna'yı almak istediğini, ancak her iki tarafla da dost olan Cenevizlilerin ricaysıyla Varna'ya dokunmadığını ve Yanko'nun dahi Kosava savaşı için asker gönderdiğini belirtir.[420] Ali Paşa daha sonra Kosava Seferi için Sultan I. Murad'ın kuvvetlerine katılmak üzere bir miktar asker bırakarak buradan ayrılmıştır. Bu fırsattan istifade ile Eflak voyvodassı Mircea cel Batran, Dobruca ve Silistreyi ele geçirmiş ve 1390 yılında "Dobrotiç Ülkesi Despotu ve Silistre Hakimi" unvanını almıştır. Bu tarihten sonra da Yonko'nun adına rastlanılmaz. Rusçuk, Silistre ve Dobrucanın diğer yerlerinde Yanko adına basılmış bakır paralar bulunmuştur. Bu paralarda Grekçe olarak "Dobrotiç'in oğlu Despot Yanko" ibaresi bulunmaktadır.[421] Dobruca Oğuz Devleti yaklaşık 10 yıl Osmanlı Devletine tabi olarak varlığının sürdürmüş, anacak 1398'de Yanko'nun ölümünden sonra Yıldırım Bâyezid tarafından ortadan kaldırılmıştır.[422]

4.3. Osmanlı Hâkimiyetinde Gagauzlar

Sultan I. Murad'ın emri ile H. 787 (1385/1386) yılında Çandarlı Halil Paşa ve Evrenoz Bey'in Kavala, Dırama, Zihne, Siroz ve Karaferye'yi feth etmesi,[423] Dobricaoğlu Yanko'nun 1387 ya da daha erken bir tarihte Osmanlı hakimiyetini kabul etmesi ve Çandarlı Ali Paşa'nın Bulgaristan Seferi sırasında aldığı Pravadi, Şumnu, Silistre ve Dobruca gibi yerler de göz önünde bulundurulunca Gagauzların yaşamakta olduğu yerler ve dolayısla da Gagauzlar fiilen Osmanlı hakimiyetine girmiş oldular.

Yanko'nun ölümünden sonra da 1398'de Yıldırım Bâyezid tarafından Dobruca Oğuz Devleti Osmanlı topraklarına katılarak sonlandırılmıştır. Ancak bölgenin dinamik yapısından dolayı buralar sürekli el değiştirmektedir. Nitekim Candarlı Ali Paşa'nın Bulgaristan Seferi

[419] Mehmed Neşrî, 1949, 249-251.
[420] Uzunçarşılı, 1994, 190.
[421] Decei, 1997, 634.
[422] Cebeci, 1992, 586.
[423] Bu yerlerin Neşrî'de Çandarlı Halil Paşa ve Enveroz Bey; Hadîdî'de Lala Şahin ve Enveroz Bey; Anonim Tevârih-i Âl-i Osman'da Lala Şahin tarafından feth edildiği gösterilir. Bk. Mehmet Neşrî, 1949, 215.; Hadîdî. (1991). ***Tevârih-i Âl-i Osman (1299-1523)***. (haz. N. Öztürk). İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 100.; Anonim (1992). ***Anonim Tevârih-i Âl-i Osman (F. Giese neşri)***. (haz. N. Azamat). İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 28.

sırasında aldığı Silistre ile Dobruca, onun buradan ayrılması ile birlikte, Eflak Voyvodası Mircea'nın eline geçmiş. Daha sonra Osmanlılar hakimiyeti ele geçirerek Bulgaristan Seferi sırasında 1394'de Yıldırım Bâyezid, Mircea'dan buraları geri aldı ise de Ankara bozgunundan sonra 1404'de Mircea burada yeniden hakimiyeti ele geçirdi. Dobruca'nın kati bir şekilde Osmanlı hakimiyetine girmesi ise 1417'de Çelebi Mehmet zamanında vuku bulmuştur.[424]

Osmanlı Devleti Rumeli'de fethettiği yerleri kendi idari teşkilatlanmasına göre yapılandırdığı görülmektedir. 1388'de Osmanlı topraklarına katılan Silistre, bir sancak haline getirilerek Yanbolu, Varna, Pravadi, Aydos, Şumnu, Karinabad gibi Bulgaristan şehirleri Silistre sancağına bağlandı. Yeni fethedilen bu yerlerin iskânı için Anadolu'dan Türkmen aşiretleri getirildi. Bunlar Bulgaristan'ın doğu bölgelerine; Karadeniz, Kocabalkan, Deliorman, Dobruca civarına ve alınan diğer yerlerde iskân edildiler.

Silistre konumu gereği Rumeli Beylerbeyliğinin en geniş sancaklarından biri haline getirildi. 1599'da bütün Balkanları içine alan Rumeli Eyaleti'nden, Karadeniz'e yakın sancaklar alınmak sureti ile Silistre Eyaleti kuruldu. Bu yeni eyalet Kırklareli'nden Kırım'a kadar kesintisiz bütün batı Karadeniz kıyı ve illerini kapsamaktaydı. Bugün Rusya, Romanya, Bulgaristan ve Türkiye'de bulunan Trakya'nın Karadeniz bölgesi, Bulgaristan'ın Karadeniz kıyıları, Dobruca, Deliorman, Bucak, Basarabya ve Kırım'a kadar güneybatı Ukrayna, Silistre Eyaletinin sınırları içinde yer almaktaydı.[425]

Silistre Eyaletinin bir diğer adı da Özi Eyaletidir. Çoğu yerde bu eyalet Silistre ve Özi adıyla anılmaktadır. Zira eyalete ismini veren Silistre ve Özi birer Paşa Sancaklarıdır.[426] Osmanlı tarafından Özi adında bir sancak oluşturulması, Silistre Eyaletinin Özi adı ile de anılması, Dinyeper Nehri'ne Özi Nehri denmesi Gagauz bir akademisyen olan M. Marunevic'i bu bölgenin tarihte de bir Oğuz yurdu olduğuna ve bu hususun Osmanlı tarafından da bilindiği yanılgısına sebep olmuştur.[427] Ancak Özi ismi "Özü, Öz"den gelmekte ve Türkçede nehir, pınar, sulak arazi, düzlük yer, verimli arazi, otlak vb. anlamları ihtiva

---

[424] Decei, 1997, 634-635.
[425] Cebeci, 2008, 42-43.
[426] Kılıç, O. (2017). "Batı Karadeniz Kıyısında bir Osmanlı Eyaleti: Özi/Silistre". ***Karadeniz İncelemeleri Dergisi***, (23), 38-39.
[427] Türkdoğan, 1997, 8.

etmektedir.[428] Özi olarak tabir edilen bu coğrafyanın da nehir ve sulak arazilerle kaplı bulunması bakımından bu adı almış olması iktiza eder.

XVI. yüzyıl Osmanlı tahrir defterlerine göre Gagauzlar Osmanlı hâkimiyeti altında şu sancak ve kazalarda yaşamaktaydılar:[429]

1- Silistre Sancağı	:Silistre, Varna, Pravadi, Hırsova, Aydos, Ahyolu (Ahiloy), Karinabad, Yanbolu, Rusi Kasrı, Babadağ.
2- Akkerman Sancağı	: Akkerman, Kili, Bender.
3- Niğbolu Sancağı	: Şumnu, Eskicuma.
4- Edirne Sancağı	: Edirne, Ada, Kızılağaç, Üsküdar, Dimetoka.
5- Gümülcine Sancağı	: Gümülcine, Zihne, Drama.
6- Çirmen Sancağı	: Çirmen, Hasköy, Cisr-i Ergene (Uzunköprü)
7- Vize (Kırkkilise) Sancağı	: Vize, Kırkkilise (Kırklareli), Çorlu, Bergos (Lüleburgaz), Babaeskisi, Hasköy (Hafsa).
8- Biga Sancağı	: Biga, Lâpseki.

Osmanlı Devleti hâkimiyeti altındaki milletlerin din, dil ve kültürlerine müdahalede bulunmayıp onların hâkimiyeti altında özgürce yaşamasına müsaade etmiştir. Bu bakımdan Osmanlı hâkimiyeti altında yüzyıllar boyunca yaşayan Ermeni, Gürcü, Yunan, Bulgar, Sırp vb. diğer milletler dinlerini, mezheplerini, dillerini ve kültürlerini muhafaza edebilmiş ve Osmanlı Devleti'nden sonra da ayrı bir millet ve devlet olarak varlıklarını devam ettirmişlerdir. Yine aynı şekilde Gagauzlar da Osmanlı Devleti'nin koruyuculuğu sayesinde Peçenek, Uz ve Kumanlar gibi asimile olup yok olmaktan kurtuldukları gibi dinlerini, dillerini ve kültürlerini bugüne kadar muhafaza edebilmişlerdir. XVIII. yüzyıldaki Osmanlı-Rus Savaşları, bu savaşlar esnasında yaşanan zorunlu göçler, Lozan Antlaşması'na kadar yaşanan toprak kayıpları ile birlikte Gagauzlar tedrici olarak Osmanlı hâkimiyetinden çıkmış ve soydaşlarından ayrı düşmüşlerdir.

4.4. XVIII-XIX. Yüzyıllarda Gagauzların Göçleri

XVIII. yüzyılda Osmanlı Devleti ile Ruslar arasında yaşanan çetin mücadeleler ve doğurduğu sonuçlar bölgede otorite boşluğuna neden olmuş ve bu dönemde Vidin paşası Pazvandoğlu Osman ile Rumeli'de ün salmış olan Macar Ali, Kambur İbrahim ve Kara Fevzi gibi eşkıyaların baskısı Gagauzlar üzerinde olumsuz etkiler bırakmıştır.[430] Hem bu

[428] TDK. (1993). ***Derleme Sözlüğü IX***. (İkinci baskı). (haz. E. Vardarlı). Ankara: TDK, 3367-3368.
[429] Cebeci, 2008, 39-40.
[430] Moşkov, 2006, 35.; Güngör ve Argunşah, 1998, 37.

olumsuzluklar hem de Rusya'nın işgal ettiği şehirdeki Müslümanları sürerek yerlerine Hristiyan olan Bulgar ve Rumlar ile birlikte Gagauzları da bu bölgelerde iskân etmesi Gagauzları ister istemez göçe mecbur etmiştir. D. Tanasoğlu bu savaş ve göç esnasında Gagauzların çok büyük sıkıntı çektiğini, Rus askerlerinin Gagauzlara verdiği zararların ise propaganda ile Osmanlı askerli tarafından verilmiş gibi gösterildiğine dikkat çekmektedir.[431]

1734-1739, 1768-1774 yılları arasında yapılan Osmanlı-Rus Savaşları sırasında Varna, Silistre-Rusçuk vilayetlerinde yaşayan Gaguzlar ile Dobruca bölgesinde yaşayanlar çok fazla zorluk çekmişler ve bu yüzden de kendi topraklarını terk ederek Moldova içine Basarabya, Bucak ve Rusya'ya göç etmeye başladılar. Moldova Boyarı Balluş sahip olduğu geniş topraklarda çalıştırmak üzere iki büyük Gagauz kitlesini Tuna Nehri'nin sağına geçirmiştir. Gagauzlar Basarabya'nın Lapuşna vilayetinde 1770 yılında Çadır ve Orak olmak üzere iki tane şehir oluşturmuşlardır. Balluş daha sonraları da Gaguzları buraya geçirmeye devam etmiştir. Gagauzlar bu topraklarda 50 yıl kalmışlardır. Tatarların Bucak'tan çıkarılması üzerine Gagauzlar Çadır ve Orak şehirlerini terk ederek 1818 yılında Bucak'a yerleşmişlerdir. Burada Çadır'dan gelenler Çadır-Lunga ve Orak'tan gelenler ise Avdarma köylerini kurmuşlardır. Gagauzların terk ettiği bu iki şehre ise Moldovalılar yerleşmişlerdir.[432]

1806-1812 Osmanlı-Rus Savaşı'nda ise Bulgarlar ve Gagauzlar Rusların eliyle Bucak'a yerleştirilmişlerdir. 1806'da Osmanlı topraklarına giren Ruslar altı yıl boyunca birçok yeri işgal etmiş ve bölgenin demografik yapısını kendi çıkarlarına hizmet etmek üzere yeniden şekillendirmişlerdir. Bu savaşta İshakçı, Tulça, Baba-Dağı, Maçin, Hırsova, Köstence, Küçük Kaynarca, Tutrakan ve ilk defa olmak üzere Silistre Ruslar tarafından işgal edilmiştir.[433] Bu işgaller sırasında bölgedeki Müslümanların bir kısmı katledilirken bir kısmı da yerlerinden sürülmüştür. Başta Bucak'taki Tatarlar olmak üzere işgal edilen yerlerdeki Müslüman halk, savaş eseri sayılarak Kırım dolaylarına ve Rusya içlerine yerleştirilmiştir. 1812'de imzalanan Bükreş Antlaşması ile bu savaşa son verilmiştir. Antlaşmaya göre Ruslar Dobruca'da işgal ettikleri yerleri terk ederken Purut Nehri'nin doğusunda kalan Akkirman, Kili, Bender ve Bucak gibi yerleri kapsayan Basarabya Ruslara bırakılmıştır. Hem savaş esnasında hem de savaştan sonra Ruslar, Bulgaristan ve Dobruca'da yaşayan Bulgar ile Gagauzların büyük bir

[431] Tanasoğlu, 2002, 248.
[432] Ciachir, 1982, 227-228.
[433] Decei, 1997, 639.

kısmını Müslümanların çıkarıldığı Basarabya ve Bucak'a yerleştirmişlerdir. 1812'de 240.000 olan Basarabya'nın nüfusu bu göçler ile 1823'de 550.000'i bulmuştur.[434] Bu göçler esnasında Gagauzlar Rus idarecilerine Bulgarlarla bir tutulmaya itiraz edip, Bulgar olmadıklarını, Türkçe konuşan Hristiyan Türkler olduklarını ve Bulgarlar ile hiçbir alakalarının olmadıklarını söyleyerek Bulgarlarla aynı yerlere yerleşmek istemediklerini söylerler ve ayrı köylere yerleştirilirler.[435] Basarabya'da 29 Aralık 1819'da hâkim Senat'ın özel kararıyla göçmenlerin yaşadıkları yerler Purut, Bucak, Kagul ve İzmayil olarak dört inzibati-arazi dairesine bölmüş ve onlara kendi mahkemeleri, vergi sistemi vb. ayrıcalıkların sağlandığı kolonist hukuku verilmiştir.[436]

4.5. Bağımsızlığa Giden Yolda Gagauzlar

XVIII. yüzyıldan sonra Gagauzların bir kısmı eski yerlerinde mukim kalırken bir kısmı da Basarabya ve Bucak'a yerleşmiş, uzun süren savaşlar ve antlaşmalar neticesinde sınırların sürekli değişmesi ile birlikte Gagauzlar da, etnik kimliklerine bakılmaksızın, Osmanlının, Bulgarların, Romenlerin, Rusların, Moldovalıların ve Ukraynalıların hâkimiyeti altında bulunmuşlardır.

1853-1856 Kırım Savaşı sonrasında Gagauzların bir kısmı Zaparoje ve Odessa bölgelerine göç ettirilmişlerdir.[437] 1812 Bükreş Antlaşması ile Basarabya Ruslara bırakılırken Kırım Savaşı sonrası imzalanan 1856 Paris Antlaşması ile Ruslar Basarabya'nın Kahulu, İsmail ve Bolgrad kazalarından oluşan kısmını Boğdan'a terk etmek zorunda kalmıştır. Yine bu antlaşmaya göre Osmanlı hâkimiyetinde olmak üzere Eflak ve Boğdan'da ayrı ayrı Prens seçilmesi ön görülmüş ve Alexandru lon Cuza önce Boğdan, ardından Eflak'ta prens seçilmek sureti ile fiili olarak, iki prenslik birleştirilmiş ve bugünkü Romanya'nın temelleri atılmış oldu (1856).[438] Dolayısıyla bu bölgede yaşayan Gagauzlar da Romenlerin hâkimiyetine girmiş oldular.

---

[434] Karpat, K. H. (1992). "Bucak". ***TDV İslam Ansiklopedisi.*** (C. VI). 342.
[435] Kırpık, G. (Editör). (2015). ***Ömrüm Ateşten Gömlek (Dr. Ahmet Cebeci ile Nehir Söyleşi)***. (Röportaj S. Karabillioğlu). Ankara: Cümle Yayınları, 197.
[436] Argunşah, 2002, 237-238.
[437] Güngör ve Argunşah, 1998, 39.
[438] Özcan, A. (1992). "Boğdan". ***TDV İslam Ansiklopedisi.*** (C. VI). 271.

1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı sonrası imzalanan Berlin Antlaşması'na göre Tuna Deltası'nı teşkil eden adalar ile Yılan Adası ve Kili, Sulina, Mahmudiye, Tulça, Maçin, Babadağı, Hırsova, Köstence, Mecidiye kazalarını ihtiva eden Tulça Sancağı yani Kuzey Dobruca, Ayastefonos ve Berlin Antlaşmaları ile bağımsızlığı tanınan, Romanya'ya bırakıldı. Silistre ve Kaliakra'nın bulunduğu Güney Dobruca Bulgarlara bırakılırken, Romanya'nın hâkimiyetinde bulunan Basarabya'nın Kahulu, İsmail ve Bolgrad kazalarından oluşan kısmı da Ruslara verildi.[439] Bu taksimat yapılırken, Gagauzlar bir millet, bir bütün olarak göz önünde bulundurulmadıkları için onlarda taksim edilen bu arazilerle birlikte Romanya, Bulgaristan ve Rusya arasında taksim edildiler.

1905 yılında Gagauzların bağımsızlık yolunda büyük bir adım attıkları görülür. Nitekim bu yılda Gagauzlar "Komrat Cumhuriyeti"ni ilan etmişlerdir. Ancak bu devlet Rus ve Moldovalılar tarafından zorla geçeriz ilan edilene kadar iki hafta yaşayabilmiştir.[440] 1908-1914 yıllarında Çarlık Rusya'sı başbakanı Stolipin'in yaptığı referandum sonrasında Gagauzların bir kısmı Çarlık hükümeti tarafından Kazakistan'a yerleştirilmiş. 1926 yılında yapılan sayımda Kazakistan'da 830 Gagauz olduğu tespit edilmiştir.[441]

İkinci Balkan Savaşı sonunda 1913 yılında imzalanan Bükreş Antlaşması ile Güney Dobruca Romanya topraklarına dâhil edildi. Böylelikle Dobruca Gagauzları Romanya'nın idaresinde, Deliorman Gagauzları da Bulgaristan'ın idarisi altında kaldı. Birinci Dünya Savaşı sonrasında 1919'da Basarabya'da Romanya'ya verilince Gagauzların büyük çoğunluğu Romanya'nın hâkimiyeti altına girdi.[442] Romanya idaresi altında Basarabya'da Gagauzların yaşadıkları yerler ve nüfusuna ilişkin Yaşar Nabi Nayır 1936 yılında şu bilgileri vermektedir: Komrat (14000), Başköy (6000), Beşelma (4000), Beşgöz (4000), Avdarma (3000), Çadır (9000), Çokmeydan (4000), Düzgünce (4000), Buurcu (3000), Kazayak (6000), Haydar (3000), Çaltay (3000), Kubey (9000), Konkaz (10000), Kıryet (4000), Kurcu (5000), Satılık Hacı (8000), Dimitrovka (6000), Karakurt (3000), Kartal (2000), Vulkaneşti (6000), Çeşme Köy (4000), Dermendere (3000), Yeniköy (3000), Kurbağlı (2000), Tuğluköy (3000), Bulboka

---

[439] Decei, 1997, 639-640.; Özcan, 1992, 271.
[440] Peker, G. (1995). "Gagauz Özerklik Süreci Dün ve Bugün". ***Avrasya Etüdleri***, 2(2), 37.
[441] Amanjolov, 1994, 45.
[442] Cebeci, 1985, 219.

(4000), Köseli (3000), Karaağaç (3000), Kayraklı (2000), Gavanoz (3000), Tamay (4000), Tabak (3000), Anadolu (3000), Kıpçak (6000), Hasan Aspağa (4000).

Nayır, yalnızca bu köylerin nüfusunun 167 bin kişiyi bulduğunu, bunların 150 bininin halis Gagauz olduğunu, bu listenin bırakın Romanya'yı Basarabya'daki Gagauz yerleşim yerlerinin tamamını ihtiva etmekten çok uzak olduğunu ve bunları göz önünde bulundurunca da Romanya'da 300 bin kadar Gagauz olduğunu tahmin eder. Bulgaristan'da ki Gagauz sayısını da 50 bin olarak tahmin etmektedir[443]

Türkiye Cumhuriyeti ile Gagauzlar arasında ilk resmi temaslar bu dönemde gerçekleştirilmiştir. Şüphesiz bunda Bükreş Büyükelçisi Hamdullah Suphi Tanrıöver'in büyük destek ve gayretleri vardır. Yaşar Nabi Nayır'ın Gagauzlar üzerinde çalışmasında, Atanas Manov'un Gagauzlar adlı kitabının Türkçeye kazandırılmasında da onun girişimleri görülmektedir. Hamdullah Suphi Gagauzalara o kadar düşkündü ki onların Türkiye'ye yerleştirilmesini dahi istemekteydi. Hamdullah Suphi ve Yaşar Nabi Nayır her zaman Gagauz Türklerinin Türkiye'ye getirilmesini savunmuş ve bunun için uğraşmışlardır. Madrid Büyükelçisi Tevfik Kamil Bey ise Gagauzların Türklük ile bir rabıtasının kalmadığını, mübadele ve ona takaddüm eden milli hareket ile milli birliğini teessüs eder gibi olan memleketimize yeniden bir Ortodoks cemaatinin getirilmesinin, ileride yeni sorunlara yol açabileceği gerekçesi ile karşı durmuştur.[444] Nitekim hiçbir zaman Türkiye'ye toplu bir Gagauz göçü de gerçekleşmemiştir.

İkinci Dünya Savaşı esnasında Nazi Almanya'sı, Güney Dobruca'yı Bulgaristan'a terk ederek Basarabya'yı da Sovyetlerin ilhakına bırakır (1940).[445] Yine bu tarihte Moldova Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin kurulması üzerine sınırların yeniden şekillendirilmesi Gagauz topraklarının rastgele ikiye bölünmesine neden olmuş. Gagauz nüfusunun %80'i 3 şehir ve 23 köyle birlikte Moldova SSC'de kalırken, %20'si Bucak'a bitişik Ukrayna'da kalmıştır. Bu dönemde Gagauzların asimile edilmeye çalışıldığı gözlemlenmektedir. 1950'lerin sonundan Sovyet yönetiminin bitişine kadar Gagauzlara her alanda sadece Rusça öğretilmiş ve yerel basın ile radyolarda sadece Rusça yayın yapılmasına müsaade edilmiştir.

---

[443] Nayır, 1999, 61, 79-80.
[444] Duman, Ö. (2008). "Atatürk Döneminde Romanya'dan Türk Göçleri (1923-1938)". ***Bilig***, (45), 37-39.
[445] Cebeci, 1985, 220.

Gagauzlar kendi dillerinde eğitim yapmaktan da mahrum bırakıldıkları için Rusça ve Romence konuşmaya zorlanmışlar ve dolayısıyla da milli bilinçlerini kaybetmeye başlamışlardır. 1979-1989 yılları arasında Gagauzların %5'inin anadillerini kaybettikleri kaydedilmiştir.[446] Romanya'da bulunan Gagauzlar da Nikolay Çavuşesku döneminde, kollektifleştirme, köykent projesi adı altında Romanya'nın çeşitli bölgelerine dağıtılarak asimilasyona uğratılmışlardır.[447]

4.6. Gagauziya (Gagauz Yeri) Özerk Bölgesi

"Gagauziya" ya da "Gagauz Yeri" bugün Gagauz Türklerinin büyük çoğunun yaşadığı, niteliklerinin Moldova Cumhuriyeti Parlamentosu tarafından belirlenmiş bulunan Moldova'nın güneyinde yer alan özerk idari bir bölgedir. 1985'den itibaren SSCB'de görülen genel milli hareketlilik ortamı ve hızla artan Ruslaşma ve Romenleşme tehlikesine karşı Gagauzlar etkili önlemler almaya başlamışlar. 1987 yılında bir halk kulübü olarak kurulan "Gagauz Halkı Örgütü" Gagauzların sesi olarak Moldova Cumhuriyeti içerisinde 12 Kasım 1989'daki Gagauz özerklik ilanının temellerini atmışlar. 19 Ağustos 1990'da Gagauz Millet Meclisi "Gagauz Cumhuriyeti"ni ilan etmiş. Moldova Cumhuriyeti'nin özerlik ilanını tanımaması, seçimlerinin yapılmasına mani olma çabalarına rağmen 25 Ekim 1990'da seçimler yapılmış, 31 Ekim 1990'da Gagauz Millet Meclisi oluşturulmuş, Stefan Topal ilk Cumhurbaşkanı seçilmiştir.[448]

Gagauzlar uzun süren uğraşları sonunda 23 Aralık 1994'de Moldova Cumhuriyeti Parlamentosu'nda kabul edilen "Gagauz Yeri'nin Özel Statüsü Hakkında Kanun" ile de hukuki statüyü elde etmişlerdir. Buna göre:[449] Gagauziya, Moldova Cumhuriyeti bileşimine giren, Gagauzların kendi kaderini tayin hakkının bir şekli olan özel statülü sınırlı bağımsız, özerk bir ülkedir. Moldova Cumhuriyeti'nin bağımsız devlet statüsü değiştiği takdirde Gaguz Yeri bunun dışında kalma ve kendi kaderini tayin etme hakkına sahiptir. Gagauz Yeri, Moldova Cumhuriyeti Anayasası ve yasalarına aykırı olmayan, Gagauz Yeri tüzük ve Halk Meclisi kararlarına göre yönetilir. Gagauz Yeri'nin resmi dilleri Gagauz, Moldovan ve Rus

---

[446] Peker, 1995, 37-38.
[447] Karatay, Z. (1990). "Gagauz Türklerinin Bağımsızlık Mücadelesi ve Ana Sözü Gazetesi". ***Emel***, (181), 298-299. (298-300)
[448] Peker, 1995, 38.
[449] Gökoğuzlar Bağımsızlığını Kazandı. (1995). ***Türk Dünyası Tarih Dergisi***, (97), 35-37.

dilleridir. Gagauz Yeri'nde bu dillerle beraber başka dillerin de işlenmesi garanti edilmiştir. Gagauz Yeri terkibine nüfusunun % 50'den fazlası Gagauz olan yerleşim yerleri girer. Bu sayının altında olan yerler buraca halkının %30'dan fazlasının talep ettiği referandum sonucunda çıkan karar ile Gagauz Yeri'ne dâhil edilmektedir.

Gaguz Yeri'nin temsil organı Halk Topluşu (Millet Meclisi) olup, en yüksek görevlisi başkandır. Başkan, Gagauz Yeri seçmenlerinin seçtiği Gagauz dilini bilen 35 yaşından büyük Moldova vatandaşı olmalıdır. Başkanın görev süresi iki dönem ile sınırlandırılmıştır.

Moldova Cumhuriyeti Parlamentosu 5'de 3 çoğunluğu ile bu kanunda değişiklik ve eklemeler yapma hakkına sahiptir. Moldova Cumhuriyeti bu kanun ile Gagauzlara Moldova topraklarında belirlenen şartlar altında kendilerini idare etme yetkisi vermiştir. Gagauz Yeri'nin bulunduğu toprak, toprakaltı servetleri, su, bitki ve hayvanlar âlemi, menkul ve gayrimenkul değerler ve Gagauz Yeri'ndeki başka doğal kaynaklar Moldova halkının malı ve aynı zamanda da Gagauz Yeri'nin ekonomik temeli olarak tanımlanmıştır.

Özerk Cumhuriyetin sınırları 5 Mart 1995 tarihinde yapılan referandum ile belirlenerek 31 yerleşim yerinde Gagauz Yeri'ne katılma kararı çıkmıştır. Gagauz Yeri'nde bulunan şehirler, Komrat (Başkent), Çadır ve Vulkaneşti; köyler ise Alekseevaha, Avdarma, Baurçi, Beşelma, Beşgöz, Bucak, Karbali, Kazayak, Çokmeydan, Çeşmeköy, Köselia Ruse, Kriet Lunga, Kirsova, Kongaz, Kongazcikul de Jos, Kıpçak, Kotovskoe, Dezginci, Duduleşti, Etulya, Yeni Etulya, Ferapontevka, Gaydar, Joltay ve Tomay'dır.[450]

Gaguz Yerinin nüfusu 155.646 kişidir. Nüfusun % 51,2'sini kadınlar, % 48,8'ini ise erkekler oluşturmaktadır. Milli kompozisyona göre ise nüfus % 82,1 (127.800 kişi) Gagauzlar, % 5,1 (8.000 kişi) Bulgarlar, % 4,8 (7500) Moldovalılar, % 3,8 (5.900 kişi) Ruslar, %3,2 (4.900 kişi) Ukraynalılar ve %1 de diğerlerinden oluşmaktadır.[451]

4.7. Gagauzların Yaşadıkları Yerler ve Gagauz Nüfusu

Bugün Gagauzların önemli bir kısmı özerk statüye sahip oldukları Gagauziya (Gagauz Yeri Özerk Bölgesi) Moldova'da yaşamaktadırlar. Gagauzların bulundukları ülkede o ülkenin

---

[450] Peker, 1995, 40.
[451] Web: http://gagauzia.md/pageview.php?l=ru&idc=363 15.01.2018 tarihinde alınmıştır.

nüfusuna kaydolmaları ya da başka milletten sayılmaları, asimilasyona maruz kalmaları ve nüfusa ilişkin bilgilerin güncel olmaması gibi sebeplerden dolayı nüfuslarını tam olarak tespit etmek mümkün değildir ve veriler yaklaşık bir değerdir.

Moldova'da Gagauz nüfusu 200.000'dir. (Nüfusun 127.800'ü güncel verilere göre Gagauz Yeri Özerk Bölgesi'nde yaşmaktadır.[452]) Bunun dışında Başkent Kişinev'de önemli miktarda Gagauz bulunmak üzere ülkenin diğer yerlerinde de dağınık olarak yaşamaktadırlar.

Bulgaristan'da Gagauz nüfusu 150.000-160.000'dir. Çoğunluğu Dobruca, Deliorman ve Trakya bölgelerinde; Varna, Kavarna, Balçık, Yenipazar, Yanbolu, Kızılağaç, Misivri ve çeşitli yerlerde yaşamaktadırlar. İkinci Dünya Savaşı sonunda 300.000 olan Gagauz nüfusu Bulgarların asimilasyonu sonucunda yarı yarıya düşmüştür ve Bulgar nüfus verileri objektif değildir. Bulgar hükümeti Gagauzları Bulgar saymaktadır.

Ukrayna'da Gagauz nüfusu 60.000'dir. Çoğunluğu Odessa ilinin Bucak bölgesinde Akkerman, Kili, İsmail ve Bolgrad başta olmak üzere ülkenin çeşitli yerlerinde yaşamaktadır.

Yunanistan'da Gagauz nüfusu 80.000'dir. Batı Trakya Bölgesi başta olmak üzere İskeçe, Gümülcine, Dedeağaç, Zihne, Demirhisar ve civarında yaşamaktadırlar. Türkiye'de Edirne ve civarında yaşayan Gaguzlar, Lozan Antlaşması sonrası yapılan nüfus mübadelesi ile etnik kimliklerine bakılmaksızın, sadece dini inançlarından dolayı Ortodoks Karamanlılar gibi Rum sayılarak Yunanistan'a gönderilmişlerdir. Bunlar Yunanistan'da Atina ve civarlarında iskân edilmiş, Yunanlılar tarafından kabul görülmedikleri gibi "Turko Sporos" (Türk tohumu) diye aşağılanmışlardır. Edirne ve civarındaki beş köyden Yunanistan'a göçen bu Gagauzların kendi köylerini ziyarete geldikleri bilinmektedir.[453] Yunanistan'da bulunan Gagauzlar ise Anadolu'dan gelenleri hoş karşılamışlar, onlarla akrabalık kurmuşlardır. Zihne Gagauzları kendilerine "erli" (yerli), Anadolu'dan gelenlere ise "Karamanli" demektedirler.[454]

---

[452] Web: http://gagauzia.md/pageview.php?l=ru&idc=363 15.01.2018 tarihinde alınmıştır.
[453] Argunşah, 2002, 239.
[454] Bulgar, S. (2006). "Gratiya Gagauzları". ***Sabaaa Yıldızı***, (34), 18.

Romanya'da Gagauz nüfusu 10.000'dir. Başkent Bükreş olmak üzere Mankalya, Yılanlık, Kokarca ve Dobromir gibi yerlerde yaşamaktadırlar.

Bunların dışında dünyanın çeşitli yerlerinde yaşayan 20.000-40.000 kadar Gagauz'un bulunduğu tahmin edilmektedir. Bunlar Rusya'da Donetsk, Voronej, Kursk ve diğer yerlerinde; Kazakistan'da Aktubinsk ve Semipalatinsk'de; Özbekistan'da Taşkent ve Fergana'da ve Kırgızistan'da, Kafkaslarda, Türkiye'de hatta Güney Amarika'da; Brezilya'da olmak üzere dünyanın çeşitli yerlerinde yaşayan Gagauzlardır. Gagauzların nüfusuna ilişkin kayıtların objektif ve kesin olmayışından dolayı bugün dünyada 500.000-600.000 civarında Gagauz'un bulunduğu tahmin edilmektedir.[455]

[455] Cebeci, 2008, 178-182; Karpat, 1996, 288.; Gagauzlar Breziliyada. (1996). ***Sabaa Yıldızı***. (2), 50-51.

SONUÇ

Bugün, 1876'da Teodor Kasap'ın hayal ürünü sandığı, Bulgar ve Rumlar tarafından Türkleşmiş Bulgar ya da Rum oldukları iddia olunan Gagauzların, onların kökenine, tarihine, dillerine, inançlarına ve folkloruna ilişkin yapılan çalışmalar neticesinde, Türk oldukları kesinlik kazanmıştır.

Gagauz adı ilk defa XVI. yüzyıla ait Osmanlı tahrir defterlerinde geçmiştir. Gagauzlar üzerine araştırma yapanlar, genel olarak, Gagauz adının ilk defa 1817 tarihli Rus nüfus sayımındaki bir "Katagrafya"da geçtiğinden söz ederler. Bu tarihe kadar Gagauz diye bir şeyin ortada olmadığını ve 1817'ye kadar herhangi bir tarihi kaynakta Gagauz isminin geçmediği bile iddia olunmuştur. Birçok kaynakta rastlamış olduğumuz bu bilgiye biz katılmamaktayız. Zira Gagauzlar XIV. yüzyıldan XIX. yüzyıla kadar yaklaşık beş asır Osmanlı Devleti hâkimiyeti altında yaşamışlardır. Osmanlı Devleti'nin hâkimiyeti altında yüzyıllarca yaşamış olan Gagauzlara kayıtsız kaldığını ya da Osmanlı resmi kayıtlarında Gagauzlara yer vermediğini düşünmek kabul edilebilir değildir. Gagauz adı ilk defa XVI. yüzyıla ait Osmanlı tahrir defterlerinde geçmektedir. Gagauzların yaşamış oldukları yerleri içeren XVI. yüzyıla ait Osmanlı tahrir defterlerinde kapsamlı bir araştırma yapan A. Cebeci birçok yerde "Gagauz", "Gagavuz", "Gagan", "Gagos", "Gago" ve "Gaga" şekilleri ile "Gagauz" ad, soyadı veya baba adı taşıyan kişileri tespit etmiştir. Bu da Gagauz adının bu tarihten önce kullanıldığını göstermektedir.

Gagauzlar; Peçenek, Uz (Oğuz), Kuman (Kıpçak) ve Anadolu Selçuklu Türkmenlerinin torunudur. IX-XI. yüzyıllarda Karadeniz'in kuzeyinden gelen Peçenek, Uz (Oğuz), Kuman (Kıpçak) Türkleri Bizans sınırlarına gelerek buralara yerleşmişler. Burada Hristiyan olarak, Bizans ordusuna dâhil oldukları gibi Bizans tarafından sınırların muhafazası için de Kuzey sınırlarına yerleştirildikleri bilinmektedir. Yine aynı politikanın bir tezahürü olarak, 1261 yılında Moğolların baskısı ile tahtını terk edip, Bizans'a sığınan Anadolu Selçuklu Sultanı II. İzzeddin Keykâvus'u takip eden, aralarında Saru Saltuk'un da bulunduğu, Türkmenlerin Keykâvus'un girişimi ve Bizans İmparator'u VIII. Mihail Paleolog'un izni ile Dobruca'ya yerleştirildiği de görülmektedir. İşte bu iki tabaka bir araya gelerek Gagauzların menşeîni oluşturmuştur. Kowalski'nin yapmış olduğu lengüistik çalışmalar, Cebeci'nin XVI. yüzyıl

Osmanlı Tahrir Defterleri'ndeki Gagauz isimlerine yönelik çalışmaları, Gagauzların inanışındaki İslami unsurlar ve Gagauz folkloru Gagauzları oluşturan etnik unsurların Peçenek, Uz (Oğuz), Kuman (Kıpçak) ve Anadolu Selçuklu Türkmenlerinden oluştuğunu ortaya koymaktadır. Bu unsurlar içerisinde Oğuzlar hem Karadeniz'in kuzeyinden gelmesi hem de Anadolu'dan gelen Türkmenlerin Oğuzlardan oluşması dolayısıyla büyük bir yer tutmaktadır.

Anadolu Selçuklu Türkmenlerinin Dobruca'ya yerleşmesi tarihi bir vakıadır. Aralarında Saru Saltuk'un da bulunduğu Anadolu'da Keykâvus'a taalluk eden Türkmenler. 1261 yılında Bizans'a sığınan Anadolu Selçuklu Sultanı II. İzzeddin Keykâvus'un girişimi ve Bizans İmparatoru VIII. Mihail Paleolog'un izni ile Dobruca'ya yerleşmişlerdir. Bu göç hadisesinin kaynağı 1423 yılında Yazıcızâde Ali tarafından yazılan Selçuk-nâme adlı eserdir. Seyyid Lokman Yazıcızâde'den aldığı bu bilgileri Oğuz-nâme'sinde aynen aktarmıştır. Yazıcızâde ise eserini İbn Bîbî'nin Selçuk-nâmesi'ni çevirerek oluşturmuştur. Yazıcızâde, İbn Bîbî'de göçe dair yer almayan bu bilgileri, II. Murat zamanında hükümlerini yeniletmek için gelen, Keykâvus'un torunları Miho ve Dimitri Sultan'dan ya da Dobruca ve Karasi İli'nde bulunan Dobruca Türkmenlerinin torunlarından bizzat dinleyerek öğrenmiş ve eserine işlemiştir. Yazıcızâde'nin eklemelerini ve göç hadisesini başka kaynaklarda doğrulamaktadır. Bunlar şu şekildedir: Bizans kaynaklarından G. Pacheymeres ve N. Gregoras, Yazıcızâde'de Saru Saltuk'un ölümünden sonra Dobruca'daki Türkmenlerin bir kısmını Karasi iline geçirdiği söylenen Ece Halil'i Türkopollerin reisi olarak göstererek Türkopollerin Karasi iline geçmesini anlatır. Hatta Gregoras, bizzat Keykâvus'un Mihail'den yer istediğini bildirir. Saltık-nâme, Saru Saltuk'un Rumeli'nde, Dobruca'da ve Kırım'da bulunduğunu ve Türkmenlerin Rumeli'ne geçtiğini bildirir. İbn Battûta, Dobruca'da Baba Saltuk adında bir kasabadan söz eder. Ruhî, Osman Gazinin Han ilan edilirken Türk taifelerinin gelip, etrafında toplandığını ve bu sırada da Rumeli'nde Dobruca'da duran Müslümanların dahi kâfirden kaçıp Karesi iline geçtiklerinden söz eder. Kemal Paşazâde, Sinop ve Samsun'dan Rumeli canibine geçerek Dobruca'da bulunan Saru Saltuk'a müctemi olan Türkmenler'den bahseder. E. Zachariadou Karafeye'de Keykâvus'un torunları olarak tespit ettiği "Soultanos" ailesinden söz eder. V. Gordlevski de XV. yüzyılda Makedonya'da Keykâvus'un soyundan geldiğine inanılan Hristiyan bir aileden bahseder. Y. İvanov Makedonya'da Osmanlı'dan önce gelerek yerleşmiş olan Hristiyan Zihneli birkaç bin Gagauz'dan bahseder. Cebeci, XVI.

yüzyıl Osmanlı Tahrir Defterleri'nde yapmış olduğu araştırma neticesinde Gagauzların yaşamış olduğu hemen hemen her sancakta II. İzzeddin Keykâvus ve Saru Saltuk'la ilgili adlar olan Gago, Gagço, Gagoca, Gagan ve Gagavuz gibi isimlerin yanı sıra Saltık, Satuk, Babalu, Karaman, Karamanlı gibi ad ve soyadlarından söz eder. Sıralamış olduğumuz bu verilerin hepsi Yazıcızâde Ali'nin aktardıklarını ve Türkmenlerin Dobruca'ya yerleştiklerini şüpheye yer bırakmaksızın doğrulamaktadır.

Dobruca'daki Türkmenlerin sayısı 12.000 çadır değildir. Yazıcızâde Ali Dobruca'daki Türkmenlerin sayısını "Çokluk zaman Dobruca ilinde iki-üç pare Müslüman şehri ve otuz-kırk bölük Türk obaları vardı." diye ifade etmektedir. Sultanın tabiileri ve hizmetlileri de artarak sayıları 10-12 bin ere ulaşmıştır. Dobruca'da bulunan Türkmenlerin sayısının ise birçok yerde 12.000 çadır, hane, aile olarak verilmesi yanlış bir ifadedir. Bu ifadenin kaynağının Hammer olduğu düşünülmektedir. Hammer, Geschıchte der Golden Horde in Kıpctschak, das ist: der Mongolen in Russland adlı eserinde Seyyid Lokman'ın Oğuz-nâmesi'den yararlanarak Dobruca'daki Türkmenlerin sayısını 12.000 edvar (çadır / hane / aile) olarak vermiştir. Büyük Osmanlı Tarihi adlı eserinde de aynı bilgiyi aktararak yayılmasına neden olmuştur. Öncelikle bu sayı Dobruca'da bulunan Türkmenlerin sayısı olmayıp, Sultan'ın "etbâ' u haşemi" hizmetinde bulunanların sayısıdır. Hammer'in "edvâr dür" (çadır / hane / aile) olarak okuduğu yerin "er varuz" olduğu Yazıcızâde ve ondan yararlanan Seyyid Lokman'da açıkça görülmektedir.

Keykâvus, Dobruca Oğuz Devleti'ni kurmamıştır ve Dobruca'ya hiç gitmemiştir. G. Balesçev, A. Manov ve W. Zajaczkowski gibi birçok yazar Keykâvus'un Dobruca'ya gittiği, Dobruca Oğuz Devleti'ni kurduğu ve hatta yerine Saru Saltuk'u bırakarak İstanbul'a döndüğünü söylese de başta Dobruca'ya göç hadisesinin detayları ile anlatıldığı Yazıcızâde olmak üzere hiçbir kaynakta böyle bir bilgi olmadığı gibi Keykâvus'un Dobruca'ya gittiğinden de söz edilmez. Dolayısıyla bu bilgi doğru olamaz. M. S. Bal, Pacheymeres'e istinaden Keykâvus'un Dobruca'ya gittiğini iddia etmişse de bunun, Bal'ın Pacheymers'i yanlış yorumladığından kaynaklandığı ve Pacheymeres'te de böyle bir bilginin olmadığı görülmüştür.

Gagauzlar zorla Hristiyanlaştırılmıştır. Gagauzları oluşturan gruplardan IX-XI. yüzyıllarda Karadeniz'in kuzeyinden gelen Peçenek, Uz (Oğuz), Kuman (Kıpçak) Türkleri Bizans sınırlarına geldiklerinde eski inançlarını muhafaza ediyorlardı. Burada Bizans'la olan mücadelelerinin neticesinde Bizans'ın boyunduruğu altına girenler önce vaftiz edildiler sonra da Bizans Ordusu'na ve sınırlarına yerleştirilmek sureti ile Hristiyan oldular. Aynı bunlar gibi, Dobruca'ya yerleştirilen ya da İstanbul'da kalan Müslüman Türkler de zorla Hristiyan kılındı. Darbe girişimi ile Keykâvus tutuklanınca iki oğlu Bizans Sarayı'nda tutularak vaftiz edilirken, Sultan'nın hizmetinde bulunanlardan Hristiyanlığı kabul edenler kurtuluş bulup, dininden dönmeyenler zindanlarda ölüme terk edilmiştir. Keykâvus'tan sonra İstanbul'da kalıp Hristiyan olarak Bizans ordusuna dâhil edilen Türklerin sayısını Gregoras 1.000 olarak vermektedir ki bu sayı Yazıcızâde'nin belirttiği 10-12.000 ere göre çok azdır. Yine Dobruca'da kalanlar Saru Saltuk ölünceye kadar dinlerini muhafaza etmişler. Saru Saltuk öldükten sonra bir kısmı baskılara dayanamayıp Anadolu'ya göçtüyse de Dobruca'da kalanlar mürted ve ahriyân olmuşlardır. İşte bu yüzden bugün Gaguzların dini terminolojisinde görülen İslami unsurlar Yunan alfabeli Türkçe din kitaplarının hususiyeti ile açıklanabileceği gibi Gagauzların İslamiyet'ten Hristiyanlığa geçtiklerini ve Hristiyan olduktan sonra bile İslami terimleri isim olarak kullanmaya devam ettiklerini de gösterebilir.

Gagauz kelimesinin Gök Oğuz'dan geldiği görüşü etkisini yitirmiştir. Bahaddin Ögel tarafından hakkında hiçbir malumat verilmeden sadece bir harita üzerinde gösterilen Kök-Oğuz haricinde; Oğuzlar hakkında temel kaynaklardan olan Reşideddin'in Oğuz-nâmesi'nde, Kaşgarlı Mahmud'un Divanü Lügati't-Türk'ünde, Yazıcızâde Ali'nin Selçuknâme'sinde, Ebu'l-Gazi Bahadır Han'ın Şecere-i Türk ve Şecere-i Terakkime'sinde, Faruk Sümer'in ve S. G. Agacanov'un Oğuzlar'ında Gök Oğuz adında ne bir Oğuz Boyuna ne de bir Oğuz topluluğuna rastlanmaz. Ayrıca eski zamanlardan beri gök kelimesinin kök şekliyle birlikte hep aynı kalması ve bugün dahi Gagauzların gök kelimesini aynı mana ile gök şeklinde kullanması, gök kelimesinin Türkçede "gag, gak" şeklinde ifade edilemeyeceğini gösterir ki, Gagauz yazar L. A. Pokrovskaya da Gagauz Türkçesinde "Gök", "Hak" ve "Ak" kelimelerinin hiçbir zaman "Gaga" kelimesi ile ifade edilemeyeceğini ve bunun fonetik bakımından mümkün olmadığını belirtir. Bu bakımdan Gök Oğuz görüşü etkisini yitirmiştir.

Gagauz kelimesinin Keykâvus'tan geldiği düşünülmektedir. Seyyid Lokman Oğuznâme'sinden yararlanan G. Balasçev, Anadolu Türklerinin "k" sesini "g" olarak telaffuz ettiklerini, bu bakımdan Anadolu'dan Dobruca'ya gelen Türkmenlerin "Keykâvus"u "Gaygavuz" şeklinde telâffuz etmiş olacaklarını dile getirip Gagauz kelimensin Keykâvus'tan gelmiş olduğunu ortaya koymuştur. Keykâvus ve Türkmenlerin Dobruca'ya yerleştiği kesinlik kazandığından bu çıkarımın tarihi dayanakları bulunmaktadır. Yine Cebeci'nin XVI. yüzyıl Osmanlı tahrir tefterlerinde yaptığı çalışmalarda bol miktarda "Gagavuz-Gagauz", "Gagoz","Gago", "Gagan" gibi isimlere özellikle Dobruca Oğuz Devleti'nin hâkim olduğu Dobruca, kısmen Deliorman ve Bulgaristan'ın Karadeniz kıyısındaki kazalarda rastlayınca bu görüşü benimsemesi pek tabiidir. Karabük, Kastamonu ve Konya gibi Anadolu'nun birçok yerinde müşahede edilen kalem, karpuz, kanepe, kabız, kabza, kuzine vb. kelimelerin (örneklerini arttırmak mümkündür) galem, garpuz, ganepe, gabız, gabza ve güzine şeklinde "g"li telaffuz edilmesi Anadolu'da "k" sesinin "g" olarak telaffuz edildiğini ve edilebileceğini gösterir. Ayrıca Keykâvus'daki "k" seslerinin "g" sesine dönüşemeyeceği ileri sürülse de: Kak (kurutulmuş meyve), Kakçı (Kocabalkan'nın Osmanpazarı yöresinde kurutulmuş meyve işleri ile uğraşan Türklere verilen isim), Kakavan (düşüncesiz, bilgisiz, aptal), Kakaç (ağaçkakan), Kaka/Kakko/Kako (büyük kardeş, ağabey), Kakkı (çocuk dilinde yumurta) vb. kelimelerin; Gag, Gakçı, Gagavan, Gagaç, Gaggı vb. şeklinde hem kelimenin başında hem de içinde bulunan "k" seslerinin "g" sesine dönüştüğü ve dönüşebileceğini ve dolayısıyla Keykâvus'un "Gaygavuz" şeklinde telaffuzunun da pek tabii mümkün olabileceğini gösterir. Farsça bir kelime olan Keykâvus, anadili Türkçeden başka bir dil bilmeyen Türkmenler için çok rastlanan bir isim olmayıp, halk arasında yazılı olmayan sözlü aktarımlarla da farklı şekillerde telaffuzu mümkün olabilir ve Keykâvus Gaygâvus, Gaygâvuz, Gagauz gibi telaffuz edilebilir. Dolayısıyla da Gagauz kelimesi Keykâvus'tan gelmiş olabilir. Gagauzlar'ın kullanmış olduğu Dada ve Sorguç gibi mahalli isimler de zamanla Gagauz birleştirici ismi altında toplanmıştır. Gagauzlar, milli karakteristik özelliklerini, 1261'de Moğol baskısı ile tahtını terk etmek zorunda kalarak Bizans'a sığının Anadolu Selçuklu sultanı II. İzzeddin Keykâvus'u takiben aralarında Saru Saltuk'unda bulunduğu, Dobruca'ya yerleştirilen Türkmenlerden alan Peçenek, Oğuz (Uz) ve Kıpçak (Kuman) Türklerinin de iştirak ettiği Ortodoks Hristiyan bir Türk Milletidir.

KAYNAKLAR

Acaroğlu M. T. (1999). “Gagauzların Kökeni”. ***Belleten***, 63(237), 453-487.

Agacanov, S. A. (2013). ***Oğuzlar***. (Altıncı Baskı). (çev. E. N. Necef ve A. Annaberdiyev). İstanbul: Selenge Yayınları.

Ahmed bin Mahmud. (1977). ***Selçuk-nâme II***. (haz. E. Merçil). İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser.

Ahmed Cevdet. (1985). ***Kısas-ı Enbiya ve Tevârih-i Hülefa***. (C. III. K. II). (haz. M. İz), , Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Amanjolov, A. S. (1994). “Kazakistan’daki Gagauzlar veya Hakiki Bulgarlar Hakkında”. ***Türk Dünyası Tarih Dergisi***, (92), 45-48.

Anna Komnena. (1996). ***Alexiad (Malazgirt’in Sonrası)***. (çev. B. Umar). İstanbul: İnkılap Kitapevi.

Anonim (1992). ***Anonim Tevârih-i Âl-i Osman (F. Giese neşri)***. (haz. N. Azamat). İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.

Anonim (2014). ***Anonim Selçuk-nâme***. (tercüme ve notlar: H. İ. Gök ve F. Coşguner). Ankara: Atıf Yayınları.

Anzerlioğlu, Y. (2004). “Geçmişten Günümüze Türk Dünyasında Hristiyan Türkler”. ***Karadeniz Araştırmaları***, (2), 73-91.

Arat, R. R. (1977). “Kıpçak”. ***MEB İslam Ansiklopedisi***. (Cilt VI). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 714. (713-716)

Argunşah M. (2002). “Gagauzlarn Tarihi”. H. C. Güzel, K. Çiçek ve S. Koca (Editörler). ***Türkler.*** (Cilt XX). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 228-244.

Aslan, H. (1982). “Gagauzlar (Rus İmparatorluğu Coğrafya Cemiyetinin Haberleri, XL. Cilt)”. ***Türk Dünyası Araştırmaları***, (17), 221-227.

Ayönü, Y. (2006). “Osmanlılardan Önce Rumeli’nde Türkler (1305-1313)”. ***Tarih İncelemeleri Dergisi***, 21(2), 17-33.

Ayönü, Y. (2007). ***Selçuklu – Bizans Münasebetleri (1116 - 1308)***. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Baılly, A. (?). ***Bizans Tarihi II***. (çev. H. Şaman). Tercüman 1001 Temel Eser.

Bal, M. S. (2005). “Türkiye Selçuklu Devleti Tarihinde Bir Dönüm Noktası; II. İzzeddin Keykâvus Dönemi”, ***Tarih Araştırmaları Dergisi***, 24(38), 239-258.

Bal, M. S. (2008). "Anadolu'dan Balkanlara Yapılan İlk Müslüman Türk Göçü". ***Tük Dünyası Araştırmaları***, (175), 137-170.

Barthold, W. (2006). ***Türk – Moğol Ulusları Tarihi***. (Rusçadan çev. H. Eren). Ankara: TTK.

Baykurt, C. (2007). ***Hristiyan Türkler: Osmanlı Ülkesinde Hristiyan Türkler***. İstanbul: Karma Kitaplar.

Bulgar, S. (2006). "Gratiya Gagauzları". ***Sabaaa Yıldızı***, (34), 2-39.

Cahen, C. (2001). "Gagauzların Kökeni ile İlgili Tartışmalı Hususlar". (çev. H. Güngör). ***Türk Kültürü***, 39 (457), 299-301.

Cahen, C. (2012). ***Osmanlılardan Önce Anadolu***. (çev. E. Üyepazarcı). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Cambazov, İ. (2001). "Dobruca Oğuz Devleti". ***IV. Uluslararası Gagauz Kültürü Sempozyumu 17-18 Kasım 1999***, (Yay. haz. İ. Bozkurt, F. Arnaut). KKTC Gazimağusa: Doğu Akdeniz Üniversitesi Kıbrıs Araştırmaları Merkezi, 155-159.

Cansızof, İ. (R. 1328). "Balkan Şibh-i Ceziresinde Türkler". ***Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası***, (Cüz 17, 1 Kanun-i Evvel 1328), 1076-1096.

Cebeci, A. (1985). "Gagauzların Tarihi, Dili ve Folkloru Hakkında". ***Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi***, 1(1), 209-221.

Cebeci, A. (1992). "Osmanlı Devletinde Gagauzlar". ***Türk Kültürü***, (354), 583-589.

Cebeci, A. (2009). "Gagauzların Atası Uzlar ve Göç Yolları", ***Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi***, 29(Özel Sayı), 201. (197-209)

Cebeci, A. H. (2008). ***XVI. Yüzyıl Osmanlı Tahrir Defterlerine Göre Gagauzlar***. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Cengiz, H. E, Yücel Y. (1992). *"Ruhi Tarihi"*. ***Belgeler***, 14(18), 359-472.

Ciachir, M. (1998). ***Basarabyalı Gagauzların Tarihi (Beserabiealâ Gagauzlarân İstorieasâ)***. (haz. H. Güngör). Niğde: Tolunay Yayıncılık.

Ciachir, M. (1982). "Basarabyalı Gagauzların Tarihi". (haz. H. Güngör). ***Dünyası Araştırmaları***, (20), 208-423.

Çakir, M. (1996). "Basarabiyalı Gagauzların İstoriyası". ***Sabaa Yıldızı***, (2), 15. (5-19)

Dâhiliye Vekâleti Umum Müdürlüğü. (1933). ***Köylerimiz.*** İstanbul: Matbaacılık ve Neşriyat Türk Anonim Şirketi.

Decei, A. (1997). "Dobruca". ***MEB İslam Ansiklopedisi.*** (C. III). Eskişehir, 628-643.

Deguignes (1924). ***Hunların, Türklerin, Moğolların ve daha sair Tatarların Tarih-i Umûmisi***. (C. IV). (çev. H. Cahid). İstanbul: Tanin Matbaası.

Demir, N. (2011). “Saltık-Nâme ve Selçuk-Nâme Işığında Gagauz Türkleri”. ***ZFWT: Zeitschrift für die Welt der Türken Journal of World of Turks***, 3(2), 5-19.

Demir, N. (2015). ***Sarı Saltık Gazi***. Edirne: Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.

Demir, N. ve Erdem, D. (2007). ***Saltık-nâme***. (C. I-III). Ankara: Destan Yayınları, 2007.

Dördüncü, M. (1999). “Gagauzların Menşei Hakkında İleri Sürülen Görüşler”. ***Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi***, 1(1), 63-70.

Duman, Ö. (2008). “Atatürk Döneminde Romanya’dan Türk Göçleri (1923-1938)”. ***Bilig***, (45), 23-44.

Ebu’l-Gazi Bahadır Han. (2009). ***Türk’ün Soy Ağacı (Şecere-i Türk)***. (Çağatay şivesinden çev. R. Nur, Günümüz Türkçesine sadeleştiren Y. Yiğit). İstanbul: İlgi Kültür Sanat.

Ebülgazi Bahadır Han. (?). ***Türklerin Soy Kütüğü (Şecere-i Terakime)***. (haz. M. Ergin). Tercüman 1001 Eser.

Ercilasun, A. B. (1989). “Gagauzlardan Yeni Haberler”. ***Türk Kültürü***, (316), 476-485.

Eröz, M. (1983). ***Hristiyanlaşan Türkler.*** Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.

Evliya Çelebi. (2008). ***Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: İstanbul***. (C. I, Kitap II). (Beşinci Baskı). (haz. S. A. Kahraman, Y. Dağlı). İstanbul: YKY.

Evliya Çelebi. (2008). ***Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: Bursa-Bolu-Trabzon-Erzurum-Azerbaycan-Kafkasya-Kırım-Girit***. (C. II, Kitap I). (İkinci Baskı). (haz. S. A. Kahraman, Y. Dağlı). İstanbul: YKY.

Gagauzlar Breziliyada. (1996). ***Sabaa Yıldızı***. (2), 50-51.

Gaydarci, G.A., Koltsa, E.K., Pokrovskaya, L.A. ve Tukan, B.P. (1991). ***Gagauz Türkçesinin Sözlüğü*** (Rusça’dan Aktaranlar: İ. KAYNAK – A. M. Doğru), Ankara: Kültür Bakanlığı.

Gelibolulu Mustafa ‘Ali Efendi. (1997). ***Kitâbü’t-Târih-i Künhü’l-Ahbâr (Kayseri Raşid Efendi Kütüphanesi'ndeki 901 ve 920 no.lu nüshalara göre)***. (1. Cilt, 1. Kısım). (haz. A. Uğur, M. Çuhadar, A. Gül ve İ. H. Çuhadar). Kayseri: Kayseri Erciyes Üniversitesi Yayınları.

Genç, R. (2002). ***Karahanlı Devlet Teşkilatı***. Ankara: TTK. Basımevi.

Georges Pachymérès. (1984). ***Relations Historiques (I. Livres I-III)***. (ed. Albert Failler). (Fransızca tercüme: V. Laurent) Paris: Boulevard Raspail.

Georges Pachymeres. (2009). ***Bizanslı Gözüyle Türkler***. (çev. İ. B. Barlas). İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayıncılık.

Georgios Akropolites. (2008). ***Vekayinâme***. (çev. B. Umar). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Gordlevski, V. (1988). ***Anadolu Selçuklu Devleti***. (Birinci Baskı). (çev. A. Yaran). Ankara: Onur Yayınları.

Gökoğuzlar Bağımsızlığını Kazandı. (1995, Ocak). ***Türk Dünyası Tarih Dergisi***, (97), 35-37.

Gömeç, S. (2013). "Türk Tarihinde Peçenekler". ***Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi***, 53(1), 251-266.

Gömeç, S. Y. (2015). ***Türk Cumhuriyetleri ve Toplulukları Tarihi.*** (Beşinci Baskı). Ankara: Akçağ.

Gradeşliev, İ. (1997). "Gagavuzlar (I)". (çev. N. Eyüboğlu). ***Belgelerle Türk Tarihi Dergisi***, (1), 50-55.

Gradeşliev, İ. (1997). "Gagavuzlar (II)". (Çev. N. Eyüpoğlu). ***Belgelerle Türk Tarihi Dergisi***, (2), 49-53.

Gradeşliev, İ. (1997). "Gagavuzlar (III)". (Çev. N. Eyüpoğlu). ***Belgelerle Türk Tarihi Dergisi***, (3), 68-72.

Gregory Abû'l-Farac (Bar Hebraeus). (1987). ***Abû'l-Farac Tarihi***. (Cilt II). (İkinci Baskı). (Süryanca'dan İngilizce'ye çev. E. A. Wallis Budge, Türkçeye çev. Ö. R. Doğrul). Ankara: TTK Basımevi.

Grönbech, K. (1992). ***Kuman Lehçesi Sözlüğü (Codex Cumanicus'un Türkçe Sözlük Dizini)***.(çev. K. Aytaç). Ankara: TTK Basımevi.

Güngör H. (1983). "Gagauzların Hristiyanlığı Kabulü ve İnanışlarındaki İslami Unsurlar Meselesi". ***Türk Dünyası Araştırmaları,*** (27), 248-254.

Güngör, H. (1986). "Seyyid Lokman ve Oğuz-nâmesi". ***Türk Dünyası Araştırmaları***, (44), 91-103.

Güngör, H., Argunşah, M. (1998). ***Gagauzlar: Gagauz Türklerinin Etnik Yapısı, Nüfusu, Dili, Dini, Folkloru Hakkında Bir Araştırma***. İstanbul: Ötüken.

Güngör, H., Argunşah, M. (2002). ***Gagauz Türkleri: Tarih – Dil – Folklor ve Halk Edebiyatı***. Ankara: Başbakanlık Basımevi.

Hadîdî. (1991). ***Tevârih-i Âl-i Osman (1299-1523)***. (haz. N. Öztürk). İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.

Hammer-Purgstall Von. (1840). ***Geschıchte der Golden Horde in Kıpctschak, das ist: der Mongolen in Russland***. Pesth: C. A. Hartleben's Verlag.

Hammer (Baron Joseph Von Hammer Purgstall). (1998). ***Büyük Osmanlı Tarihi.*** (çev. M. Ata. Yayına Hazırlayanlar: M. Çevik ve E. Kılıç). İstanbul: Üçdal Neşriyat.

Hatipoğlu, V. (1979). "Türk Tarihinin Başlangıcı". ***AÜ DTCF Türkoloji Dergisi***, 7(1), 29-52.

Hoca Sadeddin Efendi. (1979). ***Tacü't-Tevarih – I***. (Yalınlaştıran İ. Parmaksızoğlu). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Iusıumbelı, İ. (2008). ***Gagauz Yeri'nde Kadın***. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

İbn Battûta (Ebû Abdullah Muhammed İbn Battûta Tancî). (2004). ***İbn Battûta Seyahatnâmesi***. (çev. A. S. Aykut). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

İbn Fadlan. (2013). ***İbn Fadlan Seyahatnamesi***. (haz. R. Şeşen). İstanbul: Yeditepe.

İbn Bibi (El-Hüseyin B. Muhammed B. Ali el-Ca'feri er-Rugadi). (2014). ***El evamirü'l-ala'iye fi'l-umuri'l-ala'iye (Selçuk name) II Tercüme***. (çev. M. Öztürk). Ankara: TTK.

İbni Şeddâd, (2000). ***Baypars Tarihi – II***. (çev. Ş. Yaltkaya). Ankara: TTK Basımevi.

İnalcık, H. (1991). "Dobrudja". ***The Encyclopaedıa of Islam (New Edition) Volume II.*** (Fourth İmpression). Leiden: E.J. Brill, 610-613.

İnalcık, H. (1993). "Balkanlar ve Türklük". ***Balkanlar***. (haz. Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı (OBİV)). İstanbul: Eren Yayıncılık, 9-32.

İoannes Kınnamos. (2001). ***Historia (1118-1176)***. (Yayına haz. I. Demirkent). Ankara: TTK Basımevi.

İoannes Zonaras. (2008). ***Tarihlerin Özeti (Kitap XVII - XVIII)***. (çev. B. Umar). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Kafesoğlu, İ. (1972). ***Selçuklu Tarihi***. (Birinci Baskı). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 136.

Kafesoğlu, İ. (1998). ***Türk Milli Kültürü***, İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Karakartal, O. (1997). "Osmanlı Basınında Gagavuz Türklerine Dair Bir Yazı (Teodor Kasap – "Gagavuz" 1876)". ***Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi***, 1997/1(542), 165-167.

Karanastas-Radova, O. K. (2004). ***Tuna Ötesi Göçmenleri ve Gagavuzlar – 19. Yüzyıl Sonları 20. Yüzyıl Başları***. (çev. M. Musaoğlu). Ankara: Türksav.

Karanfil, G. (1995). "Gagauz (Gökoğuz) Çocuklarına Türk Adı Koyunuz!". ***Türk Dünyası Tarih Dergisi***, (108), 55-56.

Karatay, Z. (1990). "Gagauz Türklerinin Bağımsızlık Mücadelesi ve Ana Sözü Gazetesi". ***Emel***, (181), 298-300.

Karpat, K. (1976). "Gagauzların Tarihi Menşei Üzerine ve Folklorundan Parçalar". ***I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*** (Cilt I, Genel Konular), Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 163-177.

Karpat, K. (1992). "Bucak". ***TDV İslam Ansiklopedisi.*** (C. VI). 341-343.

Karpat, K. (1994). "Dobruca". ***TDV İslam Ansiklopedisi.*** (C. IX). 482-486.

Karpat, K. (1996). “Gagauzlar”. ***TDV İslam Ansiklopedisi.*** (C. XIII). 288-291.

Kaşgarlı Mahmud. (2005). ***Divanü Lügati’t-Türk***. (Çeviri, Uyarlama, Düzenleme: S. Erdi, S. T. Yurteser), İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Kaymaz, N. (1970). ***Pervâne Mu’înü’d-dîn Süleyman***. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Kazhdan, A. (1991). "Dobrotica”. ***ODB (The Oxford Dictionary of Byzantium)***. (C.I). New York: Oxford University Press, 642.

Keil, M. (2009). “Sarı Saltuk”. ***TDV İslam Ansiklopedisi.*** (C. XXXVI). 147-150.

Kemal Paşa-zâde. (1997). ***Tevârih-i Âl-i Osman (X. Defter)***. (haz. Ş. Severcan). Ankara: TTK Basımevi.

Kerîmüddin Mahmud-i Aksarayî. (2000). ***Müsâmeretü’l-Ahbâr***. (çev. M. Öztürk). Ankara: TTK Basımevi.

Kılıç, A. (1998). “Türkiye ve Gagoğuzlar”. ***Avrasya Etüdleri***, (13), 45-54.

Kılıç, O. (2017). “Batı Karadeniz Kıyısında bir Osmanlı Eyaleti: Özi/Silistre”. ***Karadeniz İncelemeleri Dergisi***, (23), 29-82.

Kılıç, Ş. (2013). ***Bizans Kısa Kronikleri (Chronica Byzantina Breviora)***. İstanbul: İthaki Yayınları.

Kırpık, G. (Editör). (2015). ***Ömrüm Ateşten Gömlek (Dr. Ahmet Cebeci ile Nehir Söyleşi)***. (Röportaj S. Karabillioğlu). Ankara: Cümle Yayınları.

Kırzıoğlu, M. F. (1953). ***Kars Tarihi***. (C. I). İstanbul: Işıl Matbaası.

Kırzıoğlu, M. F. (1992). ***Yukarı-Kür ve Çoruk Boyları'nda Kıpçaklar: İlk-Kıpçaklar (M.Ö VIII. - M.S. VI. yy.) ve son-Kıpçaklar (1118,1195) ile Ortodoks - Kıpçak Atabekler Hükûmeti (1267-1578) (Ahıska/Çıldır Eyâleti tarihi'nden)***. Ankara: TTK Basımevi.

Kiel, M. (2009). “Sarı Saltuk”. ***TDV İslam Ansiklopedisi.*** (C. XXXVI). 147-150.

Koca, S. (2002). “Türklerin Göçleri ve Yayılmaları”. H. C. Güzel, K. Çiçek ve S. Koca. (Editörler). ***Türkler.*** (Cilt I). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 651-663.

Kowalski, T. (1949). “Kuzey-Doğu Bulgaristan Türkleri ve Türk Dili”. (çev. Ö. F. Akün). ***İÜEF Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi***, 3(2-3), 477-500.

Köymen, M. A. (2004). ***Selçuklu Devri Türk Tarihi.*** (Dördüncü Baskı). Ankara: TTK Basımevi.

Köymen, M. A. (2001). ***Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi (Alp Arslan ve Zamanı)***. (C. 3). (Dördüncü Baskı). Ankara: TTK Basımevi.

Kurat, A. N. (1937). ***Peçenek Tarihi***. İstanbul: Devlet Basımevi.

Kurat, A. N. (1972). ***IV-XVII. Yüzyıllarda Karadeniz'in Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri***. Ankara: TTK Basımevi.

Mahmut, E.(1991). "Gagauz Türkleri". ***Türk Kültürü***, 29(335), 147-154.

Makal, K. T. (1980). "Dobruca Türküleri". ***Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi***, Ekim 1980, 3(9), 37-46.

Manov, A. (2001). ***Gagauzlar (Hristiyan Türkler)***. (Bulgarcadan çev. M. T. Acaroğlu). Ankara: TTK Basımevi.

Mehmed bin Mehmed (Rumî). (H. 1276). ***Nuhbetbetü'l-tevârih ve'l-ahbâr***. İstanbul: Takvim-hâne-i Âmire.

Mehmed Neşrî. (1949). ***Kitâb-ı Cihân-nümâ (Neşrî Tarihi)***. (C. I). (haz. F. R. Unat ve M. A. Köymen). Ankara: TTK Basımevi, 39-41.

Menzel, T. (1945). "Gagauzlar". ***MEB İslam Ansiklopedisi***. (C. IV). İstanbul: MEB Basımevi, 706-707.

Mikhail Psellos. (2014). ***Mikhail Psellos'un Khronographia'sı***. (İkinci Baskı). **(**çev. I. Demirkent) Ankara: TTK.

Moşkov, V. A. (2006). ***Balkan Yarımadasında Türk Kavimleri***. (çev. E. İvanova). Elazığ: Manas Yayıncılık.

Nasrattınoğlu, İ. Ü. (1993). "Gagauz Türkleri". ***Karınca***, (677), 56-60.

Nayır, Y. N. (1999). ***Balkanlar ve Türklük – I***. İstanbul: Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş.

Nikephoros Gregoras. (1973). ***Hıstorıa Rhomaıke (Erster Teıl (Kapital I-VII))***. (Übersetzt und Erläutert Von Jan Louıs Van Dıeten). Stuttgart: Anton Hiersemann.

Niketas Khoniates. (1995). ***Historia (İoannes ve Manuel Komnenos Devirleri)***. (çev. F. Işıltan). Ankara: TTK Basımevi.

Nişancı Mehmet Paşa. (1983). ***Hadisât: Nişancı Mehmet Paşa Tarihi ve Osmanlı Tarihi Zeyli***. (sadeleştiren: E. Yaşarbaş). İstanbul: Kamer Neşriyat ve Dağıtım.

Ocak, A. Y. (2011). ***Sarı Saltık Popüler İslam'ın Balkanlardaki Destani Öncüsü (XIII. Yüzyıl)***. (2. Baskı). Ankara: TTK Basımevi.

Orkun, H. N. (1993). ***Peçenekler***. İstanbul: Remzi Kitaphanesi.

Ostrogorsky, G. (2015). ***Bizans Devleti Tarihi***. (çev. F. Işıltan). (Sekizinci Baskı). Ankara: TTK.

Ögel, B. (1984). ***İslamiyet'ten Önce Türk Kültür Tarihi: Orta Asya Kaynak ve Buluntularına Göre***. (İkinci Baskı). Ankara. T.T.K. Basımevi, (Harita-IV Batı Türkistan ve Tanrı Dağlarındaki Buluntu Yerleri.

Özcan, A. (1992). “Boğdan”. ***TDV İslam Ansiklopedisi.*** (C. VI). 269-271.

Peker, G. (1995). “Gagauz Özerklik Süreci Dün ve Bugün”. ***Avrasya Etüdleri***, 2(2), 36-46.

Pokrovskaya, L. A. (1996). “Neradän “gagauz” adı geldi”. ***Sabaa Yıldızı***, (1), 60.

Radova, O. (1998). “Bucak’taki Transtuna Göçmenlerinin ve Gagoğuzların Etnik Kimliği (18. Yüzyılın Sonu ve 19. Yüzyılın Başı). ***Avrasya Etütleri***, (13), 55-70.

Rásonyi, L. (1939). “Tuna Havzasında Kumanlar”. ***Belleten***, 3(11/12), 401-422.

Rásonyi, L. (1993). ***Tarihte Türklük***. (Üçüncü Baskı). Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Reşîdüddin Fazlullah. (2013). ***Câmiu’t-Tevârih (İlhanlılar Kısmı)***. (Birinci Baskı). (Farsça’dan çev. İ. Aka, M. Ersan ve A. Hesamipour Khelejani). Ankara: TTK.

Ruhî. (H. 950, M. 1543). ***Tevarih-i Âl-i Osman***. (Berlin Nüshası). Staatsbibliothek zu Berlin Preußischer Kulturbesitz. PPN: PPN822168405.

Sadık, A. (1987). “İbn Bîbî”. ***MEB İslam Ansiklopedisi.*** (C. V, Kısım II). İstanbul. Milli Eğitim Basımevi, 712-718.

Saray, M. (1989). “Altın Orda Hanlığı”. ***TDV İslam Ansiklopedisi.*** (C. II). 538-540.

Steingass, F. (1963). ***Persian-English Dictionary***. (Fifth İmpression). London: Routledge & Kegan Paul Limited.

Sümer, F. (1972). ***Oğuzlar (Türkmenler): Tarihleri-Boy Teşkilatı-Destanları***. (İkinci Baskı). İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.

Sümer, F. (1991). “Gagavuzların Aslı - I”. ***Türk Dünyası Tarih Dergisi***, (52), 9-12.

Sümer, F. (1991). “Gagavuzların Aslı - II”. ***Türk Dünyası Tarih Dergisi***, (53), 3-5.

Sümer, F. (1993). “Çepniler”. ***TDV İslam Ansiklopedisi.*** (C. VIII). 269-270.

Sümer, F. (1999). ***Oğuzlar (Türkmenler): Tarihleri-Boy Teşkilatı-Destanları***. (Beşinci Baskı). İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.

Sümer, F. (2002). “Keykâvus II”. ***TDV İslam Ansiklopedisi.*** (C. XXV). 355-3357.

Sümer, F. (2002). “Oğuzlar”. H. C. Güzel, K. Çiçek ve S. Koca. (Editörler). ***Türkler.*** (Cilt II). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 289-315.

Şeşen, R. (2001). ***İslam Coğrafyacılarına Göre Türkler ve Türk Ülkeleri***. (İkinci Baskı). Ankara: TTK Basımevi.

Şeyh Süleymân Efendi-i Buhârî. (R. 1298). ***Lügât-i Çağatayî ve Türkî-i Osmânî***. İstanbul: Mihrân Matbaası.

ŞUKUN, Z. (1984). ***Farsça-Türkçe Lügat: Gencinei Güftar Ferhengi Ziya –III***. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Tanasoğlu, D. (2002). "Gagauzlar". H. C. Güzel, K. Çiçek ve S. Koca (Editörler). ***Türkler.*** (Cilt XX). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 245-249.

Taşağıl, A. (2013). ***Çin Kaynaklarına Göre Eski Türk Boyları (M.Ö. III – M.S. X. Asır)***. (İkinci Baskı). Ankara: TTK.

TDK. (1993). ***Derleme Sözlüğü VIII***. (İkinci baskı). (haz. A. Dikmen, M. Tolluoğlu, P. Kutlar). Ankara: TDK.

TDK. (1993). ***Derleme Sözlüğü IX***. (İkinci baskı). (haz. E. Vardarlı). Ankara: TDK.

Tiesenhausen W. (1941). ***Altınordu Devletine Ait Tarihi Metinler***. (çev. İ. H. İzmirli). İstanbul: Maarif Matbaası.

Togan, Z. V. (1981). ***Umumi Türk Tarihi'ne Giriş (En Eski Devirlerden 16. Asra Kadar)***, (Cilt I). (Üçüncü Baskı). İstanbul: Enderun Kitapevi.

Togan, Z. V. (1982). ***Oğuz Destanı (Reşideddin Oğuznâmesi, Tercüme ve Tahlili)***. (İkinci Baskı). İstanbul: Enderun Yayınları.

Toparoğlu, R. (1993). ***Kıpçak Türkçesi Sözlüğü***. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Turan, O. (1958). ***Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar (Metin, Tercüme ve Araştırmalar)***. Ankara: TTK Basımevi.

Turan, O. (1969). ***Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi: Türk Dünya Nizamının Milli İslamî ve İnsanî Esasları***. (C.II). İstanbul: İstanbul Matbaası.

Turan, O. (1977). "Keykâvus II". ***MEB İslam Ansiklopedisi.*** (C. VI). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 642-645.

Turan, R. (2006). "Tarih İçinde Gagauz Selçuklu İrtibatı". ***Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi***, (39), 43-49.

Turgal, H. F. (1935). ***Anadolu Selçukîleri (Müneccimbaşıya Göre)***. İstanbul: Türkiye Matbaası.

Türkdoğan, O. (1997). "Anadolu'da Ortodoks Türkler". **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, (124), 7-16.

Umar, B. (1993). ***Türkiye'deki Tarihsel Adlar***. İstanbul: İnkilap Kitapevi.

Urfalı Mateos. (2000). ***Urfalı Mateos Vekayi-nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)***. (Üçüncü Baskı). (Türkçeye çev. H. D. Andreasyan, notlar: E. Dulaurer ve H. Yınanç). Ankara: TTK Basımevi.

Uydu Yücel, M. (2007). ***İlk Rus Yıllıklarına Göre Türkler***. Ankara: TTK.

Uzunçarşılı, İ. H. (1994). ***Büyük Osmanlı Tarihi***. (C. I). (Yedinci Baskı). Ankara: TTK.

Ülküsal, M. (1987). ***Dobruca ve Türkler***. (İkinci Baskı). Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.

Vasilev, A. A. (1943). ***Bizans İmparatorluğu Tarihi***. (Cilt I). (çev. A. M. Mansel). Ankara: Maarif Matbaası.

Web: http://gagauzia.md/pageview.php?l=ru&idc=363 15.01.2018 tarihinde alınmıştır.

Web: T.C. Devlet Bakanlığının 21.12.2009 tarih ve B.02.0.KKG.0.12.106-174-B/5021 sayılı yazısı. http://www2.tbmm.gov.tr/d23/7/7-11257c.pdf 11.06.2016'da alınmıştır.

Wittek, P. (1952). "Yazijioghlu 'Ali on the Christian Turks of the Dobruja". ***Bulletin of the School of Oriental and African Studies***, 14(3), 639-668.

Yalçın. S. (1990). "M. M. Ahmedov'la Röportaj". ***Milli Kültür***, (77), 34-35.

Yazıcızâde Ali. (2014). ***Selçuk-nâme (İndeksli Tıpkıbasım)***. (haz. A. Bakır). Ankara: TTK.

Yazıcızâde Ali. ***Oğuz-nâme***. (Berlin Nushası). Staatsbibliothek zu Berlin Preußischer Kulturbesitz. PPN: PPN74633155X.

Yoloğlu, G. (1996). ***Qaqouzlar***. Bakı: Azərbaycan Дөвlət Nəşriyyatı.

Yuzvyak, I. (2015). "Türklük ve Hristiyanlık; Gagavuz Dinî Terminolojisi Üzerine Dil Araştırması". ***Oğuzlar: Dilleri, Tarihleri ve Kültürleri (5. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri)***, T. Gündüz ve M. Cengiz (Editörler). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları.

Zachariadou, E. (2007). "II. İzzeddin Keykavus'un Veroia'daki Hristiyan Torunları". (çev.: Ş. Kılıç).***OTAM***, (27), 245-257.

Zajaczkowski, W. (1991). "Dobrudja". ***The Encyclopaedıa of Islam (New Edition) Volume II.*** (Fourth İmpression). Leiden: E.J. Brill. 971-972.

EKLER

EK-1. Oğuz Boy Damgalarının Kaynaklara Göre Farklı Çizimleri[456]

		Selçuk-nâme	Selçuk-nâme	Câmi' ü't Tevârîḫ	Dîvân-u Lugât it -Türk
BOZOKLAR (SAĞ KOL)	GÜN HAN	ḲAYI			
		BAYĀT			
		ALḲA EVLİ			
		ḲARA EVLÜ			
	AY HAN	YAZIR			
		DÖGER			
		DODURĠA			
		YAPARLU			Boy adı yazılmamıştır.
	YILDIZ HAN	AVŞAR			
		ḲIZIḲ			-------
		BEGDİLLİ			
		ḲARḲIN			--------
ÜÇOKLAR (SOL KOL)	GÖK HAN	BAYINDUR			
		PENCENE			
		ÇAVUNDUR			
		ÇEPNİ			
	DAĞ HAN	ŞALUR			
		EYMÜR			
		ALAYUNDLU			
		ÜREGİR			
	DENİZ HAN	İSKENDER (İGDİR)			
		BÜGDÜZ			
		YIVA			
		ḲINIḲ			

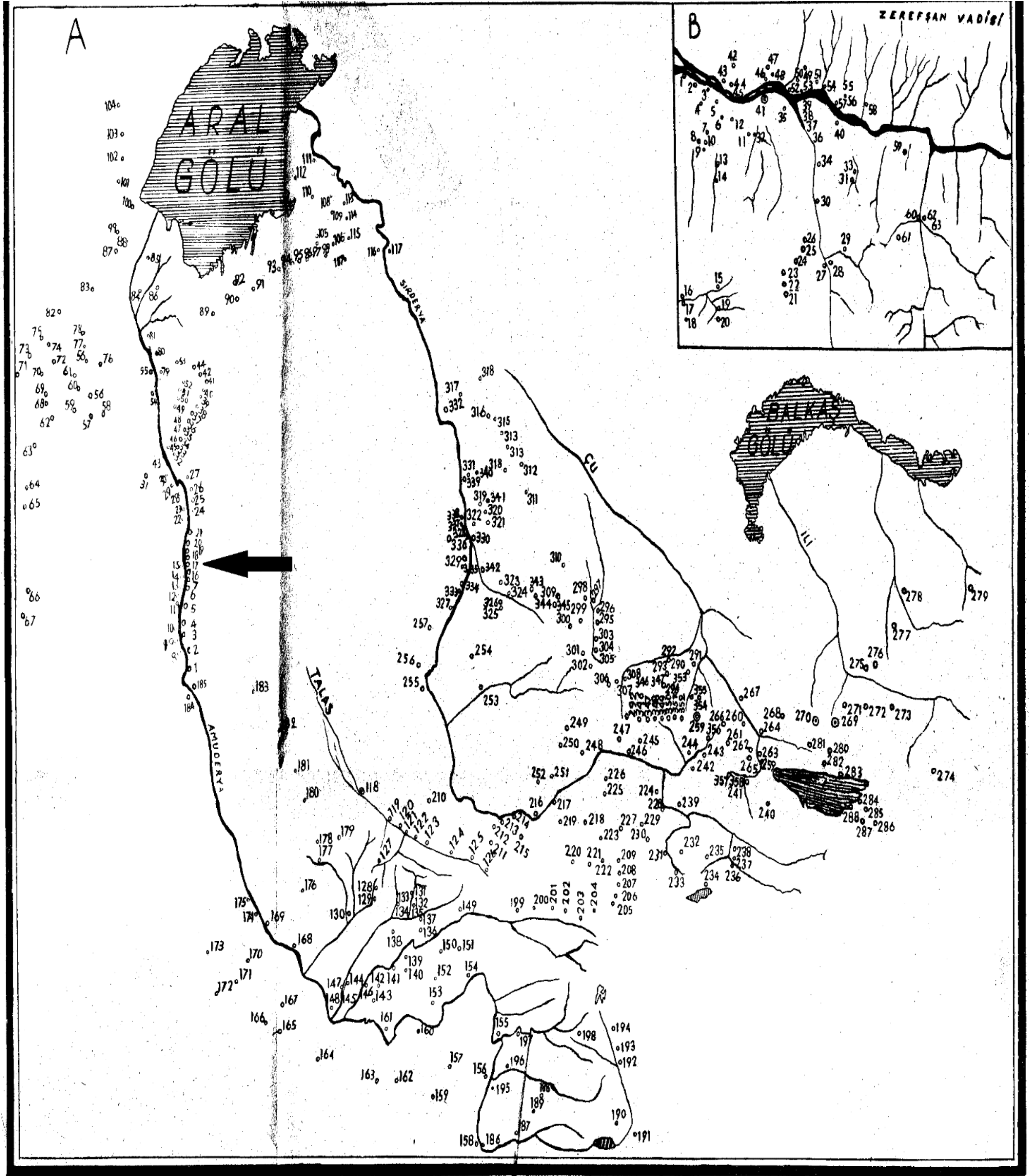
---

[456] Haz. Abdullah Bakır: Yazıcızâde Ali. (2014). ***Selçuk-nâme (İndeksli Tıpkıbasım)***. (haz. A. Bakır). Ankara: TTK, 17.

EK-2. Silistre Sancağı Pravadi Kazası Kadıbican(Kasbiçan) Köyü Tahriri Gagauz Kaydı Örneği (XVI. yüzyıl)

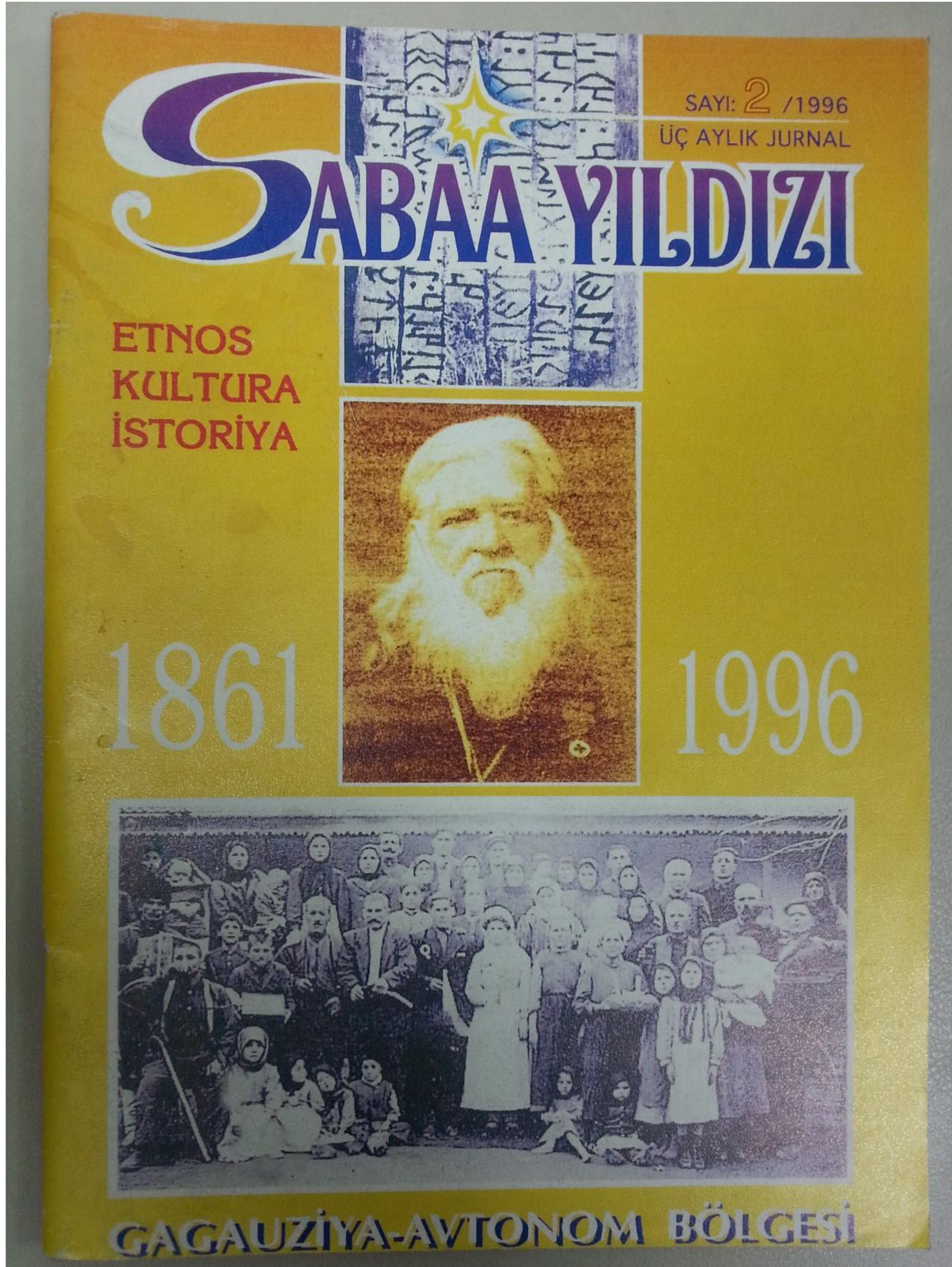
İşaretlenen yer A. Cebeci tarafından "Gagauz(Gagvuz) BALO" şeklinde okunmuştur. Bk. Cebeci, A. H. (2008). **XVI. Yüzyıl Osmanlı Tahrir Defterlerine Göre Gagauzlar**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 88, 219.

EK-3. Bahaeddin Ögel, Batı Türkistan ve Tanrı Dağlarındaki Buluntu Yerlerinde Kök-Oğuz

Bahaeddin Ögel "İslamiyet'ten Önce Türk Kültür Tarihi" adlı eserinde "Harita-IV Batı Türkistan ve Tanrı Dağlarındaki Buluntu Yerleri"nde Amuderya Nehri boyunca sıralanmış buluntu yerlerinden 17 numara ile gösterilen yeri "Kök-Oğuz" olarak ifade eder. Bk. Ögel, B. (1984). **İslamiyet'ten Önce Türk Kültür Tarihi (Orta Asya Kaynak ve Buluntularına Göre)**. (İkinci Baskı). Ankara: TTK Basımevi. 1984, (sayfa 160 ile 161 arasında).

EK-4. Köklü Bir Gagauz Dergisi Sabaa Yıldızı

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : ÖZÇELİK, Muhammet Emin
Uyruğu : T.C.
Doğum tarihi ve yeri : 29.01.1989 Karabük
e-mail : ozcelik.muhammetemin@gmail.com

Eğitim

Derece	**Eğitim Birimi**	**Mezuniyet tarihi**
Yüksek lisans	Gazi Üniversitesi, SBE, Ortaçağ Tarihi	2018
Lisans	Gazi Üniversitesi, GEF, Tarih Öğr.	2012
Lise	Safranbolu Lisesi	2006

Yabancı Dil

İngilizce

GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR...

